

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Český jazyk

Disertační práce

Michal Hořejší

Kritická analýza diskurzu o Národním parku Šumava

Critical Discourse Analysis of the Discourse on the Bohemian Forest National Park

školitel: prof. Petr Mareš

2020

#### Prohlášení autora o původnosti práce

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 29. února 2020

## Abstrakt

Disertační práce je věnována kritické analýze diskurzu (CDA) o Národním parku Šumava (NPŠ) v letech 1991 až 2010. Toto velkoplošné chráněné území je, zvláště v důsledku několika masivních rozpadů dospělých lesních porostů, dlouhodobě předmětem velmi vyhrrocené debaty, na níž pravidelně participují rozliční aktéři včetně vrcholné politické reprezentace. Právě tato diskuse tudíž nabízí velice vhodný materiál pro provedení analýzy, jejímž cílem je přispět k odhalení vazby mezi regionálními tématy a obecnými politikami – k demonstraci vztahu jazyka a moci.

Po úvodních dvou kapitolách představujících téma a vyjasnění pozice, z níž je má kritická analýza provedena, následuje oddíl zaměřený na popis základních přístupů a konceptů definujících teoreticko-metodologický rámec CDA. Tato třetí kapitola se zabývá vzájemným poměrem výchozího kvalitativního přístupu CDA a přístupu kvantitativního, korpusového, zvláště s ohledem na problematiku replikovatelnosti kritického výzkumu. Představuje však také klíčové pojmy jako *diskurz*, *kritiku*, *ideologii*, *identitu* a *intertextovost/interdiskurzivitu*.

Čtvrtá kapitola tvoří analytické jádro práce – sestává ze dvou částí, z nichž první představuje několik pilotních analýz zacílených na nabytí výchozí představy o podobě analyzovaného diskurzu a na stanovení základních výzkumných otázek. Mikroanalýza čtyř výrazných textů z let 2009–2017 doplněná rozsáhlým rozbořem role spisovatele Karla Klostermanna v etablování motivu „původní Šumavy“ a obrazu minulosti regionu ukázala na dva výrazné a provázané prvky zkoumaného diskurzu – spor o postavení vědy a motiv debaty o NPŠ jakožto střetu místních (tradičních) a externích zájmů. Na pozadí předběžných analýz vznikla centrální hypotéza, podle níž diskurz o NPŠ v užším smyslu slova posloužil jako báze pro legitimizaci širší politické agendy. Druhá část čtvrté kapitoly je vlastní analýzou sloužící k ověření stanovené hypotézy a k odhalení konkrétních diskurzních strategií, procesů a schémat, jež uvedený jev zprostředkovaly. Zaměřuje se proto na chronologický popis způsobů zobrazování a distribuce jednak významných aktérů diskurzu – *vědců*, *aktivistů* a *obcí/obyvatel*, jednak na způsoby zobrazování lesa a jeho dynamiky se zaměřením na motivy *přirozenosti* a *původnosti*. Pátá kapitola přináší shrnutí nabytých poznatků a jejich interpretaci. Klíčovým zjištěním mé analýzy je především to, že během dvacetiletého trvání diskurzu o NPŠ se výchozí spor o způsob správy (horských) lesů transformoval ve vysoce exponovaný střet identit. Tento střet byl zajištěn především prosazením obrazu pevné koalice *vědců*, *aktivistů* a *politiků*, jež stanula proti přirozeným zájmům „člověka“ reprezentovaného krajskými hejtmany, místními senátory, ale také například budoucím prezidentským kandidátem M. Zemanem. Bází pro vznik této diskurzní struktury přitom bylo nejen dlouhodobé a univerzální reprodukování obrazu lesa

jakožto přirozeně stabilního prostředí, jev, který umožnil úspěšně restituovat představu vazby mezi lesem a tradicí, ale také pečlivá marginalizace vědců, resp. jejich odsouvání do role příslušníků standardní zájmové skupiny.

Závěrečná, kapitola je věnovaná tzv. prospektivní či sociodiagnostické kritice, která je inherentní složkou CDA a která spočívá v navržení toho, jak lze výsledků analýzy využít k narušení statu quo a demokratizaci veřejné debaty.

### **Klíčová slova**

delegitimizace vědy, disturbance v lesních ekosystémech, environmentální diskurz, gradace kůrovce, identita, kritická analýza diskurzu, Národní park Šumava, polarizace společnosti, ustavování politik, Šumava

## Abstract

This thesis focuses on critical analysis of the discourse on the Bohemian Forest National Park (BFNP) between 1991 and 2010. This large-size protected area has over the long term been the subject of highly critical debate among various participants including top political representatives, particularly as a result of several cases of massive disturbances of mature forest stands. Hence this discussion offers some very suitable material for an analysis aiming to help expose the links between regional subjects and general politics – and to demonstrate the relations between language and power.

The introductory two chapters presenting the subject and a clarification of the position from which my critical analysis is to be performed is followed by a section describing the basic procedures and concepts defining the theoretical and methodological framework of the critical discourse analysis (CDA). This third chapter deals with the mutual relations between the initial CDA qualitative approach and the quantitative corpus approach, particularly in view of the issues surrounding the replicability of critical research. However, it also presents such key terms as *discourse*, *critique*, *ideology*, *identity* and *intertextuality/interdiscursivity*.

The fourth chapter forms the analytical core of the work – made up of two parts, the first of which presents several pilot analyses aiming to acquire an initial idea of the form of the discourse under analysis and to set down the basic research questions. A microanalysis of four significant texts from the 2009–2017 period (supplemented by an extensive analysis of the role played by writer Karel Klostermann in establishing the "original Bohemian Forest" motif and the image of the region's past) points to two prominent, interlinked elements in the discourse under investigation – a dispute over the status of science and the motif of the debate on the BFNP as a confrontation between local (traditional) and external interests. Against the backdrop of preliminary analyses, a central hypothesis has emerged whereby discourse on the BFNP in the narrower sense served as a basis for the legitimization of a broader political agenda. The second part of the fourth chapter comprises the actual analysis to verify the stated hypotheses and to reveal the specific discourse strategies, processes and schemas mediating this phenomenon. Hence it focuses on a chronological description of the depiction methods and distribution both of prominent discourse participants – *scientists*, *activists* and *villagers*, and the ways the forest and its dynamics are depicted, particularly in the light of such motifs as *naturalness* and *authenticity*.

The fifth chapter presents a summary of findings acquired along with their interpretation. The key finding of my analysis is primarily that during the twenty-year duration of discourse on the BFNP, the initial dispute over the way the (mountain) forest was managed transformed into an

extremely prominent conflict of identities. This confrontation was established primarily by the promotion of the image of a solid coalition between *scientists*, *activists* and *politicians*, standing against the natural interests of "man" as represented by the regional governors, local senators or future presidential candidate Miloš Zeman. The basis for the emergence of this discourse structure was not only the long-term, universal reproduction of the image of the forest as a naturally stable environment, a phenomenon that facilitated the successful restoration of the idea of the connection between the forest and tradition, but also the thorough marginalization of scientists or their demotion to the role of members of a standard interest group.

The final chapter focuses on what is known as prospective or sociodiagnostic critique, which is an inherent component of CDA, and which consists in proposing ways for the analysis results to be utilized to disrupt the status quo and democratize public debate.

### **Keywords**

bark beetle outbreak, Bohemian Forest, Bohemian Forest National Park, critical discourse analysis, delegitimization of science, disturbance of forest ecosystems, environmental discourse, identity, polarization of society, policy setting

## **Poděkování**

Děkuji Evě Lehečkové, která mě ke kritické analýze diskurzu přivedla a k této práci motivovala. Za podnětné připomínky nebo jen za inspirativní souputnictví děkuji Jaromíru Bláhovi, Ondřeji Dufkovi, Bernhardu Forchtnerovi, Pavlovi Hubenému, Janu Chromému, Andy Svobodové a svému tchánovi, Jaroslavu Vrbovi. Za věčnou podporu a zázemí děkuji své ženě Anně, za vytrvalost dcerám Otle a Lotě a za krásné finále synovi Poldovi. Děkuji svému školiteli prof. Petru Marešovi, který se mnou práci dokončoval. A děkuji také rodičům a tetě, kteří nějak způsobili, že jsem přírodu začal vnímat jako politikum už v dětství.

## Obsah

1 Úvod .....	1
2 Situace .....	3
3 Metoda.....	7
3.1 Kritická analýza diskurzu .....	7
3.1.1 Korpusový přístup v CDA .....	10
3.1.2 Kvalitativní CDA, základní koncepty .....	17
3.1.2.1 Kritika .....	17
3.1.2.2 Ideologie.....	19
3.1.2.3 Diskurz .....	20
3.1.2.4 Intertextovost a interdiskurzivita.....	23
3.1.2.5 Identita.....	26
4 Postup vlastní analýzy, materiál .....	29
4.1 Materiál .....	29
4.2 Prvotní analýzy .....	31
4.2.1 Dva rozhovory z roku 2011 .....	31
4.2.2 Dopis a proslov Miloše Zemana .....	35
4.2.3 Diskurz o Šumavě a obraz minulosti v díle Karla Klostermanna.....	38
4.2.3.1 Obraz Šumavy v díle Karla Klostermanna.....	40
Klostermannovy texty jako dokumenty? .....	40
Analýza .....	43
Vymezení prostoru.....	43
Globální popisy.....	45
Lokální popisy – (pra)les a těžba .....	47
Klostermannův (pra)les.....	51
Příčina zániku .....	53
Shrnutí.....	54



4.2.3.2 Karel Klostermann a diskurz o Šumavě.....	57
Materiál a jeho rozčlenění.....	57
Vlastní výzkum .....	58
Shrnutí.....	69
4.2.3.3 Obraz šumavské minulosti v textech o K. Klostermannovi.....	70
Literárněvědné příručky.....	72
Předmluvy ke Klostermannově beletrii .....	75
Encyklopedie .....	77
4.2.3.4 Zjištění, interpretace.....	79
4.3 Analýza pozic aktérů.....	83
4.3.1 Role vědy/vědců v diskurzu o NPŠ .....	83
Kolokační analýza.....	84
Vědec – [aktivista].....	86
Vědec – lesník.....	87
Kvalitativní analýza .....	88
Vědci v letech 1991–2000 .....	89
Vědci v letech 2004–2006 .....	91
Vědci v letech 2008–2010 .....	93
Shrnutí.....	96
4.3.2 Aktivismus v diskurzu o NPŠ.....	100
<i>Aktivista</i> 1991–2000 .....	101
<i>Aktivista</i> 2004–2006 .....	104
<i>Aktivista</i> 2008–2010 .....	108
Kolokace aktivista/ekolog – (přírodo)vědec/občan ad. ....	112
Shrnutí.....	115
4.3.3 Obec a obyvatel v diskurzu o NPŠ .....	117
Obyvatel.....	119

Obec .....	124
Shrnutí.....	127
4.3.4 Polarizace v médiích.....	129
4.3.5 Interpretace .....	133
4.4 Obraz lesa.....	138
4.4.1 Přirozený les .....	141
Hospodářský les .....	141
Přirozený les .....	147
Původní les.....	149
Smíšený × monokulturní les .....	150
4.4.2 Kvalita lesa .....	153
Mrtvý les .....	153
Suchý/uschlý les .....	155
Zdravý les .....	157
Kalamita.....	159
4.4.3 Shrnutí .....	165
5 Hlavní zjištění a jejich interpretace .....	168
6 Závěr.....	173
7 Literatura .....	178
7.1 Prameny .....	178
7.2 Prameny k analýze obrazu minulosti .....	192
Encyklopedie .....	192
Literární historie .....	193
Předmluvy a doslovy .....	194
7.3 Elektronické zdroje a slovníky.....	195
7.4 Odborná.....	195
8 Přílohy .....	207

8.1 Příloha 1 – Výzva vědců, Trojmezna 1999 .....	207
8.2 Příloha 2 – Petice Zachraňme Šumavu .....	208
8.3 Příloha 3 – Předávání petice Zachraňme Šumavu .....	210
8.4 Příloha 4 – Nápis na domě v šumavské Modravě.....	211

## 1 Úvod

Obsahem předkládané disertační práce je zevrubná analýza komunikace o Národním parku Šumava (dále též NPŠ) probíhající mezi lety 1991 a 2010. Jejím cílem je přitom charakterizovat povahu a popsat strukturu toho, co nazývám diskurzem/diskurzy (viz kap. 3.1.2.3) o Národním parku Šumava, to znamená zejména definovat vztah mezi konkrétními aktéry v širokém smyslu slova, jejichž prostřednictvím je diskurz o NPŠ realizován, postihnout vztah mezi těmito aktéry a mediální zpravodajskou praxí a v neposlední řadě zachytit dynamiku těchto vztahů v čase. Má analýza se dále soustřeďuje na dominantní prvky neutrálního pozadí diskurzu/ů, a interpretuje je na rovině interdiskurzí/intertextové.

Diskurz o NPŠ, který vyčleňuji z obecnějšího a dlouhodobějšího diskurzu o Šumavě, má svůj počátek de facto již zkraje 20. století, kdy se objevily první texty tematizující založení národního parku v oblasti Šumavy (viz Kůrka 1992: 162, Valenta 2003: 342). Další texty vznikaly v období následujícím těsně po druhé světové válce (viz Komárek 1946), v době bezprostředně předcházející založení Chráněné krajinné oblasti Šumava v roce 1963 (viz Dvořák 2016a) a samozřejmě v období před samotným vyhlášením NPŠ, tedy na konci 80. let včetně roku 1990.<sup>1</sup>

Pro účely své analýzy jsem se rozhodl zkoumaný diskurz o NPŠ vymezit na jedné straně aktem zřízení samotné instituce národního parku v roce 1991, na druhé straně rokem 2011, momentem jedné z klíčových výměn ředitelů parku následovaným razantní změnou politiky správy NPŠ.<sup>2</sup> Za centrální motiv vlastního diskurzu o NPŠ, a to ihned zkraje zdůrazňuji, považuji debatu o způsobu spravování tohoto velkoplošného chráněného území, zejména s ohledem na rozsáhlé lesní biotopy. Zásadním prvkem, který formoval a stimuloval diskusi, jež se na pozadí NPŠ prakticky od doby jeho založení odehrává, je totiž rozpad větších ploch (převážně) smrkových porostů především vlivem působení větru a lýkožrouta smrkového (kůrovce).<sup>3</sup> Bylo tomu tak jistě proto, že klíčovým důvodem zřízení a provozu tohoto velkoplošného chráněného území byla – a to i deklaratorně (viz dále v této kap.) – jeho přírodní

---

<sup>1</sup> Je pozoruhodné, že k samotnému momentu vyhlášení NPŠ se později vážou nejméně dva různé příběhy: Podle prvního bylo vyhlášení NPŠ v roce 1991 přirozeným vyústěním snah započatých v daleké minulosti a pokračujících v 80. letech (viz Valenta 2011: 9, Dvořák 2016b: 168); podle druhého, který se objevil později, bylo založení NPŠ nejlepší možností, jak naložit s náhle zpřístupněným rozsáhlým příhraničním územím (viz Kaiser 2011).

<sup>2</sup> V dubnu tohoto roku byl ministrem T. Chalupou (ODS) do funkce ředitele NPŠ jmenován Jan Stráský, který významně omezil roli vědců (tzv. vědecké sekce Rady NPŠ) v rozhodování o správě parku. Vzápětí dal příkaz k tvrdým protikůrovcovým opatřením. Jeho kroky, které se později ukázaly být v rozporu se zákonem, vedly k další blokádě kácení a střetům mezi občany a státem (srov. Hořejší 2012, 2015a).

<sup>3</sup> Ve snaze užívat k popisu dynamiky šumavských lesů maximálně neutrální jazyk nazývám rozpad stromového patra *disturbancí* a masivní množení lýkožrouta označuji jako *gradaci*.

hodnota vyjádřená mírou jeho „přirozenosti“. Vágnost kategorie *přirozenosti* je přitom podstatným spouštěčem a hybatelem nejen analyzovaného diskurzu, ale také širší rozpravy o Šumavě v její historické perspektivě. V této souvislosti má práce založená na rozsáhlejším a z velké části též mladším materiálu navazuje na tvrzení T. Stöckelové, podle něhož byl v 90. letech klíčovým prvkem diskurzu o NPŠ střet koncepce obrany „přirozených procesů“ s koncepcí ochrany „konkrétních porostů“ vedený na pozadí sdíleného tématu obnovy „původního stavu“ (Stöckelová 2001, 2004).

Mým záměrem není odhalit „pravdu“, která se skrývá pod nánosy komunikátů, ani jen ukázat to, jak „mocní“ ze svých pozic formují debatu o NPŠ, ale rekonstruovat, popsat a usouvztažnit skutečnosti, jež jsou ustavovány procesem mluvení a psaní o NPŠ. Jednodušeji řečeno: nezajímá mě například vývoj osídlení příhraniční Šumavy a jeho vliv na druhové složení místních smrčín, nýbrž jazyková/diskurzní ztvárnění tohoto jevu a jejich místo v konkrétním příběhu o recentních změnách v lesních ekosystémech.

Neoddělitelnou složkou mé analýzy je však také rozbor interdiskurzních vztahů. Pro její komplexnost je totiž nevyhnutelné zohlednit povahu prostředí, na jehož bázi je diskurz o NPŠ v širokém smyslu slova ustaven, stejně jako popsat rozličné diskurzy, které do jeho průběhu různými cestami vstupovaly. Charakter sporu o způsob správy lesů NPŠ byl nevyhnutelně formován například tradičním vyprávěním o stabilitě pralesa, o přítomnosti kůrovce jakožto příznaku nemoci nebo o homogenitě „původního“ osídlení Šumavy. Diskurz o NPŠ se však historicky střetával také s komplexnějšími diskurzy, jako například s diskurzem o vztahu České republiky k „Evropě“ či s diskurzem o restituci předválečných (prvorepublikových či předtotalitních) hodnot.

## 2 Situace

Národní park Šumava byl vyhlášen na části plochy stávající chráněné krajinné oblasti nařízením vlády č. 163/1991 ze dne 20. března 1991<sup>4</sup> za účelem „uchování a zlepšení jeho přírodního prostředí, zejména ochran[y] či obnov[y] samořídících funkcí přírodních systémů, přísn[é] ochran[y] volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, zachování typického vzhledu krajiny, naplňování vědeckých a výchovných cílů, jakož i využití území národního parku k turistice a rekreaci nezhoršující přírodní prostředí.“ (Nařízení 1991: §2). Za podstatu NPŠ tak bylo v době jeho vyhlášení považováno nejen udržení či znovunastolení „přirozenosti“ ekosystémů spočívající v jejich „samořízení“, nýbrž také ochrana „typického vzhledu krajiny“.<sup>5</sup> Kvalita přírody byla spatřována v její dynamické stabilitě limitované především neměnnou estetickou/vizuální kvalitou. V souladu s touto konceptualizací je v tomtéž nařízení formulována také definice „přísné přírodní“ zóny NPŠ, tedy oblasti s nejvyšším stupněm ochrany, která je vlastním jádrem chráněného území:

*Do I. zóny (přísná přírodní) se zařazuje území s nejvýznamnějšími přírodními hodnotami v národním parku, zejména přirozené nebo málo pozměněné ekosystémy vhodné pro rychlou obnovu samořídících funkcí. Cílem je uchování či obnova samořídících funkcí ekosystémů a omezení lidských zásahů do přírodního prostředí k udržení tohoto stavu. (Nařízení 1991: §4),*

ale také charakteristika instituce národního parku v Zákoně o ochraně přírody a krajiny z roku 1992:

*Rozsáhlá území, jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejichž značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy, v nichž rostliny,*

<sup>4</sup> Jeho rozloha přes 680 km<sup>2</sup> z něj učinila největší přísně chráněné území v tehdejší Československu. Na rozdíl od ostatních českých národních parků leží v NPŠ intravilán několika obcí (není výjimkou, že I. zóna ochrany přírody přímo sousedí se zastavěným územím; viz kap. 4.3.3).

<sup>5</sup> Takto na vyhlášení parku vzpomínal někdejší ministr životního prostředí I. Dejmál: „Když se zakládal v roce 1991 Národní park Šumava, museli jsme po pravdě říct, že skutečně nedotčených míst je tam velmi málo. V té době jsme rozhodně nepočítali s tím, že na Šumavě hned budeme vyhlášovat bezzásahovost. K té se dalo na některých místech přejít během – dejme tomu – deseti let, někde během padesáti, někde se to podaří až v příštím obmýtí – to je horizont až dvou set let. To byla argumentace, kterou jsem uváděl tehdy ve vládě. My jsme nepředstírali, že je to národní park typu Nairobi.“ (Feřtek 1999) a takto někdejší premiér P. Pithart: „Vím dobře, co jsme tehdy chtěli: uchovat a zlepšit přírodní prostředí, samozřejmě včetně ochrany či obnovy samořídících funkcí přírodních systémů; zachovat typický vzhled krajiny. S Ivanem Dejmalem, tehdy ministrem životního prostředí, který se o všechno zasloužil nejvíce, nám šlo o velký národní park, o park s lidmi, kteří na jeho území žijí a pracují. Kterí jej rádi navštěvují ne jako botanici, ale jako obyčejní turisté. Mohli jsme zvolit bavorskou variantu malé rezervace, ale vědomě jsme rozhodli pro – v Evropě mimořádně velký – prostor horské, a přitom (to je unikum Šumavy!) – kulturní krajiny. Té, o které píše Karel Klostermann. Právě takovou krajinou Šumava po staletí byla. Věděli jsme, že udělat z ní (z takové, jaká byla po pohromě v roce 1871 osázena stejnověkými smrky z celého Rakouska-Uherska) s pomocí brouka na části území prales je možné jen s nejvyšší opatrností.“ (Pithart 2009).

*živočiškové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam, lze vyhlásit za národní parky. Veškeré využití národních parků musí být podřízeno zachování a zlepšení přírodních poměrů a musí být v souladu s vědeckými a výchovnými cíli sledovanými jejich vyhlášením. (Zákon 1992: §15).*

Samotné legislativní zakotvení Národního parku Šumava realizuje konkrétní, očekávatelný, avšak nikoli samozřejmý narativ, který zcela vylučuje představu masivní kůrovcové gradace jakožto součásti „přirozeného“ stavu. Toto vyprávění, které se navíc v době vyhlášení NPŠ a dlouho po něm opíralo nejen o tradovaný pohled na minulost Šumavy a jejích lesů (viz kap. 4.2.3), ale také o stav či dostupnost vědeckého poznání,<sup>6</sup> dominuje do současnosti: důkazem budiž aktuální debata o rozsáhlé „kůrovcové kalamitě“, která probíhá prakticky na celém českém území<sup>7</sup> a která vykazuje velmi podobné rysy jako již minulé spory o správu šumavských (horských) lesů. Fundamentálním rysem diskurzu o NPŠ v časových hranicích, jež jsem stanovil, je snaha oslabit hegemonii tohoto narativu a reciproční úsilí ji udržet.<sup>8</sup> Děje a dělo se tak prostřednictvím různých jazykových či diskurzních strategií, jejichž charakter a dynamiku ukazuje tato práce.

V souladu s platnými předpisy byla v roce 1991 vymezena první („přírodní“) zóna NPŠ, tedy taková, jež splňovala dobový požadavek „přirozenosti“ nebo „vhodnosti pro obnovu samořídících funkcí“, v 54 celcích na celkem 22 % rozlohy parku. Management, který se zde uplatňoval, však nebyl bezzásahový. Lesnické nehosподаření se v počátcích národního parku týkalo pouze třech oblastí – stěny Plešného jezera, Trojmezenského pralesa a Modravských slatí.<sup>9</sup> S argumentem snahy o zamezení kůrovcové gradaci rozhodla Správa NPŠ, resp. MŽP, v roce 1995 I. zónu zmenšit na 13% podíl a zároveň ji fragmentovat do 135 oblastí (viz Protokol MŽP 1995 a srov. Křenová a Hruška 2012: 63).<sup>10</sup> Tento akt omezení rozlohy nejpřísněji „chráněného“<sup>11</sup> území jakožto reakce na kůrovcovou gradaci dobře poukázal na dominanci motivu stabilního lesa (viz kap. 4.4.3). Podle mé hypotézy ale též odhalil úzký vztah různých sociálních praxí: nemožnost úspěšně pojmenovat a kontextualizovat proměnu lesa vlivem lýkožrouta jinak než jako jeho *rozpad*, *zánik* ap. nevyhnutelně generovala potřebu fázi

<sup>6</sup> První vědecké články české provenience traktující plošné disturbance jakožto přirozenou součást dynamiky (horského) lesa se objevují až v roce 2005, resp. 2007 (Svoboda 2005, 2007); první publikace větších dat přicházejí prakticky až po roce 2007 (Jonášová a Matějková 2007, Svoboda a Zenáhlíková 2009, Čada a Svoboda 2011, Svoboda et al. 2012).

<sup>7</sup> Srov. např. Zeman 2018, *Czech Forest* 2020.

<sup>8</sup> Pojem *narativ* užívám jako ekvivalent *vyprávění*, tedy komunikační zprostředkování reálných nebo fiktivních událostí (srov. Stanzel 1979). Ke vztahu narativu a diskurzu srov. např. Culler 2004.

<sup>9</sup> V oblasti Modravských slatí se navíc v prvních letech proti kůrovci zasahovalo v pásu kolem státní hranice.

<sup>10</sup> Srov. též <[https://cs.wikipedia.org/wiki/Rozepře\\_o\\_koncepci\\_národního\\_parku\\_Šumava](https://cs.wikipedia.org/wiki/Rozepře_o_koncepci_národního_parku_Šumava)>, cit. 12. 2. 2020.

<sup>11</sup> Pojem „chráněného území“ nepovažuji za neutrální; „chránění“ je činností aktivní vyžadující definici svého předmětu tradičně (tzn. nikoli nevyhnutelně) určovaného požadovaným stavem (srov. též Stöckelová 2001, 2004).

kůrovcové gradace minimalizovat – např. cestou aktivních lesnických opatření uvnitř nebo vně cílových území. Jazyk zastánců (spíše) pasivního přístupu navíc pravděpodobně nedisponoval dostatečnými prostředky umožňujícími traktovat proměnu Šumavy jako jev pozitivní či alespoň nevyhnutelný; zvláště lexikum podporovatelů nezasahování vůči kůrovci tak ve velké míře odpovídalo slovníku podporovatelů asanačních zásahů.<sup>12</sup> Celá debata se tudíž s naprostou převahou netýkala kvality ekosystému, nýbrž kvality porostu (viz kap. 4.4).<sup>13</sup>

Rozhodnutí Správy NPŠ o zmenšení a fragmentaci I. zón, které bylo motivováno potřebou zásahů proti kůrovci, s sebou paradoxně přineslo expanzi bezzásahového režimu do plochy celého parku – zasahování v místech původní I. zóny bylo kompenzováno slibem nezasahování v těch I. zónách, které byly nově vymezeny (viz Rozhodnutí NPŠ 1995). Fragmentaci zón nejpřísnější ochrany přírody tedy následovala rozsáhlá sanační těžba smrkových lesů; ta se však navzdory slibům na konci 90. let měla v odůvodněných případech rozšířit i do I. zón včetně těch, které byly nedotknutelné od počátku existence parku a jejichž ochrana se traduje minimálně do počátku 20. století (viz Rozhodnutí NPŠ 1998). Právě vstup těžby do tzv. Trojmezenského pralesa, který je rezervací od roku 1933, inicioval v roce 1999 první výrazný střet mezi státem a občany v rámci sporů o NPŠ – blokádu kácení kůrovcových stromů.

Další zásadní událostí, která se v diskurzu o NPŠ významně projevila, byl orkán Kyrill v lednu roku 2007. Jeho důsledkem totiž byly rozsáhlé lesní polomy, které následovala další masivní gradace lýkožrouta smrkového.<sup>14</sup> Tehdejší ministr životního prostředí Martin Bursík (SZ) zareagoval vyhlášením velkých ploch speciálního managementu, jejichž prostřednictvím uplatnil velkoplošný bezzásahový přístup navzdory tehdejšímu vymezení prvních zón ochrany

---

<sup>12</sup> Ačkoli aktéři n. účastníci diskurzu o NPŠ v konkrétních textech a situacích k otázce „zasahování vs. nezasahování proti kůrovci“ zpravidla postoj zaujímají, v kontextu diskurzu v celém jeho horizontálním (časovém, událostním) i vertikálním (hodnotovém) uspořádání je členění participantů na zastánce × odpůrce zásahů proti kůrovci potenciálně zavádějící. Aktéři diskurzu totiž nezřídka buď zastávají postoj, jež do bipolárního schématu nelze zařadit, nebo jen přijímají identitu, která je jim (často prostřednictvím mediálního zarámování) přisouzena. Dělení na „zastánce a odpůrce kácení“ tedy lze považovat za adekvátní jen v některých kontextech.

<sup>13</sup> Nejčastějším adjektivem, které se v textech o NPŠ (tj. korpusu MediaBank, viz kap. 4.1) pojí s lemmatem *ekosystém*, je *lesní* (z celkových 1 219 výskytů je *ekosystém* adjektivem *lesní* doplněn 367×; kolokace *lesní ekosystém* přitom často reprezentuje pouze les / lesní porost. Srov. např. „Aktivisté, ale přesnější je říct přírodovědci s odlišnými názory, tvrdí, že rozumnější je nekácet, protože i suchý les poskytuje nově vznikajícímu porostu lepší ochranu než mnohahektarová holina. Navíc je šance, že populace kůrovce se zhroutí sama. Kácení, kdy na holinách bude třeba vysázet les nový, podle nich oddaluje společný cíl o desítky, možná stovky let. A park říká o metodě ‚nezasahování‘ prakticky totéž. Když teď nezasáhneme, kůrvec les sežere a po desítkách let doroste nový les se stejnými problémy. Když zasáhneme, cesta k cíli – stabilnímu lesnímu ekosystému – bude mnohem kratší.“ (Feřtek 1999). Autor zde „stabilním lesním ekosystémem“ jednoznačně míní nikoli „dynamický cirkulační systém živých organizmů a jejich neživého prostředí, mezi nimiž probíhá výměna hmoty a energie“ (ASCs: s. v.), ale soubor zapojených vzrostlých stromů, a tedy les (srov. „souvislý porost jehličnatých n. listnatých [nikoli ovocných] stromů“ [SSJČ: s. v.]).

<sup>14</sup> K dynamice kůrovcových gradací viz např. Hais et al. 2008, Berec et al. 2013.



přírody. Bezprecedentní povahu tohoto kroku spolu s rychlým rozpadem velkých ploch zapojeného lesa považuji v rámci debaty o správě NPŠ za významný impuls – nejen, že akcentoval již etablovaná témata a motivy diskurzu o NPŠ a vnesl motivy nové, ale zároveň umožnil aktualizovat/rekontextualizovat stará schémata, jejichž původ lze spatřovat už v samotných počátcích českojazyčné recepce celého šumavského regionu a jeho historie. Náhlá vichřice, která měla svou obdobu ve známých událostech z konce 60. let 19. století (viz kap. 4.2.3), přispěla k trvání debaty o „přirozenosti“ šumavských lesů a procesů, jež v nich (právě) probíhaly. Také z tohoto důvodu jsem při analýze diskurzu o NPŠ maximálně zohlednil dlouhodobou povahu diskurzu o Šumavě. Diskurz o NPŠ totiž nelze popsat bez poznání mnohých bezprostředních intertextových a interdiskurzních vztahů, jimiž je neustále utvářen a limitován. Právě proto jsem důkladnému rozboru podrobil také kanonické texty Karla Klostermanna, jehož beletrie pro Čechy znamená společné místo paměti<sup>15</sup> tzv. staré Šumavy. Kritická analýza Klostermannových nejdůležitějších šumavských próz a jejich reflexe ve 20. století se v mé práci stala zdrojem historicky významného obrazu Šumavy a jejího vývoje před vlastním diskurzem o NPŠ.

Má práce je v souladu s hodnotami kriticky diskurzního hnutí postojově vyhraněná a jednoznačně prospektivně orientovaná. Chce ukázat, jak diskurz nebo lépe Diskurz (viz kap. 3.1.2.3) znemožňuje svým participantům hovořit a jednat nezávisle. Jsem na straně neuplatňování lesnických zásahů v horských smrčínách NPŠ a spíše na straně těch aktérů diskurzu o NPŠ, kterým se zpravidla říká *ekologové* (viz kap. 4.3). To však neznamená, že tomuto východisku podřizuji celou svou analýzu. Mým cílem není podpořit stanoviska zastánců nezasahování proti kůrovci, nýbrž ukázat, jaké prvky debatu o NPŠ formovaly, proč v její souvislosti došlo k výrazné společenské polarizaci a z jakých důvodů je diskuse o lesních disturbancích, k nimž recentně dochází na rozsáhlých plochách celého kontinentu, i nadále složitá a silně emotivní.

---

<sup>15</sup> Srov. Halbwachs 1950 [2009], van Dijk 1998a: 123, Kubišová 2014 a zvl. Nora 1998.

### 3 Metoda

#### 3.1 Kritická analýza diskurzu

Ve své práci vycházím z konceptu analýzy diskurzu, jak ji stanovili především R. Wodaková a N. Fairclough na sklonku 80. a v první polovině 90. let 20. století (viz zvl. Fairclough 1989, 1992, 1995, Chouliaraki a Fairclough 1999, Wodak et al. 1989, Wodak a de Cillia 1989). Jde o přístup k textu/diskurzu, který se na rozdíl od tradičního vědeckého paradigmatu (srov. zvl. „[...] the work of the scientist consists in putting forward and testing theories.“ [Popper 2002, 1934]) vědomě zřiká maximy objektivnosti a relativní stálosti získaných poznatků. CDA se naopak hlásí k (politické) angažovanosti a zaujetí problémem, který svou činností míní především řešit:

*We might say they [CDA researchers] are explanatory in intent, not just interpretative. We also have to state that interpretations and explanations are never finished and authoritative; they are dynamic and open, open to new contexts and new information. (Fairclough a Wodak 2009: 108–109)*

*Unlike other discourse analysts, critical discourse analysts (should) take an explicit sociopolitical stance: they spell out their point of view, perspective, principles and aims, both within their discipline and within society at large. Although not in each stage of theory formation and analysis, their work is admittedly and ultimately political. Their hope, if occasionally illusory, is change through critical understanding. (van Dijk 1993a: 252)*

*CDS is problem-driven (as opposed to theory-driven) and aims to uncover hidden features of language use and debunk their claims to authority. (Flowerdew a Richardson 2017: 1)<sup>16</sup>*

CDA na jedné straně věnuje pozornost tomu, jak je ve společnosti (re)produkována moc a ideologie, a současně tomu, jakou roli v těchto procesech plní jazyk (srov. Weiss a Wodak 2002: 12, Breeze 2011: 495). Triáda popis – interpretace – explanace (Fairclough 1989: 140n) nebo ještě zřetelněji diagnóza – interpretace – terapie (Wodak 1989: xiv) pak staví do centra zájmu vedle samotného předmětu také adresáta výzkumu, kterým je veřejnost: „Critical discourse analysts ought in our view to be aiming to function as ‚organic intellectuals‘ in a range

---

<sup>16</sup> Výrazným projevem odklonu od tradičního vědeckého přístupu je např. ekokritické hnutí, které částečně náleží do rámce CDA/CDS. Jeho důležitým aspektem je totiž podřízení výzkumu jasnému cíli – boji proti exploataci přírodních zdrojů a současně jejich nerovné distribuci. „Ecolinguistics is part of a larger ecological ‘turn’ within social science [...]. All of these sub (or super) disciplines incorporate ecological aspects partly to better understand the phenomenon in question and partly to enable the academic discipline to play an active role in address key socio-ecological issues. [...] Ecological destruction, then, is part of oppressive relations between humans and other humans, influencing others at the most basic level of the ability to continue living.“ (Stibbe 2014: 584).

of social struggles [...]“ (Fairclough a Wodak 2009: 110). Také proto je nemožné traktovat CDA jako vědecký směr založený na jasně vymezené metodologii; CDA je přirozeně metodologicky eklektická – své nástroje vždy a vědomě podřizuje povaze zkoumaného problému a zvoleným cílům:

*Secondly theory as well as methodology is eclectic: both are integrated as far as it is helpful to understand the social problems under investigation. (Meyer 2001: 29)*

*A more constructive approach might be to treat it [CDA] as discourse itself, contingent upon particular historical conditions, agents and possibilities. It is a field of force, power, and relations in formation. (Luke 2002: 97)*

Tento fundamentální rys, který ji v širokém vědeckém rámci činí specifickou,<sup>17</sup> CDA v průběhu své historie neustále hájí a nezřídka také opouští. Právě nedostatek objektivit a omezená možnost ověření jejích výsledků učinily z CDA cíl masivní kritiky (viz zvl. Widdowson 1995, 1998, Hammersley 1997, Verschueren 2001 a srov. Billig 2002, Breeze 2011 a Seidlhofer 2019), na niž jednotliví analytici či jejich skupiny různými způsoby reagovali. Rozšířeným přístupem se stalo rozvíjení od počátků přítomné triangulace spočívající především v interdisciplinaritě<sup>18</sup> – činí tak zejména škola označovaná jako Discourse-Historical Approach (DHA),<sup>19</sup> a to již ve svých začátcích (srov. zvl. Wodak 2001a). Kombinace pohledů lingvistických, sociologických, antropologických či politologických zajišťuje dobrou kvalitu výzkumu nejen z hlediska metodologického, ale zejména interpretačního. John Flowerdew a John Richardson hovoří přímo o potřebě provázat jazykové teorie s teoriemi sociologickými:

*[CDS] study society through discourse, and contextualize (and understand) discourse through an analysis of its historical, socio-political and cultural foundations. (Flowerdew a Richardson 2017: 2)*

Bez alespoň minimální míry interdisciplinárního přístupu se tedy nelze obejít v jakémkoli kriticko-analytickém výzkumu. Úskalím rozvinutých interdisciplinárních výzkumů je však

---

<sup>17</sup> John Flowerdew a John E. Richardson dokonce explicitně vymezují svou výzkumnou pozici jako ukotvenou v Západních hodnotách spočívajících např. v demokracii, transparentnosti či respektu k ostatním (Flowerdew a Richardson 2017: 5).

<sup>18</sup> Jelikož se CDA ve svých výzkumech primárně orientuje na problém, dalo by se v mnohých konkrétních případech hovořit spíše o napětí mezi multidisciplinaritou a transdisciplinaritou – sám analyzovaný problém si totiž může vyžádat metodologický rámec sestávající z přístupů spadajících do více různých vědních disciplín. Vedle tohoto transdisciplinárního přístupu stojí přístup multidisciplinární, který na daný problém (současně) aplikuje metodologické nástroje více disciplín (srov. Weiss a Wodak 2002). Právě tento druhý model je vlastní tzv. Critical Discourse Studies (CDS), jež se svým názvem vědomě zřiká tradiční transdisciplinaritu CDA (srov. zvl. Krzyżanowski a Forchtner 2016, Flowerdew a Richardson 2017).

<sup>19</sup> Studie R. Wodak a M. Reisigl (2009) je dostupná také v českém překladu (Wodak a Reisigl 2015).

časová a finanční nákladnost, v jejímž důsledku skutečně kvalitní analýzy proběhly či probíhají pouze v několika vědeckých centrech. Z těchto důvodů snahu o dosažení komplexních analýz prostřednictvím zapojení více vědních oborů záhy a dalece předčil alternativní přístup – analýza (zpravidla objemného) materiálu prostřednictvím počítačových nástrojů, který se postupem času rozvinul a ustálil pod střešovým pojmem Corpus Assisted Critical Discourse Analysis či Corpus Assisted (Critical) Discourse Studies a který představuje následující kapitola (3.1.1).

### 3.1.1 Korpusový přístup v CDA

Integrace korpusového přístupu do praxe kritické analýzy diskurzu probíhala několika dominantními způsoby, které se v zásadě liší svým přístupem k materiálu a zejména pak pohledem na podíl kvantitativních a kvalitativních metod během konkrétního výzkumu.<sup>20</sup>

Jelikož je kritická analýza diskurzu oborem z oblasti aplikované lingvistiky, který nahlíží na jazyk jako na sociální jev, zajímá ji především jazyk ve svém užití (language in use [Brown a Yule 1983: 1, Blommaert 2005: 2, Verschueren 1999]) nebo jazyk v (inter)akci (language in action [Latour 1987, Gee 1993, Flowerdew 2012: 174]). Nepřekvapí proto, že klíčovým materiálem CDA jsou přirozené (analytikem neelicitované) promluvy naplňující společný rámec, který může být vymezen tématem, žánrem, původem, dobou vzniku ap. V extrémním, avšak nikoliv nefunkčním pohledu může být takovýmto rámcem sám konkrétní jazyk (veřejný diskurz v širokém smyslu) či hranice správního celku (státu, federace ap.). Vše záleží na charakteru a cíli výzkumu.

Pro jakoukoli CDA je zásadní vymezení a následné utřídění materiálu. Ačkoli se může zdát, že mnozí analytici diskurzu pracují s materiálem velmi omezeným – nejedna studie analyzuje pouze jeden text –, neexistuje výzkumná situace, které by nepředcházela pečlivá konfrontace s materiálem většího rozsahu. Není podstatné, zda má tato prvotní práce podobu prosté lineární četby<sup>21</sup> či například automatické frekvenční analýzy. Zapojení korpusového přístupu do CDA je však jedním z centrálních způsobů, jak obsáhlý materiál systematicky a bez zbytečných zkreslení už na úrovni prvotního vhledu do problematiky proniknout.

Hlavním důvodem pro integraci korpusových postupů do kriticko-analytických výzkumů je tedy a) snaha postihnout realitu jazykové situace tím způsobem, že aplikujeme jednotná kritéria na velký objem textů najednou a b) zároveň snaha se od této reality odpoutat a dostat se za jazykovou praxi její fragmentací a mechanizací (srov. Stubbs 1996, Partington 2008). Korpusové metody v CDA jinými slovy slouží k automatickému odhalování pravidelných (lexikálně-gramatických) schémat v rámci daného diskurzu za současného rozbití přirozené textové linearitu (kotextu). Korpusové metody proto umožňují standardní interpretaci založenou na bezprostřední četbě nejen obohatit, ale také částečně nahradit. S pomocí korpusů se tak analytik dostává zároveň na nižší i na vyšší úroveň, než je výchozí a tradičně pojatý text. Vlastní interpretace výsledků však vždy připadá analytikovi; data, která korpus poskytne, sama o sobě nemají žádnou vypovídající hodnotu. Nástroje korpusové analýzy dokáží odhalit mnohá

---

<sup>20</sup> Konfrontaci obou přístupů provedli ve své studii P. Baker, C. Gabrielatos a T. McEnry (2013).

<sup>21</sup> Srov. např. Müller a Šidák 2012: 80n.

jazyková schémata, nejsou však schopné odpovědět na otázku, proč se tato schémata objevují, tento úkol náleží obvyklému introspektivnímu výzkumu (srov. Baker et al. 2008).

Klíčovým momentem každé korpusové analýzy je tedy porovnání, pro jehož realizaci je potřeba jakýkoliv korpus vystavět (sestavit a přizpůsobit). Korpus, a tím spíše korpus užívaný v analýze diskurzu, nemůže být pouhým souborem nahodilých textů. Texty obsažené v daném korpusu musejí sdílet nějaký společný rys, který je relevantní pro danou výzkumnou otázku. Určujícím kritériem proto není samotný objem korpusu, ale zejména jeho složení.

Obvyklým postupem je utvoření korpusu z textů sdílejících shodné téma nebo z textů pocházejících ze stejného období, média či žánru (srov. Partington 2003, Baker et al. 2008, Hardt-Mautner 1995 ad.). Struktura korpusu může být také daná různou kombinací těchto aspektů. Vznikne tak například korpus sestávající z textů dvou tištěných deníků z období obklopujícího nějakou výraznou událost.

Porovnávání může probíhat několika způsoby, který se odvíjí od konkrétního přístupu a cíle:

- a) korpus může sloužit jako báze pro konfrontaci s výsledky vzešlými z kvalitativního výzkumu založeného na četbě nevelkého objemu textů nebo jako báze pro konfrontaci s analytickou intuicí;
- b) specializovaný korpus je porovnáván s externím referenčním korpusem;
- c) korpus je (ad hoc) rozdělen na dílčí subkorpusy, které jsou porovnávány mezi sebou; primární korpus pak může sloužit jako korpus referenční;
- d) konkrétní text či textová schémata jsou porovnávány s korpusem (srov. Stubbs 1996).

Z výše uvedeného vyplývá důležitý fakt: není podmínkou porovnávat korpusy ani podobného rozsahu, ani podobné povahy<sup>22</sup> (srov. Partington 2003, Hardt-Mautner 1995 ad.). Bez problému lze například porovnávat specifický korpus obsahující úvodníky jedné novin z období dvou týdnů s korpusem sestávajícím z promluv kandidátů na posty předsedů dvou největších parlamentních stran v rozmezí deseti let. Výsledek analýzy vždy záleží na charakteru výzkumu a interpretačních schopnostech analytika.

Způsoby, kterými se korpusy a korpusová lingvistika zapojují do rámce výzkumu analýzy diskurzu, lze rozdělit na dvě výrazné skupiny – *corpus based* a *corpus assisted*. Navzdory tomu,

---

<sup>22</sup> Specifická je otázka žánru (textového typu). Viz dále v této kap.

že se ani jedna z těchto skupin nezříká obvyklého kvalitativního přístupu založeného na přímém čtení, je jejich přístup ke způsobu a míře využívání korpusů odlišný.

Corpus assisted discourse studies (CADS) nebo také corpus driven discourse analysis, která se etablovala zejména v pracích Alana Partingtona, je založena na průběžné asistenci kvantitativních a kvalitativních metod během celého výzkumu. Cílem zapojení korpusu je pro Partingtona umožnit mezi intuicí a daty interakci, která vytvoří rovnováhu analýzy, popisu, interpretace a explanace (Partington 2008: 2).

CADS používá korpusově analytických metod k odhalení schémat (*patterns*), což jsou pravidelně se opakující lexikálně-gramatické jednotky. Cestou k jejich odhalení je fragmentace textů na konkordance, tedy krátké (zpravidla dvacetislovné) úseky textu soustředěné okolo klíčového slova. Analytik může pomocí konkordancí dobře odhalit zejména takové pravidelnosti, které standardní četba odhalit nedokáže, a pomocí nich identifikovat významy, jež nemá pod kontrolou recipient, a dokonce ani autor konkrétního textu (srov. Stubbs 1996, Partington 2003). Průběžné prolínání kvantitativního a kvalitativního přístupu probíhá hlavně na úrovni neustálého přechodu od bezprostředního okolí zkoumané jednotky ke kontextu (až na rovinu vlastního textu), který se na úrovni porovnávaných konkordancí nutně rozpadá.

Corpus based discourse analysis (CBDA) se od CADS liší v podstatě tím, že metodami korpusové lingvistiky standardní analýzu diskurzu pouze doplňuje, a oba základní – tedy kvantitativní a kvalitativní – přístupy staví do vztahu vyvážené komplementarity. CADS je postavena na souběžnosti (neoddělitelnosti) kvantitativní a kvalitativní složky výzkumu (Baker et al. 2008: 274). CBDA na rozdíl od CADS také více akcentuje roli intuice. Zatímco CADS nevyžaduje či přímo odmítá zapojení analytikovy apriorní znalosti, pro CBDA je předchozí znalost důležitou podmínkou (srov. Flowerdew 2012, Partington 2003, Hardt-Mautner 1995, Baker et al. 2008). Analytik CBDA by již před vlastním sestavením korpusu, resp. korpusů, měl zaujmout poučenou nenaivní pozici; s textovým materiálem, který hodlá kvantitativně zkoumat, by měl mít dobrou čtenářskou zkušenost, a měl by také znát povahu historického či sociopolitického kontextu, jemuž texty náleží.

CADS pomocí klíčových slov a jejich kolokací texty dekonstruuje a sekundárně provazuje na základě odkrytých a lexikálně či gramaticky definovatelných jazykových strategií. Fairclough hovoří o skryté síle mediálního diskurzu, která spočívá v systematických (opakovacích) tendencích mediálního sdělování (Fairclough 1989: 54). Baker myšlenku, že síla diskurzu je právě v opakování, problematizuje (Baker 2006: 19–21). Ne každý text, kterým je daný diskurz realizován, má podle Bakera stejnou komunikační váhu. Prostá kvantifikace bez širší znalosti rozličných kontextů bývá proto zpravidla zkreslující. Zatímco Partington pomocí

korpusů usiluje o zachycení nezkrotného významu, který je závislý na mnoha skrytých a proměnlivých aspektech, Baker v korpusech vidí spíše jeden z nástrojů ke zpětnému odhalení toho, jak se v diskurzu významy konstituovaly. Potenciálně významnou explanatorní sílu objemného korpusu, který dokáže zjevit opakující se jazyková schémata, tedy Baker nepochybně, ustavování významu však nespatřuje pouze na úrovni lexika či gramatiky.

Průkopnice CL v CDA Gerlinde Hardt-Mautnerová uvádí, že cílem zapojení korpusového výzkumu je podpora tradiční CDA, a to zejména v oblasti reprezentativnosti. Ryze kvalitativní CDA má totiž tendenci vybírat texty k analýze na základě jejich netypičnosti,<sup>23</sup> čímž výzkum nutně zkresluje. Typičnost, jejíž popis by měl být cílem každé DA, pak podle Hardt-Mautnerové odkryje pouze velký interdisciplinární tým (srov. Wodak a Reisigl 2009) nebo právě korpus a kvantitativní metody (Hardt-Mautner 1995).

Každá korpusová analýza je z principu postavená na mechanismu nabývání informací z vertikály protínající velký počet jednotlivých textů (či korpusů) za cenu ztráty přirozené horizontály realizované linearitou textu a dialogickým rámcem diskurzu (intertextualitou). Dva nejvýraznější proudy diskurzních analytiků, kteří zapojují nástroje korpusové lingvistiky, se odlišují hlavně v tom, jak se se ztrátou přirozené linearit textů vyrovnávají. Toto nutné zanedbávání bezprostředních vnitrotextových či širších intertextových sémantických vztahů (srov. Wodak a Meyer 2009: 93) řeší Partington jednak průběžným přecházením z úseků do textových celků a jednak pečlivou výstavbou analyzovaných korpusů na základě jasně určených kritérií. Těmi jsou zejména žánr, období a vymezená událost. Všechna kritéria promítá do konkordancí pomocí důsledného anotování jednotlivých textů (srov. Partington 2003, 2008). Baker, který je představitelem opačného přístupu, nahrazuje ztrátu (inter)textové koherence důkladným studiem sociálního či historického pozadí vzniku analyzovaných textů (srov. Baker et al. 2008).

Jedním ze základních postupů korpusové analýzy ve službách CDA je vytknutí konkordancí klíčových slov.<sup>24</sup> Namísto kontextu se středem zájmu stávají *patterns* = opakující se společné výskyty jednotek. *Pattern* může být lexikální i gramatické povahy, může se jednat o vazbu i kolokaci. *Kolokace* je podle Bakera statisticky průkazný spoluvýskyt dvou slov v předem určeném rozpětí (a tedy v konkordanci), přičemž kolokace nemusí být kontaktní (bezprostřední); hovoří o nahodilých (*seasonal*) a stálých (*consistent*) kolokacích. Práce se stálými kolokacemi je jednou z cest, jak popsat příznaky daného diskurzu (Baker et al. 2008:

---

<sup>23</sup> Tendence vybírat k analýze texty konvenující analytickým záměrům bývá označována též jako *cherry-picking* (srov. Baker a Levon 2015, Widdowson 2000, 2004).

<sup>24</sup> K problematice klíčových slov a klíčivosti v rámci CDA viz zvl. Scott 1997, Baker 2004 a srov. Dufek 2018.



286). Je-li nárůst míry kontextu (v širokém smyslu slova) vzestupnou řadou se členy *jednotka* – *pattern* – *kotext (bezprostřední kontext)* – *(kon)text* – *intertextová rovina* – *diskurz*, lze konstatovat, že veškeré korpusově zaměřené CDA přístupy nejvíce opomíjejí úroveň textu. Četba v tomto rámci paradoxně zůstává nejněsnadnější, ne-li nemožnou cestou k poznání diskurzu.

Důležitým rysem korpusu je jeho vztah k textovému žánru, tedy sdílený způsob užívání jazyka v konkrétních typech komunikačních situací (Fairclough 1995: 14). Podle Partingtona je v analýze potřeba porovnávat porovnatelné, a zacházet tedy primárně s žánrově homogenními korpusy, tedy se soubory textů shodných typů, které nazývá souhrnně *discourse types* (Partington 2008: 3). Michael Stubbs přisuzuje textovým typům (*text types*) klíčový význam – příslušnost textu k určitému (institucionalizovanému) typu je totiž sémanticky relevantní, a to jak z pohledu mluvčího, tak také z pohledu recipienta (Stubbs 1996: 3). Je proto jen stěží představitelné, že by diskurzí analýza, která je obecně zaměřena na popis významu, využívala primárně materiálu (makro)žánrově heterogenního korpusu.<sup>25</sup> Je samozřejmě obtížné, zvláště u diachronních výzkumů, žánr, který je přirozeně v čase proměnný, dobře stanovit a naplnit jej konkrétními texty. Baker et al., tedy představitelé CBDA, opírají výstavbu (sub)korpusů o kritérium mediálního typu (*type of newspaper* = tabloid, broadsheet) (Baker et al. 2008: 277), které kategorii žánru do velké míry odpovídá.

Vedle žánrově homogenních korpusů (*monogeneric*) lze však funkčně a úspěšně využívat také korpusy heterogenních (*heterogeneric*), a to především jako korpusy referenčních (srov. Partington 2003: 20, 2008: 6, Baker 2006: 43n). Při analýze českojazyčného materiálu mohou být jako referenční nejsnáze využity snadno přístupné zdroje Českého národního korpusu.<sup>26</sup> Takovýto (referenční) korpus může obecně sloužit ke konfrontaci výsledků analýzy – tedy objevených schémat ve zkoumaném diskurzu. Porovnání s nepříznakovým<sup>27</sup> užitím, které je reprezentováno právě nevyhraněným velkým korpusem, může eventuálně vyvrátit předpokládaná lexikálně-gramatická specifika analyzovaného materiálu tím, že odhalí jejich pravidelný výskyt napříč žánry. Vše ale opět záleží na povaze konkrétního výzkumu.

Aby bylo možné s velkým objemem dat pracovat, to znamená zachovat si v něm především určitou orientaci, je nutné korpusy různě značkovat. Korpusy užívané v CDA využívají značkování především na úrovni textu, a to z toho důvodu, aby analytik mohl snadno přecházet mezi konkordancemi a plnými texty (Partington 2003: 11). Je proto vhodné anotovat

<sup>25</sup> Sekundární využívání heterogenního korpusu naopak nijak výjimečné není.

<sup>26</sup> Dostupné z <www.korpus.cz>.

<sup>27</sup> „Nepříznakové“ užití = nevázané na konkrétní (makro)žánr, makrotéma, období ap.

korpus tak, aby každý text, který je v něm zahrnutý, obdržel například označení data, autora či média (zdroje). Konkrétní řešení však závisí na povaze daného výzkumu.

Problém každého korpusového výzkumu ovšem nutně nastane v momentu vyhledávání a práce s jazykovými schémata (*patterns*). I ty nejprostší vyhledávací nástroje totiž v konfrontaci se surovými (tedy vnitřně neanotovanými) daty začnou chybovat. Příčinou jsou různé slovnědruhově či morfologické homonymie, vlastní jména a ve flexivních jazycích zejména vysoká míra hláskové alternace v kořenech slov. Řešením je korpus lemmatizovat (srov. Bauer a Nation 1993, Baker et al. 2008, s. 278) – veškerým tvarům daného ohebného lexému přiřadit společnou reprezentativní jednotku, nebo s problémem počítat a potlačit ho mechanicky – zvláště generovat konkordance všech potenciálních tvarů klíčového slova. Tento přístup samozřejmě vyžaduje větší míru kontroly. Na vyšší úrovni než lemma by mohla stát jednotka, která zahrne sémanticky příbuzná slova (srov. Baker 2006, David et al. 2013: 41–42). Takováto anotace by se však měla opřít minimálně o předběžnou analýzu (např. sloučení jednotek *vědec*, *odborník* a *expert* do jednotné skupiny *vědec* je krokem, který potenciálně může výzkum zásadním způsobem zkreslit).

Zapojení korpusového přístupu do analýzy diskurzu má několik potenciálních slabin. Jmenuji dvě, které považuji za nejvýraznější. První slabinou je velikost korpusu – platí, že korpusy vystavěné pro DA bývají ve srovnání s korpusy sloužícími popisu gramatického jevu (nebo lexikálních významů) malé. Důvodem je specifický způsob výběru materiálu. Zatímco univerzální korpusy sestávají z velmi různorodých textů, korpusy sloužící analýze diskurzu bývají (nebo by měly být) ve více kritériích homogenní. Požadavek zejména žánrové stejnorodosti, který je silným regulativem při sběru materiálu, je zároveň řešením problému možné nereprezentativnosti malého korpusu – „nedostatek slov“ je kompenzován vnitřní soudržností korpusu (Hardt-Mautner 1995: 23). Jiná cesta z problému nedostatečného objemu je vytváření kompletních (úplných) korpusů – z hlediska kombinace aspektu dílčí události, autora, období ap. (např. korpus textů Václava Klause týkajících se ruské anexe Krymu). Záleží samozřejmě opět na výzkumné otázce a postupu.

Druhou slabinou, která se však týká i kvalitativní CDA, je multimodalita textů – přirozeně se vyskytující texty jsou vždy současnou realizací více sémiotických úrovní (srov. Kress 2012), bývají vybaveny fotografiemi, jsou typograficky upravené, vyskytují se v určité rubrice ap. Korpusy zpravidla obsahují pouze verbální složku a vylučují se mnohé úrovně, které spouluutvářejí význam (Hardt-Mautner 1995: 6). Mnohé informace lze udržet pomocí rozšíření textových anotací – kromě autora, média ap. lze uvést informace o rubrice či obrazovém

doprovodu. Jinou cestou (kterou současné technologie umožňují) je vytváření multimodálních korpusů, které jsou schopné jednotlivé sémiotické úrovně automaticky rozpoznat a propojit.<sup>28</sup>

Ačkoli se jednotlivé školy CACDA deklaratorně liší, z praxe konkrétních analýz je lze rozlišit spíš stěží. Partingtonova snaha o nepoučený prvotní přístup k materiálu, již mimo jiné demonstruje svým odstupem vůči CDA,<sup>29</sup> se v konkrétních člancích naplňuje jen zčásti. P. Baker naopak nezřídka jako referenční používá právě „čistě“ kvantitativní přístup (srov. např. Baker et al. 2008, Baker a Levon 2015). Bez kvalitativní introspektivní fáze jednoduše nelze interpretovat.

---

<sup>28</sup> K multimodální (korpusové) analýze diskurzu srov. též O'Halloran et al. 2004.

<sup>29</sup> Srov. např. „[...] much work in so-called Critical Discourse Analysis has been bitterly lambasted for a cavalier approach to data and for allowing political commitment to obfuscate analytical methodology. Corpus techniques have so far had very little impact in this particular field – critics would say that the last thing many CD analysts want is the possibility of close corpus analysis throwing up counter-examples to their arguments and opinions.“ (Partington 2004: 10–11).

### 3.1.2 Kvalitativní CDA, základní koncepty

Klasická „kvalitativní“ CDA, která je – jak z předchozího textu vyplývá – různou měrou nutně přítomna v každé kriticko-analytické škole, stojí na zevrubných analýzách vybraných a zpravidla nečetných textů. Tyto mikroanalýzy jsou vedeny s ohledem na předešlou znalost kontextu, samy jsou však současně impulzy a vodítky k jeho dalšímu poznávání. Situativnost, která je vlastní každému textu (srov. Beaugrande a Dressler 1981) a kterou lze nazírat jako intertextovost v širokém smyslu slova, nejenže analytika současně vede bezpočtem cest, ale zároveň jej nutí namísto komplexních závěrů dosahovat jen efemérních tvrzení či dílčích sond. Problém textovosti vyplývající z konfliktu znakové povahy každého textu, jeho samozřejmé vazby na jiné texty a z neohraničenosti spočívající též v přirozené multimodalitě implikuje tíživou skutečnost – sama analýza nemůže být nesituovaná a její výsledky mohou platit pouze v prostředí, které ji rámovalo. Analytik nemůže stanout mimo text, protože právě on je zárukou existence textu. CDA nejvíce naráží právě zde – diskurz nelze objektivně dekonstruovat, nýbrž jen zaujatě rekonstruovat. Zapojení korpusových metod do CDA tak jednoznačně obohacuje metodologický repertoár analýzy diskurzu a umožňuje sledovat diskurzní mechanismy, které jsou jinými metodami nepostižitelné, do struktury diskurzů v jejich komplexitě však korpusové přístupy nepronikají o nic více než mikroanalýzy postavené na četbě nevelkých textových souborů. Řešením tohoto úskalí je především jeho neustálá reflexe; analytik si musí být těchto limitů vědom v každém momentu výzkumné činnosti. Jen tak může dostat konceptu kritičnosti (viz kap. 3.1.2.1) a dosáhnout legitimacy svých interpretací.

#### 3.1.2.1 Kritika

Kritiku/kritičnost v rámci CDA je třeba chápat přinejmenším dvěma způsoby. Prostřednictvím adjektiva *kritický* se totiž stoupenci CDA především hlásí ke svým antecedentům: předně ke kriticky orientované Frankfurtské škole s jejím důrazem na skutečnou kritiku mocenského statu quo v politickém a sociálním smyslu slova, ale také ke kritickému konceptu formulovanému především J. Habermasem (1973, 1976), jenž hovoří o potřebě vědecké sebereflexe vyplývající z nepopíratelného faktu, že výzkum je zasazen do konkrétního historického prostředí, v němž každý konkrétní analytik nutně tkví a z něhož promlouvá. Kritická lingvistika (Fowler et al. 1979, Kress a Hodge 1979), která tvoří spojnici mezi (neo)marxismem 60. a první poloviny 70. let 20. století a CDA, vnímá text jako médium nesoucí/ukrývající zájmy konkrétních sociálních skupin. Obrat k hegemonii moci a znovuobjevení ideologické dimenze (Hall 2007 [1994]: 68)

spojené se snahou stávající struktury nejen popsat, ale především rozbít, je vlastní *raison d'être* nástupnické CDA. Kritika směřuje k podchycení nerovné distribuce moci prostřednictvím diskurzu/ů coby klíčové sociální praxe: „Přívlastek kritický [...] odkazuje k přesvědčení, že v diskurzu se vždy manifestují vztahy asymetrické, v nichž je nějaká skupina aktérů potlačována ve prospěch jiné, mocnější a dominantnější [...]“ (Lehečková a Hořejší 2015: 128). Moc je přitom v pojetí CDA typicky uplatňována třemi způsoby: a) v diskurzu – aktéři zde usilují o kontrolu nad významy,<sup>30</sup> b) nad diskurzem – dominantní aktéři rozhodují o tom, kdo má do daného diskurzu přístup, c) diskurzem – sám diskurz vynucuje vzorce (jazykového) chování<sup>31</sup> a konstituuje normu reprezentace, vztahů a identit (srov. Fairclough 1992).<sup>32</sup> „Power relates to an asymmetric relationship among social actors who assume different social groups.“ (Wodak a Reisigl 2009: 88). Kriticky orientovaná analýza usiluje o zachycení a odkrytí těchto diskurzně (re)produkovaných vztahů a směřuje k jejich následnému narovnání (srov. Lehečková a Hořejší 2015: 128–129).<sup>33</sup> Reisigl s Wodakovou rozlišují tři dimenze kritiky: vlastní kritiku textu/diskurzu, sociodiagnostickou kritiku a prospektivní kritiku. Vlastní kritika textu/diskurzu si klade za cíl poukázat na vnitřní nekoherence, rozpory a paradoxy ve struktuře textu (např. rozpory v argumentaci či nesrovnalosti na úrovni koheze). Sociodiagnostická kritika staví na analýze textu/diskurzu v širokém kontextu jeho vzniku a recepce. Tato úroveň kritiky, která nutně překračuje hranice textu tím, že jej zasazuje do širšího rámce sociálních a politických vztahů, je orientována na odkrývání vazeb mezi diskurzem/diskurzy a dalšími sociálními praxemi (např. rozpor mezi pozitivní politickou sebeprezentací a konkrétními administrativními opatřeními, která jsou objektivně diskriminační). Prospektivní kritika je aplikací výsledků analýz; upozorňováním na sociální problémy cílí na veřejnost a usiluje

<sup>30</sup> Na význam je potřeba pohlížet nikoli jako na „výsledek funkcionální reprodukce reálného světa v jazyce, nýbrž jako [na] výsledek sociálního zápasu. [...] Označování je sociální praxí.“ (Hall 2007 [1994], cit. překladu Z. Havlíčka). Tzv. „boj o význam“ v rámci diskurzu je však klíčovým pojmem už pro Vološinova (1973 [1929]: 106).

<sup>31</sup> Srov. též „[...] access to and participation in the power forums of society is dependent on knowing the language of those forums and how using that language power enables personal and social goals to be achieved.“ (Candlin 1989: ix).

<sup>32</sup> Fenomén kontroly v rámci konceptu diskurzu lze usouvztažnit s pojmem *gatekeeping*, který se užívá v teorii médií. Jedná se o jev, v němž o tom, co a jakým způsobem je zprostředkováno konzumentům, rozhodují tzv. mediátoři (v kontextu CDA jim nejlépe odpovídají dominantní aktéři či diskurzni hegemoni). Srov. Shoemaker a Vos 2009.

<sup>33</sup> Homoláč, který se vůči pojetí kritiky v CDA explicitně vymezuje, za kritickou považuje „každ[ou] analýz[u], která ukáže, jaké entity a jak jsou v analyzovaném diskurzu konstruovány. [...] Taková analýza totiž danou entitu vrací z oblasti objektivity, v níž se v důsledku převládajícího mluvení/psaní jeví jako daná, zpátky do oblasti politiky, kde je vždy znovu a na úkor jiných možností utvářena [...]“ (2009: 169–170). Ačkoli se Homoláč záměrně zříká zejména sociodiagnostické a prospektivní kritiky, jeho přístup, který označuje neutrálně slovem „popis“ (ibid.: 169), do kritického rámce CDA jednoznačně spadá. Vracení významů z oblasti „objektivit“ do oblasti „politiky“ (srov. Laclau a Mouffe 2001) je totiž procesem, který narušuje diskurzni mocenské vztahy ve prospěch slabších, respektive nedominujících, a lze jej proto považovat za vlastní součást agendy CDA.

o změnu (mocenského) statu quo. Je bytostně politická. (viz Reisigl a Wodak 2001: 33–34, Homoláč 2009: 17).

Analýzu potenciálně obrácenou k obhajobě a udržení politické/sociální dominance nelze podle kritérií CDA považovat za kritickou. Pozornost je proto potřeba věnovat tomu, že mnozí aktéři, kteří se ke kritickému konceptu nehlásí, tento jeho fundamentální rys spočívající v narušování mocenských struktur plně akceptují. Projevuje se to obecnou tendencí traktovat obhajovanou skupinu jako faktickou menšinu, která je obětí hegemonie moci.<sup>34</sup>

Další význam adjektiva *kritický* směřuje k analytikově sebekritice, již opakovaně zmiňuji výše a která spočívá v neustálé reflexi vlastních postojů a analytických kroků. Tato na první pohled spíše banální podmínka je pro CDA zásadní. Výzkum, který se deklaratorně hlásí k fluidnosti vlastních nálezů a který za svou přednost považuje analytikovy politické postoje, a je tedy z podstaty maximálně subjektivně orientován, nemůže zůstat zcela nezakotven. Je proto nezbytné, aby všechna (nesamozřejmá) rozhodnutí, jež ve svém průběhu analytik musí nutně učinit, důkladně popsal a obhájil (srov. Fairclough 1989: 140n, Wodak 2001b: 9, Wodak a Reisigl 2009: 87, van Dijk 1993a: 252).

### 3.1.2.2 Ideologie

Jak jsem již uvedl výše, centrálním jevem, jemuž CDA věnuje svou pozornost, je ideologie, jejímž je diskurz nástrojem:

*[...] the general consensus is that Critical Discourse Analysis contains two essential elements: A more or less political concern with the workings of ideology and power in society; and a specific interest in the way language contributes to, perpetuates and reveals these workings.* (Breeze 2011: 495)

Ideologie jsou konkrétním a nesamozřejmým způsobem zobrazování společnosti, který slouží reprodukování nerovných (mocenských) vztahů, a to nejen z hlediska společenských tříd v marxistickém smyslu, ale také např. z hlediska genderového či rasového (srov. Fairclough a Wodak 2009: 105). V kontextu předpokladu trvalého boje o společenskou dominanci je

---

<sup>34</sup> Např. součástí agendy recentní (české) krajní pravice je zobrazování „tradiční rodiny“ jako entity, která čelí mocenskému svazku Západu reprezentovaného bruselským úřednickým aparátem s vlivnými místními intelektuálními elitami. Srov. např.: „poukázal [Václav Klaus st.] na to, že pokud vyčleníme z této množiny téma rodiny, tedy zpochybňování její role ve společnosti různými neziskovými organizacemi, liberální demokracií, snahu o její oslabení případně rozbití, to je opravdu něco nového a dříve nevídaného. „Ano, to je skutečně něco, čemu se musíme bránit a brát to velmi vážně. Útočit takovýmto způsobem na rodinu, něco takového by v životě nenapadlo ani Stalina [...]“ (Magazín.cz 2018). Ze snahy udržet „přirozený (tradiční)“ status quo se tak (diskurzně) stává akt obrany a projev avantgardy.

ideologii nutné chápat nikoli jako jev statický, nýbrž dynamický, procesuální, a tedy diskurzní. Ideologické procesy, které probíhají prostřednictvím diskurzu/ů, mají za cíl danou ideologii učinit přirozenou, neutrální, a její reprezentace učinit součástí společensky/kulturně sdíleného hodnotového pozadí (srov. Gramsci 1971). Sdíleným hodnotovým pozadím, jež bývá označováno pojmem *common sense*,<sup>35</sup> se ideologie (či její dílčí prvky) stává v momentě, kdy tzv. dominovaná skupina (viz van Dijk 1997: 28, van Dijk 2006) nabude přesvědčení, že dominantní skupina reprezentuje přirozené, a tedy i její vlastní zájmy (srov. van Dijk 1998a: 102). Zatímco ideologie vždy zůstává spjatá s konkrétní skupinou a je do velké míry rozpoznatelná a vystavená nepřetržitému střetu s dalšími ideologiemi, *common sense* je nesené kulturně. R. Barthes, který definuje *common sense* jako „truth when it stops on the arbitrary order of him who speaks it“ (Barthes 1973: 155), sice počítá se vztahem dominance, proces etablování *common sense* však spatřuje v arbitrárnosti, a tedy v aktu jednoznačně vědomém – dominovaná skupina jednoduše přistupuje na ty reprezentace, jež jí jsou dominantní skupinou předkládány.<sup>36</sup> Ve své práci vycházím z pojetí van Dijkova a *common sense* vnímám jako vědění nerefléktované a všeobecně sdílené.<sup>37</sup> Dobrými příklady tohoto sdíleného vědění/přesvědčení v diskurzu o Národním parku Šumava jsou např. tvrzení jako „kůrovec je škůdcem lesa“ nebo „přirozený les sestává z velkých stromů a jeho struktura je dlouhodobě neměnná“. Jak ukáže má analýza, aktéři usilující o prosazení bezzásahového přístupu ke správě horských smrčín NPŠ se s těmito samozřejmými tvrzeními dlouhodobě potýkají, a to nejen vědomě, ale pravděpodobně také vnitřně – touha po přírodě bez přímých lidských intervencí je neustále konfrontována s bolestivou realitou plošného rozpadu vzrostlého lesa.

### 3.1.2.3 Diskurz

Pojem *diskurz* vnímám a užívám ambivalentně. Hovořím-li o *diskurzu o Národním parku Šumava* nebo o *diskurzu o Šumavě*, myslím jím široký textový rámec, který je vymezen svým (hyper)tématem (srov. zvl. Wodak 2001a: 66, Reisigl a Wodak 2009: 89), jímž je *národní park Šumava* nebo *Šumava*. Kdokoli tedy hovoří/píše o NPŠ, participuje z tohoto pohledu na diskurzu o NPŠ – vedle činnosti textové se tak zároveň účastní činnosti diskurzní. R. Wodaková s odkazem na H. Girntha (1996) nahlíží na diskurz jako na „complex bundle of simultaneous

<sup>35</sup> K pojmu *common sense*, jehož českým ekvivalentem bývá *zdravý rozum*, srov. zvl. Fiske 1987: 14.

<sup>36</sup> Srov. např. reprodukování motivu *cílového stavu* ze strany těch aktérů diskurzu o NPŠ, jež argumentují pro nezasahování vůči kůrovci (viz zvl. kap. 4.2.1 a 4.4).

<sup>37</sup> V podobném smyslu nazírají *common sense* také např. Kress a Hodge (1979, 1993) nebo van Leeuwen (2008: 20–21), kteří za přechod mezi ideologií a jím považují tzv. *legitimizaci*, tedy proces spíše nerefléktovaný.

and sequential interrelated linguistic acts, which manifest themselves within and across the social fields of action as thematically interrelated semiotic, oral or written tokens, very often as ‚texts‘, that belong to specific semiotic types, that is genres.“ Diskurz je tedy abstraktní prostředí, pole (především jazykové) akce, které zároveň určuje podobu (jazykových) projevů ve svém rámci a je těmito (jazykovými) projevy neustále ovlivňováno a přetvářeno:

*CDA sees discourse – language use in speech and writing – as form of “social practice”. Describing discourse as social practice implies a dialectical relationship between a particular discursive event and the situation(s), institution(s) and social structure(s) which frame it. A dialectical relationship is a two-way relationship: the discursive event is shaped by situations, institutions and social structures, but it also shapes them. [...] discourse is both socially constitutive as well as socially shaped [...] (Fairclough a Wodak 1997: 258)*

Inherentní recipocita vztahu *text – diskurz* tvoří z diskurzu nejen prostor nepřetržitého boje o moc v diskurzu a kontrolu nad diskurzem (viz kap 3.1), ale také prostředí z podstaty nestálé. Žádný (jazykový) projev se neuskutečňuje mimo rámec (konkrétního) diskurzu:<sup>38</sup> „every instance of language use makes its own small contribution to reproducing and/or transforming society“ (Fairclough a Wodak 2009: 103). Hranice (každého) diskurzu jsou proto neustále proměnlivé stejně jako jeho povaha. Jazyk a moc, *Language and Power*, je ústřední téma kritické analýzy diskurzu. Jazyk je nazírán jako prostředek a nástroj specifické sociální praxe – diskurzu. „Language is a part of society; linguistic phenomena are social phenomena of a special sort, and social phenomena are (in part) linguistic phenomena.“ (Fairclough 1989: 23). Ačkoli sám text, a tedy jazykový projev, lze považovat spíše za produkt, jeho vznik je jevem procesuálním. Pojem diskurz odkazuje k tomuto procesu, který je z podstaty projevem sociální (inter)akce, jíž je text (tedy materie diskurzu) jen částí. Tento proces totiž vedle textové produkce zahrnuje též textovou interpretaci.<sup>39</sup> Právě proto je analýza textu nutně pouze částí komplexní kritické analýzy diskurzu (ibid.).

Pojmu *diskurz* se však v CDA běžně užívá také v plurálových tvarech; vedle diskurzu definovaného (hyper)tématem nebo diskurzu coby široce vymezeného rámce jazykové akce (diskurzu s velkým „d“) lze pojem vztáhnout k „specific set of meanings expressed through particular forms and uses which give expression to particular institutions or social groups“ (Kress 1989, cit. podle Flowerdew a Richardson 2017: 2). V tomto smyslu je pak možné

---

<sup>38</sup> Může se dokonce zároveň stát součástí více diskurzů a nebo po uplynutí určité doby přejít z jednoho diskurzu do jiného.

<sup>39</sup> Viz *situativnost* jako jeden z konstitutivních aspektů textu.



vymezit např. *protiimigrační diskurz*, *neoliberální diskurz* ale také třeba *diskurz politický* či *mediální*. V prvních dvou případech je pojem diskurz vázán k určitým ideologickým rámcům, a je tedy považován za prostředek jejich legitimizace, naturalizace.<sup>40</sup> Oproti tomu druhé dva příklady odkazují spíše k rámcům vymezeným žánrově. Např. politický diskurz obsahuje rejstřík žánrů, které jsou jednak vázané specifickými pravidly a jednak jsou přístupné jen úzké skupině mluvčích.<sup>41</sup> Podobně limitovaný je také tzv. mediální diskurz, který je přístupný mnohem širší, avšak stále velmi omezené skupině mluvčích; jeho role je však zcela výjimečná:

*Most elite types of discourse, such as political and legal discourse or scholarly reports, are directly accessible only to a small segment of the ingroup. Mass circulation and sharing among the ingroup of ethnic prejudices and ideologies presuppose mass communication, that is, expression or (re)production in the mass media. Therefore, we assume that the (news) media play a very specific role in the distribution and acceptance of ethnic ideologies.* (van Dijk 1989: 203)

Právě mediální diskurz je nejčastějším předmětem zájmu CDA. Na mediálním rámci je totiž atraktivní nejen jeho replikační podstata, ale také jeho legitimační potenciál. S. Hall hovoří o tom, že „mediální instituce na jedné straně existují bez přímého nátlaku a omezení, a na straně druhé bez jakýchkoli omezení systematicky definují situace způsoby, jež zvýhodňují hegemonii mocných.“ (2007 [1994]: 74). Právě (masovým) médiím je tudíž záhodno věnovat zvýšenou a kritickou pozornost.

Zejména v případových studiích lze narazit na ještě subtilnější užití pojmu *diskurz*:

*The public discussion about foreigners, beginning in 1989, initially yielded a discourse of sympathy for those freeing themselves from the Communist yoke. This discourse then developed into what I have termed a discourse of tutelage, and in the end evolved into an aggressive discourse of defensive self-justification.* (Wodak 1996: 114)

R. Wodaková používá diskurz ve dvojím významu – jednak jako ekvivalent veřejné debaty na určité téma (tedy diskurz „o“), jednak jako kvalitativní označení povahy této debaty. *Diskurz sympatií* i *diskurz sebeobhajování* jsou v uvedeném citátu podmnžinou *diskurzu o přistěhovalcích*, v jehož rámci reprezentují spíše dominantní diskurzní strategie.<sup>42</sup>

---

<sup>40</sup> Např. uvedený protiimigrační diskurz je diskurzem odpůrců imigrace; jeho potenciálním konkurentem může být například liberální diskurz. Střet o postoj k imigraci pak probíhá v rámci diskurzu o imigraci.

<sup>41</sup> Tak např. žánr prezidentského projevu vyžaduje respekt ke své ustálené formě (je adresován všem občanům, je pronášen na začátku nového roku, má bilanční charakter ad.), je však současně dostupný pouze prezidentovi republiky. Jeho enormní vliv na politickou agendu má tudíž v moci jen jeden aktér českého veřejného diskurzu.

<sup>42</sup> K pojmu *diskurzní strategie* srov. Wodak 2001a, Wodak a Reisigl 2009, Lehečková a Hořejší 2015 a zvl. Wodak et al. 2009: 31n.

Ačkoli se pojmu diskurz v kontextu CDA užívá poměrně volně, jeho základní vymezení je napříč celou disciplínou shodné. Ve své práci tedy budu s diskurzem zacházet jako s širokým komunikačním polem vymezeným (hyper)tématem, jímž je *Národní park Šumava* a do něhož prostřednictvím intertextových a interdiskurzních vztahů (viz kap. 3.1.2.4) vstupují a pronikají další (tematické) diskurzy, které jsou nezdá se staré. Pojmu *diskurz* budu ale užívat také pro označení specifického souboru významů vázaných na konkrétní sociální entitu / instituci – v tomto smyslu nazírám diskurz o NPŠ jako pole, v němž se sváří několik dílčích diskurzů, jež se vzájemně ovlivňují v boji o nabytí, nebo naopak udržení legitimacy významů a hodnot, které reprezentují.

### 3.1.2.4 Intertextovost a interdiskurzivita

Přesto, že diskurz o NPŠ definuji primárně (hyper)tématem (srov. Wodak 2001a: 66, Reisigl a Wodak 2009: 89), za něž považuji sám *národní park*, nemohu nereflektovat, že do jeho nejširšího rámce vstupují také texty, jež národní park nijak nezmiňují. Diskurz je – jak vyplývá z předchozího výkladu – z podstaty interakčním fenoménem, který své hranice proměňuje a posouvá už samotným faktem své existence. Jakožto abstraktní entita založená na konkrétním jazykovém/textovém materiálu (viz Fairclough 1989: 20n, Fairclough 2003: 123n, Widdowson 2004, Lemke 1995) je totiž (spolu)utvářen právě procesem interakce mezi texty a (jejich) kontexty. Vytváření mezitextových vztahů lze přitom považovat za imanentní vlastnost textu, jehož smysl je (spolu)utvářen právě a nevyhnutelně vazbou na jiné texty (srov. Kristeva 1967, Barthes 1975: 36, Beaugrande a Dressler 1981). Lze dokonce tvrdit, že konkrétní rozumění textu je výsledkem procesu jeho usouvztažňování s rozličnými pretexty (srov. Widdowson 2004: 74n). Předmětem analýzy diskurzu by proto neměl být pouze vztah mezi texty jednotlivých aktérů, ale především vztah mezi těmito texty a texty, které jsou jejich produkcí evokovány (srov. Fairclough a Wodak 2009: 106).

Pojem intertextovost (viz Fairclough 1992, Homoláč 1994, 1996), který používám pro označení veškerých mezitextových vazeb, je v lingvistické a zejména pak literárněvědné tradici užíván v různém významu (srov. Homoláč 1994: 18–20). Může označovat situaci, v níž jeden text odkazuje explicitně na konkrétní pasáže jiného textu nebo na jiný text obecně (nekonkrétně), může však označovat také situaci, v níž text odkazuje na jiný kontext. Tato tzv. rekontextualizace (srov. Fairclough, 1995: 33; Reisigl a Wodak 2009: 90) je spojena s přenosem celých významových konfigurací do nových kontextů. Jelikož rekontextualizace je, stejně jako diskurz sám, jevem komplexním, dochází při jejím uskutečnění k přenosu nejen

jednotlivých prvků zdrojového kontextu, ale často také k přenosu celých složitých významových struktur. V důsledku tohoto jevu se pak promyšlená komunikační strategie nezdědka stává nekontrolovatelnou. Text, který vstoupí do nového prostředí/diskurzu si totiž s sebou může přinést celou řadu kontextů, jimiž byl doplněn jak historicky, tak také během jiné (a třeba nedávné) rekontextualizace. Procesem intertextového navazování nebo procesem rekontextualizace vstupují do diskurzu různé motivy,<sup>43</sup> které vykazují nestejnou míru integračního potenciálu: zatímco jeden do diskurzu vstoupí, splní v něm funkci, která je v souladu se záměrem autora, a diskurz časem opustí, jiný motiv se zde usadí spolu s aspekty, které ve svém setrvávání mohou být s autorovou intencí v příkrém rozporu. Uvedu příklad z aktuální diskuse o přistěhovalectví.<sup>44</sup> Zdůrazňováním etnicity a náboženského vyznání „uprchlíka“, které zároveň ztotožňují s jeho kulturními dispozicemi, dosahují mluvčí přinejmenším trojího efektu: vytvářejí obraz homogenní vnější skupiny (*outgroup*), recipročně zatěžují *ingroup* (v tomto případě *českou, evropskou* či *západní* kulturu) identifikací s křesťanstvím a zároveň získávají možnost provádět rekontextualizace velmi starých motivů. Tak například historik Petr Čornej v jednom z rozhovorů říká: „Na politické debatě o migrační vlně a kvótách mě hrozně šťve jedna věc: vůbec se nezmiňuje, že dělicí názorová čára mezi západní a středovýchodní Evropou není náhodná. Protože jak Polsko, Uhry, český stát, tak i Rakousko se podílely na obraně Evropy proti Turkům od poloviny 14. století, kdy překročili Dardanely, až de facto do rozpadu osmanské říše v roce 1918. Čili nějaké historické zkušenosti s islámem na rozdíl od západoevropských států mají“ (Švec 2015). Čornej do současného diskurzu explicitně vnáší problematiku vztahu střední Evropy a Osmanské říše. Kontaminací dnešního *uprchlíka* expanzivním *Turkem* komunikačně dosahuje obrazu „uprchlíka-dobyvatele“, tedy motivu, s nímž v českém mediálním diskurzu zacházejí především zástupci krajní pravice: viz též novinový titulek *Uprchlíci? Řízená invaze a Klinika jim pomáhá, tvrdí zastupitel. Chce proti centru bojovat* (Zelenka 2015). Samozřejmě, že tvrzení o „řízené invazi“ může v mediálním prostoru dobře fungovat také bez vazby na motivy, s nimiž operuje historik Čornej, odkazem na konkrétní pretext (v tomto případě údajnou sdílenou zkušenost zachycenou v historiografickém narativu) však dosahuje silné přesvědčivosti, ovšem za cenu částečné ztráty kontroly nad smyslem svého vyjádření.

<sup>43</sup> Pojem *motiv* užívám ve významu vnitřně koherentní základní stavební složky vyprávění sestávající z a) podmětu – předmětu či osoby a b) přísudku – děje, konání, vlastnosti nebo stavu (viz Martínez a Scheffel 2003: 108).

<sup>44</sup> Srov. např. titulek *Sám je muslim, přesto říká: STOP uprchlíkům. Vím, že kde je muslimská komunita silná, tam jsou a dřív nebo později budou problémy* (Vančová 2015) nebo „Stejně jako když se další student zeptal, jaký má prezident názor na uprchlíky. Zeman mluvil výhradně o muslimech s tím, že je proti pomoci, protože islám do Evropy nepatří. „Doporučuji vám přečíst si Korán, výroky Mohameda nebo další svaté islámské texty. Zjistíte, že islámské náboženství je neslučitelné s evropskou kulturou,“ sdělil Zeman [...]“ (Bartoníček 2017).

Uvedu zde také příklad z diskurzu o NPŠ. Vyjádření bývalého prezidenta ČR Václava Klause: „[...] kde vidím v současnosti ve světě největší ohrožení – vidím je v environmentalismu, v odnárodnování států a v přechodu ke globálnímu (a evropskému) vládnutí. Těchto dvou věcí se já bojím více než Al-Káidy [...]“ (Qot 2011) sdílí shodný topos<sup>45</sup> jako vyjádření bývalého ředitele NPŠ J. Máňka: „Celý svůj profesní život se pohybuji v oblasti ochrany životního prostředí. A viděl a zažil jsem v tomto oboru mnohé. Odbornost, lajdáctví i ekoteroristický fundamentalismus“ (Mánek 2014) či výrok bývalého hejtmana jihočeského kraje J. Zahradníka (ODS): „Starostové mají za to, že volené samosprávy mají při prosazování svých stanovisek zodpovědnost vůči občanům, kteří zde žijí a pracují, zatímco ekologický fundamentalismus sleduje jen své vlastní zájmy.“ (Tš 2004). Všichni uvedení mluvčí vnášejí kontexty, které se vážou na tytéž zdrojové oblasti – především na „radikální náboženskou praxi“ a na „boj s terorismem“. Výsledkem této strategie může být například nejen to, že veškerí odpůrci zásahů proti kůrovci<sup>46</sup> mohou ve veřejné debatě pozbyť legitimacy, ale dokonce to, že budou považováni za přímou a aktivní hrozbu, která je v rozporu s lokálními (českými) zájmy (srov. kap. 5 a 6). V tomto případě se užití motivu může z pohledu mluvčích jevit jako nepochybně výhodné. Jak jsem ale zmínil již výše, není pravidlem, že by jednotliví aktéři nad uvedeným procesem měli vždy plnou kontrolu – v mnohých případech považují užití jazykové prostředky mylně za neutrální, jindy třeba nedobře vyhodnotí povahu kontextů, které daný prostředek může evokovat, v některých případech dokonce nevhodný efekt reflektují, nemohou však v konkrétní situaci nebo s ohledem na svou pozici tento prostředek/motiv nepoužít. Dobrým příkladem z diskurzu o NPŠ jsou obecně užívaná slovní spojení *boj s kůrovcem* (srov. Hořejší 2015a: 58–59) nebo *obnova lesa*.<sup>47</sup> Schopnost lesa, který prošel kůrovcovou gradací, samovolně se obnovit je častým argumentem, jejž užívají zastánci ponechání lesů samovolnému vývoji k tomu, aby doložili zbytečnost lesnických zásahů. Nechtěným, avšak nutným důsledkem užívání tohoto motivu je ale upírání (ekologické) hodnoty lesu právě ve fázi jeho rozpadu, a vlastně tedy nechtěná participace na narativu protivníka (viz též Hořejší 2017b: 567, srov. zvl. kap. 5 a 6).

<sup>45</sup> Pojem *topos* užívám ve významu myšlenkového schématu.

<sup>46</sup> Reflektuji, že označení *odpůrce zásahů proti kůrovci* vyplývá z praxe diskurzu o NPŠ a nelze je považovat za neutrální. Přebírám je a chci na tento fakt upozornit.

<sup>47</sup> Korpus MediaBank (viz kap. 4.1) na dotaz

[lemma="boj"] [lemma="s"] [lemma="kůrovec|brouk|škůdce|lýkožrout"] odpovídá 247 doklady; na dotaz [lemma="obnova"] [lemma="les|prales|porost|původní|přirozený|přírodní"] pak 302 doklady. Obě kolokace se vyskytují plošně a nezávisle na pozici mluvčího.

### 3.1.2.5 Identita

Posledním zásadním pojmem/fenoménem pro agendu CDA, kterým se budu podrobněji zabývat, je identita. Identitě, a zvláště té tzv. sociální či skupinové, se totiž budu v rámci analýzy diskurzu o NPŠ věnovat opakovaně. Pojem identita se v rámci praxe CDA váže k tomu, jakými způsoby jednotlivci a zejména (sociální) skupiny vnímají sami sebe ve vztahu k ostatním (srov. Flowerdew a Richardson 2017: 4). To znamená, že pozornost je v CDA tradičně upírána nejen k tomu, jak je v rámci daného diskurzu zobrazena skupina, k níž se mluvčí hlásí, ale také k tomu, jak jsou zobrazeny skupiny vnější.<sup>48</sup> Kontrola nad těmito procesy totiž znamená kontrolu nad identifikací (srov. van Dijk 1998a: 118n) a legitimizací, a je tedy v podstatě vlastním projevem (diskurzí) moci. Pro mou analýzu je otázka identity/identifikace klíčová – jak ukázaly pilotní analýzy (viz kap. 4.2) zvl. projevů Miloše Zemana, diskurz o NPŠ se jeví být polem, v němž dochází k ostré polarizaci, a které tak pravděpodobně sehrálo nezanedbatelnou roli v nastavování dlouhodobé (veřejné) politické agendy. Důsledné štěpení aktérů diskurzu o NPŠ na skupinu „lidí s přirozenými tradičními zájmy“ (ingroup) a na skupinu „externích experimentátorů“ (outgroup)<sup>49</sup> nevede pouze k tomu, že v diskurzu hypertrofuje argumentace založená na sentimentu, ale také k tomu, že mnozí aktéři podléhají nevýhodné identifikaci.<sup>50</sup> Osobní, ale také skupinová identita je do velké míry tvořena tím, jak ji konstruují příslušníci dalších sociálních skupin (srov. van Dijk 1998a: 118). Inkluzivní a exkluzivní (marginalizační) diskurzí praktiky (srov. např. van Leeuwen 2008: 28n) zpravidla operacionalizované pozitivní prezentací skupiny „my“ a negativní prezentací skupiny „oni“ (srov. zvl. van Dijk 1993b, 1995, 1998b a dále Wetherell 1987, Wodak 2001a, Leudar et al. 2004, Havlík 2009), které běžně zahrnují rozličné (de)legitimizační strategie, jsou jedním z centrálních projevů a nástrojů (re)produkce moci a mají nezřídka závažné důsledky (srov. např. Wodak 1996, Homoláč 2009: 61n, Sedláčková 2010: 110–113). Nabývání dominance prostřednictvím konstruování vnitřní skupiny (ingroup) tradičně a běžně staví na zdůrazňování jinakosti té vnější (outgroup); s tím úzce souvisí tendence vnější skupinu traktovat jako

---

<sup>48</sup> Srov. Allportovo tvrzení, podle něhož nelze individuální „já“ či kolektivní „my“ definovat jinak než v konfrontaci s vnějším (1966 [1954]: 41n). Viz též Hellmannovo „[...] asymetričnosti při konstrukci cizosti často vedou k tomu, že se vymezením a vyloučením jiných uskutečňuje sebeurčení: identita skrze diferenci.“ (Hellmann 1998: 410, cit. podle Soukup 2013: 33).

<sup>49</sup> Tato báze tvořila jeden z pilířů komunikační strategie Správy NPŠ v krizovém roce 2011. Ve zprávě PR agentury Bison & Rose, která se tehdy o mediální obraz správy parku starala, stojí: „Při aktivistické bloádě na Modravsku odstartovala další fáze postavená na místních obyvatelích, kteří protestovali proti cizímu vměšování do lokálních problémů.“ (Bison & Rose 2011). Agentura se tedy ke strategii štěpení na domácí vs. cizí explicitně hlásí.

<sup>50</sup> Tak např. přírodovědci v rámci (televizních) debat vystupují jakožto oponenti starostů obcí národního parku a vystavují se situacím, jež zpochybňují jejich výchozí identitu; demonstrují tak svou (vynucenou) vůli opustit výchozí skupinu a identifikovat se spíše s tzv. aktivisty.

maximálně homogenní.<sup>51</sup> Uvedu příklad z aktuálního českého prostředí: Konstruováním skupiny *pražská kavárna* nebo *vítači* docházelo v českém veřejném diskurzu mimo jiné k homogenizaci aktérů objektivně různých pozic, jejímž důsledkem bylo setření názorových nuancí a úspěšné vytvoření vnitřního nepřítele. Tento identifikační proces byl navíc nejen pouze externí, nýbrž také interní – nabízenou identitu replikovala média a přijímali aktéři, jimž byla určena. Důkazem je třeba vznik více facebookových skupin *Pražská kavárna* čítajících několik tisíc členů, ale také například novinové titulky *Předseda Pirátů Bartoš: Nejsme vítači migrantů a jít do vlády se nebojíme* (Bohuslavová 2017), *V Praze se střetli odpůrci a příznivci migrantů, museli zasahovat policejní těžkooděnci* (Reflex 2015). Titulek Reflexu je jednoznačný: účastníci demonstrace proti shromáždění *Bloku proti islámu* jsou zde označeni za „příznivce migrantů“. Dochází tak nejen k přijetí nesamozřejmého ztotožnění uprchlíka a muslima, ale také ke zřetelné homogenizaci a současné delegitimizaci účastníků protidemonstrace. První titulek dokládá podobný problém: ačkoli se Ivan Bartoš brání, akceptuje existenci skupiny *vítačů*; přistupuje tak na schéma, které je zjevné v titulku Reflexu a s nímž primárně operují především krajně pravicoví aktéři.

Častým průvodním jevem homogenizace je tzv. fragmentace. Jedná se o jev, který spočívá v zobrazování *outgroup* jako skupiny, jež je sice ideově a deklaratorně jednotná, vnitřně však trpí názorovou nekoherencí a roztržitostí (srov. Thompson 1991).<sup>52</sup> Příkladem ze současného českého veřejného diskurzu je pasáž z rozhovoru s Václavem Klusem starším. Bývalý prezident v něm říká: „Když zpětně poslouchám, co vše se tam [na demonstraci proti A. Babišovi] z tribuny říkalo, tak nevěřím vlastním uším. I někteří novinoví komentátoři už dnes objevují neuvěřitelně zoufalý kýč této demonstrace. Hlásání názorů zleva zprava, často protichůdných, tu zoufalou zmatenost leckdy šílených myšlenek. Tudy cesta do budoucna nevede.“ (Kolář 2017). Klaus demonstraci delegitimizuje tím, že poukazuje na její kýčovitost (tedy především programovou líbivost); vedle toho však užívá strategie fragmentace: ideové pozadí demonstrace je zmatené, odporující si a zcela mimo normální rámec.

---

<sup>51</sup> Dobrým příkladem je (diskurzí) zacházení s jinakostí ve středověké Evropě: „This observation can be supported by the similarity of the language used to describe all religious deviants, whether they were heretics, Jews, pagans or Muslims: they are all stupid, absurd and irrational [...]“ (Patschovsky 2003: 39); „[...] řada různých heterodoxních skupin vykazuje shodné rysy a [...] vnitřně rozrůzněná učení a hnutí jsou spojována do jedné zdánlivě homogenní skupiny.“ (Bažant a Vejrychová 2016: 21); „Nepřátelská skupina či národ jsou často definovány současně s autostereotypem a upevňováním vlastní pozice.“ (ibid.: 26).

<sup>52</sup> Thompson s pojmem fragmentace/diferenciace zachází také v jiném významu. Užívá jej v kontextu nikoli komunikačních aktérů či sociálních skupin, ale v kontextu diskurzívních témat/agendy: „It is not so much unification and homogenization, but rather fragmentation and differentiation, which may be responsible for the social cohesion that exists in Western liberal democracies. Perhaps the principal division in this regard is the insulation of the economy and the polity, which prevents questions of industrial organization from appearing as political issues.“ (Thompson 1984: 33).

Ve své analýze budu konstruování skupin a distribuci identit, a to především s ohledem na veřejný diskurz, věnovat vysokou pozornost.

## 4 Postup vlastní analýzy, materiál

Sama analýza, která kombinuje kvalitativní přístup s přístupem kvantitativním, sestává ze dvou základních okruhů:

- a) Prvotních analýz (kap. 4.2), jež sloužily k otestování a zpřesnění předběžných očekávání a znalostí na pozadí konkrétního materiálu. Za tímto účelem jsem nejprve provedl porovnání jednak dvou rozhovorů s významnými aktéry diskurzu o NPŠ reprezentujícími v dané době (tj. na jaře roku 2011) opačné názorové pozice (kap. 4.2.1) a jednak dvou textů výrazného hybatele analyzovaného diskurzu M. Zemana z let 2009 a 2017. Získal jsem tak nejen průřez diskurzem prakticky v jednom momentě, ale také vhled do strategií jednoho (výrazného) aktéra v rozpětí téměř deseti let. Na základě výsledků, které vyplynuly z těchto dvou sond, jsem se dále rozhodl provést popis obrazu šumavské minulosti vázaného k dílu a osobnosti spisovatele Karla Klostermanna, a to především s důrazem na *les* a jeho vývoj (kap. 4.2.3).
- b) Komplexní analýzy založené na objemném korpusu MediaBank (viz kap. 4.1) zaměřené jednak na popis reprezentací a identit klíčových aktérů zkoumaného diskurzu (kap. 4.3), tj. především *vědců*, *aktivistů* a *obyvatel/obcí*, jednak na popis obrazu *lesa* a jeho proměn (kap. 4.4).

### 4.1 Materiál

Vedle textů, které jsem vyhodnotil jako vhodné pro provedení prvotních mikroanalýz, byly mým materiálem také jazykové a encyklopedické slovníky (srov. tabulku 1 a Hořejší 2017a: 62–63), texty Karla Klostermanna a zejména pak objemné textové banky MediaBank a PrefBank (Hořejší a Mocňák 2016).

MediaBank,<sup>53</sup> korpus mediálních textů o Národním parku Šumava/Šumavě z let 1991–2010, sestává ze 7 001 článků publikovaných nejen v novinových denících a časopisech, ale také v rozhlase, televizi a na internetu (např. blogy a tiskové zprávy). Texty publicistického i zpravodajského žánru (srov. Mistrík 1997, Minářová 2001: 169n) pocházejí od 2 194 autorů (včetně respondentů rozhovorů a hostů televizních a rozhlasových debat) z 232 zdrojů. Celkový objem materiálu činí 2 823 668 tokenů včetně interpunkce.

PrefBank<sup>54</sup> je souborem předmluv, doslovů a částečně také kapitol týkajících se obecné charakteristiky regionu vypsanych z průvodců, fotografických publikací, memoárů a dalších

---

<sup>53</sup> Dostupné online na adrese <<http://sumava-corpus.narra.eu/Special:RunQuery/Search?SearchResult%5Bcategory%5D=MediaBank&wpRunQuery=true>>.

<sup>54</sup> Dostupné online na adrese <<http://sumava-corpus.narra.eu/Special:RunQuery/Search?SearchResult%5Bcategory%5D=PrefBank&wpRunQuery=true>>.



pramenů věnovaných Šumavě. Sestává z 65 textů vzniklých mezi roky 1878 a 2013. Texty pocházejí od 48 autorů a jejich celkový objem činí 51 101 tokenů.<sup>55</sup>

Za text považuji v rámci obou bank psaný nebo (primárně) mluvený útvar vázaný na určitou dílčí komunikační situaci. Toto členění bylo zcela neproblematické v případě veškeré publicistiky v užším slova smyslu, působilo však potíže v případě zpravodajství, které běžně obsahuje/reprodukuje repliky přímých aktérů diskurzu, v případě (zvláště televizních či rozhlasových) rozhovorů, v jejichž rámci mluvčí prezentovali/parafrázovali svá již publikovaná stanoviska a do nichž třeba i zasahovali posluchači.<sup>56</sup> Jsem si této slabiny, která se může plně projevit zejména v kvantitativní analýze, vědom, a maximálně jsem ji proto ve svém výzkumu zohlednil.

Veškeré vymezené texty jsem anotoval autorem/autory, zdrojem, datem a eventuálně respondentem/respondenty. Za přítomnost respondenta jsem přitom nepovažoval situaci, při níž byla replika daného aktéra do textu, byť formou citace, integrována; respondentem je v MediaBank tedy jen ten aktér, který participuje na rozhovoru. V případě nedohledatelnosti jsem jako autora označil samotný zdroj (např. Mladou frontu Dnes). Veškeré duplicity běžné u deníků s regionálními mutacemi (např. Deníky Bohemia) jsem pečlivě odstraňoval; uvádění podobných či identických reportáží v různých rozhlasových nebo televizních relacích jsem ponechal, nezřídka se totiž liší způsob jejich zářamování.

Z díla Karla Klostermanna jsem analyzoval především romány *Ze světa lesních samot* (Klostermann 1999 [1891], *V ráji šumavském* (Klostermann 1972 [1893]) a žánrově specifické (srov. kap. 4.2.3.1) *Črty ze Šumavy* (Klostermann 1890 [1986]).

---

<sup>55</sup> Oba zdroje jsou zároveň neveřejnou součástí aplikace *KonText* (Machálek 2014).

<sup>56</sup> Rozdílný přístup jsem zvolil pro analýzu role Karla Klostermanna v diskurzu o NPŠ (viz kap. 4.2.3).

## 4.2 Prvotní analýzy

### 4.2.1 Dva rozhovory z roku 2011

Svou prvotní analýzu (viz kap. 3.1.1 a srov. Baker 2006, Wodak a Reisigl 2009) jsem provedl formou několika sond, jejichž výsledky ve svém celku utvořily soubor zjištění a očekávání, která jsem následně nejen rozvinul na dalším materiálu, ale také vzájemně konfrontoval. Východiskem se stala má práce porovnávající dva rozhovory s protagonisty (deklaratorně) protichůdných diskurzních skupin ve vyhroceném roce 2011, kdy se významně změnila politika Správy NPŠ směrem ke snaze plošně potlačovat kůrovcové gradace, kdy došlo k výraznému omezení (spolu)rozhodovacích kompetencí vědců a vědeckých institucí a kdy proběhla zatím poslední občanská blokáda těžby kůrovcových stromů na území NPŠ (viz kap 2). Ve svém článku (Hořejší 2015a) jsem analyzoval dva vzájemně nezávislé novinové rozhovory, jeden s tehdy novým ředitelem NPŠ Janem Stráským (Kaiser 2011) a druhý s předsedou rozpuštěné vědecké sekce Rady NPŠ Jakubem Hruškou (Nedvěd 2011). Mým cílem bylo především odhalit signifikantní témata tehdejší fáze diskurzu o NPŠ a nabýt orientace ve způsobu jejich traktování a distribuci zejména ve vztahu k předpokládaným diskurzním koalicím (viz Hajer 1993), za něž jsem zvolil na jedné straně zastánce zasahování proti kůrovci a zastánce nezasahování vůči kůrovci na straně druhé.<sup>57</sup> Centrálními tématy obou rozhovorů se podle očekávání ukázal být *les, jeho proměna a budoucnost* a s ním přímo související *kůrovec / kůrovcová gradace*. Dalším nezanedbatelným tématem, jež vyplývá z tehdejší situace, je *věda a její role v rozhodování o způsobu správy NPŠ*. To vše doplňují témata *minulost Šumavy, přirozenost a role n. pozice člověka ve vztahu k přírodě*.

Téma proměny a budoucnosti lesa, jehož diskurzní ztvárnění je jedním z předmětů zájmu této práce, v kontextu diskurzu o NPŠ vyplývá z objektivní skutečnosti, že vizuální kvalita zvl. horských smrčín prošla během velmi krátkého časového úseku výraznou proměnou (viz kap. 2). V analyzovaných rozhovorech názorových antipodů Hrušky a Stráského je tato proměna podle předpokladu traktována z velké části protichůdně, částečně, a to považuji za pozoruhodné zjištění, však shodně. Jan Stráský například svým tvrzením o zániku lesa (viz doklad 1) vychází jednoznačně z představy zachycené ve standardních slovnících češtiny, podle níž je les „souvislým porostem vzrostlých stromů“ (viz poznámku 13). Vytváří dojem, že vlivem kůrovcových gradací dochází k naprostému rozpadu lesa. Oproti tomu přírodovědec Hruška, jehož záměrem je proměnu šumavských lesů zobrazovat spíše opačně, hovoří o rozpadu lesa

---

<sup>57</sup> K problematice polarizace debaty srov. poznámku 12.

jako o příležitosti, která může vést k nabytí kvalitnějších porostů (viz např. doklad 2). Ačkoli tedy svým tvrzením nepochybně podporuje nezasahování proti kůrovci, překvapivě sdílí se Stráským shodnou argumentační bázi/topos (viz Wodak a Reisigl 2009: 110).<sup>58</sup> Společně zobrazují (horský) les jako ekosystém s cílovým stádiem, a tedy jako ekosystém tzv. klimaxový<sup>59</sup> (viz zvl. Clements 1916), a to navzdory dobovému stavu poznání (viz zvl. poznámku 6). Hruška sice usiluje o ochranu přírodních procesů, jeho cílem je přesto dosažení (lepšího) stavu.<sup>60</sup> Stráský preferuje udržení stavu výchozího, za nějž považuje ten, který předcházela masivním kůrovcovým gradacím.

- (1) [...] *když se půjdete podívat na Velkou Mokrůvku, na Malou Mokrůvku, tam už žádné stromy nejsou* [...] (Kaiser 2011)
- (2) *Na mnoha místech parku je už naprosto jasné, že se les obnovuje a že tam znovu nevyroste stejnověká smrková monokultura.* (Nedvěd 2011)

S tímto poznatkem dále koresponduje sdílené užívání pojmu *boj* ve vztahu k managementu kůrovce (srov. např. doklady 3, 4 a 5). Navzdory tomu, že se Hruška snaží kůrovce traktovat jako příležitost pro zpřírodnění umělého lesa, do jisté míry akceptuje jeho sdílené vnímání jakožto škůdce (srov. zvl. kap. 4.4.1). Zajímavým dílčím zjištěním, které zaslouží další pozornost, je Stráského ztotožnění Šumavy a vzrostlého zeleného lesa, z něhož vyplývá obraz kůrovcové gradace coby jevu, který ohrožuje samu identitu regionu (viz doklad 4).

- (3) [...] *mě drží boj za každý strom na Šumavě, za to, aby nepokračovala kůrovcová kalamita.* (Kaiser 2011)
- (4) *Když se mi to [zastavit „kůrovcovou kalamitu“] do roka nepodaří, tak se zase stáhnu do své chaloupky a budu vědět, že svůj životní boj za Šumavu jsem prohrál.* (ibid.)
- (5) [m]ožná *můžeme kritizovat bývalé vedení parku, že ne zcela zvládlo strategii boje s kůrovcem.* (Nedvěd 2011)

<sup>58</sup> Ke vztahu DHA a pojmu *topos* viz Boukala 2016. Srov. též Kopecký 2016: 34n. Pojem se v rámci CDA užívá také ve významu stereotypního vyjádření, jež je součástí *common sense* (srov. např. van Dijk: 1984: 73n).

<sup>59</sup> *Klimax* je „[...] finální stádium sukcese. Společenstvo, které je klimaxové, je stabilní a neměnné. Tento stav nastává u stanovišť, kter[á] byl[a] osídlen[a] druhy nejlépe adaptovanými na konkrétní místo.“ (Kindlmann et al. 2012: 287).

<sup>60</sup> Je však potřeba zmínit, že Hruškova replika, v níž uvedený postoj uplatňuje, je reakcí na redaktorovu sugestivní otázku „Slyšel jsem, že když se za ministra životního prostředí Martina Bursíka rozhodlo, že má část stromů po orkánu zůstat ležet v lese, hrála roli úvaha, že toto bude nejrychlejší cesta k lepší skladbě lesa. Je to možné?“ (Nedvěd 2011).

Téma přirozenosti není v rozhovorech frekventované, jeho důležitost je však nezpochybnitelná. Jak ukazují doklady 6 a 7, Stráský staví do protikladu dvě různé *přírody* – dobrou, kulturní, reprezentovanou vzrostlým zapojeným lesem a divokou, bezúčelnou, která je reprezentovaná kůrovcem. Jeho pojem *normální les*, který užívá pro označení právě lesa kulturního, tomuto pojetí plně odpovídá (viz doklad 8). Svým projevem nejen diskvalifikuje přírodu jako komplexní fenomén, ale zároveň jejím specifickým konceptualizováním zachází s ostrou polarizací – přísné dělení přírody na dobrou a špatnou spolu s užíváním takové metaforiky, jež důsledně odkazuje k válečnému střetu, napomáhá projektovat obě názorové skupiny (tedy zastánce aktivního a zastánce pasivního managementu) jako fundamentálně rozdílné a tedy nesmiřitelné.<sup>61</sup> Hruška přirozenost podle očekávání spojuje s přírodními procesy. „Přirozenost má u něho hodnotu sama v sobě – přesahuje estetický rozměr šumavských ekosystémů a měla by být skutečným předmětem ochrany národního parku.“ (Hořejší 2015a: 59). Srov. doklady 9 a 10.

- (6) *Tady se ukázalo, že síla přírody, o níž ekologové tak rádi mluví, je silnější než víra zastánců ideologie, že příroda si vždycky pomůže sama.* (Kaiser 2011)
- (7) *Protože zničené lesy už jsou i mimo původní záměr parku, ale zřejmě nejsou mimo záměr přírody. Ta je klidně sežere.* (ibid.)
- (8) *[...] zatlačil ho [bývalý ředitel NPŠ Žlábek kůrovce] hluboko pod normy kůrovce pro normální les.* (ibid.)
- (9) *Přirozený les se obvykle nechová podle romantických představ.* (Nedvěd 2011)
- (10) *Jde především o to, že samovolné přírodní procesy vytvoří les spontánně, a to je to, co chceme vidět.* (ibid.)

Téma minulosti regionu je oběma protagonisty traktováno zcela odlišně. Zatímco Jan Stráský zobrazuje minulost Šumavy jako jednoznačně kulturní (viz doklad 11), Hruška staví na minulosti přírodní (viz doklad 12) nebo minulost posouvá dále (viz doklad 13).

- (11) *Tohle přece nebyla čistá příroda, to je kulturní krajina, tady je hrob na každém místě.* (Kaiser 2011)

---

<sup>61</sup> Srov. shodné pojetí přírody ve vyjádření tehdejšího ministra životního prostředí T. Chalupy (ODS): „Přežil [starý smrk] rekatolizaci, Bachův absolutismus, nacismus, komunismus, až v roce 2004 ho zabil kůrovec.“ (Právo 2011). Chalupa nezasahování proti kůrovci implicitně klade po bok těch historických jevů, které česká společnost konsenzuálně považuje za krajně ohrožující, a staví je tak do přímého rozporu s přirozenými národními zájmy.

(12) *Když zabrousíme do historie, tak se dozvíme, že hraniční hvozd byl neprostupný.* (Nedvěd 2011)

(13) *Tradice hospodaření na Šumavě trvá pouze několik set let a před tím to tak nebylo.* (ibid.)

Tématu vědy se věnuje nezanedbatelná část replik Jana Stráského (celkem 16 výskytů jednotky *věda*); odpovídá to ostatně situaci vzniku rozhovoru – bezprostředně po omezení úlohy vědců ve správě NPŠ. Stráského strategie spočívá v důsledném snižování statutu vědy jako takové – a) prostřednictvím vytváření dojmu, že věda je v otázce vztahu smrčín a kůrovce rozpolcená (tj. užitím fragmentační strategie), a tedy pro managementové rozhodování nepoužitelná (viz doklad 14); b) navazující strategií spočívající v propojování vědy s (ekologickým) aktivismem (viz doklad 15). Delegitimizace vědy<sup>62</sup> spojená s její polarizací dává prostor k hledání praktických řešení mimo oblast odborné argumentace, a tedy například v (konkrétním obrazu) minulosti. Diskurzní propojování vědců s aktivisty pak může dokonce vést k projektování vědců jakožto nebezpečí.

(14) *[...] kdybych měl pocit, že jsou pouze z jedné strany vědecké fronty [...] doplním je o další vědce z druhé strany.* (Kaiser 2011)

(15) *[...] vědecká obec není jednotná, tady se vyskytují dvě vědy založené na úplně jiných principech: lesnická věda a ochrana přírody.* (ibid.)

Podstatná zjištění plynoucí z analýzy rozhovorů s Janem Stráským a Jakubem Hruškou jsou následující:

a) Ačkoli ve spoustě aspektů je způsob zobrazování šumavského lesa a jeho budoucnosti v příkrém rozporu, v jednom a nikoli marginálním ohledu jej oba traktují totožně: jako systém s vysokou hodnotou cílového stavu, jímž je vzrostlý porost. Z toho plyne, že fázi rozpadu fakticky nepřiznávají takovou ekologickou kvalitu jako fázi vzrostlého zapojeného lesa.

b) Vnímání kůrovce coby škůdce lesa je Stráskému zcela vlastní; Hruška toto schéma do velké míry přijímá.

c) Stráský staví kůrovcovou gradaci do pozice jevu ohrožujícího samu identitu regionu; vytvářením předělu mezi dobrou a škodlivou přírodou podporuje dojem vyhrocenosti a ostré polarity situace. Ve shodě s touto strategií vědu polarizuje, čímž umožňuje hledat řešení mimo meze standardní argumentace.

---

<sup>62</sup> K (de)legitimizaci srov. zvl. van Dijk 1998a: 258n a zde kap. 5 a 6.

#### 4.2.2 Dopis a proslov Miloše Zemana

Následnou mikro/mezoanalýzu jsem uskutečnil na dvou textech, které problematice Šumavy věnoval Miloš Zeman. První pochází z roku 2009, kdy Zeman vstoupil do debaty o NPŠ, aby podpořil plošné zásahy proti kůrovci. Jeho tehdejší návštěva Šumavy, která textům předcházela, vzbudila silnou kontroverzi.<sup>63</sup> Zeman se stal významným aktérem diskurzu o NPŠ, jímž setrval dosud.

Text publikovaný v Právu v roce 2009 je zářimován jako reakce na článek *Zemanova apokalypsa* (Franěk 2009b) z téhož deníku věnovaný expremiérově návštěvě národního parku.

Zeman zobrazuje kůrovcovou gradaci jako zanedbanou nemoc, jejímiž viníky jsou odpovědné instituce – Správa NPŠ a státní správa reprezentovaná především Ministerstvem životního prostředí. Jejími oběťmi jsou hlavně lidé/občané, zvláště pak ti, kteří obývají region. Už slovo *samoléčba* z titulku, jímž Zeman označuje *bezzásahovost*, je silně příznakové; odkazuje totiž k nestandardnímu léčebnému postupu, který se využívá jen v krajních případech. Traktování šumavských lesů jako něčeho nemocného navíc zřetelně využívá (sdílené) představy, již jsem popsal výše u J. Stráského a která ukazuje fázi rozpadu lesa jako jev nenormální, a tedy nežádoucí. Lesy jsou podle Zemana *poničené*, *postižené* nebo *zasažené a škoda*, která na nich vznikla, je *zločinem na státním majetku*.

Polarizace je u Zemana dokonalá. Rozpolcení vědy, které jsem zaznamenal u Stráského, odmítá (viz doklad 16) a respektuje pouze jednu vědu – tu, která se opírá o zkušenosti (viz doklad 17). Zeman zde do opozice k recentní politické reprezentaci, jejíž je standardní věda implicitně součástí, staví tradici a lid. Právě proto pojmenovává sponzory a deklarované iniciátory jeho přeletu nad Šumavou jako *zoufalé místní přátele* nebo *lidi, které spojuje obava o Šumavu*. Proti lidu a jeho přirozeným zájmům (viz doklad 18) stojí nefunkční státní správa se svými novotami (viz doklad 19). Ačkoli kategorii *lidu* konstruuje na obrazu obyvatele regionu, na několika místech ji rozšiřuje na veškeré obyvatele republiky, mezi něž řadí také sebe (viz doklad 20). Ze skupiny lidí s přirozenými zájmy navíc vylučuje také redaktora Práva Fraňka, na jehož text reaguje (viz doklad 21).

- (16) [...] *tomu, kdo nevidí zničenou přírodu na vlastní oči, se může zdát, že jde o letitý spor dvou vědeckých koncepcí. Ale nemohu vůbec souhlasit s Vaším tvrzením profesionálního novináře, že jen Bůh ví, která je ta správná.* (Zeman 2009a)

---

<sup>63</sup> Návštěva proběhla formou přeletu vrtulníkem a byla financována z prostředků spolku *Přátelé Miloše Zemana*. Z tohoto spolku se posléze (na podzim roku 2009) stala politická *Strana práv občanů Zemanovci*, jejímž cílem bylo podpořit Zemanovu kandidaturu na pozici prezidenta ČR. Srov. <<http://www.stranaprav.cz/>>, cit. 12. 2. 2020.

- (17) [...] *kromě prohlídky lesů z vrtulníku [jsem] měl při neformálních besedách možnost si pohovořit a vyslechnout názory stovek občanů Lipenska, představitelů jejich měst a obcí, lesních inženýrů s desítkami let praxí a zkušenostmi, s lidmi, při jejichž hospodaření byla šumavská příroda neposkrvněná a opěvovaná, jako byla opěvovaná v knihách Karla Klostermanna a Adalberta Stiftera.* (ibid.)
- (18) [absolvuji] *návštěvu zmrzačených, uschlých stromů a holých šumavských hvozdů, ale i návštěvu tisíců nešťastných a bezmocných občanů, kteří v této oblasti chtějí žít a pracovat.* (ibid.)
- (19) [...] *kdo dal těmto „vědcům“ z vedení šumavského národního parku a ministerstva životního prostředí právo zničit svými experimenty k dnešnímu dni již 6 000 ha státního lesa?* (ibid.)
- (20) [...] *šumavského národního – a to zdůrazňuji – národního parku [...] nebo [...] státní úředníci, kterým jsme svěřili spravovat státní lesy, mají právo ničit naši přírodu?* (ibid.)
- (21) [...] *zlehčovat tak závažné věci od novinářského stolu z pražské redakce [...] považují [...] za neprofesionální.* (ibid.)

Zemanův razantní vstup do diskurzu o NPŠ je spojen s budováním specifického obrazu společnosti. Ten spočívá v příkrém rozdělení na a) lid s přirozenými (tradičními) zájmy, b) experimentující politickou reprezentaci, c) nekompetentní odborníky a d) (z)manipulované obyvatele měst. M. Zeman operuje s opozicí státu reprezentujícího „my“ a elit (skupiny „oni“) sestávajících z politické reprezentace a jejich struktur.

Tato svá zjištění jsem konfrontoval se Zemanovým proslovem v poslanecké sněmovně 21. 2. 2017, kterým zamýšlel podpořit tzv. senátní návrh novely zákona o ochraně přírody a krajiny (srov. Kopecký 2017).

Ve svém projevu Zeman opakuje svůj postoj ke kůrovcové gradaci jakožto důsledku experimentu a opuštění tradičních, tj. normálních postupů. Do pozice přirozeného vlastníka a správce Šumavy staví opět lid, reprezentovaný *samosprávami* či *starosty, obyvateli, obcemi, návštěvníky* nebo *potomky* a také *člověkem* (viz doklad 22). Do jeho opozice pak staví nikoli již nekompetentní odborníky ani soudobou politickou reprezentaci, ale především *zelené fanatiky, Bursíky* či *Stranu zelených podpořené kulturní frontou a novináři* (viz doklad 23). Opírá se přitom o obraz minulosti, která stojí na představě Šumavy jakožto pohoří porostlého *hospodářskými lesy* či *monokulturou*; lesy, v nichž se tradičně hospodařilo (viz doklad 24). Minulost regionu spočívala v prosperitě – vznikaly zde stavby, stály pily.<sup>64</sup> To vše rozvrátil *experiment* (viz doklad 25), jehož důsledkem je vznik *fiktivní divočiny* (viz doklad 26).

<sup>64</sup> Minulost tedy nekončí např. Klostermannovou vichřicí v roce 1870 (viz kap. 4.2.3), ani odsunem německojazyčného obyvatelstva a vznikem hraničního pásma. Jinak minulost Šumavy zobrazuje např. výrazný

- (22) [...] *součástí ochrany přírody je i ochrana živočicha, který se jmenuje Homo sapiens sapiens, tedy člověk moudrý?* (Zeman 2017)
- (23) [...] *místo pečlivého studia odborných podkladů poslouchal názory novinářů, kteří píší každý den o něčem jiném, aniž by čemukoli rozuměli [...]* (ibid.)
- (24) [...] *bylo po staletí zvykem, že když byl strom napaden kůrovcem, tak byl pokácen [...]* *To byla takzvaná dobrá praxe.* (ibid.)
- (25) *Nevěřte těm, kdo z jednoho z nejkrásnějších koutů české přírody dělá své experimentální pole.* (ibid.)
- (26) *Jsou dva druhy divočiny: Divočina, která vzniká přirozenou cestou, historickým dědictvím, jako je třeba Yellowstone a mnoho dalších národních parků. A je divočina, která vzniká uměle.* (ibid.)

Miloš Zeman tedy setrvává v rozdělení společnosti na a) lid s přirozenými (tradičními) zájmy, b) experimentující (bývalou) politickou reprezentaci a c) *zelené fanatiky a média*. Struktura, již Zeman ve svém projevu z roku 2017 nabízí, je tedy velmi podobná té, s níž zacházel v textu z roku 2009. Podstatným rozdílem je však to, že zcela opouští téma legitimacy vědy a nahrazuje je právě *zeleným fanatismem a médii*.

Z analýzy dvou textů spadajících do diskurzu o Národním parku Šumava je zřejmé, že současný prezident České republiky staví svou kritiku bezzásahového managementu na budování obrazu marginalizace (místních) obyvatel. Do pozice utlačovatele umísťuje zprvu politickou reprezentaci, posléze však spíše tzv. zelenou ideologii a média. Ke své strategii stabilně užívá odkazování k minulosti, již zobrazuje jako fungující a založenou na zkušenosti, tedy vlastnosti bytostně lidové.

---

odpůrce nezasahování jihočeský hejtman Jan Zahradník (ODS): „Šumava není územím, kde po staletí probíhaly přírodní procesy bez zásahu člověka. Lidé jí vtiskli svou práci lidský, vpravdě duchovní rozměr. Tradiční obhospodařování šumavských lesů přerušila až železná opona a umělé vylištění příhraničních obcí v čase komunistické diktatury.“ (Zahradník 2008b). Naopak částečně v souladu se Zemanem je předmluva prezidenta Klause ke knize *Šumava, krajina živitelka* (Martan 2009); Klaus, který ve svém textu mimo jiné ostře odděluje zájmy místních obyvatel a zájmy obyvatel velkých měst, uvádí: „V kulturní krajině, kde ještě před sto lety byly louky, polička, silnice, farmy či dílny, kde se čile hospodařilo v lese a kvůli dopravě dřeva budovaly kanály, pily a jiné provozy, tam je dnes za zády veřejnosti a za peníze veřejnosti uměle budován prales. Co dřívější generace vybudovaly, to se cíleně ničí a nechává zpustnout.“ (Klaus 2009). Na rozdíl od Zemana sice s jistou diskontinuitou pracuje, zlom však shodně s ním spatřuje až v momentu vyhlášení národního parku.



#### 4.2.3 Diskurz o Šumavě a obraz minulosti v díle Karla Klostermanna

Mikroanalýzy, které jsem představil v předchozích kapitolách, mimo jiné ukázaly, že pro diskurz o NPŠ/Šumavě je podstatné téma minulosti regionu, respektive práce s jejím úspěšným obrazem. Nejde přitom pouze o svár obrazu minulosti přírodní či kulturní, jak se jeví z konfrontace rozhovorů s Janem Stráským a Jakubem Hruškou, ale také o snahu ztvárnit minulost tak, aby posloužila k delegitimizaci konkrétních aktérů v diskurzu nejen o NPŠ, ale sekundárně také v diskurzu veřejném: mám zde na mysli Zemanovo obecné a blíže nespecifikované odkazování k minulosti jakožto zdroji přirozeného řádu svázaného s lidem.

Minulost příhraniční Šumavy, a zejména pak její přírody je však objektivně velmi nejasná. Z doby před polovinou 19. století existuje jen omezený počet pramenů, které navíc v českojazyčném prostředí nejsou prakticky známé.<sup>65</sup> Vzhledem ke skutečnosti, že tato oblast historicky náležela spíše k německojazyčnému prostředí,<sup>66</sup> nedisponují Češi ani žádnou kontinuální (kolektivní) pamětí, jež by se k příhraniční Šumavě vázala. Navzdory snahám o (diskurzni) připojení tohoto území k české ekumeně, které probíhaly zvláště ve druhé polovině 19. století (viz doklady 27 a 28) zůstalo toto území až do 20. století vně, respektive na periferii českého prostoru. Tuto situaci částečně změnilo až (beletristické) dílo Karla Klostermanna (1848–1923), který jako jeden z prvních česky píšících autorů<sup>67</sup> umístil děje svých knih na Šumavu v úzkém smyslu slova.<sup>68</sup> Masová obliba jeho románů vyplývající kromě nedostatku populárního materiálu s šumavskou tematikou také snad z obchodní strategie nakladatele Vilímka (srov. Janáčková 2008: 31, 34) učinila z Klostermannova díla objekt české kolektivní paměti a významný identitotvorný prvek celého regionu.<sup>69</sup> Důsledkem této skutečnosti, ale také toho, že Klostermannovo dílo nabízí atraktivní, přehledný a autentický obraz Šumavy druhé poloviny 19. století, je, že se Karel Klostermann stal dlouhodobým garantem příběhu o místní minulosti. Vyprávění o tradičním lesnickém hospodaření, o kulturní krajině nebo o rozpadu původních lesů má svůj podstatný základ právě v tradiční interpretaci

---

<sup>65</sup> Viz např. popis pohraničních (pra)lesů od J. Matze z roku 1812 (viz Hubený a Čížková [2016]: 19), A. Seidla (1848) nebo H. R. Göpperta (1868). K tématu srov. též Hubený a Čížková 2016: 18–20, Kjučukov et al. 2019: 20–21.

<sup>66</sup> Zároveň je třeba zdůraznit, že (německojazyčné) obyvatelstvo přicházelo do pohraničních lesů zejména až po polovině 18. století (srov. Vondruška 1989: 22n, Řezníčková 2003: 357).

<sup>67</sup> Českojazyčná literatura tematizující Šumavu měla své kořeny už v 70. letech 19. století (srov. Tomášek 2008: 45–46, Tomášek 2016: 122–139).

<sup>68</sup> K problematice vymezení Šumavy srov. zvl. Hořejší 2016a.

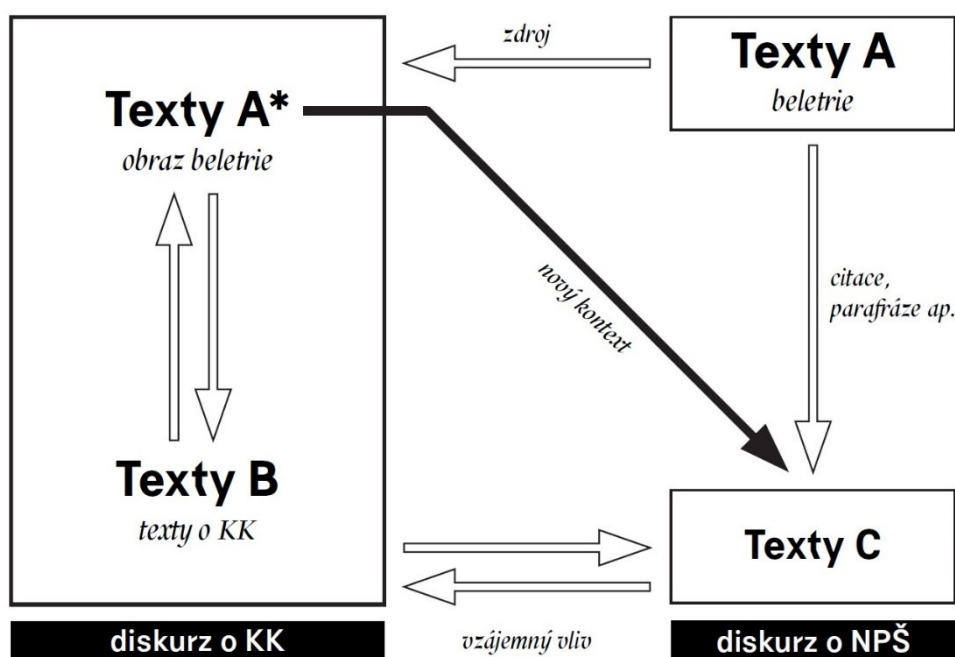
<sup>69</sup> Důkazem mého tvrzení je například to, že jméno K. Klostermanna zaštiťuje nejružnější objekty, produkty a instituce svázané se Šumavou. Srov. např. Klostermannovu chatu na Modravě, Rok oslav Karla Klostermanna, který byl u příležitosti 160 let od spisovatelova narození iniciován Jihočeským krajem a který se stal platformou debaty o budoucnosti jihočeského příhraničí, ležák Klostermann strakonického pivovaru, rychlík na trase Plzeň – České Budějovice, který do nedávna nesl spisovatelovo jméno, ale také četné názvy ulic či náměstí.

Klostermannova díla. Nesoulad tohoto vyprávění s výsledky mnohých nedávných vědeckých výzkumů (srov. poznámku 6) mě přivedl k potřebě podrobit kritice nejen Klostermannovo dílo, ale také jeho reflexi.

- (27) *Vstupujeme v pravěký svět přírodních divů i ve skvostnici drahých českých pamětí, na pomezí ty stráže národnosti naší uprostřed krajinného ráje, v nějž hluboko se vrhnul živel cizí přes hranice staroslavného tohoto království.* (Krásnohorská 1882: 11n)
- (28) *A z duše, vzpomínkami na všechny ty krásy rozechvělé, volám k Vám, Vy mladí čeští čtenářové, navštivte časem Šumavu, abyste pokochali se jejími krásami, abyste povznesli ducha k čistému nadšení, abyste na těchto místech tajemných, připamatující sobě slavnou českou minulost, roznítily mladá srdce svá plamenem vřelé lásky k vlasti.* (Patera 1889: 9)

V rámci své analýzy jsem proto nejprve provedl popis obrazu minulosti Šumavy, který z Klostermannova díla přímo vyplývá. Svá zjištění jsem dále porovnal jednak s tím, jak se tento obraz uplatňuje v textech spadajících do diskurzu o NPŠ, a jednak s tím, jak je reflektován v textech, jež k vlastnímu diskurzu o NPŠ nenáleží. Předpokládám totiž, že jednotlivé textové okruhy na sebe mají silný vliv (viz schéma 1, srov. kap. 3.1.2.4). Využil jsem k tomuto účelu na jedné straně materiálu MediaBank a na straně druhé materiálu sestávajícího z předmluv ke Klostermannově beletrii a hesel *Karel Klostermann* v literárněhistorických příručkách a všeobecných encyklopediích.

Schéma 1: Vztahy mezi texty a diskurzy.



#### 4.2.3.1 Obraz Šumavy v díle Karla Klostermanna<sup>70</sup>

Obsahem této kapitoly je kritické zhodnocení dokumentární kvality Klostermannových (uměleckých) textů, respektive popis toho, jaké potenciální narativy o minulosti Šumavy a podobě její přírody lze o jeho dílo opřít. Jak totiž ukázala má analýza, která je předmětem kapitoly 4.2.3.2, s obrazem (minulosti) Šumavy zakotveným v Klostermannově autoritě v rámci diskurzu o NPŠ běžně operují aktéři rozličných postojů (srov. též doklady 29, 30 a 31). Ve svém rozboru jsem se proto předně soustředil na Klostermannovy strategie hodnocení podoby lesa a jeho dynamiky v kontextu centrálního motivu velké vichřice, a to především ve vztahu k polaritě vyjádřitelné přívlastky *původní – zaniklý*.

- (29) *Stál jsem u hospody na šumavském Březníku a pozoroval kolem dokola uschlý les. Plocha mrtvých mateřských porostů na Šumavě již dosahuje tisíců hektarů. Pralesům, jak je známe například z knih Karla Klostermanna, se věru nepodobají. Místo šumících velikánů jen pahýly, podivné ticho.* (Jirsa 2006d)
- (30) *Zlepšit přírodní prostředí je v současných podmínkách možno jen co možná přirozenou cestou. A nechceme nic šileného, něco, co tu nikdy nebylo, naopak. Takto popisuje spisovatel Šumavy Karel Klostermann to, co dnes nazýváme bezzásahové území: Na protějším břehu divný vypínal se les [...]* (Holub 2006b)
- (31) *Ona těžká technika bohužel do bývalých lesních porostů musí. V době „Klostermannovy“ kalamity žilo v jedné větší šumavské obci víc obyvatel než dnes možná ve dvaceti.* (Pokorný 1999)

#### Klostermannovy texty jako dokumenty?

Příznačným aspektem Klostermannových šumavských próz je precizní zasazení jejich dějiště do konkrétního a reálného prostoru. Spisovatel užívá taková toponyma, která jsou „vždy skutečně existující“ (Procházková 2008: 62), přičemž jejich denotáty jsou umístěny adekvátně skutečné a ověřitelné situaci. To konstatuje například Martin C. Putna, podle něhož je nejprůtažlivějším prvkem autorových příběhů jejich „vsazování [...] do konkrétních a dobře identifikovatelných lokalit [...]“ (2001: 72), nebo Jedličková, která hovoří o „geografické exaktnosti“ (2012: 145). Tento rys není nic neobvyklého, podobně jsou s konkrétními místy spjaty třeba texty Jana Nerudy, Adalberta Stiftera a mnohých dalších autorů. Recepce Klostermannova díla je však specifická. Jejím charakteristickým momentem je totiž mísení skutečnosti prostoru se skutečností prostředí, jež vede k efektu přijímání vyprávěných příběhů

---

<sup>70</sup> Kapitola je upravenou verzí článku Karel Klostermann – dokumentarista Šumavy? (Hořejší 2017b).

nebo jejich částí coby objektivních zpráv o historické realitě (srov. Lederbuchová 2008: 103). Tento moment, který přímo koresponduje s vnímáním celku díla jakožto dokumentu a který je běžný především u (v širším smyslu slova) laických čtenářů (viz doklady 32 a 33), se navíc a překvapivě vyskytuje také v reflexi Karla Klostermanna v české literární vědě<sup>71</sup> (viz zejména Hořejší 2017a a kap. 4.2.3.3). Jak jsem již uvedl výše, dochází zde k obecné paradoxní situaci, v níž jsou tvrzení a postoje, jež zaujímá románový vypravěč, poměřovány vztahem k domnělé skutečnosti, jejíž obraz vychází především přímo z klostermannovského vyprávění. Mám předně na mysli motiv bezprecedentní vichřice následované „kúrovcovou kalamitou“, která navždy proměnila tvář Šumavy.

- (32) *Nedalo mi to a šel jsem se na tu spoušť těsně před uzavírkou podívat. Začal jsem u klasika. „Pohroma postihla celou oblast, sousední Bavorsko zrovna tak jako Čechy,“ píše Klostermann o zatím největší „broučkové“ katastrofě po vichřicích r. 1870. (Just 1996a)*
- (33) *Karel Klostermann v nich [románech a povídkách] ukázal českým čtenářům Šumavu a Pošumaví, jak vypadaly v šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století. (Sádlíková 2008)*

Zaměňování reálného kontextu s kontextem uměleckým je v případě Klostermannova díla kromě zmíněného situování v existujícím prostoru podpořeno několika dalšími možnými faktory. Jde a) o způsob, jímž se v čase proměňoval jeho žánrový charakter, b) o specifické vypravěčské strategie a c) o spisovatelovu reflexi vlastní tvorby. Klostermannovy rané a zpočátku německy psané texty, které od poloviny 80. let 19. st. přinášely stylizované reportáže ze života na Šumavě a které – částečně přepracované a v novém konceptu – vyšly roku 1890 pod názvem *Böhmerwaldskizzen*, mohly čtení Klostermannovy tvorby ovlivnit hned v jejím počátku. Žánr těchto črt, vyprávěných v ich-formě, totiž osciluje mezi reportáží, turistickým průvodcem a povídkou (srov. Riedlbauchová 2008: 73) a záměrně ve čtenáři probouzí důvěru v reálnost a zakotvenost předváděných postav a událostí. *Böhmerwaldskizzen* se však staly součástí Klostermannova portfolia až se značnou prodlevou – česky vyšly více než třicet let po klíčových románech pod názvem *Ze Šumavy* (Klostermann 1925) a o dalších šedesát let později v novém překladu s titulem *Črty ze Šumavy* (Klostermann 1986). Vliv črt na recepci autorova díla jako celku je možné připustit jen jako pozdní, původ víry v reálnost popisovaného prostředí pak v črtách spatřovat nelze.

---

<sup>71</sup> Viz např. „[K. Klostermann] na základě vlastních prožitků [...] zachytil nejen vnější podobu kraje, ale též velký úsek jeho historie a proces jeho vývoje do 60. let 19. století.“ (Řepková 1993: 729); „Snad nikdo nepochybuje o tom, že Klostermannův přínos nespočívá v pouhém zakonzervování tváře staré Šumavy.“ (Tomášek 2008: 55).

Druhým faktorem, který se na ustavování přesvědčení, podle něhož je Klostermannovo dílo předně dokumentem, může podílet, jsou rozličné vypravěčské postupy obsažené v črtách, povídkách i románech. Jde jednak o průběžné explicitní deklarování toho, že vyprávění vychází z osobních prožitků<sup>72</sup> a jednak o využívání textových prostředků vedoucích k témuž efektu (srov. též Janáčková 1985: 179, 2008: 33, Lederbuchová 2008: 104, viz též poznámku 116). K tomu je dále třeba připočítat strategii, jíž Klostermann využíval při hodnocení vlastního díla a která spočívá v důsledném zdůrazňování jeho dokumentární platnosti. Relevance tohoto (třetího) faktoru je však srovnatelná s faktorem žánrové povahy črt (viz výše). Klostermannovy reflexe se totiž ve čtenářsky dostupnějším zpracování objevují teprve po autorově smrti v knize *Červánky mého mládí* (Klostermann 1926), a tedy dlouho po uvedení jeho nejznámějších šumavských textů.

Pronikání fikčního a skutečného světa je tedy jevem, na němž se prokazatelně podílí sám autor, a to nejen zvolenou poetikou díla, ale také na úrovni metatextové. V součinnosti s dalšími aspekty, na něž spisovatel nemohl mít žádný přímý vliv (minimální konkurence, specifický vývoj regionu [srov. kap. 4.3.3] ad.), se z Klostermannova díla stal materiál, od něhož se očekává především dokumentární kvalita. O Klostermannovy texty se tak v obecném diskurzu například opírá centrální topos šumavského (pra)lesa (srov. kap. 4.2.3.1)<sup>73</sup> nebo plastický obraz panenských monumentálních hvozdů, které trvaly od nepaměti a pak náhle a ve velice krátké době vzaly zcela za své (viz zvl. kap. 4.2.3.3). Předmětem další kapitoly je rozbor toho, jak prostředí oné „Klostermannovy Šumavy“, tedy té, jež vyplývá pouze z autorových (uměleckých) textů, skutečně vypadá.

---

<sup>72</sup> Srov. např. „Na mne padla melancholická nálada; Černá hora, kterou si pamatuji ještě v její pralesní nádheře, vypadá teď jako Orjen na černohorské hranici; svahy jsou holé a mezi chuchvalci maliní a ostružiní ponuře vykukují jen haldy šedivého kamení.“ (Klostermann 1986: 110); „Přebíral jsem se onehdy ve starých spisech svých a našel jsem zažloutlý lístek papíru a na něm slova litografovaná: Marie Svijanská, roz. Janotová, Karel Svijanský, kn. schwarzenberský revírník, novomanželé. Datum a místo nepovím; mám dosti příčin domnívat se, že paní Marie Svijanská nebyla jiná nežli Mančinka správcevic.“ (Klostermann 1999: 256–257). Srov. poznámku 116.

<sup>73</sup> Tomuto toposu konvenuje též podoba známého Boubínského pralesa, který bývá běžně popisován jako jedinečný/jediný fragment „původního“ šumavského lesního porostu (srov. „Prales tento ponechal roku 1858 majitel [...] pro věčné časy svému osudu jako upomínku na bývalé pralesy, které se v krajině této rozkládaly.“ OSN IV. 1891: 475, „Dnes vede Boubínským pralesem naučná stezka. Kdysi takové pralesy pokrývaly celou Šumavu a poskytovaly značnou zásobu dřeva.“ (Landa 2003: 573), „Stojí za připomenutí, že bez zásahů proti kůrovci v okolí Boubínského pralesa bychom tento poslední pralesní zbytek nedochovali.“ (Jirsa a Pithart 2008).

## Analýza

Pro Klostermanna je Šumava především lesem, jehož popisu věnuje rozsáhlé pasáže všech svých knih.<sup>74</sup> Položil jsem si proto následující otázku: „Jak Karel Klostermann ve svých textech popisuje les a jeho vývoj?“ Jelikož mě zajímala především kritika nazírání Klostermanna a jeho díla jakožto bezpečného pramene zachycujícího podobu Šumavy 19. století, konfrontoval jsem vzájemně spisovatelovy popisy konkrétních lokalit napříč všemi analyzovanými texty a tyto popisy poté porovnal s popisy obecnými/globálními. Za materiál jsem zvolil tři Klostermannova stěžejní<sup>75</sup> šumavská díla: romány *Ze světa lesních samot* (Klostermann 1999 [1891], dále též *Z*), *V ráji šumavském* (Klostermann 1972 [1893], dále též *R*) a průvodcovské *Črty ze Šumavy* (Klostermann 1986 [1890], dále též *Č*). Tyto tři texty jsem zvolil rovněž s ohledem na to, že oba romány zobrazují Šumavu v době bezprostředně před klíčovým motivem Klostermannova díla – vichřicí roku 1870 – a bezprostředně po ní, přičemž vichřici v nich lze zároveň považovat za jedno z podstatných témat. Výběr doplňuji *Črtami ze Šumavy*, které sice vyšly (německy) již rok před prvním časopiseckým uvedením Klostermannova románu *Ze světa lesních samot*, zaměřují se však na paralelní popis přírody soudobé i minulé z perspektivy specifického publicisticko-beletristického žánru.

## Vymezení prostoru

V nejkrajnějších, avšak nikoli ojedinělých případech přisuzuje Klostermann různé kvality celé Šumavě: „Ale moje Šumava, ta stará Šumava, jak bývala, ta nežije více, a komu tam býti, těžko dost je mu zápasiti. Ty stará Šumavo, ty má kolébko! Tvé hvozdy lehly, nikdy více v staré slávě nevstanou.“ (*Z*: 257); „A tento nevidaný, neslýchaný blahobyť, tento život plný práce, ale také plný rozkoše, přinesl jim drobný brouček, pravý zlatohlávek, požehnané zvířátko, které podvrátilo starou Šumavu a jemuž učenci dali jméno kůrovec!“ (*R*: 8). Čtenář nevyhnutelně stojí před problémem, jakému prostoru vypravěčovy výroky (event. výroky postav) přisoudit – celému rozlehlému a nejasně vymezenému území, které je známé pod názvem Šumava (srov.

---

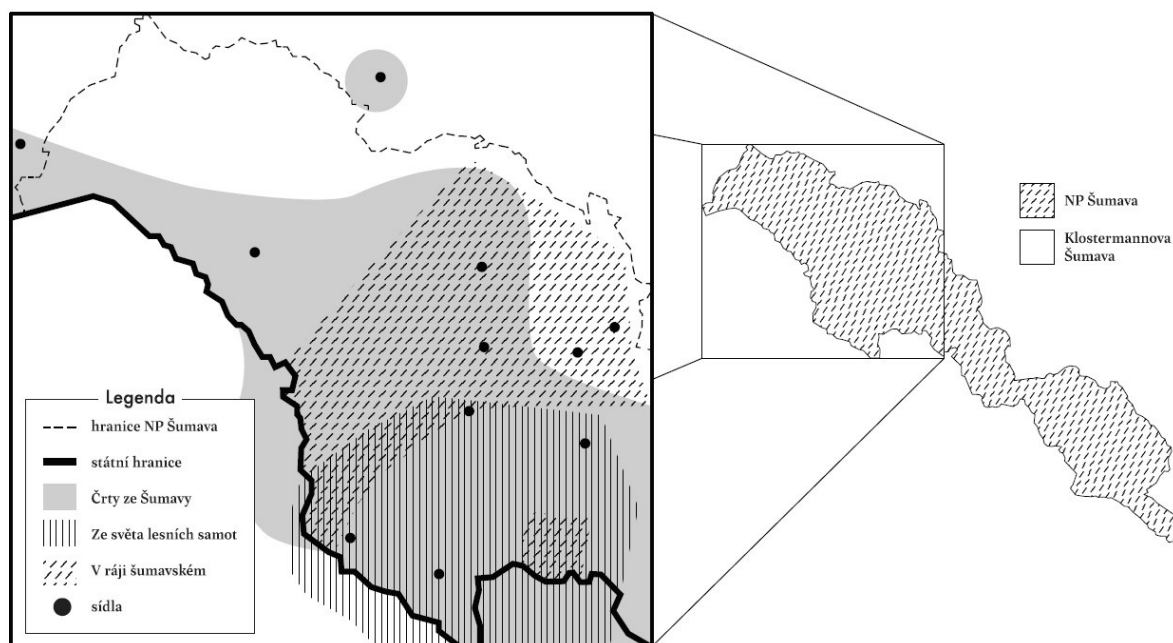
<sup>74</sup> V románu *Ze světa lesních samot*, který čítá zhruba 67 000 slov, je lexém les (po slovese jít a substantivu revírník) třetím nejfrekventovanějším autosémantikem. Vyskytuje se celkem 206×. Jednotka lesní je zde 52×, hvozd 16× a prales 6×. V románu *V ráji šumavském*, který čítá zhruba 76 000 slov, je les dokonce nejfrekventovanějším autosémantikem. Vyskytuje se zde celkem 261×. Jednotka lesní je zde 61×, hvozd 24× a prales 7×.

<sup>75</sup> Stanovuji podle dvou kritérií: a) zejména podle přítomnosti popisů konkrétních lokalit, b) podle četnosti publikace: Romány *Ze světa lesních samot* a *V ráji šumavském* patří mezi spisovatelova nejvydávanější díla – první vyšel celkem osmnáctkrát, druhý čtrnáctkrát. *Črty ze Šumavy*, jejichž místo v kontextu Klostermannovy tvorby je specifické a které vyšly česky pouze třikrát, tak splňují pouze první kritérium. Oproti tomu patnáctkrát publikované *Skláři* splňují pouze kritérium druhé.

Hořejší 2016a: 147–148), nebo celému prostoru, v němž se odehrává ten který Klostermannův román? Reflexe Karla Klostermanna v literárněhistorické literatuře a v předmluvách k edicím (srov. Hořejší 2017a a kap. 4.2.3.3) ukázala, že dominantním výkladem je ztotožňování „Klostermannovy Šumavy“ se Šumavou jakožto geografickým celkem (srov. Hořejší 2016a: 150–151). Jsem přesvědčený, že se jedná o projev, který má základ především v chybné interpretaci pramenů z nedůsledné četby a čtenářova nesprávného očekávání vycházejícího ze specifických nároků, jež jsou na Klostermannovo dílo kladeny (viz výše). Dějiště všech třech zkoumaných textů totiž zasahuje jen nevelký areál západní části současného národního parku. Ačkoli jiné autorovy knihy popisují území sahající například až ke Stachům či Sušici,<sup>76</sup> západní část pohoří neopouští Klostermann nikdy.

Uvedený způsob popisu, tedy takový, který nelze vztáhnout k žádnému konkrétnímu maloplošnému území a který se často váže prostě k Šumavě, jsem nazval popisem globálním. Jeho opozici tvoří popis lokální, který – zjednodušeně řečeno – lze zakreslit do mapy, aniž při tom dojde k označení celého pohoří nebo většího celku (srov. též Hořejší 2015a, 2015b, 2015c, 2016b). Do první části mapy 1 jsem tak zakreslil území, která jsou popsána ve třech zkoumaných knihách; v její druhé části je toto území promítnuto na plochu dnešního národního parku.

Mapa 1: Prostor analyzovaných knih v kontextu Národního parku Šumava.



<sup>76</sup> Viz např. soubor povídek *V srdci šumavských hvozdů* (Klostermann 1971 [1896]) nebo novelu *Odyssea soudního sluhy* (Klostermann 1910).

Je patrné, že nejrozsáhlejší prostor pojímají *Črty ze Šumavy* – vypravěčova cesta vede podél hranic od Železné Rudy až za prameny Vltavy. Román *V ráji šumavském* se odehrává převážně na území ohraničeném na severu tokem Losenice, na východě Javoří pilou a na západě Zhůrskými slatěmi. Dějištěm románu *Ze světa lesních samot* je oblast ohraničená Podrokláním, Modravou a prameny Vltavy. Prostory těchto třech knih se přitom překrývají pouze v oblasti Černé hory u pramenů Vltavy a v úzkém pásu táhnoucím se od Podrokláně k Modravě.

## Globální popisy

Vzájemné porovnání popisů globálního charakteru ukázalo, že Karel Klostermann vykresluje Šumavu jako území, jehož příroda, resp. lesy, se od pradávna vyvíjela nezávisle na člověku; výsostnou hodnotou popisovaných (pra)lesů je pak vedle věkovitosti, srov. např. „Tam plavily se staleté kmeny pralesa [...]“ (Z: 12); „[...] kde stáli staletí velikánové, pnouce k nebi kostrbaté, zelené své koruny, otvíraly se širošířé paseky [...]“ (R: 40), jejich živá stabilita, kterou je míněna přirozená dynamika založená na odumírání nejstarších stromů a jejich následném doplňování podrostem – les zůstává vizuálně, ale i věkově neměnný: „Ty velké tu stály od nepaměti, ale věčně státi nebudou; zetlí ten onen, jeden po druhém, a padne; na jeho místo jiný postoupí a zmohutní, třeba i zadlouho. Tak se stává, že dokud celou věc člověk lesu samému ponechává, nic lesu se nestane. Co les ztratí, zase si vynahradí.“ (Z: 17); „[...] teprv když i jeho kořeny práchniví a síla vichřice kmen porazí, začne některý z mladíků, vzešlý z jeho semen, drát se za krutého boje o přežití vzhůru a nemilosrdně vytlačí méně odolné druhy.“ (Č: 50); „Ba, přišla katastrofa jako potopa na kraje tyto a zvrátila starodávnou, velebnou tvářnost jejich [...]“ (Z: 61); „[...] k věčnému spánku odsouzených obrů, jejichž dlouholetá samovláda skončila vichřicí v roce 1870.“ (Č: 105).

Vichřice, která do zobrazovaného světa náhle vstupuje, tuto tvářnost radikálně a plošně proměňuje. To, co tvořilo identitu oblasti, ustupuje, stará Šumava definitivně zaniká: „Šest hodin ten vítr trval, a bylo po nich, staletí stály, a jediná chvíle je sklátila. To byly stromy, starý prales [...]“ (R: 6); „[...] bylo mu lépe než jim, nekonečně lépe jako všem, kdož neviděli posledního boje, jemuž v oběť padla bývalá, stará Šumava.“ (Z: 246); „Ale ta rázovitá Šumava, její vznešený, posvátný klid, poezie šumících smrkových hvozdů, ta už tady není, zmizela odsud navždy.“ (Č: 11).<sup>77</sup>

---

<sup>77</sup> Za pozornost přitom stojí několik náznaků v románu *Ze světa lesních samot*, které přírodní pohromu a s ní i zánik starého světa předznamenávají. Srov. „Ale, mužičku, vždyť je předpotopní [...]“, hodnotí dlouho před vichřicí Zdenička, choť revírníka Kořána, manželku jeho kolegy Malého. Kořán odpoví: „Předpotopní? Třeba, ale my jsme



Navzdory tomu, že motiv zlomu a zániku tvoří jeden ze základních pilířů Klostermannových globálních popisů, vyskytují se ve všech analyzovaných textech také obecné popisy takové povahy, jež jsou s těmito motivy v příkrém rozporu. Představují totiž popisovaný prostor jako nadále pokrytý hlubokými „nepoškozenými“ lesy. Například „[...] onde odkrývajíce nové, dosud nevidané tvary, hroty, báně, spousty lesní, řídké pažitě, smutné, klečí porostlé plochy: jest to jedno, pravím; máš-li srdce citlivé, duši velebnosti přírody otevřenou, vnímavou pro krásu její, staneš v němém úžasu, budeš se klaněti Tvůrci a jeho dílům; vzdáš hold svůj naší staré Šumavě, vydají ohlas struny srdce tvého [...]“ (R: 60); „Jinaký jest život za zimních dob v nejzazších končinách vysokých planin ústřední Šumavy v Pürstlinku, v Podrokláně a v neobydlených široších hvozdech, a jinaký opět tam, kde skupili se lidé v osady, kde nižší, teplejší polohy nedovolují nahromaditi přírodě tolik sněhu.“ (R: 91) nebo „vždyť nikde ve střední, jižní a západní Evropě neexistují tak ohromné souvislé lesní plochy.“ (Č: 62).

Tento nesoulad vyplývá z centrální funkce, kterou globální popisy v rámci výstavby textu plní. Tak jako důsledně budovaný obraz Šumavy jakožto území plošně proměněného vlivem vichřice, kůrovce a nakonec také lidskou chamtivostí vytváří bázi vyprávění o zániku rodu Podhamerského stejně jako kulisu pro dramatický odchod adjunkta Svijanského, který se po letech vrací do prostředí, v němž pro něho již není místo, obraz Šumavy coby prostoru oplývajícího „širošířmi hvozdy“ umožňuje podtrhnout (přinejmenším epizodně) nezbytný motiv ohrožení člověka přírodními silami – motiv, který tvoří zásadní prvek Klostermannova fikčního světa (srov. např. Vaněk 1999: 263, Putna 2001: 73).

Na úrovni obecných popisů prokazatelně dochází k výrazným nesrovnalostem, a to především v rámci celého díla, v rámci konkrétních textů jsou rozpory této povahy méně časté. Z porovnání těchto globálních líčení s frekventovanými popisy lokálními (lokalizovatelnými) však plyne zjištění barvitější.

---

tu vůbec předpotopní; na nás ještě musí přijít katastrofa.“ (Z: 61); „[...] já se snad nedočkám, ale vy jste mladší, uvidíte: přijde pohroma, a jaká! Ze strany západní, odkud vítr věje, odkud vichřice přicházejí, načali jsme oněhdy les.“ (Z: 17) nebo také záhadné „Konec světa ještě nebude, ten velký vítr ještě nebyl, o němž stojí psáno v starých knihách.“ (Z: 239). V pořadí druhý doklad je realizací u Klostermanna nijak výjimečného konceptu lidské činnosti jakožto příčiny zániku „Šumavy“. První citace vedle toho vnáší představu zániku „Šumavy“ coby logického důsledku konce epochy a poslední citace pracuje s *katastrofou* prorokovanou. Samotný smysl konce je v uvedených pasážích ztvárněn zcela rozdílně (viz dále).

## Lokální popisy – (pra)les a těžba

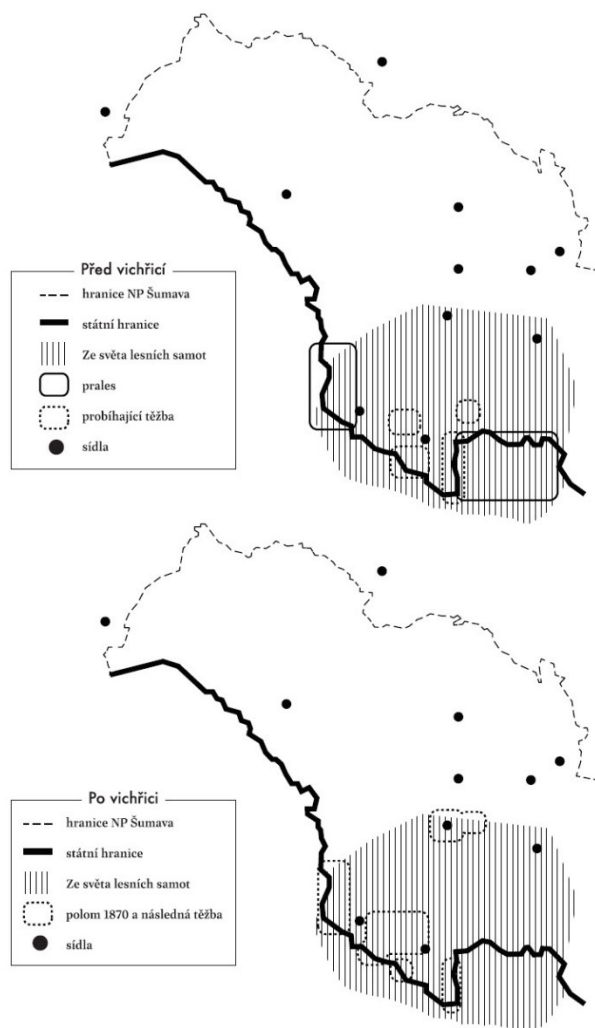
V této kapitole představím mapy poměru prostředí, které spisovatel označuje jako prales<sup>78</sup> a jako (pra)les zničený vichřicí či těžbou, a to v rámci jednotlivých analyzovaných textů. Za účelem konfrontace lokálních popisů s těmi globálními jsem porovnal nejdříve to, jak Klostermann své prostředí zobrazuje před „kalamitou“ z roku 1870 a po ní. Z tohoto důvodu jsem pro román *Ze světa lesních samot*, který se odehrává před i po vichřici, vytvořil mapy dvě. Mapy jsem zakreslil důsledně pouze na základě takových míst v textu, která konkrétním plochám přisuzují požadovanou kvalitu: například „Z pravé, západní strany ohraničují pláň Plattenhausen, Velký a Malý Špicberk, z levé, východní, Moorkopf a Marberg, všechny lesem zarostlé až do těch temen [...]“ (Z: 7) hodnotím jako *les*; „Jedna taková vlašská parta pracovala zároveň s oddělením domácího lidu na východním svahu Schwarzberku a v rozsedlinách mezi horou tou a Postberkem, tedy u pramenů Vltavy. Nikdo by neřekl, že poměrně tak krátkou dobou může krajina tak důkladně změnit ráz svůj. Tentam byl svého druhu jediný prales smrkový [...]“ (R: 107) hodnotím jako *těžbu*.

---

<sup>78</sup> Započítal jsem přitom jen ty oblasti, které jsou jako „prales“ označené explicitně; ne tedy například ty, které autor pojmenovává jako „pustinu“, „divočinu“, „staleté hvozdy“ apod. Např. prostředí, které je označováno lexémem pustina (v Z se vyskytuje celkem 4×, v R celkem 5× a v Č celkem 6×), bývá totiž nejdříve pouze územím neobydleným (srov. Slovník spisovného jazyka českého II. (1964: 1182): „pustá, neobývaná, divoká krajina; pusté, divoké, nepřestěné místo“). Viz „Dál a dál vedla je pouť. Táže liduprázdná pustina, i stezka přestala úplně. Šli měkkým mechem podle jakéhosi zarudlého potůčku, vpravo majíce nekonečný vysoký les, vlevo otevřenou bahnitou planinu, samou nízkou kleč, zakrsalé jívky, vysokou ostřici, ostružiny a tu a tam chumáč červených kvítků na dřevnatých lodyhách.“ (Z: 36), „Nany dostala se lávkou přes Vydru, vystoupila po mírném svahu až do vsi Chýnec na protější straně řeky, a zvolivši opět lesní pěšinu, cizímu člověku sotva znatelné, zapadla v pustiny pod Adamsberkem, kde rozprostírá se děsný močál Tříjezerní.“ (R: 84), „Jak to vypadá v chatě na Roklanu teď? Dostanete tam pivo, chleba, vejce a máslo; co byste v této pustině mohli požadovat víc?“ (Č: 59).

## Ze světa lesních samot

Mapa 2: Situace v románu *Ze světa lesních samot*, lokální popisy.



Z mapy 2 je dobře patrné, jak střídavě spisovatel prales umístil – pouze do míst kolem Steinfleckbergu a Farrenbergu jižně od Černé hory a pramene Vltavy a do takzvaného Podroklaní na západě. Jedná se o oblasti charakterizované jako neprostupné, plné tlejícího dřeva a relativně řídkého porostu. Dominantním příznakem těchto lesů není estetická atraktivita, jak by odpovídalo zjištěním z analýzy popisů globálních, nýbrž pouze jejich postavení mimo prostor obývaný lidmi.

Z porovnání situací plyne, že podroklanský prales byl větrem vyvrácen, podobně jako les na cestě mezi Březníkem a Roklanskou hájovnou nebo v okolí Modravy či na Studené hoře, Blatném vrchu a Luzném. Toto vypravěč hodnotí jako zánik. (Pra)les se podle lokálních popisů nenachází po vichřici nikde. Přesně v souladu s popisem obecného charakteru zobrazují lokální líčení románu *Ze světa lesních samot* vichřici jako událost, která ukončila trvání „původní“ Šumavy.

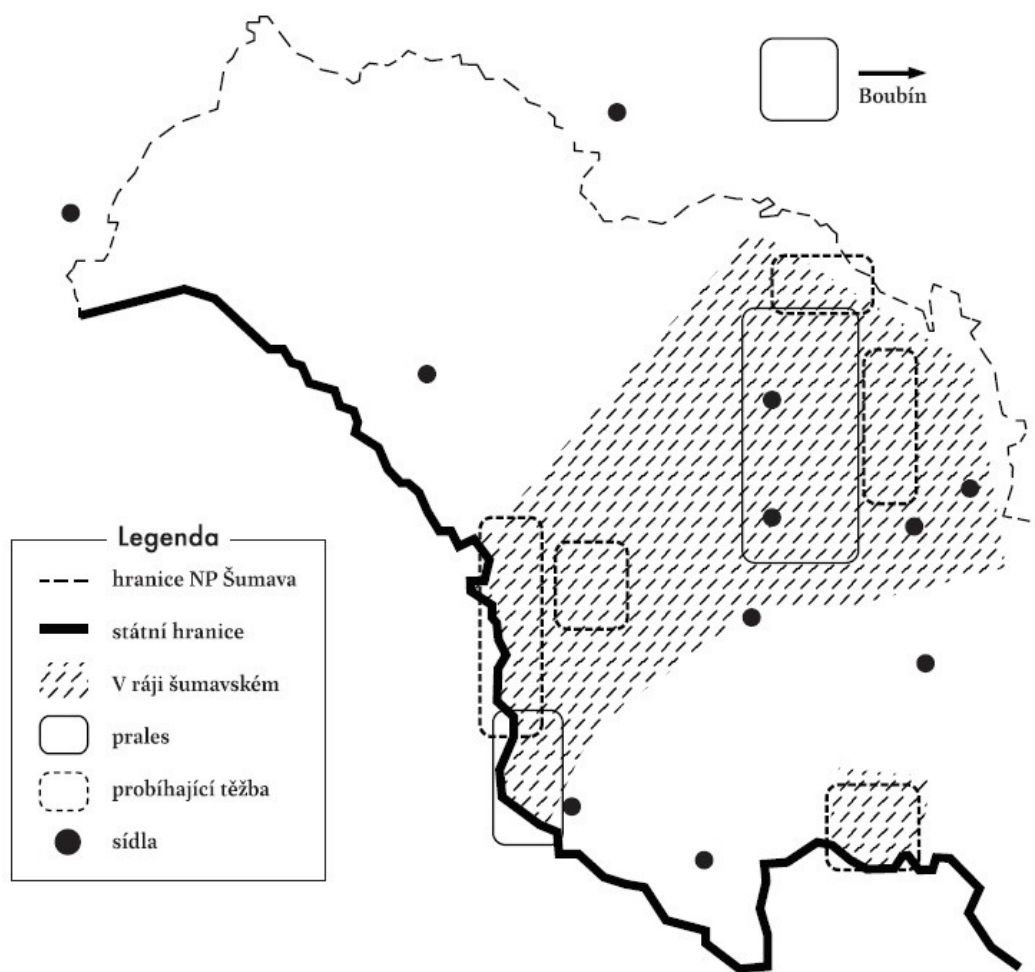
## V ráji šumavském

Román *V ráji šumavském*, jehož děj se odvíjí v době bezprostředně následující po vichřici 1870 a který časově přímo navazuje na *Svět lesních samot*, je svými globálními popisy zasazen do situace radikální změny, již oblast v krátkém čase prošla. Těžba dřeva, jeho doprava a obchod s ním jsou centrálními motivy celého textu. Důležitým motivem je však – podobně jako v románu předcházejícím – také komplikovaný vztah člověka a přírody (lesa). Les místního člověka definuje: je pro něj zdrojem obživy, ale zároveň také stále přítomnou hrozbou. Snad z tohoto důvodu si v celém textu konkurují dva typy obecného popisu (viz výše). Ten první hovoří o Šumavě jako o území lidnatém a plošně exploatovaném, ten druhý je hodnotí jako lesnaté, nepřístupné a divoké. Z mapy 3 je zřetelné, že líčení prostředí jakožto divočiny podporují také (a je třeba podotknout, že zejména) popisy lokálního charakteru, které umisťují rozsáhlý prales přímo do středu děje, do Povydrí. Další prales se v románu nachází v Podroklaní a hovoří se zde také o pralesu boubínském<sup>79</sup>. Ačkoli je tedy těžba dřeva obecně umístěna na celou Šumavu a explicitně lokalizována do celkem čtyřech rozlehlých oblastí, románový prostor nelze z hlediska kvality lesa považovat za homogenní. *Ráj šumavský* se tak ve svých tvrzeních o povaze přírodního prostředí dostává do rozporu s románem *Ze světa lesních samot*, jehož zaniklou, až postapokalypticky vyličenou Šumavu (srov. též „Na nebi objevila se rudá půlnoční zář, v krajině té nikdy nevidaná. ‚Konec světa!‘ věstil nejeden prorok, a Nany ze strachu ani nevycházela, ve dne v noci naslouchajíc, zda neuslyší hlahol trouby archandělovy.“ [Z: 245]), vykresluje jako území nadále oplývající rozlehlými, člověkem nijak neovlivněnými (pra)lesy. Dokumentární hodnota Klostermannova díla se tímto nutně komplikuje.

---

<sup>79</sup> Boubín, který stojí zcela vně Klostermannova literárního prostoru, plní funkci referenčního prostředí – reprezentuje ideál monumentálního pralesa (srov. poznámku 73).

Mapa 3: Situace v románu *V ráji šumavském*, lokální popisy



## Črty ze Šumavy

V *Črtách ze Šumavy*, které jsou průvodcem především po příhraničních oblastech západní Šumavy, promlouvá vypravěč z pozice svědka, který popis různých lokalit konfrontuje s vlastními vzpomínkami sahajícími do doby před „osudnou“<sup>80</sup> kalamitou“. Vypravěč a autor jsou ztotožňováni v maximální míře. Povaha dokumentu je *Črtám* z části dána již žánrem (viz výše) – jedná se o turistického průvodce, který ze své konvenční podoby vybočuje mimo jiné průběžným porovnáváním soudobého a minulého stavu a častými apely na čtenáře, jehož účasti se vypravěč průběžně dovolává.<sup>81</sup> Na tomto půdorysu je vystaven koncept, který Karel

<sup>80</sup> Viz „[...] i v této zimní době nepřestával hlodati osudný hmyz.“ (R: 163) nebo „Něčemu nás ta osudná vichřice přece jen naučila [...]“ (Č: 110).

<sup>81</sup> Srov. např. „Pohodlnou stezkou stoupáte k šedivému temeni vysokého Javoru i na zubatý vrchol Jezerní hory; možná, že při tom v duchu velebíte obětavé ruce, které skrz husté kořání, přes rozbředlé mokřiny i přes tvrdá,

Klostermann užívá také ve svých šumavských románech, jež po *Črtách* následovaly. Jedná se o konstruování obrazu Šumavy jakožto oblasti, jejíž historie se dělí na dlouhou minulost bez vývoje, která se ovšem týká přírody i člověka, a přítomnost, jež je od této minulosti oddělena zřetelným, brutálním zlomem.

Prostor, kterým *Črty* provádějí, je ze všech třech vybraných textů největší. Popisy prostředí odpovídají beletrii – *Črty* často hovoří o bývalém (pra)lese, který se ještě v nedávné době rozprostíral na velkých plochách (Č: 34n, 50, 82 ad.) a je přitom lhostejné, jestli území, které takto hodnotí, zasáhla vichřice, kůrovec nebo lidská činnost – všechny tři činitele jsou přitom ve vztahu k „přírodě“ shodně hodnoceny jako vnější.

### Klostermannův (pra)les

Následující příklady demonstrují způsoby užití pojmu *prales* v jednotlivých analyzovaných textech.

a) [...] vlevo les, kostrbatý, z něhož tu a tam čněl nebetyčný velikán, a polovyrostlé mlázi kolem něho mělo vrcholky do sebe spletené; bílé byly pně, větve šedým mechem potaženy, celá půda mrtvolami smrčků různé velikosti poseta – *prales*. (Z: 63); Na protějším břehu divný vypínal se les: všecka země pokryta práchnivějícími, zpuchřelými kmeny, zeleným mechem, vřesem i drobnými stromky; v dosti značných mezerách tu jeden smrk velikán, tam druhý, onde třetí; úžasný byl objem, mechem pokryt peň a dlouhými, řasnatými lišejníky větve i ratolesti; vůkol menší dorost, slabý, zakrsalý, větve přeražené, vrcholy od jednoho k druhému plazícími se lišejníky jako spoutané; zde onde kmen vši kůry prostý, bez vrcholu, hluboko ve skále zakořeněn, ač přímo stojící, přece příšerná mrtvola; vedle něho rozložitě kořání stromu vichřicí ze země vyrvaného, se vši prstí i s mohutnými kameny, jež viseti zůstaly; mezi vším tím drastickým porostem – jenž navzájem vzduch i půdu si odnímal, druh druhu dusil a hladem mořil – černé tůně, temnorudé kaluže [...] Hajný ukázal prstem: „*Prales*.“ (Z: 28)

b) Podle cesty byl les nízký, velké stromy už dávno vysekané, ale dál nalevo nekonečný *prales*, místy až dosud zachovalý v hlubokých chráněných úvalech, houština, již nikdo nepronikne, černá, věčně mokrá půda, pokrytá věkovitou trouchelí, vodou nabobtaným mechem, na nějž od let tisíce nepadl jediný paprsek slunečný [...] (R: 10)

c) Nemusíme jít daleko, abychom se dostali do lesa a potom jsme vlastně napořád v lese; i když ještě mladém, z náletu semínek. Pak ale spatříme i stovky, ba tisíce vyvrácených stromů, jejichž kmeny tu leží jednotlivě nebo v navršených hromádách, obaleny mechem a lišejníkem, obrostlé chuchvalci vřesu a borůvčí a propojené navzájem myriádami

---

rozeklaná skaliska vybudovaly a urovnaly tyto stezky. Ah ano, dávám vám zapravdu, ale přece jen bych byl radši, kdyby všechno bylo jako dřív [...]“ (Č: 12) nebo „Přijdete-li někdy do údolí zvaného šachtárna (Povydří – pozn. překl.), vzpomeňte si na tyto příběhy. Jakkoliv se vám zdají být nadnesené nebo kalendářovité, přece jsou slovo za slovem pravdivé.“ (Č: 40).

*kořenů a šlahounů rostlin. Vypovídají o nedávné době, kdy nad hlavami človíčků, kteří se odvážili do tiché pustiny, šuměl opravdový prales v celé své nádheře i pochmurné majestátnosti. (Č: 50); Kdo viděl lesní divočinu mezi zprvu jmenovanými dvěma horami před katastrofou a přišel sem zase později, musí mi dát zapravdu, že krajina ztratila mnoho ze svého typického vzhledu. Nepopsatelně nádherný majestátní prales, který zaplňoval prohlubeň mezi Černou horou a Stráží, je pryč [...] (Č: 118); Jsou to samé mladé porosty, vysoký les nespatříme, natož prales. (Č: 14)*

Z jejich porovnání plyne, že Karel Klostermann s pojmem nepracuje konzistentně. Zachází totiž s několika různými typy pralesů založenými na odlišných definičních kritériích, která nemusí být vždy ve vztahu komplementarity – jedná se o les, který je a) neprostupný a nedotknutý, nebo o les, který je b) prostě majestátní a krásný, přičemž kritérium majestátnosti (lze je nazvat estetické) v Klostermannových textech jednoznačně frekvenčně převažuje, respektive je výrazně častěji přítomné. Divoký a nepřátelský prales je v Klostermannově fikčním světě ten, který tvoří partnera a protivníka člověku či šířeji kultuře. Je to ten prales, který obklopuje hrdiny *Světa lesních samot* nebo prales okolo Vydry, jímž se v *Ráji šumavském* prodírá Nany (R: 84–87). Obdobný prales představují také *Črty*, a to v Podroklaní: „Postupně však přechází smrkový les v pokroucenou kleč, která se v roztodivných propletencích rozprostírá po bažinaté půdě. To je taky prales, ještě neposkvrněný, panenský prales. Na jeho bezednou zemi dosud nevskočila noha člověka.“ (Č: 50–53). V tomto explicitním dokladu je zcela evidentní, že pralesem vypravěč nemíní majestátní a věkovitý „chrám přírody“ (Z: 34, 55, 79, 239; R: 108, 131), ale zakrslý a esteticky nevábný les.

Jelikož je nesporné, že argumentace potřebou výstavby fikčního světa nemůže v případě průvodcovských *Črt*, z nichž pochází poslední citát dokládající existenci vizuálně neatraktivního pralesa, platit plně, pojítkem mezi oběma Klostermannovými pralesy musí tedy být něco jiného. Jedná se o původnost<sup>82</sup>: „[...] kdysi tak nádhernému lesu zvonily hranu. Klesl a už asi nikdy, nikdy nepovstane v původní, panenské kráse, ve své zasmušilé majestátnosti.“ (Č: 118). Maxima původnosti je tím kritériem, jež spisovateli dovoluje užívat pojmu prales ambivalentně. A protože původnost se zvláště v kontextu přírody pojí jak s nedotčeností<sup>83</sup>, tak s krásou, jež je právě na nedotčenosti závislá, dochází v Klostermannových prózách k častým případům, v nichž je porost téže podoby jednou hodnocen jako prales, podruhé pak jako prales

<sup>82</sup> Kritérium původnosti opírající se o nedotčenost definuje prales také v Příručním slovníku jazyka českého a ve Slovníku spisovného jazyka českého: „původní les nedotčený zásahem člověka“ (PSJČ: s. v., SSJČ: s. v.). Klostermann původnost prokazatelně kontaminuje aspektem stability; původní předně považuje za věkovité.

<sup>83</sup> Srov. též heslo ve Slovníku spisovného jazyka českého (SSJČ: s. v.): „bot. p. (rostlinné) společenstvo nedotčené člověkem (např. boubínský prales), prvotní“.

bývalý. Autor může změnu podoby lesa podat jako jeho zánik. Konkrétní hodnocení jsou v převážné většině případů plně podřízena své funkci v rámci celku uměleckého textu.

Jak jsem již uvedl výše, vypravěč i aktéři obou analyzovaných románů staví při svých popisech lesa do popředí zejména jeho živou neměnnost, která spočívá v odumírání nejstarších stromů a jejich průběžném nahrazování stromy mladšími;<sup>84</sup> právě porušení tohoto („původního“) řádu je až na nečetné výjimky hodnoceno jako zánik, který je důsledkem nepatřičného vybočení z (odvěké) přirozenosti.<sup>85</sup>

### Příčina zániku

„[Lesy] staletí stály, a jediná chvíle je sklátila.“ (R: 6). Co je v Klostermannových popisech prostředí příčinou zlomu, hybatelem toho, že se staletý řád přírody během několika hodin rozpadl?

Jedním z agentů změny je překvapivě sama „příroda“ (viz výše): „Bez přestání se před námi rozprostírají lesy a slatě a vyprávějí nám epopej, která nemá obdoby, epopej o zaniklém a zanikajícím obřím rodu, který nechala příroda vyrůst a pak ho nemilosrdně zničila.“ (Č: 123); „Ale takhle to přijít nemuselo [...] člověk by víru v Boha ztratil [...] čímkoliv se ten les provinil? [...] Kdyby to lidi bylo mlátilo, nic bych neřekl.“ (Z: 244). Pro porovnání uvádím také citaci z povídky *Schovanec*: „[...] ty tam jsou pralesy i vývraty na zemi trouchnivější, jen vichřice zůstaly a metelice zuří přes širošíř holé planiny a chytá se v tvrdé plazivé kleči močálů, v pozůstatcích křscích, jež zloba její nevyvrátí.“ (Klostermann 1971: 29). Z dokladů je patrné, že pojmu *příroda* užívá Klostermann nejen v aktuálně dominantním významu „souhrnu skutečností, které nevznikly úmyslnou činností lidskou“<sup>86</sup>, tedy jako opozice k pojmu *kultura*, ale také ve starším významu „základní tvůrčí síly“.<sup>87</sup> Uvedené tvrzení lze opřít o výše citovaný

---

<sup>84</sup> Autor vychází z představy, podle níž jsou „šumavské“ lesy (kterými míní horské smrčiny) přirozeně stabilní (tedy klimaxové, viz poznámku 59). Vůbec nepočítá s tím, že by jakákoli plošná narušení mohla být součástí jejich přirozené dynamiky.

<sup>85</sup> K historickému pojetí (pra)lesa a jeho dynamiky je vhodné zmínit ztvárnění J. Nerudy, který popsal šumavské polomy z podzimu roku 1870 následovně: „Je v tom všem divně divoký poklid, jako náhle strnulého proudy lávy, a mrtvý obraz, obraz hřbitova. A zas druhá strán a druhý hřbitov, třetí hřbitov, čtvrtý, zde kráčela rozzuřená příroda, obrovitá bouř, od hory k hoře, vidíme stopy její nohy.“ (1871, cit. podle idem 1894: 240); porost v okolí pramene Vltavy, který nazývá pralesem, pak líčí takto: „Chrámové sloupy jsou štíhle vypnuty. [...] Po kmenech táhnou se až k zemi chumáče šedých vousů. Některá souš přímo ještě stojící, ale již bez listu, bez kůry, vypadá jako kostra bílá.“ (1871, cit. podle idem 1894: 241). Neruda podmiňuje existenci pralesa přítomností vzrostlých (monumentálních) stromů – vychází z estetického kritéria.

<sup>86</sup> Srov. SSJČ: s. v.

<sup>87</sup> Srov. PSJČ: s. v.



doklad ze *Světa lesních samot*, v němž hajný Malý z ničivosti vichřice nepřímo viní Boha, ale také o další kontexty slova příroda v obou románech.<sup>88</sup>

Druhým agentem je člověk a jeho neuvážené zásahy do přírodního systému (kultura je ohrožením přírody). Tato interpretace se objevuje ve *Světě lesních samot*: „Tak se stává, že dokud celou věc člověk lesu samému ponechává, nic lesu se nestane. Co les ztratí, zase si vynahradí. Ale pokácejte ty staré stromy zkraje, ty velké, a uvidíte! Vzepře se vítr do husté drobotiny, a povídám vám, celou rázem ji položí. To bude mela!“ říká jeden z dřevařů v debatě s hajným Vavruchem (Z: 17). Další doklad se objevuje v *Črtách*: „[...] naši předchůdci začínali kácet les z návětrné strany, kde stály nejsilnější stromy. Ty svými obrovitými těly chránily slabší kmeny, zakořeněné v mělké, vlhké půdě. Kdyby se ty větrolamy byly zachovaly, vichřice se o ně roztránila“ komentuje vypravěčův souputník, lesní adjunkt, pohled na polomy na Černé hoře nad prameny Vltavy (Č: 110).

Třetí možnou příčinou rozpadu lesa je nevyhnutelnost osudu. Srov. „[...] my jsme tu vůbec předpotopní; na nás ještě musí přijít katastrofa.“ Ani nepomyslel, jakou děl pravdu. Ba, přišla katastrofa jako potopa na kraje tyto a zvrátila starodávnou, velebnou tvářnost jejich, zvrátila lid i podmínky jejich života, zdroje blahobytu jejich zasypala...“ (Z: 61). Podle této motivace les podléhá vichřici nikoli proto, že došlo k narušení přirozených přírodních procesů. Nezaniká však ani proto, že tak z nejasných důvodů rozhodla příroda/bůh. Zaniká proto, že odchází starý způsob života, který se v jejích kulisách odehrával (kultura a příroda tvoří svazek).

Ačkoli sám „zánik Šumavy“ – leitmotiv analyzovaných textů – je hodnocen jako událost jednoznačně negativní a zcela bezprecedentní, uspokojivá interpretace jeho příčiny se v textech nenachází. V konkurenci nejasných agentů, jako je bůh, příroda či osud se tak pro čtenáře, který očekává objektivní zjištění, může jevit jako srozumitelná především příčina v neuvážených zásazích člověka do přirozené dynamiky lesa a z ní plynoucí představa o zániku jakožto přímém důsledku poškození původních vztahů.

## Shrnutí

Analýza a vzájemná konfrontace popisů přírodního prostředí (lesa) ve třech šumavských dílech spisovatele Karla Klostermanna odhalila zásadní inkonzistence. Na základě porovnání popisů

---

<sup>88</sup> Viz např. „Příroda nadarmo nevštípila v srdce ženám touhu po maminkování; nemají-li vlastních dětí, přenášejí mateřskou něžnost na jiné lidi, třeba i na němou tvář.“ (Z 1999: 108), „[...] od těch tam nedalo se nic lepšího očekávat, u těch ležela všechna zvrhlost v přírodě – to nebyli lidé jako oni.“ (R 1972: 123).

lokalit, které se objevují ve více než jedné knize, lze prohlásit, že spisovatelovo dílo jakožto dokument – za nějž je prohlásil sám autor a za nějž je zároveň hojně považováno ve veřejném diskurzu – selhává. Zejména nestálá kritéria hodnocení jevů, která se projevují například ve dvojí definici pralesa či v uvádění trojí příčiny historického zlomu, umožňují Klostermannovi různá tvrzení o kvalitě prostředí částečně v závislosti na uměleckých záměrech operativně přizpůsobovat (viz výše). Tuto tendenci odhalila též konfrontace lokálních popisů s popisy obecné povahy, které v naprosté převaze rozdělují Šumavu na tu před vichřicí – původní, a na tu po vichřici – zaniklou. Detailní porovnání románů *Ze světa lesních samot* a *V ráji Šumavském* však ukázalo, že čistě podle lokálních popisů se děje obou románů odehrávají v prostředích velmi podobné kvality. Klostermannova Šumava – rozšířený a diskurzivně etablovaný pojem<sup>89</sup> – tak objektivně nemá jasný denotát. Podle analýzy lokálních popisů lze dokonce prohlásit, že přírodní prostředí Šumavy se v rozporu s tradovaným výkladem vlivem vichřice příliš nezměnilo.

Přistoupím-li na optiku, která v případě Klostermannova díla zaměřuje geografickou exaktnost za očekávání objektivitu v popisech prostředí, musím konstatovat, že navzdory nezpochybnitelné preciznosti lokálních popisů, které na mnoha místech pravděpodobně věrně odrážejí dobovou podobu dílčích oblastí,<sup>90</sup> nepodává autor ve svém díle takový obraz Šumavy poslední čtvrtiny 19. století, který by bylo lze považovat za koherentní, a tedy dokumentárně plně relevantní. Výjimku tvoří pouze román *Ze světa lesních samot*, který však v konfrontaci s ostatními díly jako dokument selhává taktéž.

Klostermannovy popisy prostředí opakovaně narážejí nejen na potřeby ostatních složek textu, ale také na sentiment člověka, který nedokáže přijmout změnu, jíž jeho milované přírodní scenérie prošly. Vichřice, která na podzim roku 1870 skutečně v oblastech, které Karel Klostermann dobře znal, způsobila rozsáhlé polomy, přivedla zjitřeného spisovatele pod dojem rozpadu „původního“ lesa k vytvoření narativu o definitivním zániku Šumavy. Motivy původnosti, krásy, stability a zlomu se plně projevují v těch popisech prostředí, jež jsem nazval globálními. Jejich protějšek – dominující popisy lokální – však paradoxně tento narativ popírají.

---

<sup>89</sup> „Klostermannova Šumava“ nebo také „Šumava Karla Klostermanna“ je častým synonymem pro Šumavu starou či minulou. Srov. tituly knih *Klostermannova Šumava* (Vaneš 1988), *Šumavou Karla Klostermanna* (Roučka 2008), ale také výstavu *Šumava Karla Klostermanna* (viz Petráš et al. 2008) nebo četné doklady z tisku: např. „[...] temné hvozdy střídané nehostinnými rašeliništi halicemi se do závojų mlh, k tomu počasí, že by psa nevyhnal. Tak toto bychom označili za Klostermannovu Šumavu [...]“ (Pokorný 2008) nebo „Národní park se tomu brání, přestože mnohé části někdejší Klostermannovy zelené Šumavy už spíše připomínají šedivý národní hřbitov.“ (Peroutka 2009).

<sup>90</sup> Jak už jsem naznačil výše, skutečná podoba lokalit není známá. Lze ji pouze rekonstruovat z velmi nespolehlivých dobových lesnických map (Jelínek 2005), z nečetných obrazů a fotografií, ze vzácné literatury (např. Seidl 1848, Göppert 1868) nebo pomocí analýzy struktury a stáří současných porostů (srov. Svoboda et al. 2012, Čada et al. 2013).

Zjištění, podle něhož nejednoznačné užívání pojmu prales umožnilo autorovi území téže kvality podle okolností hodnotit jako prales i jako prales bývalý, vede k potřebě zásadního přehodnocení Klostermannovy pozice v diskusi o Šumavě. Ačkoli se Karel Klostermann může zdát být dokumentaristou poctivým, jeho způsob interpretace událostí, kterou představuje především ve svých globálních popisech a v samotném tématu díla, tomu neodpovídá.

Klostermannovy limity vycházející dílem z jeho romantického založení, jež se projevilo neschopností interpretovat částečnou (i když nepochybně výraznou) proměnu přírodního prostředí jinak než jako jeho zánik, a dílem z potřeby překračovat hranice beletrie směrem k dokumentu, daly vzniknout jedinečným textům, které – navzdory ambivalenci ve výkladu přírodních jevů – nesou srozumitelný příběh o „reálném“ zániku „staré Šumavy“. Bezprostřední a stále trvající čtenářský ohlas pramenící též z nedostatku, či spíše obecné absence místní kolektivní paměti (srov. Halbwachs 2009, van Dijk 1998a: 123, Kubišová 2014), která mimochodem neobsahovala a neobsahuje příběhy o ničivých vichřicích ze 40. let 19. a z 80. let 18. století (srov. Svoboda et al. 2012: 94, Zeithammer 1902: 76), pak vytvořil opačný tlak požadující po Klostermannově uměleckém díle nekomplikovanou reprezentaci minulosti regionu. Uživatelé (nikoli jen čtenáři)<sup>91</sup> Klostermannovy tvorby tak z repertoáru jeho popisů tradičně vybírají/předávají pouze ty motivy, jež ve své součinnosti vytvářejí koherentní a silný obraz (srov. Nora 1998: 9) – jedná se o nečetné obecné popisy, na jejichž základě lze „rekonstruovat“ přesvědčivé vyprávění o „bývalé Šumavě“. Karel Klostermann proto navzdory své nekonzistentnosti zastává nejen roli tvůrce a záštity kolektivní paměti, ale zároveň také roli toho, jehož dílo bylo/je právě potřebou této paměti dotvářeno, selektováno či přímo deformováno.

Následující kapitola uvedená zjištění konfrontuje s obrazem/obrazy šumavské minulosti, jež se na Klostermannovo dílo, resp. na jeho autoritu, vážou v rámci vlastního diskurzu o Národním parku Šumava.

---

<sup>91</sup> Mám na mysli také ty, kteří s Karlem Klostermannem vcházejí do kontaktu nikoli čtenářsky, nýbrž pouze v rámci školní výuky (učitele – čtenáře příruček – a jejich žáky), ale také ty, jež Klostermannova díla poznávají prostřednictvím citací v novinách, výstav nebo textů na památných místech.

#### 4.2.3.2 Karel Klostermann a diskurz o Šumavě<sup>92</sup>

##### Materiál a jeho rozčlenění

Materiálovým východiskem mého výzkumu je korpus mediálních textů o Národním parku Šumava / Šumavě z let 1991–2010 (MediaBank, viz kap. 4.1).

Z celé MediaBank jsem vytknul veškeré doklady lexému *Klostermann* a jeho derivátů.<sup>93</sup> Získané konkordance, resp. širší kontext, jsem následně porovnal na základě toho, jaký konkrétní motiv jejich prostřednictvím do textu vstupuje, respektive jaké tvrzení tento motiv podporuje. Analýza blízkého kontextu klíčového slova (KWIC) se přitom ukázala jako nedostačující. Tvrzení, která autoři odkazováním na Karla Klostermanna legitimizují, se v bezprostředním okolí jednotky *kloster.\*|Kloster.\** zpravidla neobjevují, nacházejí se nejčastěji v témže odstavci, místy (typicky v rozhovorech) však i ve větší vzdálenosti. Analýza postavená na významu nejbližších kolokátů se vzhledem k relativně nízkému počtu dokladů projevila spíše jako zkreslující: např. z dokladu „Koneckonců, les vyvrácený při větrné bouři, jak o tom píše Karel Klostermann ve svém románu *Ze světa lesních samot*, byl původní prales“ (Říha 2008) by kolokační analýza vytkla relevantní jednotky *vyvrácený* a *původní*, které ukazují k motivu *zlomů* či *zániku* (viz dále). Poznání širšího kontextu však odhaluje, že autor citací Klostermanna dokládá, že rozpad porostu vlivem vichřice nezávisí na jeho (ne)původnosti, a ačkoli vyzývá k důslednému potlačování kůrovce, s pomocí odkazu na Karla Klostermanna podporuje motiv *přirozeného cyklu*. Zvolil jsem proto kvalitativní metodu četby a interpretace celých textů.

Z veškerých motivů, které jsem na základě četby vytkl, jsem zaznamenal všechny ty, které se vyskytovaly opakovaně. Například doklad 34 je ukázkou frekventovaného motivu *vlivu člověka – příčiny*; objevuje se zde zároveň obraz Klostermanna jakožto spisovatele-dokumentaristy. V dokladu 35 je použit motiv *umělých lesů* a současně motiv *přírody pro člověka*; přítomný je opět obraz spisovatele-dokumentaristy. Zatímco motivy *vlivu člověka – příčiny* a *umělých lesů* se vyskytují hojně, motiv *přírody pro člověka* se v Klostermannově kontextu jinde v korpusu neobjevil, a do analýzy jsem jej tudíž nezahrnul.

- (34) *Psal poutavé knihy o tom, jak lidé na Šumavě bojují s drsnými rozmary přírody, a přitom varoval před kácením šumavských pralesů a nešetrným lesním hospodařením, které se nakonec obrátí proti člověku. Řeč je o Karlu Klostermannovi, spisovateli, který českým čtenářům přiblížil Šumavu tak, jak to před ním dokázali pouze německy píšící autoři.* (Kerles 2008)

<sup>92</sup> Kapitola je upravenou verzí článku *Karel Klostermann a diskurz o Šumavě* (Hořejší 2019).

<sup>93</sup> Forma dotazu: [word="kloster.\*|Kloster.\*"].

- (35) *Mohli jsme zvolit bavorskou variantu malé rezervace, ale vědomě jsme rozhodli pro – v Evropě mimořádně velký – prostor horské, a přitom (to je unikum Šumavy!) – kulturní krajiny. Té, o které píše Karel Klostermann. Právě takovou krajinou Šumava po staletí byla. Věděli jsme, že udělat z ní (z takové, jaká byla po pohromě v roce 1871 osázena stejnověkými smrky z celého Rakouska-Uherska) s pomocí brouka na části území prales je možné jen s nejvyšší opatrností.* (Pithart 2009)

Veškeré doklady jsem dále rozlišil podle toho, zda v nich došlo k citaci Klostermannova textu, a tedy k přímé realizaci konkrétního pretextu v diskurzu o NPŠ (tyto doklady jsem dále rozdělil podle původce citátu: vypravěče × postavy), nebo zda využívají pouze odkazu na Klostermanna – odkazu generického (na celé dílo) / odkazu specifického (na konkrétní text). Dále jsem vydělil ty doklady, které nelze považovat za přímo dokumentární, nýbrž za takové, jež užívají Karla Klostermanna v roli autority a ve funkci samozřejmého garanta obrazu minulosti (viz doklad 36).

- (36) *Návštěvníci si tu nyní mohou prohlédnout 24 obrazů, které se skládají ze série fotografií šumavské přírody. Autoři se snažili zachytit ji tak, aby co nejlépe vystihli Klostermannovu dobu.* (ČTK 2009a)

Co lze považovat za příznačné pro Klostermannovu dobu? Právě výskyty, které hodnotím jako realizující roli Karla Klostermanna, jsou v rámci diskurzu těmi, v nichž má *Klostermann* největší (re)kontextualizační potencialitu (viz kap. 3.1.2.4)<sup>94</sup> – „Klostermannova doba“ může být totiž charakteristická kulisami převažující divoké přírody nebo naopak expandujícím osídlením apod. Její obraz závisí na povaze diskurzu, v jehož prostředí je text produkován (srov. kap. 4.2.1).

## Vlastní výzkum

V korpusu MediaBank jsem našel celkem 542 dokladů propria *Klostermann* a jeho derivátů.<sup>95</sup> Po vyřazení těch textů, které spisovatelovo jméno vykazovaly např. pouze v místních názvech (*Klostermannova chata*, *Klostermannova vyhlídka* ad.), názvech institucí (*Občanské sdružení Karel Klostermann*, výstava *Šumavou Karla Klostermanna* ad.) a těch dokladů, jejichž prostřednictvím se žádný motiv neprojevil (viz např. doklad 37) zbylo celkem 157 textů se 169

<sup>94</sup> Podobně však působí také některé doklady odkazující na dokumentární povahu Karla Klostermanna. Např. „[...] odbočíme vpravo a jsme v cíli cesty, na Březníku. V dějišti Klostermannova románu *Ze světa lesních samot*.“ (Just 2002b). Doklady tohoto typu oscilují mezi dokumentem a rolí.

<sup>95</sup> 391× *Klostermann*, 143× *Klostermannův*, 8× *klostermannovský*.

relevantními výskyty. Každý z těchto dokladů jsem anotoval v souladu s popisem uvedeným výše v této kapitole. Dále jsem doplnil informaci o tom, z jaké pozice vzhledem ke správě šumavských lesů byl každý text, v němž se Klostermann vyskytl, psán – pracuji s kategorií *zásahová, bezzásahová a neutrální*. Všechny zmíněné kategorie jsem konfrontoval s tím, jaké motivy se ke Klostermannovi v tom kterém dokladu zřetelně vážou. Na tomto základě jsem vyčlenil 72 textů<sup>96</sup>, které zpravidla<sup>97</sup> vykazují odkaz na Klostermanna jako součást faktické složky argumentu (srov. Toulmin 2003: 92n). Viz např. doklad 38, který své tvrzení opírá o tradici boje s kůrovcem (přítomnost motivů *dvoji přírody a vlivu člověka – řešení*). Oproti tomu doklad 39 využívá Klostermanna jen jako autority a do struktury argumentu jej neintegruje. První případ započítávám, druhý nikoli.

- (37) *Tentokrát výtvarní umělci dostali příležitost vytvářet svá díla přímo v srdci Šumavy na Kvildě, v místech, kde se právě odehrávaly příběhy Klostermannových literárních postav.* (Hernandezová 2008)
- (38) *Naši předci, jak líčí i Klostermann, s ním [kůrovcem] odjakživa urputně bojovali [...]* (Šopejstalová 2009)
- (39) *[...] budu situaci monitorovat, psát články a podněty do té doby, dokud se NP Šumava nestane standardním evropským národním parkem. Jelikož jsem dospěl k názoru, že stávající vedení je ekologicky negramotné a nereformovatelné, bude to znamenat – až do kompletní výměny managementu parku. K tomu nám všem dopomáhej Karel Klostermann a Josef Váchal.* (Just 2002a)

Popis korelace motivu, pozice mluvčího a způsobu užití a kontextualizace Klostermannova textu či odkazování na Klostermanna je jádrem předložené analýzy.

Výčet opakujících se motivů včetně jejich počtů, závislosti na pozici mluvčího a způsobu odkázání na Klostermanna je znázorněn v tabulce 1.

---

<sup>96</sup> Za samostatný doklad přitom považuji také novinářský dotaz a repliku respondenta v rámci rozhovoru. Z tabulky 1 je zřejmé, že v 72 vybraných textech se objevuje 97 dokladů.

<sup>97</sup> Započítal jsem i několik dokladů, které Klostermannem přímo neargumentují, opírají o něho však konkrétní obraz Šumavy (viz např. doklad 40).

Tabulka 1: Motivy vázané na Karla Klostermanna v diskurzu o NPŠ.

Motiv		Σ	pozice Z/B/0 <sup>98</sup>			odkaz na KK <sup>99</sup> /pozice	
1	krásná Šumava	16	7	2	7	DK/OG/Z: 4 DK/OG/0: 1 RO/CV/0: 1	RO/Z: 3 RO/B: 2 RO/0: 5
2	mezinárodní porozumění	12	1	1	10	DK/OG/Z: 1 DK/OG/B: 1 DK/OG/0: 3	DK, RO/CP/0: 1 RO/0: 6
3	zlom / zaniklá Šumava	5	1	1	3	DK/OG/Z: 1 DK/OG/B: 1 DK, RO/OG/0: 1	DK/CV/0: 1 RO/CV/0: 1
4	zkáza přírody	9	4	1	4	DK/OG/Z: 1 DK/OG/B: 1 DK, RO/OG/0: 1 DK/CV/Z: 1	DK/CV/0: 2 DK/CV, CP/0: 1 RO/CV/Z: 1 RO/0: 1
5	dvojí příroda	12	10	0	2	DK/OG/Z: 9 DK/CV/Z: 1	DK/CV/0: 1 DK/CV, CP/0: 1
6	umělé lesy	4	3	1	0	DK/OG/Z: 3	DK/OG/B: 1
7	přírozený cyklus	16	1	14	1	DK/OS/Z: 1 DK/OG/B: 4 DK/OG/0: 1 DK/CV/B: 2	DK/CP/B: 4 RO/B: 3 RO/CP/B: 2
8	vliv člověka jako příčina	17	1	14	2	DK/OG/Z: 1 DK/OG/B: 8 DK/OG/0: 1	DK/CP/B: 5 RO/CP/B: 1 RO/0: 1
9	vliv člověka jako řešení	6	6	0	0	DK/OG/Z: 5	DK/CV/Z: 1
Σ		97	34	34	29	OG: 49, OS: 1, CV: 14, CP: 15, RO: 30	

<sup>98</sup> Z = zásahová, B = bezzásahová, 0 = neutrální

<sup>99</sup> DK = dokument, RO = role, OG = odkaz generický (na dílo), OS = odkaz specifický (na konkrétní text), CV = citace vypravěče, CP = citace postavy. Za citace vypravěče přitom považuji veškeré textové úryvky, jež nelze přisoudit žádné z (románových) postav.

## Krásná Šumava

Mezi nejfrekventovanější patří s 16 výskyty motiv *krásné Šumavy* (viz např. doklady 40 a 41).

- (40) *Zelená střecha Evropy, zelené plíce, přírodní klenot v srdci kontinentu... Vzletných průměrů má už od Klostermannových časů Šumava plno.*<sup>100</sup> (Rosendorf 2002)
- (41) *Karel Klostermann by dnes svůj svět lesních samot těžko poznával. Kůrovec, nebo také lýkožrout, se usadil v jednom z nejkrásnějších míst Šumavy a nejhorší situace je na Modravě. Pokud už nejsou pokácené, stojí uschlé stromy s opadanou kůrou a každý sebemenší náraz větru je schopen je zlomit jako sirku. Na kmenech i na kůře jsou znatelné nekonečné chodbičky plné vajíček.* (Frantálová 1996)

Tento motiv, který se v textech opírá prakticky jen o generické odkazování (5 dokladů) nebo o Klostermanna obecně (11 dokladů, viz např. doklad 42), je předně využíván mluvčími se zásahovou a neutrální pozicí. *Krásná Šumava* se totiž v kontextu Klostermannova díla jeví být podmíněna převážně představou hodnoty neměnného vzrostlého lesa (srov. Hořejší 2017a: 71), tedy lesa nenarušovaného plošnými disturbancemi. Pozoruhodné jsou proto dva doklady, které přísluší bezzásahové pozici. Pocházejí totiž z textů jednoho autora – Vladimíra Justa, který prokazatelně na častý motiv *krásné Šumavy* reaguje, a to tím, že krásu přisuzuje nikoli zelenému lesu, ale lesu ve stádiu rozpadu (viz doklad 43). Vladimír Just v obou svých, téměř identických, článcích (Just 2003b, 2003c) reflektuje přítomnost starších textů a jejich strategii spočívající ve vykreslení „Šumavy“ jako oblasti s vysokou estetickou hodnotou, nenapadá, nýbrž využívá – s pomocí autority Karla Klostermanna. Jedná se o postup, který je v diskurzu o NPŠ zcela běžný: zastánci nezasahování proti kůrovci estetickou hodnotou šumavské přírody argumentují často (viz např. doklad 44); vyjma V. Justa však autoritu K. Klostermanna k této strategii nevyužívají.

- (42) *Celé generace lidí se nebudou moci rekreovat v krásné, zelené přírodě, protože suché stromy jim nic nenabídnou. A ta krása, o které hovořil ve svých dílech Karel Klostermann, zůstane jenom v jeho knihách.* (Galapetr 2010)
- (43) *Jenže největší básníci šumavské krajiny a nesmrtelní tvůrci její poetiky (Neruda, Klostermann, Váchal) oceňovali na Šumavě přesně to, co nám chce Žlábkova totalitní estetika odeprít. Z ponuře, leč přirozeně a důstojně zemřelých předků, jež tu nikdo hystericky neodstraňoval, tu viděli – například právě v okolí Pramenů Vltavy! – ,vyrůstá padesát veselých stromků mladých, živících se trouchní svého otce?‘ (Jan Neruda).* (Just 2003b)

---

<sup>100</sup> Autor zde tvrdí, že (také) K. Klostermann zakládal svůj vztah k Šumavě na emoci; implicitním tvrzením přitom je, že tato emoce vycházela z estetické kvality pohoří.



- (44) *Zachování národního parku Šumava a ochranu hodnot jednoho z klenotů českého přírodního dědictví žádá petice, o jejíž podporu požádali veřejnost naši přední přírodovědci, ekologické organizace a vynikající kulturní osobnosti.* (Bláha 2000)

### **Zlom / zaniklá Šumava, zkáza přírody**

Motivy *zlomu* / *zaniklé Šumavy* a *zkázy přírody*, které se samostatně – nebo v součinnosti s jiným motivem – v diskurzu o NPŠ po boku Karla Klostermanna objevují překvapivě<sup>101</sup> spíše vzácně, jsou vázány na citace, generické odkazy i na odkazy na Klostermannovu osobnost. Oba motivy popisují společně, neboť v diskurzu o Karlu Klostermannovi spolu úzce souvisejí: motiv *zlomu/zániku* vychází z motivu *zkázy* (srov. Hořejší 2017a: 71n) – oním zlomem v historii Šumavy je zde právě zkáza přírody, respektive rozpad lesa. V rámci diskurzu o NPŠ je však situace do značné míry jiná: motiv *zlomu/zániku* se objevuje zejména jako základ komplexního a blíže nespecifikovaného obrazu již neexistující *staré Šumavy* (viz doklady 45 a 46). Výjimku tvoří rozhovor s autorem knihy *Šumavou Karla Klostermanna* Zdeňkem Roučkou, který zlom konkretizuje a považuje za něj náhlou proměnu sociálních a ekonomických poměrů Šumavy na sklonku 19. století (Polívka 2008). V souladu s diskurzem o Karlu Klostermannovi jsou tak v MediaBank pouze dva texty (doklady 47 a 48). Motiv *zlomu* / *zaniklé Šumavy* převažuje v dokladech z textů pozičně neutrálních, které tematizují Klostermannovu literaturu, výstavu věnovanou spisovateli a také vichřici z roku 1870. Autoři převážně citují či parafrázuji Klostermannovu beletrii.

Motiv *zkázy přírody* je rozložen mezi zásahovou a neutrální pozici, přičemž převažují autoři s pozicí zásahovou. Jelikož pro zastánce bezzásahového přístupu je výhodnější spíše budování příběhu stability prostřednictvím motivu *kontinuity přirozeného lesa* (představy, podle níž je mezi kvalitou „původní“ a „dnešní“ šumavské přírody pevný vztah [viz např. doklad 49]), který diskurz o Karlu Klostermannovi nenabízí, nejsou v materiálu prakticky zastoupeni. Motiv *zlomu* a *zániku* je však v diskurzu o NPŠ natolik silný, že je v mnohých textech, které ke Klostermannovi neodkazují, aktéry bezzásahové pozice (paradoxně) běžně užíván (viz doklad 50).

- (45) *Moje Šumava, ta stará Šumava, jak bývala, ta již nežije. Tyto řádky napsal Karel Klostermann před více než sto lety. [...] V pátek si výstavu nazvanou Šumava Karla Klostermanna a příběh šumavské podmalby prohlédl jubilejní šedesátitisící návštěvník. Ten poslední sem pak může zavítat 31. října. „Je možné, že lidem schází poklidný, i když těžký život staré Šumavy. Právě ten jsme se na výstavě snažili různými způsoby zprostředkovat,“ říká etnograf a garant výstavy František Krejča.* (Zabílka 2009)

---

<sup>101</sup> V diskurzu o K. Klostermannovi totiž patří mezi motivy klíčové (srov. Hořejší 2017a, a zde kap. 4.2.3.3).

- (46) *Dávno zmizelý šumavský svět, svět drsný, plný jedinečných, obyčejných, a přesto nevšedních lidí, ožívá opět v povídkách Karla Klostermanna. Nakladatelství Starý most přichází v závěru roku klostermannovských výročí s knihou Šumavské povídky. (Čekanová 2008)*
- (47) *Tím se staleté porosty otevřely větru a vichřice udělala přesně to, co ji umožnil člověk. Udeřila do otevřených stěn porostů a kalamity se budou opakovat až do úplné likvidace náhorních porostů. To již dávno popsal slavný spisovatel Šumavy Klostermann. (Schánělcová 2003)*
- (48) *Šíré souvislé lány lesů polehly a na jejich místě rozkládalo se pole bitvy budící úžas a hrůzu, na němž se kupila zdrcena a zohavena těla obrovitých bohatýrů. Do spoust mrtvol se dal brouk kůrovec, který během dvou let tou měrou se rozmnožil, že jal se zachvacovat zbylé staré porosty. Podobalo se, že na celinké Šumavě neobstojí ani jediný smrk. Takto spisovatel Karel Klostermann popisoval důsledky ohromné vichřice, která zpustošila Šumavu v říjnu 1870. (Černý a Wollner 2009)*
- (49) *Pohled na staré, usychající stromy není jistě krásný z hlediska člověka, zvyklého po generace na zelené smrkové monokultury. Z hlediska přírody však jde o normální proces, jímž se po staletí a tisíciletí matka příroda řídí. O zrodu takového lesa je možno přesvědčit se na Trojmezí, v oblasti Březníku i jinde. (Holub 2005a)*
- (50) *A co se stane dál? Nejcenější porosty, obnažené po hazardérském kácení rukou současného vedení parku, jsou zčásti už sežrány kůrovcem a další lidský zásah motorovou pilou jen dovrší dílo zkázy. A pak přijde vichřice, která rozvrácené porosty zlikviduje úplně. A jestliže bude les v parku zlikvidován, bude zbytečné mít park. (Holub 1999b)*

## Umělé lesy

Motiv *umělých* (vysázených) lesů částečně souvisí s motivy *zlomu* a *zániku*. Ačkoli Klostermann ve svém díle výsadbu lesa tematizuje jen sporadicky, což také zčásti vysvětluje absenci citování (CV/CP), představa zakládání kulturních lesů logicky zapadá do obrazu rozpadu „původní“ přírody. Texty vykazující motiv *umělých lesů*, který zároveň opírají o Karla Klostermanna, proto až na jednu výjimku (článek V. Justa) sice se *zánikem* nebo *zlomem* přímo nekalkulují, shodně však předpokládají historickou událost, která negativně zasáhla do přirozenosti šumavských lesů: vichřice a kůrovcovou gradací (motiv *dvojí přírody*) a/nebo těžbu (motiv *vlivu člověka – příčiny*).

Z celkových čtyř dokladů tři podle očekávání náležejí aktérům se zásahovou pozicí (viz např. doklad 51) a jeden doklad (č. 52) přísluší již výše zmíněnému V. Justovi. Just, který v rámci debaty o NPŠ dlouhodobě argumentuje proti zásahům vůči kůrovci, svou strategií, která se opírá o motiv *umělých lesů*, odhaluje strukturu diskurzu o NPŠ, jehož podobu do velké míry určují (staré) příběhy a motivy. Přehlížet je pro aktéry zpravidla znamená oslabovat svou pozici; reagovat na ně pak může znamenat nechtěnou participaci na obrazu, který vytváří

protivník. Podobně jako V. Just se tak chová například také přírodovědec Hruška (viz doklad 53). Přestože oba uvedení autoři patří mezi přední zastánce bezzásahového přístupu, operují s příběhem rozpadu lesa jakožto důsledku jeho nepřírozenosti (nepůvodnosti); tedy s příběhem, který je zcela běžný u jejich oponentů.<sup>102</sup> Hruška pak v uvedeném dokladu pracuje také s motivy *vlivu člověka – příčiny* a *vlivu člověka – řešení* (viz kap. 4.2.3.2).

- (51) *Potíže s polomy a kůrovcem tady prý vůbec nejsou nové. „Psal o tom už spisovatel Klostermann – už v osmdesátých letech minulého století tu muselo padnout na dvacet tisíc hektarů. Právě proto tu vyrostly lesy, které tvoří stejné, nějakých 120 let staré smrky; tedy momentálně přímo pochoutka pro kůrovce.“* (Spáčil a Dobrovolná 2000)<sup>103</sup>
- (52) *[...] na té krajině se člověk nesmírně prohřešil nejenom těmi těžbami, monokulturními výsadbami a tak dále. Ale vemte si, že vlastně to je kraj, kde bylo vysídleno původní obyvatelstvo. To, o čem píše Klostermann, to je Šumava, která už se asi nikdy nevrátí.* (Denčevová 2008b)
- (53) *Bojíme-li se kůrovce, pak je recept jednoduchý: nesázet stejnověké smrkové monokultury, ale dovolit vyrůst pestrým smíšeným lesům. Buků, jedlí ani dubů si kůrovec nevšímá. Kůrovcová kalamita je něco, co si pečlivě pěstujeme – je to vedlejší efekt letitého podnikatelského záměru.* (Hruška 2007)

### Přírozený cyklus

Motiv *přírozeného cyklu*, který je svázán s bezzásahovou pozicí (14 ze 16 výskytů), vyplývá z příběhu o přírozeném lese, jehož existence je závislá na neustálém prolínání zániku a zrodu. Celkem 8 dokladů je realizováno přímou citací Klostermannova díla, a to pasážemi z románu *Ze světa lesních samot* (viz např. doklad 54) a z *Črt ze Šumavy* (viz doklad 55). Zbývající doklady jsou generické nebo odkazují ke Karlu Klostermannovi obecně jako k autoritě a tvůrci svědectví (viz např. doklad 56). Je přitom příznačné, že výrazná většina dokladů shodně s Klostermannem (srov. Hořejší 2017b: 573) spatřuje přírozený koloběh v postupném odumírání přestárých stromů a jejich průběžném doplňování stromy z podrostu, tedy nikoli v plošném rozpadu. Výjimkou je např. doklad 57.

- (54) *Na závěr si dovolím uvést úryvek z knihy K. Klostermanna Ze světa lesních samot: „Bůh dal les, dal slatiny, aby vlhko po celý rok se udržovalo... Zetlí ten, zetlí onen, jeden po druhém a padne, na jeho místo jiný postoupí a zmohutní. Dokud celou věc člověk lesu*

<sup>102</sup> Adj. *původní* se v MediaBank vyskytuje celkem 1 348×, adj. *přírozený* 2 184×. Nejčastějším kolokátem adj. *nepůvodní* v rozpětí od –3 do +3 tokenů v rámci MediaBank je subst. *porost* (35×), *les* (15×), ale také subst. *monokultura* (10×); nejčastějším kolokátem adj. *nepřírozený* v rozpětí od –3 do +3 tokenů v rámci MediaBank je subst. *porost* (30×) nebo také subst. *rozpad* (26×). Kolokace *původní les* v rozpětí od –3 do +3 je v MediaBank rozložena mezi aktéry obou krajních pozic.

<sup>103</sup> Citace kvildského hajného F. Řehoře.

*samotnému ponechává, nic se lesu nestane. Co les ztratí, zase si vynahradí. Ale pokácejte ty staré stromy zkraje, ty velké, a uvidíte! Vzepře se vítr do husté drobotiny, a povídám vám, celou ji rázem položí. To bude mela...*“ (Šandová 2010)

- (55) „*Nemyslete si, že v pralese stojí stromy hustě jeden vedle druhého. Naopak, vysoké staré smrky rostou v přiměřené vzdálenosti od sebe a jen padlé obrovité kmeny, bující houští a mlází vytvářejí neproniknutelné bariéry. Dospělý strom potřebuje vzduch a světlo a nedovolí, aby mu v nejbližším okolí překážel nějaký soupeř, teprv, když jeho kořeny zpráchniví a síla vichřice kmen porazí, začne některý z mladíků, vzešlý z jeho semen, drát se za krutého boje o přežití vzhůru,*“ napsal šumavský autor Karel Klostermann. (Holub 2006b)
- (56) *Klostermann ale varoval před kácením zbytků šumavských pralesů, fascinovala ho divoká příroda a nekonečný proces umírání přirozeného lesa a jeho nového zrodu.* (Kerles 2008)
- (57) *Nové zkoumání archivních dokumentů ale ukázalo, že velké polomy a kůrovcové kalamity, tisíce hektarů suchých stromů, pod jejichž ochranou vyrůstají mladé generace nových, se tu v podmáčených lesích obklopujících světoznámá modravská rašeliniště po tisíciletích opakují. A nemusíme chodit daleko do historie – stačí otevřít staré šumavské romány Karla Klostermanna či Josefa Váchala.* (Ambrozek et al. 2007)

Ačkoli tedy lze uživatele motivu *přirozeného cyklu* považovat za zastánce bezzásahového přístupu, jejich strategie, která za pomoci Klostermannovy autority obhajuje rozpad lesa, paradoxně podporuje představu o nepřirozenosti plošných rozpadů – motiv běžně užívaný zastánci zasahování.

Ojedinelým případem, který obvyklému užití motivu *přirozeného cyklu* odporuje, je výše zmíněný text zastánce zasahování proti kůrovci Vladimíra Říhy (Říha 2008), který odkazem na Klostermanna podpírá své tvrzení o doloženosti vichřic, které v minulosti přirozeně vyvracely lesy, a to nezávisle na jejich (ne)původnosti. U Říhy dochází ke zvláštní kombinaci odmítnutí lýkožrouta jakožto součásti ekosystému a vnímání vichřic jako činitele pravidelného a přirozeného, avšak pro existenci lesa nikoli nezbytného, nýbrž jednoznačně škodlivého.

## Dvojitá příroda

Motiv *dvojité přírody* je klíčovým prvkem diskurzu o NPŠ<sup>104</sup> a úzce souvisí např. s motivy *zlomu*, *zániku* či *přirozeného cyklu*. Je založen na vnímání disturbančních procesů jakožto jevů nepřirozených, nepřirodních. Vychází z představy, že hodnota přírody spočívá v její (živé) stabilitě – ačkoli je pro existenci (pra)lesa důležité odumírání starých stromů, jeho podstatou je

<sup>104</sup> Významnými kolokátami subst. *kůrovec*, *brouk*, *škůdce* a *lýkožrout* (13 468 výskytů) v rozpětí od -5 do +5 tokenů jsou v MediaBank jednotky *proti* (1 950×), *napadený* (1 543×), *zásah* (528×), *zasahovat* (507×), *boj* (492×), *napadnout* (388×).

neměnnost. Masivní gradace kůrovce nebo rozsáhlé polomy vedoucí k plošnému odumření vrchního stromového patra jsou v kontextu tohoto vnímání považovány za projevy nutně spadající mimo (vlastní) přírodu. Jelikož však z podstaty nemohou být řazeny mezi fenomény čistě kulturní, bývají kategorizovány jako nepřirozená příroda.<sup>105</sup> S tímto motivem pracoval již Karel Klostermann, který ve svých dílech nabízí trojí (nekomplementární!) příčinu „zániku“: vedle nevyhnutelnosti osudu (sic!) a neuvážené činnosti člověka, je to právě sama příroda (viz Hořejší 2017b: 581–582, srov. kap. 4.2.3.1): „Bezpráví se před námi rozprostírají lesy a slatě a vyprávějí nám epopej, která nemá obdoby, epopej o zaniklém a zanikajícím obřím rodu, který nechala příroda vyrůst a pak ho nemilosrdně zničila“ (Klostermann 1986: 123).

Zatímco explicitně užívají motivu *dvoji přírody* – takřka bezvýhradně formou generického odkazování na K. Klostermanna – pouze zastánci zasahování proti kůrovci (viz např. doklad 58), implicitně je součástí neutrálního pozadí<sup>106</sup> celého diskurzu o NPŠ (srov. doklad 35). To dokládá též distribuce motivu *vliv člověka jako příčina* (viz následující kapitulu).

(58) *Je zajímavé, že nepolemizuje [V. Just] například s kůrovcovou politikou Schwarzenbergů, kteří při broučkové kalamitě 1870 nechali vykácet veškeré napadené plochy, stavěli cesty a kanály ke splavování dřeva, „devastovali“ celou Šumavu, ale zachránili ji na další staletí. Karel Klostermann, jenž tehdy Šumavou žil, si ve svých povídkách a románech všímá především osudů lidí a vlivu broučkové kalamity na jejich život.* (Marková 2009a)

### Vliv člověka – příčina

Motiv *vlivu člověka – příčiny* pevně souvisí s motivem *dvoji přírody*. Jeho užití je reakcí na dominantní představu o nepřirozenosti plošného odumírání horských smrčín nebo lépe způsobem vyrovnání se s fundamentálním rysem diskurzu o NPŠ, v jehož řádu je velmi problematické hovořit o kůrovcových gradacích jako o přirozené součásti dynamiky ekosystému. Tomu odpovídá také vztah motivu *vlivu člověka jako příčiny* k jeho uživatelům – z celkových 17 dokladů motivu 14 přísluší mluvčím s bezzásahovou pozicí (viz např. doklad 59). Karel Klostermann je tomuto motivu dobrou oporou, není-li přímo jeho původcem. Šest dokladů přímo cituje pasáže Klostermannových knih, deset textů vykazuje odkazy generické. Motiv *vlivu člověka – příčiny* se téměř nevyskytuje spolu s dalšími motivy, výjimkou je např. doklad 60, v němž registruji také explicitní motivy *dvoji přírody* a *umělých lesů*. Zastánce

<sup>105</sup> Tento postoj zcela explicitně demonstruje tehdejší ředitel NPŠ Jan Stráský: „Lesní zákon velmi dbá na to, aby se nerozšířil kůrovec. Zákon o ochraně přírody je naopak formulován tak, že umožňuje vykládat kůrovce jako součást přírody.“ (Kaiser 2011)

<sup>106</sup> K pojmu neutrálního pozadí viz kap. 3.2.2.2.

zasahování proti kůrovci zde volí jinou strategii než zbytek aktérů, v jejichž textech se motiv *vlivu člověka – příčiny* objevuje. Namísto modelu „ať příroda napraví, co člověk narušil“ nabízí „jen člověk může napravit, co sám narušil“.

Uživatelé motivu *vlivu člověka – příčiny* zmírňují a narušují sdílené přesvědčení o obecné škodlivosti lýkožrouta (tedy motivu *dvojí přírody*), zároveň ale akceptují obraz nepřírozenosti masivní kůrovcové gradace. Kůrovec je podle nich sice součástí přírody, způsob jeho chování v šumavských smrčínách však podmínila lidská činnost – na rozdíl od vlastních uživatelů motivu *dvojí přírody* zacházejí s událostí vichřice a gradace nikoliv jako s jevem nepřírodným, nýbrž jen jako s uměle zesíleným. Proto tito aktéři také běžně pracují například s pojmem *kalamity* (srov. též doklad 53 a kap. 4.4.2), ačkoli pojmu *škůdce* prakticky neužívají. Specifický doklad vykazuje rozsáhlý rozhovor s V. Justem (doklad 61), v němž respondent volí obdobnou strategii jako většina ostatních zastánců bezzásahové přístupu, zapojuje však současně motiv *umělých lesů a zaniklé Šumavy*.

- (59) *Ta situace, která v Tatrách vlastně nastala, je trochu analogická právě se Šumavou, to, jak již bylo zmíněno v úvodu, těch sto třicet let zpátky za doby Karla Klostermanna, současně je také mementem pro Šumavu i v tom, že člověk ne vždy se řídil zákonem rozumu a hlasem přírody, prostě málo sledoval ty procesy, jak v ní probíhají, takže kupil chyby, které potom se vždycky vymstí.* (Klos 2004)<sup>107</sup>
- (60) *Pohroma, nebo normální přírodní proces? Proti kůrovci pořádali tažení lesáci už v době spisovatele Karla Klostermanna na konci 19. století. Tehdy šlo o umělé zalesnění Šumavy smrky. Také taková informace nahrává současným odborníkům. Tvrdí, že smrkové lesy, které napadá lýkožrout smrkový, jsou pro krajinu nepřírozené.* (Pelíšek 2004)
- (61) [...] *na té krajině se člověk nesmírně prohřešil nejenom těmi těžbami, monokulturními výsadbami a tak dále. [...] To, o čem píše Klostermann, to je Šumava, která už se asi nikdy nevrátí.* (Denčevová 2008b)

### Vliv člověka – řešení

*Vliv člověka – řešení* spolu s *dvojí přírodou* jsou motivy, které naplňují podstatu aktivního přístupu ke správě šumavských smrčín, a jsou proto v diskurzu o NPŠ velice frekventované: např. samotné spojení *s/proti + kůrovec/lýkožrout/brouk/škůdce*<sup>108</sup> má v MediaBank 2 376 výskytů, přičemž jeho nejčastějším levostranným bezprostředním kolokátem je *boj* (417×), *zásah* (369×), *zasahovat* (129×), *zasahování* (113×) a *bojovat* (62×), nejčastějším pravostranným bezprostředním kolokátem pak *zasahovat* (175×) a *bojovat* (66×)<sup>109</sup>; příznačná

<sup>107</sup> Replika tehdejšího ředitele NPŠ A. Pavlíčka.

<sup>108</sup> Dotaz: [lemma="s|proti"] [lemma="kůrovec|lýkožrout|brouk|škůdce"].

<sup>109</sup> Nepočítám gramatická slova a sloveso *být*.

je též četnost označení vichřice či gradace lýkožrouta *kalamitou* (3 362×), samotné gradace pak *pandemií* (118×) nebo *epidemií* (23×) – většina užití se přitom objevuje také u zastánců nezasahování (viz např. doklad 62), a považuji je tudíž za součást neutrálního pozadí diskurzu. Motiv *vlivu člověka – řešení* se však v kontextu odkazování na Klostermannovo dílo logicky vyskytuje pouze u zastánců zasahování (viz např. doklad 63).

Až na jednoho aktéra, který cituje popis těžby z románu *V ráji šumavském* (Klostermann 1972), se jedná o odkazy generické využívající spisovatelovy autority a stereotypů etablovaných v diskurzu o Karlu Klostermannovi (viz např. doklad 64).

(62) *Německá strana Šumavy, kde deset tisíc hektarů lesa ponechali přirozenému vývoji, ukazuje, co se stane. Některé části lesa po průchodu kůrovcové kalamity uschly. Ovšem nezměnily se v suchý les: na místě úspěšně vyrůstají nové, zdravé mladé stromky.* (Bláha 2003)

(63) *Kdo četl K. Klostermanna, ví, že i tehdy byla Šumava napadána kůrovcem, ale stromy se likvidovaly.* (Dejčmarová 2009)

(64) *Kdyby si odborníci z NP Šumava přečetli Klostermanna, tak by zjistili, že v roce 1830 [sic!] tam padlo kůrovci za obět' 10 milionů kubiků dřeva a byla na Šumavě kalamita a příroda si sama nepomohla!* (Chaloupka 1994)<sup>110</sup>

### Mezinárodní porozumění

Častým motivem, jehož výskyt byl stimulován akcemi spojenými s výročí spisovatelova narození v roce 2008, je traktování K. Klostermanna jako osobnosti tvořící spojnici mezi českojazyčným a německojazyčným obyvatelstvem Šumavy (viz doklad 65). Tento motiv, který je realizován převážně generickými odkazy a který naplňují zejména neutrální mluvčí, patří na periferii diskurzu o NPŠ a blíže se mu zde nebudu věnovat.

(65) *Svým dílem se Klostermann dotkl tvrdých lidských osudů v srdci Šumavských hvozdu, národnostní či občanské snášenlivosti, ale vytvořil vlastní filozoficky koncept soužití lidí.* (Pašková 2006)<sup>111</sup>

---

<sup>110</sup> Rozhovor s ředitelem ZOO Dvůr Králové J. Vágnerem.

<sup>111</sup> Citace nakladatele výboru z Klostermannových pamětí O. Fibicha.

## Shrnutí

Analýza textů spadajících do diskurzu o NPŠ, které své argumenty zakládají na literárním díle Karla Klostermanna či jeho obrazu, osvětlila nejen Klostermannovu úlohu v debatě o Šumavě, ale zároveň poukázala na několik podstatných rysů samotného diskurzu.

a) Výrazným zjištěním je, že na Karla Klostermanna se v diskurzu o NPŠ vážou nejen motivy *zkázy přírody*, *bezprecedentního zlomu* a *krásné Šumavy*, ale také významný motiv *vlivu člověka*.

b) Počet výskytů motivů *zlomu* a *zkázy přírody* u pozičně nevyhraněných mluvčích (tj. ve zpravodajství) se shoduje s počtem jejich výskytů u zastánců zasahování. Jejich pozici proto považují za naturalizovanou.

c) Motiv *vlivu člověka – řešení* či *dvojí přírody* je vykazován téměř bezvýhradně texty aktérů se zásahovou pozicí; překvapivá je dominance motivů *přirozeného cyklu* a *vlivu člověka – příčiny* u aktérů s pozicí bezzásahovou (14 ze 16 a 14 ze 17 výskytů). Motiv *přirozeného cyklu* na lokální bázi (tzn. nepřipouštějícího plošné rozpady vzrostlého lesa), jež Karel Klostermann ve svých textech opakovaně uvádí, totiž částečně poukazuje na to, že představu přirozenosti plošného rozpadu lesa nepřipouští sám diskurz. Na toto zjištění ukazuje též distribuce motivu *vlivu člověka – příčiny*, jehož prostřednictvím je Klostermannova autorita využívána k argumentaci proti lidskému působení obecně – nazírání plošného rozpadu jakožto přirozené součásti existence (horské) smrčiny je překvapivě zcela potlačené také u těch aktérů, kteří prosazují pasivní přístup ke kůrovcové gradaci (viz též Hořejší 2015a: 54 a zde zvl. kap. 5 a 6). Namísto rozsáhlých disturbancí zacházejí s méně problematickým motivem přirozeného a průběžného rozpadu a obnovy lesa na lokální úrovni (motiv *přirozeného cyklu*). Logickým se pak jeví být postoj zastánců nezasahování k motivu *krásné Šumavy*: vyjma V. Justa s ním v kontextu K. Klostermanna vůbec neoperují; faktická provázanost představy estetické hodnoty s motivem neměnnosti je pro bezzásahovou pozici evidentně nevýhodná a mluvčí toto reflektují.

d) Povaha poměru citací a odkazování (viz tabulku 2), vypovídá o charakteru vztahu textových okruhů specificky: vyšší poměr citací jsem zaznamenal pouze u motivů *přirozeného cyklu* a *vlivu člověka – příčiny*; jedná se přitom o tytéž pasáže Klostermannových textů, navzdory tomu, že se v autorově beletrii vyskytuje řada míst, jejichž citováním by bylo možné podepřít i další motivy. Četnost a distribuce citací a zejména strategie jejich výběru proto přináší dobrý vhled do role klostermannovských pretextů – participantů na diskurzu o NPŠ spisovatelovu



beletrii pravděpodobně znají nikoli z vlastní čtenářské zkušenosti, ale především prostřednictvím diskurzu o Karlu Klostermannovi. Alternativním výkladem je však také sama povaha žánru novinového komentáře/zprávy; ten totiž z mnoha důvodů vyžaduje nikoli precizní argumentační strukturu, nýbrž spíše zkratku stojící jen na kreditu pisatele.

#### 4.2.3.3 Obraz šumavské minulosti v textech o K. Klostermannovi<sup>112</sup>

Pro potřebu popisu dominantního/naturalizovaného obrazu šumavské minulosti založeného na Klostermannově díle jsem se rozhodl analyzovat následující textové okruhy: a) hesla K. Klostermann se všeobecných literárněhistorických příručkách, b) předmluvy a doslovy ke Klostermannovým šumavským textům, jako referenční materiál pak c) hesla K. Klostermann se všeobecných encyklopediích. Soupis analyzovaných textů je uveden v tabulce 2.

Tabulka 2: Analyzovaný materiál k obrazu šumavské minulosti v textech o K. Klostermannovi.

títul	autor	rok vydání
<b>Literárněvědné příručky</b>		
Přehledné dějiny české literatury	A. Novák a J. V. Novák	1913
Slovník soudobých českých spisovatelů	J. Kunc	1945
Dějiny české literatury	J. Brabec et al.	1961
Český román sklonku 19. století	J. Janáčková	1967
Čeští spisovatelé 19. století	K. Homolová et al.	1971
Čeští spisovatelé deseti století	R. Šťastný	1974
Průvodce po dějinách české literatury	J. Hrabák et al.	1978
Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století	K. Homolová et al.	1982
Literární toulky po Čechách	V. Kovářik	1984
Stoletou alejí	J. Janáčková	1985
Přehledné dějiny literatury	B. Balajka et al.	1992
Lexikon české literatury, heslo <i>K. Klostermann</i>	M. Řepková	1993
Česká literatura 19. století. Od Máchy k Březinovi	J. Janáčková	1994
Panorama české literatury	L. Machala a E. Petřů (eds.)	1994
Slovník českých spisovatelů, heslo <i>K. Klostermann</i>	V. Vaněk	2000
Dějiny české literatury	Hana Voisine-Jechová	2001
Česká literatura od počátku k dnešku (ČLPD)	Jan Lehár et al.	2004

<sup>112</sup> Kapitola je upravenou verzí článku *Obraz Karla Klostermanna v české (literární) historiografii* (Hořejší 2017a).

Příruční slovník české literatury	Otakar Chaloupka	2005
<b>Předmluvy/doslovy</b> <sup>113</sup>		
Črty ze Šumavy	M. Stunová	1923
Klostermann mládeži	F. J. Čečetka	1923
Ze Šumavy a Pošumaví	M. Regal	1936
Vánice a jiné povídky	V. Tichý	1955
Ze světa lesních samot	V. Tichý	1955
V ráji šumavském	V. Tichý	1956
V ráji šumavském	V. Tichý	1958
Ze světa lesních samot	M. Šváb	1969
V ráji šumavském	K. Krejčí	1972
Robinson na Otavě a jiné příběhy ze Šumavy	V. Kovářík	1973
Ze světa lesních samot	M. Řepková	1975
V ráji šumavském	V. Ržounek	1977
Ze světa lesních samot	V. Vaněk	1999
Ze světa lesních samot	V. Sklenář	2003
V ráji šumavském	V. Sklenář	2004
<b>Encyklopedie</b>		
Ottův slovník naučný XIV. (OSN XIV.)	kolektiv	1899
Masarykův slovník naučný (MSN)	kolektiv	1927
Ottův slovník naučný nové doby (OSNND)	kolektiv	1934
Příruční slovník naučný (PSN)	kolektiv	1963
Malý encyklopedický slovník (MES)	kolektiv	1972
Ilustrovaný encyklopedický slovník (IES)	kolektiv	1980
Malá československá encyklopedie (MČE)	kolektiv	1985
Velký slovník naučný (VSN)	kolektiv	1999
Všeobecná encyklopedie (VE)	kolektiv	1999
Universum – všeobecná encyklopedie (UVE)	kolektiv	2000
Wikipedia	uživatelé	2016 <sup>114</sup>

Ve zkoumaném materiálu jsem sledoval především jeden rys, a sice postoj ke vztahu světa Klostermannových próz k realitě Šumavy konce 19. století.

<sup>113</sup> Dále v textu předmluvy i doslovy souhrnně označuji pouze jako *předmluvy*.

<sup>114</sup> Viz <[https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel\\_Klostermann](https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Klostermann)>, cit. 12. 2. 2020.

## Literárněvědné příručky

V nejstarším analyzovaném prameni, v *Přehledných dějinách české literatury* Arne Nováka a J. V. Nováka (1913: 511–512), se stat' o K. Klostermannovi nachází v kapitole *Realistické povídkářství ze života venkovského lidu*. Spisovatelovo dílo je zde hodnoceno jako „dekorativní“ a „nepostihující rázu lidového“ (ibid.: 512). Klostermanna podle autorů k „nahrazování scházející etnické rázovitosti konvenční romaneskní zajímavostí“ vedla „ztráta na původnosti“ (ibid.: 498), kterou v době spisovatelovy tvorby vykazovala již velká část Pošumaví.<sup>115</sup> Příručka však také zmiňuje, že Klostermannova „líčení života sklářů, dřevařů“ stojí na pozadí „jmenovitě osudného roku 1870, lýkožroutové to katastrofy“ (ibid.: 512). Navzdory tomu, že příručka Klostermanna v roli etnologa (národopisce) hodnotí jako neuspokojivého (nerealistického), specifické líčení přírodních dějů, které drtivá většina Klostermannových šumavských děl obsahuje, přijímají autoři jako objektivní. Zacházejí zároveň s kategorií původnosti a s motivem živelní katastrofy.

Poválečný *Slovník soudobých českých spisovatelů* (Kunc 1945: 371–375) považuje Klostermannovo dílo za „zosobnění celého kraje, památník lidu a přírody i historického a kulturního průvodce“. Spisovatel se „díval na lidi a viděl je takové, jací jsou“ a „v zeleném šeru tajuplných koutů Šumavy viděl jak postavičky z bájí a pohádek, tak zápas skutečných lidí s hmotnou a často surovou přírodou o skývu denního chleba v staletých lesích“ (ibid.: 371). V charakteristice románu *Ze světa lesních samot* pak slovník uvádí, že „zde poprvé vylíčil autor onu proslulou živelní katastrofu, osmihodinovou vichřici v říjnu 1870, která zničila do základů trojí polesí a jíž vzápětí šla záplava zhoubného kůrovce“; „nedlouhé pětiletí po působení ‚broučků‘ v pralese z kořenů vyvrátilo starý život skromných lidí“ (ibid.: 372). *Slovník soudobých českých spisovatelů* ve shodě se starší příručkou A. a J. V. Nováka zachází s motivy živelní katastrofy, krásné přírody (staletých lesů) a dějinného zlomu.

*Dějiny české literatury* (Brabec et al. 1961) charakterizují Klostermanna jako „autora knih o šumavské přírodě a o životě drobných obyvatel tamějších zapadlých vesnic“ a jeho román *V ráji šumavském* jako „líčení důsledků velké přírodní katastrofy pro život horských obyvatel“ (ibid.: 419). Klostermann je zde hodnocen jako autor s tendencí „uměle zaplétat děj“ a se sklonem k „nevěrohodné motivaci“. Vichřice je v dějinách podávána jako literární motiv, nikoli jako událost proběhnuvší mimo fikční svět, a lze proto tvrdit, že Klostermanna za autora dokumentu explicitně nepovažují. Samu vichřici způsobující rozsáhlé polomy však příručka hodnotí jako „katastrofu“. Podobně jako *Dějiny české literatury* se ke vztahu autora k reálné

---

<sup>115</sup> Zde pravděpodobně ve významu ‚Šumava‘.

předloze nevyjadřuje také příručka *Čeští spisovatelé deseti století* z poloviny 70. let, která jen zdůrazňuje „konvenčně pojaté milostné historie“ (Šťastný 1974: 108), kolem nichž Klostermann soustřeďuje svá „líčení života sklářů, dřevařů a pytláků“ (ibid.).

Hrabákův *Průvodce po dějinách české literatury* z roku 1978 se svým tvrzením od předchozích příruček odlišuje. Uvádí totiž, že spisovatel líčí šumavskou přírodu „takřka ještě nedotčenou civilizací“ (Hrabák et al. 1978: 324). Průvodce zřetelně naplňuje koncept, který je v ostatních příručkách přítomen jen nenápadně – pojmání Šumavy jakožto kvalitativně i vývojově homogenního území. Hrabák však, a tím se od většiny ostatních žánrově spřízněných textů odklání, zachází s „Klostermannovou Šumavou“ jako s územím, které nebylo zasaženo „přírodní katastrofou“ a které zároveň neprošlo žádným dějinným zlomem.

Jinak se ke Klostermannově próze staví příručka *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století* z roku 1982, která Klostermanna líčí jako spisovatele, v jehož románu *Ze světa lesních samot* je „vrcholným projevem moci přírodních sil“ „zhoubná vichřice (která r. 1870 skutečně zničila rozsáhlé plochy šumavského polesí“ (Homolová et al. 1982: 134), po níž „zničil v 70. letech obrovské lesní rozlohy kůrovec“ (ibid.: 135). Příručka nepovažuje Klostermannovo dílo za přímo dokumentární, zdůrazňuje jen reálný základ jeho klíčových motivů – velké vichřice a kůrovcové gradace, jež hodnotí jako živelní katastrofu s jednoznačně negativními důsledky.

*Přehledné dějiny české literatury* z roku 1992 ve velice krátkém odstavci hodnotí Karla Klostermanna jako spisovatele, jenž „zachytil život šumavských dřevorubců, sklářů, vorařů a pytláků“ (Balajka et al. 1992: 210). Nezaměřují se sice vůbec na relevanci Klostermannových přírodních popisů, ty, jež se věnují místnímu „životu“, však považují za projev „zachycení“, a tedy akt výsostně dokumentační.

Reprezentativní *Lexikon české literatury* uvádí, že Klostermann „na základě vlastních prožitků [...] zachytil nejen vnější podobu kraje, ale též velký úsek jeho historie a proces jeho vývoje od 60. let 19. století“ (Řepková 1993: 729). Téměř shodně s příručkou *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století* z roku 1982 pracuje lexikon s „krutou vichřic[í], která 1870 zničila obrovské plochy šumavského polesí“ jako „vrcholný projev drtivé moci přírodních sil“ (ibid.). Podobně uvádí i to, že „po vichřici zničil v 70. letech další lesní rozlohy kůrovec“ (ibid.). Marie Řepková, autorka hesla v lexikonu, pravděpodobně celé pasáže ze starší publikace převzala a pouze mírně upravila. Stať z knihy *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století* (Homolová et al. 1982) je pak jen adaptací textu z příručky *Čeští spisovatelé 19. století* z roku 1971. „Vnější podobu kraje“, tedy nejspíš přírodu, stejně jako „proces jeho vývoje“ podle Řepkové spisovatel „zachytil“, a je tedy nazírán jako autor dokumentu. Přírodní děje, které K. Klostermann popisuje, jsou zde hodnoceny jako živelní katastrofa.

Opatrně se ke vztahu Klostermannova díla k jeho předobrazu staví Jaroslava Janáčková ve své *České literatuře 19. století* z roku 1994. Janáčková považuje Klostermanna za „znalce Šumavy“ (Janáčková 1994: 116), který „podřizoval umělecké funkce účelům zábavně výchovným“ (ibid.). Upozorňuje zároveň na spisovatelovu strategii, jíž čtenáře přesvědčuje o autenticitě své výpovědi a která spočívá v užívání vypravěče hovořícího v první osobě a prohlašujícího, že „postupuje podle skutečnosti“ (ibid.: 117). Podle Janáčkové se však jedná právě jen o strategii, která je plně podřízena způsobu výstavby fikčního světa. Eventuální víru v dokumentární platnost Klostermannovy beletrie lze proto podle Janáčkové považovat za projev nepatřičného podlehnutí umělecké hře.

*Panorama české literatury*, které vyšlo v témže roce, hovoří v souvislosti s Klostermannovým dílem vedle „důvěrné znalosti“ také o tom, že se spisovatel věnoval „světu šumavských lesů, jejich drsné krásy a živelních pohrom“ (Machala a Petřů 1994: 157), čímž zcela v souladu s většinou ostatních příruček zachází s autorovým motivem („pohromou“ – živelní katastrofou) jako s nezpochybnitelnou součástí historické skutečnosti.

Novější *Slovník českých spisovatelů* z roku 2000 považuje Karla Klostermanna za „autora próz líčících osudy Šumavy a jejích obyvatel“ (Vaněk 2000: 334), jehož román *Ze světa lesních samot* „poprvé představil českému čtenáři život lesníků, dřevorubců a pytláků v zápase s šumavskou přírodou“, jejíž „nelítostná síla je vyjádřena závěrečným apokalyptickým obrazem vichřice z roku 1870, jež navždy proměnila tvářnost šumavského světa i tradiční způsob života jeho obyvatel.“ Slovník se ke vztahu Klostermannova díla a jeho předlohy staví v souladu s postojem lexikonu. Karel Klostermann je tvůrcem díla, jímž zdokumentoval přírodní i společenské proměny celého regionu. Slovník pracuje s motivem živelní katastrofy i s motivem dějinného zlomu. Druhé vydání příručky *Česká literatura od počátků k dnešku* z roku 2004, jež řadí Karla Klostermanna do oddílu *Novoromantické kolem Ruchu, Lumíru, Květů* (Lehár et al. 2004: 293), opakuje text J. Janáčkové publikovaný již v roce 1994 v knize *Česká literatura 19. století* (viz výše).

Pro doplnění uvádím též zahraniční *Dějiny české literatury* Hany Voisine-Jechové, které byly vydány v českém překladu roku 2005. Dějiny v krátké kapitole zmiňují „sentimentální děje“ Klostermannových románů, v nichž autor „zdůrazňoval spíše barvitý a přiléhavý popis krajiny než psychologickou analýzu postav nebo dějovou zápletku“ (Voisine-Jechová 2005: 325). Voisine-Jechová se o vichřici nezmiňuje a vztahem popisu prostředí a předlohy se nezabývá.

Na základě prostudovaných příruček nelze sice tvrdit, že česká literární historie konceptualizuje Karla Klostermanna výhradně jako spisovatele, jehož próza je postavena na

věrném otisku zobrazovaných prostorů, postav či dějů bezvýjimečně, takováto konceptualizace je v nich však poměrně běžná. Projevuje se především reprodukováním obrazu zničující vichřice (Novák a Novák 1913: 512; Brabec et al. 1961: 419; Řepková 1993: 729 ad.) včetně motivu živelní katastrofy (Machala a Petrů 1994: 157; Řepková 1993: 729 ad.), přirozené věkovitosti šumavských lesů – krásné Šumavy (Kunc 1945: 371) a vzácně také představy Šumavy jakožto homogenního území (zřetelně Hrabák 1978: 324).

### **Předmluvy ke Klostermannově beletrii**

Předmluvy ke Klostermannovým dílům jsou ve svém souhrnu skupinou textů, jež vykazují nestejnou kvalitu. Jsou mezi nimi stati literárních vědců, ale také úvahy nadšených laiků nebo jen editorů příslušné knihy. Navzdory tomu, že se jedná o texty sahající svým stylem od odbornosti až téměř po publicistiku, jejich žánr považuji za jednotný, a to zejména proto, že u komunikačních situací, do nichž tyto texty nejčastěji vstupují, předpokládám shodný charakter – mímím interakci mezi zaujatým čtenářem a poučeným vykladačem kontextu díla.

Obecně lze tvrdit, že se předmluvy vztahem Klostermannova fikčního světa a objektivní skutečnosti zabývají důsledněji, než je tomu u literárněhistorických příruček. Autoři předmluv například hojně pracují s kategorií pravdy a skutečnosti, ale také přímo s pojmem dokumentu či realismu.

„Myšlenku přeložit ji [knihu *Böhmerwaldskizzen*] do českého jazyka chovala jsem už několik let, považujíc ji za knihu vysoce zajímavou a důležitou proto, že je vlastně počátkem a východiskem všech jeho spisů o Šumavě. Klostermann mohl se právem pokládati nad jiné povolaným rozepisovati se o Šumavě a jejím lidu, poněvadž tam trávil každoročně jako student část svých prázdnin, znal Šumavu a její krásy přírodní, i její lid a jeho život přítomný i minulé.“ píše Marie Stunová v předmluvě k prvnímu vydání *Črt ze Šumavy* (Stunová 1923: 8). Překladatelka zde pracuje se schématem, jež uchopuje Klostermanna jako spisovatele-svědka; nevztahuje je přitom jen k průvodcovským *Črtám*, ale k celému Klostermannovu šumavskému dílu, tedy k průvodci i beletrii. Přesně v tomto duchu spisovatele hodnotí také například Vítězslav Tichý v předmluvách k *Ráji šumavskému*, v nichž například uvádí, že „Ukázat českým čtenářům Šumavu, jaká skutečně byla, to zůstalo vyhrazeno teprve Klostermannovi“ (Tichý 1956: 10) nebo zcela explicitně, že „Klostermannovy prózy mají vedle hodnoty umělecké i velkou cenu dokumentární.“ (Tichý 1958: 293).<sup>116</sup>

---

<sup>116</sup> Kromě mimoliterární potřeby a samotné povahy Klostermannova díla lze za jednu z dalších příčin tohoto mísení skutečného a literárního světa považovat též vlastní spisovatelova prohlášení, jimiž se k poměru své tvorby k její

Za sdílený aspekt téměř všech analyzovaných předmluv lze považovat přesvědčení o autenticitě Klostermannových popisů vichřice z roku 1870 a z něho vyplývající konstruování „Klostermannovy doby“ jakožto předělu mezi „původní“ a „dnešní“ Šumavou. „Je vlastně ve svých *Črtách* průvodcem po něčem, co už neexistuje. Neustále připomíná osudný rok 1870, ve kterém zhoubná vichřice během několika hodin srovnala se zemí to, co vyrůstalo po staletí,“ tvrdí Bohumil Nohejl v předmluvě ke svému překladu *Črt ze Šumavy* (Nohejl 1986: 8); „Když bylo Klostermannovi dvaadvacet let, zažil událost, která zcela změnila tvář klasické Šumavy. V roce 1870 se přihnala náhle strašlivá vichřice. V několika hodinách vyvrátila tisíce mohutných lesních stromů.“ píše Vladimír Kovářík (Kovářík 1973: 194); „Zobrazený život v zapadlém koutě Šumavy měl před svou potopou, zničující vichřicí v říjnu 1870, své zvláštní normy [...]“ konstatuje Miloslav Šváb (Šváb 1969: 221). Podobně Klostermannův popis vichřice vnímá také Václav Vaněk: „Klostermann dokonce stanovuje této události přesné datum. Je jím 26. říjen 1870, kdy bouře sklátila značné rozlohy šumavských lesů a následná kůrovcová kalamita zkázu dokonala.“ (Vaněk 1999: 266). Z kontextu uvedených předmluv částečně vybočuje přístup M. Řepkové, která sice tvrdí, že spisovatel „zachytil historii Šumavy v rozpětí minulého století“ (Řepková 1975: 8), nepovažuje však reálnou vichřici za klíčový zlom. Vichřice podle Řepkové pouze „r. 1870 zničila rozsáhlé plochy šumavského polesí“ (ibid.). Podobné je podání Václava Sklenáře, který uvádí, že po „zhoubné vichřici 26. října 1870 [...] popadalo značné množství stromů [...]“ (Sklenář 2004: 4), a ve shodě s Řepkovou se tedy nehlásí k dominantní představě rozhodujícího zlomu explicitně. Jiného druhu je odchylka přístupu F. J. Čečetky, podle něhož „Klostermannova Šumava je zcela jiná nežli dnešní. Je to

---

předloze vyjádřil a která jsou v samotných předmluvách místy citována. Mám na mysli například známé „Osoby, jež předvádím čtenářům, existovaly, a co ve svých románech a povídkách vypravuji, se také stalo; já jsem to pouze kombinoval, uspořádal a v jakýsi celek upravil; je-li v tom realismus, tož jsem realistou.“ (Klostermann 2012: 28) nebo „...nedostává se mi fantazie ani vynalézavosti; lidé, jež jsem svým milým čtenářům představil, existovali neb existují právě tak jako existuje příroda, do níž jsem je uvedl, a já jsem si ani jednu z postav nevymyslel, s nimiž moji čtenáři v mých skromných knihách se seznámili...“ (Klostermann 2007: 128) a mnohé další zmínky, jež se objevují přímo v Klostermannově beletrii. Jedná se třeba o zakončení povídky *Vánoce pod sněhem*: „A mladý lékař, který takto prožil první své vánoce po dosažení doktorské hodnosti, byl můj vlastní otec. Nezazlíš, drahý čtenáři, že tento příběh jsem ti vypravoval na jeho památku.“ (V srdci šumavských hvozdů 1971: 288) nebo o nahrazování vlastních jmen iniciálami: „dojel do B., kamž před polednem nemohl se dostat“ (Klostermann 1937: 57), užívání neúplných letopočtů: „Bůh ví, jaký osud zanesl revírníka Kořána r. 186\* do Pürstlinku, ležícího půl hodiny od bavorských hranic uprostřed lesů a slatin...“ (Klostermann 1999: 7) a četné další postupy: „...ale věren jsa historické pravdě, mlčením toho opominouti nemohu...“ (ibid.: 58) nebo „Vidím ho před sebou, přes sáh vysokého...“ (ibid.: 8). V předmluvách jsem dokonce narazil na případy bezvýhradného přijímání těchto Klostermannových prohlášení: „Zdůrazňuje-li Klostermann skutečnou reálnost svých příběhů, upozorňuje-li čtenáře výslovně na to, že děj toho či onoho románu nebo povídky se skutečně udál a že ony osoby skutečně žily, nic nám nebrání, abychom tomu nevěřili. Přitom si však musíme být vědomi toho, co si Klostermann sám teoreticky dobře neuvědomoval, že právě toto není podmínkou realistické tvorby, že pouhé obkreslování skutečnosti není ještě realismus.“ (Tichý 1956: 21). Objevuje se ale také jejich problematizace: „Především je to staletý, osvědčený postup literární techniky, jehož účelem je dosáhnout u čtenářů větší věrohodnosti příběhů.“ (Šváb 1969: 222, srov. Janáčková 1985: 179).

ještě divoký prales a v něm žije daleko od světa dobrý a rázovitý lid.“ (Čečetka 1925: 6). Čečetka pracuje s obrazem „Klostermannovy“ Šumavy jakožto ekvivalentu Šumavy „staré“ a o vichřici se vůbec nezmiňuje. Spisovatel u něj tedy není oním svědkem historického zlomu ale prostě jen svědkem stavu, který jakési nespecifikované proměně předcházet – podobné stanovisko zastává v *Průvodci po dějinách české literatury* též Josef Hrabák (Hrabák 1978: 324, viz výše).

Klostermannovy knihy jsou v převážné většině svých předmluv podávány nikoli přímo jako věrné dokumenty své doby v její komplexnosti, jak se čtenářům snaží sugerovat sám jejich autor (viz poznámku 116), ale jako umělecké texty, jež vznikly ve zvláštní době rozpadu „staré Šumavy“, který zachycují. Za fakt jsou považováni ne tolik aktéři románů, jejich pohnutky či konkrétní konání, nýbrž přírodní prostředí a jeho eventuální vliv na sociální a ekonomické uspořádání regionu. O fatálních následcích „zhoubné“ říjnové vichřice z roku 1870 – stejně jako o věkovitosti a o monumentalitě „původních“ lesů – se téměř nepochybuje. V předmluvách, jež často zdůrazňují Klostermannovu osobní znalost prostředí (Stunová 1923: 8; Kovářík 1973: 194 ad.), dochází, podobně jako v literárněhistorických příručkách, k uplatňování motivů živelní katastrofy, homogenní Šumavy nebo třeba krásné přírody (věkovitých lesů apod.).

## Encyklopedie

Encyklopedické texty, jež jsem zvolil za další pramenný okruh, považuji nejen za jeden z tradičních zdrojů vědění. Koncentrovaná povaha encyklopedického hesla spolu s předpokladem všeobecného čtenáře požaduje po naučném slovníku zachytit zejména neutrální informace o daném jevu. Naučný slovník je normotvorný, normu však také odráží – tento jev je pak nejpružnější ve wikipedii, již tvoří sami uživatelé.

Nejstarší heslo věnované spisovateli jsem našel v *Ottově slovníku naučném* (OSN XIV.: 1899), který uvádí, že Klostermann byl „[...] s pošumavskými horami, jejich zvyky a obyčejí, jejich způsobem života i životním názírem dokonale obeznámen [...]“ a jeho „nádherné poesii [...] napomohla i děsivá živelní katastrofa, již byla Šumava v říjnu r. 1870 zastižena, a následující na to zlatonosná ‚doba broučků‘, zvrátivší dosavadní život šumavského obyvatelstva dokonale.“ (ibid.: 407). Ottův slovník zdůrazňuje spisovatelovu přímou zkušenost a pracuje s motivem živelní katastrofy.

Podle *Masarykova slovníku naučného*, jenž je druhou nejstarší českou encyklopedií, která heslo „Karel Klostermann“ zpracovala, jsou Klostermannovy texty „líbivé a romantické,



živé a rušné, lehké, téměř konvenční“ (MSN 1927: 1026). Popisu přírodního prostředí se slovník nevěnuje.

Novější naučné slovníky uvádějí téměř totožná a velice krátká hesla, která hodnotí Karla Klostermanna převážně pouze jako „autora realistických povídek či próz“. Činí tak např. *Malý encyklopedický slovník* (MES 1972: 524). *Ilustrovaný encyklopedický slovník* (IES 1981: 143) stejně jako *Malá československá encyklopedie* (MČE 1986: 410) považuje spisovatele též za „autora románů o přírodě a lidu“. Podle novějšího *Velkého slovníku naučného* (1999: 708) pak Klostermann také „zachytil drsnou přírodu“. Nejaktuálnější, i když žánrově problematická, wikipedie na stránce „Karel Klostermann“ uvádí, že spisovatel „Velikou pozornost [...] věnoval proměnám, kterými Šumava a její obyvatelé prošli, ať už šlo o rozpad tradiční rodiny, příchod podnikatelského živlu spojeného na jedné straně s velkým majetkem, na druhé s krizí tradičních řemesel, nebo o ničivou vichřici, která Šumavu postihla 27. října 1870“.

Z nečetných dokladů obsáhlejších encyklopedických hesel vyplývá, že již na sklonku 19. století (tedy záhy po svých prvních vydáních) byly Klostermannovy šumavské texty pravděpodobně zdrojem příběhu o živelní katastrofě, která způsobila bezprecedentní změny v životě rozsáhlého regionu. Jak ukazuje wikipedie, koncept ničivé vichřice v encyklopedické literatuře přetrvává dodnes, nikoli však jako události jednoznačně přelomové, nýbrž jen jako události negativní.

Analýza popularizačních (normativních) textů věnujících se beletrii Karla Klostermanna tedy ukázala, že česká literární historiografie soustavně pracuje s obrazem „Klostermannovy Šumavy“ jakožto prostoru prudkých a bezprecedentních změn směrem od původního/krásného k novému/rozvrácenému. Příčinou těchto událostí je podle analyzované literatury vichřice následovaná gradací kůrovce – přírodními fenomény, které zde paradoxně vybočují z řádu přirozenosti – už jen tím, že *přírodu*, která je reprezentovaná vzrostlým (impozantním) lesem, *ničí*, a logicky tedy nemohou být její součástí (srov. např. motiv dvojí přírody u J. Stráského, viz poznámku 105). Je přitom klíčové, že zprávy o *bezprecedentní* vichřici z října roku 1870 jsou známé téměř výhradně z beletrie Karla Klostermanna. Nečetné dobové prameny hovoří například též o jiné velké vichřici již v roce 1868, místy dokonce o velkých polomech ze 30. let 19. století: „Prudké burany opakovaly se na Šumavě dne 25. a 26. prosince 1868, 13. února 1869, 1., 2., 3., 14. a 15. listopadu 1869 a opět své ničivé prudkosti dosáhly v noci ze dne 26. na 27. října 1870, kdy znova vyžádaly si statisíce kmenů za obětí. Ale již v létech suchých 1832, 1833 a 1834 se dostavily vichřice, které způsobily značné polomy a souše; tyto pak, ježto nemohly se v čas zpracovati, zavdaly příčinu ku

všeobecnému a zhoubnému objevení se kůrovce, který v letech 1835 až 1840 nejkrásnější porosty smrkové zničil.“ (Zeithammer 1902: 76).<sup>117</sup>

#### 4.2.3.4 Zjištění, interpretace

Analýza Klostermannovy beletrie a dvou textových okruhů na tuto beletrii vázaných přinesla několik zjištění, s nimiž lze v rámci výzkumu diskurzu o Národním parku Šumava dále pracovat.

a) Klostermannovy šumavské texty jsou vnitřně nekoherentní a objektivně nedokládají to, co se jim přisuzuje, respektive poskytují ucelený a srozumitelný obraz Šumavy konce 19. století pouze při povrchním a nepoučeném čtení.

b) Rozbor textů literárněhistorických příruček a předmluv edic Klostermannových knih ukázal, že klíčovou tradovanou představou je především náhlý rozpad původního (přírodního) prostředí vlivem nepřírozeného/bezprecedentního činitele. Obraz minulosti Šumavy, který vyplývá z diskurzu o Karlu Klostermannovi, je tedy předně založen na motivech *zlomu*, *zkázy přírody* a *krásné Šumavy*, implicitně pak též na motivech *přírozeného cyklu* a *dvojí přírody* (viz výše). Rozbor textů spadajících do vlastního diskurzu o NPŠ však odhalil, že ke Karlu Klostermannovi odkazují také texty, které jej spojují s motivem *vlivu člověka coby (historické) příčiny rozpadu Šumavy*; tyto texty jsou přitom téměř bezvýjimečně produkty těch aktérů, kteří stojí na straně nezasahování proti kůrovci. Toto jednání považuji za součást strategie, která má za cíl oslabit dominanci nazírání plošných disturbancí jakožto jevů nepřírozených, tedy reakcí na sílu motivu *dvojí přírody* (viz výše), a zároveň oslabit představu, podle níž šumavské lesy v jejich původní podobě dokáže rekonstruovat jen člověk.

c) V obou rámcích – v textech spadajících do diskurzu o NPŠ, které argumentují Klostermannem, i ve vlastním diskurzu o Karlu Klostermannovi – je Šumava zobrazena jako (homogenní) přírodní prostor, který pozbyl své původní kvality vlivem událostí, které se přihodily ve druhé polovině 19. století. Na rozdíl od diskurzu o Karlu Klostermannovi se však

---

<sup>117</sup> Pravidelné vichřice nezřídka doplněné gradací lýkožrouta dokládají také nejnovější studie: „Major windstorms occurred in decades that roughly coincide with peaks in our disturbance reconstruction (i.e. 1740, 1778, 1810s, 1820s and 1830s); however, the precise locations or extent of the disturbed area for these events is not known. The best-documented windstorms that severely disturbed large areas of the Bohemian Forest occurred in 1868 and 1870, which triggered a severe bark beetle outbreak [...]“ (Svoboda et al. 2012: 94); „Naše letokruhová data částečně potvrzují, že v minulosti docházelo k odumírání lesů po žíru lýkožrouta, vliv větru však byl zřejmě důležitější. Období se silnými disturbancemi se na Šumavě vyskytla minimálně dvakrát za století. V takových podmínkách jsou porosty starší 150 let velmi citlivé a je málo pravděpodobné jejich dlouhodobé přežití v neporušeném stavu.“ (Čada et al. 2013: 216).

v diskurzu o NPŠ objevuje alternativní ztvárnění příčiny těchto událostí. Viníkem rozpadu původních lesů zde není „příroda“, nýbrž sám člověk. Oba kontradiktorní výklady přitom Klostermannova beletrie obsahuje (viz kap. 4.2.3.1). Dnešní Šumava proto není prostorem přírodním a nezasahování proti kůrovci lze hodnotit buď jako nesmysl, nebo jen jako alternativní cestu k tzv. přírodnímu nebo přírodě blízkému lesu.

Analýza textů J. Stráského a M. Zemana ukázala, že oba aktéři shodně hovoří o bezzásahovém managementu jako o experimentu, který do šumavských hospodářských lesů nepatří. Minulost oblasti je totiž podle nich jednoznačně kulturní (srov. zvl. doklady 11, 17, 19 a 24); narušení letitého řádu spočívající v podpoře *divočiny* proto ohrožuje samu identitu regionu a je v rozporu s přirozenými zájmy člověka. Zatímco Stráský ve svých textech člověka buduje spíše jako externí entitu, jejíž zájmy má on, ředitel NPŠ, naplňovat (viz doklady 66 a 67), Zeman sám sebe do skupiny spíše zahrnuje (srov. doklad 20). A ačkoli Stráského „člověk“ – v logice rozhovoru *turista* či *návštěvník NPŠ* – tvoří protipól přírody (viz doklady 66 a 67), Zemanův člověk je naopak její inherentní součástí (srov. doklady 17 a 18). J. Hruška, který Šumavu konstruuje jako prostor s přírodní minulostí, podobně jako Stráský člověka externalizuje, s tím rozdílem, že jej „[...] staví vedle přírody – měl by ponechat část parku přírodním procesům, zatímco Stráský toho svého staví proti přírodě – park by měl vypadat tak, jak si člověk přeje.“ (Hořejší 2015a: 56). Hruškovy popisy lesa a procesů, jež v něm probíhají, pak (překvapivě) netvoří důsledný protipól Stráského ideálu *zeleného lesa*. Samovolné děje v lese s rozpadlým vrchním stromovým patrem jsou pro něj spíše cestou ke znovuzpřírodnění nepůvodních/narušených ekosystémů (srov. doklady 2 a 69), rozsah těchto procesů přitom vyplývá z míry narušení (srov. doklady 5 a 69); jsou proto hodnoceny zcela ambivalentně – na jednu stranu jsou součástí přirozené dynamiky lesa, na stranu druhou jsou způsobem návratu k přirozenému lesu.

- (66) *Člověk sice chápe, že strom někdy uschne nebo že někde je les malý. Ale že jsou tisíce hektarů najednou jenom s malým porostem nebo holé, to myslím, že si lidé nezaslouží.* (Kaiser 2011)
- (67) *V zásadě jde ale o to, jestli vůbec mít zelenou Šumavu je přirozený lidský zájem, nebo ne.* (ibid.)
- (68) *Takže v těch místech vzniká les, který bude odolnější? Já bych mu tak neříkal. Byl by to prostě přírodní les. Jestli je odolnější, lepší, hezčí se nedá říct.* (Nedvěd 2011)
- (69) *Zvláštní. Pohroma a příležitost? Ale ano. Mimo jiné proto, že Kyrill zbořil zejména lesy, ve kterých se do té doby razila jakási lesnická cesta k pralesu. Byl to jakýsi pokus prales vypěstovat.* (ibid.)

Motiv *dvojí přírody* se tedy jeví být univerzálním – v různé míře s ním pracují reprezentanti bezzásahového i zásahového přístupu. A navzdory tomu, že si v zobrazování šumavské minulosti konkurují výklad přírodní s kulturním, motiv historicky narušeného lesa je sdílený. Pozice zastánců nezasahování proti kůrovci je tudíž v porovnání s pozicí podporovatelů aktivního managementu slabší. Právě obecně sdílený příběh o poškozeném lese tvoří významnou oporu motivu *kalamity* (viz kap. 4.4.2).

Dalším pozoruhodným zjištěním je to, že ačkoli Miloš Zeman zcela naplňuje obraz Šumavy jakožto území kulturního, jeho projekce minulosti je ve vztahu ke Klostermannovým dílům (či jejich reflexi) zcela suverénní: integritu regionu nenarušila žádná minulé přírodní událost, nýbrž recentní (a silové) rozhodnutí kulturní ráz oblasti popřít a změnit. Zeman toho využívá k vytvoření struktury, na jejímž základě lze debatu o způsobu správy šumavských lesů traktovat jako silně polarizovaný spor, v jehož rámci se střetávají přirozené zájmy většinového – i když marginalizovaného – lidu se zájmy elit. S podobným rozložením pracuje také J. Stráský, který proti přirozeným zájmům člověka (nikoli lidu!) nestaví přímo elity, nýbrž nekompetentní (rozpolcenou) vědu. Jeho strategie proto není homogenizační, jak je tomu u Zemana, ale primárně fragmentační (srov. poznámku 52).

Na základě zjištění plynoucích z provedených dílčích analýz zaměřím vlastní výzkum především na tyto okruhy:

a) Jakým směrem a jakým způsobem se v diskurzu o NPŠ v letech 1991–2010 vyvíjel obraz sporu (svou pozornost přitom zaměřím především na ustalování/replikování představy polarizace)?

- Je diskurz o NPŠ pravidelně polarizovaný?
- Jakou roli v představě polarizace hrají média (zvláště rozhovory)?
- Kdo je v rámci diskurzu o NPŠ *aktivista*?

b) Jakou pozici v diskurzu o NPŠ zastává věda, resp. vědci, a jaký vývoj má její/jejich případná delegitimizace?

- Chtějí být vědci autonomní?
- Má spor o hospodaření v lesích NPŠ vědecký základ?
- Jaké funkce obraz nelegitimní vědy v rámci diskurzu o NPŠ plní?

c) Jak je v diskurzu o NPŠ zobrazován/reprezentován stálý obyvatel národního parku a jeho přirozené potřeby/zájmy?

- Mají obyvatelé šumavských obcí jiné zájmy než obyvatelé měst?

- Jak je zobrazován vztah člověka a přírody?

d) Jak je v diskurzu o NPŠ distribuován motiv rozpadu vzrostlého lesa ve významu jeho zániku?

Mou centrální hypotézou, již budu ověřovat, je to, že debata o způsobu hospodaření v Národním parku Šumava dlouhodobě tvoří pole, jehož rámec napomáhá při vytváření obecné/dominantní agendy nejen v oblasti ochrany životního prostředí / přístupu k životnímu prostředí, ale také třeba v oblasti lidskoprávní. Téma pozice/legitimity vědy a jejích zjištění je například klíčové v recentním celosvětovém diskurzu o globální klimatické změně.<sup>118</sup> Řečeno jinými slovy, předpokládám, že někteří (mocní) aktéři využívají šumavské debaty k legitimizaci konkrétních struktur v jiných sférách politické komunikace. Např. přesvědčivý obraz postavený na neslučitelnosti lokálních a cizích zájmů tvoří sám základ tzv. protiimigračního diskurzu. A vice versa, do diskurzu o NPŠ se promítají nebo jsou vědomě vnášeny prvky jiných diskurzů – debata o Šumavě musí být polarizovaná právě proto, že zájmy aktivistů jsou přirozeně v rozporu s tradičními zájmy lidu.

Ačkoli nelze popřít, že vlastním zájmem mnohých aktérů může být například omezení ochrany v NPŠ za účelem prosazení konkrétních podnikatelských záměrů, někteří aktéři využívají debaty k nastavení takového diskurzního řádu, který umožňuje legitimizaci/naturalizaci mnohem komplexnějších politik.

---

<sup>118</sup> Srov. např. tweet D. Trumpa z 6. 11. 2012: „The concept of global warming was created by and for the Chinese in order to make U. S. manufacturing non-competitive.“, vyjádření australského premiéra T. Abbotta z 26. 6. 2009 „I think the climate change science is far from settled.“ nebo titulky proslovu protagonistky Fridays for Future Greta Thunberg, jejíž uvedla 21. 2. 2019 v Bruselu: *We want politicians to listen to the scientists* (viz <[https://www.fridaysforfuture.org/greta-speeches#greta\\_fullspeech\\_feb21\\_2019](https://www.fridaysforfuture.org/greta-speeches#greta_fullspeech_feb21_2019)>, cit. 12. 2. 2020), ale také například pasáž z jejího proslovu na Světovém ekonomickém fóru v Davosu 23. 1. 2019: „And what is the point of learning facts in the school system, when the most important facts, given by the finest science of that same school system, clearly means nothing to our politicians and our society?“.

### 4.3 Analýza pozic aktérů

Následující analýza je zaměřena na popis identit, jež v rámci diskurzu o NPŠ mají ti aktéři, které považuji za klíčové. Popis zohledňuje nejen to, jaké identity jsou daným aktérům přisuzovány, ale také to, jaké identity sami aktéři přijímají, resp. jak se s přisuzovanými identitami (diskurzivně) vypořádávají (srov. zvl. van Dijk 1998a: 118n). S tím také souvisí neopominutelná otázka vztahů mezi aktéry – dominantní (a tedy reprodukováný) obraz pevných svazků mezi jednotlivými aktéry totiž slouží za základ přesvědčivého rozdělení zájmů *ingroup* a *outgroup*, tedy jevu, který ve své práci sleduji přednostně.

#### 4.3.1 Role vědy/vědců v diskurzu o NPŠ

Na základě svých předchozích zjištění jsem se rozhodl podstatnou část své analýzy věnovat popisu dynamiky role vědy/vědců v diskurzu o NPŠ, zejména pak její/jejich pozice ve vztahu k dalším aktérům diskurzu. Pro tyto účely jsem použil data z korpusu MediaBank, který jsem rozdělil na tři subkorpora: 1991–2000, 2004–2006 a 2008–2010.

První subkorpus je tvořen texty, jež vznikaly především v době mezi založením parku a bloádou těžby v oblasti Trojmezí v létě 1999. Těchto 1 144 textů tak reprezentuje dlouhé období debat o vhodném přístupu ke kůrovcové gradaci od počátku do chvíle bezprostředně následující otevřenému střetu mezi státem a zastánci bezzásahového managementu. K bloádě se totiž váže několik významných dílčích diskurzivních událostí, které jsou pro pozici vědců a vědy v diskurzu o NPŠ klíčové. Jde mimo jiné o výzvu vědců k občanské neposlušnosti (Výzva 1999, viz přílohu 1) a účast ředitele Botanického ústavu AV ČR F. Krahulce na samotné bloádě nebo o předchozí protichůdné stanovisko vědecké sekce Rady NPŠ z 21. 7. 1998 (Rozhodnutí NPŠ 1998) připouštějící kácení napadených stromů také v I. zónách ochrany přírody.

Druhý subkorpus sdružuje 1 124 textů z let 2004–2006. Je na jedné straně vymezen zásadní událostí, kterou byla výměna dlouholetého ředitele Ivana Žlábků spojeného s aktivním přístupem ke kůrovcové gradaci včetně rozdrobení a zmenšení plochy I. zón v roce 1995 (viz kap. 2), a na straně druhé počátkem roku 2007, kdy orkán Kyrill a jej následující rozhodnutí ministra životního prostředí M. Bursíka (SZ) ponechat rozsáhlé plochy lesa bez zásahu v diskurzu o NPŠ stimulovalo vznik mnoha textů tematizujících mimo jiné právě postavení vědy a vědců.

Třetí subkorpus sestává z 2 416 textů z let 2008–2010. Obsahuje materiál, jenž pochází z období mezi počátkem masivní kůrovcové gradace po orkánu Kyrill a nástupem ministra životního prostředí Pavla Drobila (ODS) v červenci 2010 a rezignací ředitele Františka Krejčího 1. listopadu téhož roku. Následující turbulentní období počínající jarem 2011 stojí už mimo vlastní záběr této práce.

## Kolokační analýza

Kolokační analýza lemmatu *vědec*, již jsem provedl jako první, spočívala ve vytknutí padesáti nejvýznamnějších kolokátů v rozpětí  $-5$ ,  $+5$  tokenů řazených sestupně podle asociační míry  $\log\text{Dice}$ <sup>119</sup> nezávisle ve všech třech subkorpusech. Za kolokaci jsem přitom považoval jakýkoli spoluvýskyt dvou plnovýznamových slov, a to nezávisle na hranici větného celku. Zajímalo mě pouze to, jaká slova se častěji (významněji) objevují v blízkosti klíčového slova *vědec*. Následné filtrování seznamu kolokací proběhlo na pozadí mé předběžné znalosti diskurzu a mých cílů, to znamená zvláště s ohledem na otázky polarizace a identity.

Výsledky, které jsou uvedené v tabulce 3, ukazují nejen na specifickou pozici vědy v diskurzu o NPŠ, ale také na zřetelnou proměnu, již tato pozice ve dvaceti letech trvání diskurzu prošla. Významné kolokáty *renomovaný*, *přední*, *uznávaný*, *světový*, *zařátost*, *skupina*, *názor*, *ochránář*, *ekologický*, *vládní*, *organizace*, *lesník* či *aktivista* ukazují na pravděpodobnost přítomnosti nejen témat vztahu vědy a tzv. aktivismu nebo poměru (přírodo)vědců a lesníků, ale také např. na strategii fragmentace či polarizace jednotlivých skupin (srov. např. doklad 70, v němž autor implikuje existenci jiných lesníků než těch předních). To dokládají také další pasáže z téhož textu (viz doklady 71 a 72).

Tabulka 3: Kolokace lemmatu *vědec*.

	kolokát	freq	logDice	kolokát	freq	logDice	kolokát	freq	logDice
	1991–2000			2004–2006			2008–2010		
1	věda	9	10,42	stanovisko	10	10,12	skupina	28	9,97
2	renomovaný	5	10,30	entomologický	3	9,62	renomovaný	10	9,54
3	naletět	3	9,67	pracovník	7	9,59	univerzita	14	9,54
4	akademie	4	9,55	skupina	6	9,41	stanovisko	11	9,28
5	provokace	3	9,48	organizace	7	9,39	některý	25	9,15
6	divadelní	3	9,46	čtrnáct	3	9,35	aktivista	11	9,12
7	přední	3	9,45	odborný	6	9,35	organizace	12	9,04

<sup>119</sup> Asociační míra  $\log\text{Dice}$  je založena na poměru frekvence klíčového slova (v mém případě lemmatu *vědec*) a frekvence jednoho každého kolokátu vzhledem k frekvenci dané kolokace. Není proto ovlivněna velikostí korpusu. K vhodnosti užití různých asociačních měr při výzkumu češtiny srov. Křen 2006.

8	vyslovit	3	9,30	akademie	3	9,25	vládní	9	8,96
9	uznáváný	3	9,26	vysílačka	3	9,20	svět	10	8,92
10	uvádět	4	9,17	věda	3	9,13	sledovat	9	8,85
11	grémium	3	9,13	tvrdit	8	9,07	1200	6	8,82
12	zatímco	5	9,11	motýl	3	9,05	odborník	14	8,77
13	ochranář	4	9,06	ústav	3	8,95	vědecký	11	8,76
14	ústav	4	9,01	podepsat	3	8,87	dvanáct	6	8,68
15	řada	5	8,96	považovat	4	8,87	houba	8	8,67
16	1997	3	8,94	autor	3	8,75	zařatost	5	8,63
17	některý	10	8,94	sledovat	3	8,75	ospravedlnitelný	5	8,62
18	organizace	5	8,93	lesník	5	8,73	zjistit	7	8,61
19	či	6	8,77	politik	3	8,72	akademie	6	8,60
20	závislý	3	8,76	ochránce	4	8,60	názor	13	8,56
21	představovat	3	8,68	situace	4	8,55	řada	12	8,51
22	skupina	4	8,68	mladý	3	8,55	mnohý	6	8,47
23	názor	8	8,67	názor	5	8,55	zkoumat	5	8,47
24	stanovisko	4	8,66	však	6	8,17	varovat	6	8,43
25	velmi	5	8,65	stav	3	8,06	zabývat	6	8,37
26	upozornit	3	8,59	ekologický	4	7,97	jihočeský	17	8,36
27	ekologický	10	8,59	zvíře	3	7,95	tým	5	8,36
28	vědět	5	8,43	pouze	3	7,80	ekolog	7	8,31
29	zástupce	4	8,41	český	8	7,55	počítat	6	8,31
30	tiskový	3	8,33	podle	8	7,55	specializovaný	4	8,28
31	lesník	5	8,32	problém	3	7,46	definovaný	4	8,28
32	několik	5	8,16	jiný	3	7,35	světový	5	8,25
33	dobře	3	8,15	z	19	7,31	přítom	8	8,24
34	návrh	3	8,11	ochrana	5	7,26	údajně	5	8,23
35	odborník	4	7,92	ještě	3	7,24	úzce	4	8,21
36	český	7	7,73	před	3	7,20	postavit	6	8,21
37	další	7	7,71	chtít	4	6,86	ziskový	4	8,20
38	tvrdit	3	7,69	také	3	6,84	věda	5	8,18
39	podle	7	7,52	?	4	6,78	přítomný	4	8,16
40	)	10	7,43	tento	7	6,73	Zeman	8	8,14
41	ani	4	7,39	nebo	3	6,73	určitý	6	8,14
42	aktivista	3	7,24	:	3	6,70	zpráva	6	8,13
43	ekolog	3	7,20	svůj	4	6,69	zástupce	8	8,11
44	i	14	7,11	i	10	6,65	ekologický	9	8,10
45	dva	3	7,08	další	3	6,57	uvést	11	8,10
46	celý	3	7,05	za	5	6,55	ochotný	4	8,09
47	jiný	3	7,01	Šumava	11	6,49	úzký	4	8,07
48	však	5	6,99	a	31	6,38	očekávat	5	8,07
49	chtít	3	6,97	ale	6	6,38	výzva	4	8,03
50	"	13	6,87	k	6	6,31	blízko	4	8,03

(70) *Proti kácení v této lokalitě se vyslovilo dalších šest renomovaných vědců, několik předních českých lesníků a vědecké ústavy a univerzity.* (Holub 1999c)

(71) [...] *výzva k mírumilovné bloádě pralesa padla od pěti erudovaných lesníků a vědců* [...] (ibid.)



- (72) *Zákon dennodenně porušují sami lesníci a dřevaři, kteří v nedotknutelných prvních zónách vyšlapali stezky. Lesníci se tu pohybují v rojnicích.* (ibid.)<sup>120</sup>

Následující odstavce představí bližší rozbor dvou (distančních) kolokací *vědec – [aktivista]* a *vědec – lesník*.

### **Vědec – [aktivista]**

V subkorpusu reprezentujícím 90. léta 4× registruji kolokaci *vědec – ochranář* (3× v roce 1996, jednou v roce 1999), kolokaci *vědec – ekologický* 10×; pouze dva doklady, jeden z konce roku 1999 a druhý z roku 2000, v souvislosti s bloádou těžby v oblasti Trojmezí hovoří o propojení (některých) vědců s ekologickými organizacemi, ve třech dokladech pak toto propojování mluvčí vkládají do úst svým protivníkům (srov. doklad 73). Období mezi lety 2004–2006 vykazuje jen významnější kolokace *vědec – organizace* a *vědec – ekologický*; pouze jeden doklad (č. 74) však spojuje vědu s aktivismem zřetelně a zachází zároveň s motivem konfliktu zájmů vědců a lidí. Subkorpus 2008–2010 ukazuje na významnou změnu. Dominují zde totiž kolokace *vědec – aktivista* a *vědec – organizace*; organizace se přitom pojí pouze s adjektivem *nevládní* (5×), *neziskový* (4×) a *ekologický* (3×). Je tedy zřejmý nejen posun od obrazu relativně autonomní vědy k jejímu těsnějšímu propojení s aktivismem, ale také posun k obrazu aktivismu institucionalizovaného (srov. např. doklady 75 a 76) – aktérem zde již není jen *ekologická organizace*, jak tomu bylo v předchozích obdobích, nýbrž *organizace nevládní* nebo *nezisková*.<sup>121</sup>

- (73) *Když někdo na chyby přijde, začne (správa parku) vyprávět cosi o tajemných provokacích ekologických organizací či vědců.* (Fišer 2000)<sup>122</sup>

- (74) *Ostatně první přírodní rezervace a národní parky také vytvářeli nacisté, což je zvláště pikantní, porovnáme-li to s úsilím dnešních českých ekologů o vytěsnění všech lidí ze Šumavy a její zachování jako nedotčeného území se zákazem vstupu lidí – samozřejmě s výjimkou lepších lidí, po nacisticku hezky otevřeně nadlidí – dnes správně orientovaných vědců a ekologických aktivistů!* (Slupecký 2006)

<sup>120</sup> Citace J. Bláhy z Hnutí Duha. Bláha zde pojmem *lesník* označuje „lesního dělníka“. Čtu tento doklad tak, že Bláha u lesníků implikuje motiv hendikepu spočívajícího v oscilování mezi nutnou praxí a snahou o vědu.

<sup>121</sup> Je přitom zajímavé, že ačkoli distribuce adj. *nevládní* (event. subst. *nevládka*) se mezi lety 1991 a 2010 významně neproměnila (i. p. m. 63,8 a 37 výskytů v letech 1991–2000, i. p. m. 114 a 60 výskytů v letech 2004–2006 a i. p. m. 61,9 a 75 výskytů v letech 2008–2010), užívání adj. *neziskový* (event. subst. *neziskovka*) má zřetelně rostoucí trend: 2 výskytů a i. p. m. 3,45 v letech 1991–2000, 6 výskytů a i. p. m. 11,4 v letech 2004–2006 a 33 výskytů a i. p. m. 27,2 v letech 2008–2010.

<sup>122</sup> Citace J. Bláhy z Hnutí Duha.

- (75) *Ministr Bursík, podporovaný malou skupinkou vesměs úzce specializovaných vědců a některými nevládními organizacemi, zejména Hnutím DUHA, však trvá na rozšiřování bezzásahových zón v NP Šumava.* (Polák 2008)<sup>123</sup>
- (76) *Nový ministr Pavel Drobil se už nechal slyšet, že kůrovcem zasažený les je třeba těžit, a to přinese jistě tuhý odpor ze strany nejen mnohých vědců, ale především nevládních organizací, jako je třeba Duha.* (Shánělová a Smatana 2010)

## Vědec – lesník

Další výrazná kolokace je spojení *vědec – lesník*. V subkorpusu 1991–2000 její kontexty ukazují k obrazu jednoty: tři relevantní doklady pocházející ze srpna 1999 (viz doklad 77) a jeden z června 2000 zachycují průnik obou skupin, který je však doprovázen fragmentací (viz poznámku 52) spočívající v doplnění klíčových slov adj. *renomovaný* či *erudovaný*. V subkorpusu 2004–2006 je situace diametrálně jiná. 4 z 5 kolokací stavějí obě skupiny proti sobě (viz doklady 78 a 79). V subkorpusu 2008–2010 je pak tato kolokace překvapivě nevýznamná. Z celkových 7 dokladů čtyři stavějí lesníky jako podskupinu vědců (viz např. doklady 80 a 81). Jeden doklad (č. 82), který nepatří přímému aktérovi šumavské debaty, ale novináři, pracuje se starší dichotomií a jeden doklad (č. 83) tuto dichotomii rozporuje. Ačkoli tedy registruji určitý trend vedoucí od jednoty k polarizaci, několik dokladů ukazuje na složitost této cesty a zejména na její podmíněnost faktory, pro jejichž zmapování a popis není korpusová/kolokační analýza vhodným nástrojem.

- (77) *[...] výzva k mírumilovné blokáde pralesa padla od pěti erudovaných lesníků a vědců, z nichž dva jsou členy odborného grémia ministerstva životního prostředí pro národní parky.* (Holub 1999c)
- (78) *Lesníci podle vědců svými zásahy lesy ohrožují.* (Machálková 2006)
- (79) *Je samozřejmě třeba najít kompromis mezi názorem vědců, lesníků a starostů šumavských obcí.* (Holub 2006c)
- (80) *Jsou v ní [vědecké sekci Rady NPŠ] zastoupeni vědci nejrůznějších oborů: od lesníků, botaniků, entomologů, zoologů a geochemiků až po odborníky na sociální vědy a právo životního prostředí.* (Hruška 2008)
- (81) *[...] během měsíce podepsalo přes padesát předních přírodovědců a lesníků. Patříme k vědcům, kteří zkoumají ekosystémy šumavských ledovcových jezer a horských smrčín již třetí desetiletí.* (Šantrůčková a Vrba 2009)

<sup>123</sup> Citace prohlášení sdružení Šumava 21.

- (82) *Právě v těchto dnech jihočeský hejtman studuje zprávu, na které se konečně podílejí obě strany sporu. Vědci i tradiční lesníci. Ta by měla stanovit další postup na Šumavě.* (Černý a Wollner 2009)
- (83) [...] *diskuse o managementu ochrany přírody v NPŠ se často prezentuje jako spor mezi vědeckými názory, které prosazuje MŽP, Správa NPŠ, nevládní neziskové organizace nebo blíže nedefinovaní vědci proti stanoviskům vědecky nekompetentních lesníků, ne-li dřevařské loby.* (Podrázský a Mrkva 2010)

## Kvalitativní analýza

V této podkapitole konfrontuji svá předchozí (spíše kvantitativně založená) zjištění s analýzou kvalitativní. Tu jsem provedl pouze na základě introspektivní četby veškerých konkordancí nebo eventuálně širších kontextů (srov. Hardt-Mautner 1995: 8n, Baker 2006: 77n) každého dokladu lemmatu *vědec* napříč všemi třemi subkorpusy.

Lemma *vědec* se v MediaBank vyskytuje celkem 955×; z toho v subkorpusu 1991–2000 113× (i. p. m. 195; 194. nejfrekventovanější subst. včetně vlastních jmen), v subkorpusu 2004–2006 107× (i. p. m. 203; 282. nejfrekventovanější subst. včetně vlastních jmen) a v subkorpusu 2008–2010 410× (i. p. m. 338; 151. nejfrekventovanější subst. včetně vlastních jmen).

U všech dokladů jsem sledoval zejména to, jak je prostřednictvím subst. *vědec* projektována sama věda. To znamená, zda je zobrazena jako homogenní entita nebo jako přirozeně polarizované/různorodé pole; zda tedy dokáže předložit skutečně aplikovatelné výsledky nebo zda je fundamentálně rozpolcená. Dále jsem sledoval, jestli byla věda zobrazena jako prostředí rozdělené nikoli svou podstatou, nýbrž politicky v širokém smyslu slova – v těchto případech můžou proti sobě stát např. vysoce postavení vědci a ti ostatní, zkorumpovaní vědci a veřejnost nebo jen přírodovědci a lesníci. Je-li věda naopak traktována jako prostředí bytostně jednotné, ptal jsem se, zda zahrnuje přírodovědce i lesníky nebo zda je jednotnost postavena na vyloučení (zamlčení) jedné z těchto dvou skupin. Dále mě zajímalo, do jakých vztahů vědci, přírodovědci či lesníci vstupují; s kým jsou v koalici a s kým případně v rozporu. U všech těchto faktorů jsem zároveň sledoval, s jakými konkrétními mluvčími se pojí a samozřejmě také to, v jaké době se uplatnily. Tak např. doklad 84 zobrazuje vědu jako rozpolcenou, nikoli však fundamentálně. Linie je implicitně vedena mezi *vysoce postavenými (přírodo)vědci* a ostatními vědci, a lze ji tudíž považovat za politickou. Tito (přírodo)vědci jsou podle Hofhanzla navíc součástí koalice s *ekologickými aktivisty*. Vedle toho doklad 85 zachází s vědci jako s homogenní skupinou, již explicitně nezasazuje do žádné koalice ani žádného sporu.

- (84) *Za ochránci pralesa v čele s RNDr. M. Vlašínem nestojí ve vzácné jednotě prakticky celá přírodovědecká obec. Na podporu nezodpovědného a hazardního přístupu ekologických aktivistů se vyslovalo několik vysoce postavených přírodovědců, většinou specialistů na něco jiného. Vladimír Just záměrně lže. Jména těchto vědců by měla být veřejně známa, aby se po čase přihlásili ke svému dílu zkázy.* (Hofhanzl 1999)
- (85) *Vědci vždy prosazovali, aby bezzásahové zóny byly dostatečně velké, kompaktní a s krátkými hranicemi, aby prostě byly „hájitelné“ a umožňovaly snadnější zásahy proti kůrovci, jehož gradace v hospodářských smrčínách nižších poloh musí být zastavena.* (Hruška 2010)

### Vědci v letech 1991–2000

V textech z let 1991–2000 registruji výraznou skupinu dokladů zřetelně traktujících vědu jako fundamentálně rozpolcené prostředí se dvěma póly – na jedné straně stojí vědci, kteří podporují kůrovcovou těžbu, na straně druhé pak vědci, kteří ji neschvalují. Není přitom specifikováno, jaká případná vědecká specializace stojí na konkrétním pólu (srov. např. doklad 86). Tento způsob zobrazování vědy se objevuje téměř výhradně u představitelů správy parku, ředitele I. Žlábků a mluvčího Z. Kantoříka, u ministra M. Kužvarta a výjimečně u novinářů (srov. doklad 87<sup>124</sup>). S odlišným obrazem pracuje např. publicista I. Brezina nebo Č. Hofhanzl ze Správy NPŠ, kteří vedle vědců stavějí lesníky (srov. doklady 84 a 88<sup>125</sup>). Zatímco Brezina vědce participující na debatě o managementu NPŠ označuje za nekompetentní pro jejich přílišnou specializaci (srov. doklad 89),<sup>126</sup> Hofhanzl vědce přímo obviňuje ze zničenosti (viz doklad 90) – v obou případech dochází k delegitimizaci vědy. Několik dalších textů po bok vědců staví např. *ekologické lesníky* (Holub 2000), čímž implikují existenci jiných lesníků než *ekologických*. To lze jistě interpretovat jako strategii štěpení vědy, nemůžu ale opomenout další možnou interpretaci, podle níž zde *lesníci* nereprezentují jednu z věd, ale spíše oblast praxe či jen aplikace (viz dále). *Vědci* jsou v těchto případech zobrazováni pozitivně, *lesníci* pak spíše negativně. Spojením *někteří vědci* (viz např. doklad 91) mluvčí buďto poukazují na

<sup>124</sup> V tomto dokladu jsou za „vědce“ bez bližší specifikace považováni dokonce i všichni zaměstnanci národního parku.

<sup>125</sup> Brezina, který v tomtož textu pochybuje o kompetenci „vědců“ ve „vysoce odborné lesnické problematice“ a prostřednictvím citace Č. Hofhanzla tyto „vědce“ nepřímou obviňuje ze „zájmu na kalamitě“ (srov. doklad 84), v uvedené citaci pracuje s pozoruhodně citlivým dělením na „přírodovědce“ a „odborníky na ochranu lesa“.

<sup>126</sup> Srov. také způsob, jakým je věda zobrazována ve zprávě *Ochrana přírody a péče o les v Národním parku Šumava* (Vinš 1999), již si objednalo Ministerstvo životního prostředí od Národního lesnického komitétu. Hovoří se zde nejen o „[...] napětí v rozdílných názorech zastánců jednotlivých směrů v ochraně přírody [sic!]“, (Vinš 1999: 5), ale také o „[...] vystoupení některých úzce specializovaných pracovníků vědy a výzkumu [...]“ (ibid.). Do pozice vědců, kteří jsou s to nahlížet problematiku komplexně text staví „lesnickou odbornou veřejnost“ (ibid.).

nejednotnost vědy, nebo např. pouze vyjadřují to, že určitý postoj zastává jen omezený počet vědců, nebo to, že ne všichni vědci mají v debatě o NPŠ stejné pozice (srov. též doklad 90, v němž lze spojení *někteří vědci* vnímat jako mitigační strategii: autor vyjadřuje pochyby nad provozem vědy jako takové). Označení vědec s přívlastkem<sup>127</sup> je v subkorpusu časté (31 relevantních výskytů) a rozložené mezi mluvčími celého spektra diskuse. Například spojení *renomovaný vědec* se objevuje jak u mluvčího Správy NPŠ (viz doklad 93), tak u publicisty R. Holuba (doklad 70) – zatímco Holub pomocí adjektiva posiluje význam vědců, kteří se vyslovili proti kácení v I. zónách, Kantořík svou větou úlohu renomovanosti bagatelizuje. Věda je podle něj zkrátka v otázce (horských) smrčín bytostně nejednotná.

Převážná většina dokladů zachází s označením *vědec/vědci* bez přívlastku, nejčastěji ve smyslu ‚věda jako taková‘ (srov. doklad. 92). Tento způsob užití je předně inkluzivní: všichni vědci zastávají daný postoj; v diskurzu, který běžně operuje s označením *lesník*<sup>128</sup> také ve významu ‚vědec zabývající se ekologií lesa‘,<sup>129, 130</sup> ale zároveň působí jako prostředek, který tuto skupinu diskvalifikuje. Tomu by nasvědčovalo také to, že významná skupina dokladů staví vědce proti Správě NPŠ (event. Ministerstvu životního prostředí) a po bok *ekologů* (ap.).<sup>131</sup> Tento trend je patrný již před bloádou kácení v oblasti Trojmezí, výzva *Zachraňme zbytky šumavských pralesů* (Výzva 1999; viz přílohu 1) jej však významně posílila. Pojem *vědec* zde tedy může být užit nejen k označení přírodovědců, ale také lesníků.

- (86) *Priznal však také [mluvčí NPŠ Kantořík], že vedení parku není v názoru na postup proti kůrovci v srdci Šumavy jednotné. Jasně nemají ani nejpovolnější odborníci z řad vědců. Zatímco jedni jsou pro bezzásahový režim, jiní pokládají v boji proti nebezpečnému broukovi kácení napadených stromů za nejúčinnější řešení.* (Hradská 1999)
- (87) *Pracovníci parku ani ostatní vědci nemají jednotný názor, zda v nejpřísněji chráněných zónách zasahovat, či ne.* (Kastnerová 1998)
- (88) *Přírodovědci a odborníci na ochranu lesa se o jeho [zásahu v I. zónách] oprávněnost dodnes dohadují.* (Brezina 1999a)

<sup>127</sup> Dotaz [tag="A.\*"] [lemma="vědec"].

<sup>128</sup> MediaBank v letech 1991–2000 vykazuje 399 výskytů (i. p. m. 687).

<sup>129</sup> Slovníky češtiny tento význam nezachycují. Srov. ‚odborně vzdělaný správce lesního hospodářství‘ (PSJČ: s. v.) a ‚(dř.) kvalifikovaný zaměstnanec ve vyšší lesnické službě jakékoli hodnosti (lesní, nadlesní ap.)‘ (SSJČ: s. v.); ‚(dnes) zaměstnanec pověřený ochrannou službou a dozorem nad pracemi v urč. části lesa (v hájemství) (dř. lesní hajný)‘ (SSJČ: s. v.).

<sup>130</sup> Srov. např. titul textu V. Hradské *Vědci podpořili zavedení způsobu likvidace kůrovce v šumavském parku* (Hradská 1998) – článek informuje o výsledcích hlasování vědecké sekce Rady NPŠ, která objektivně sestávala z odborníků různých oblastí (srov. poznámku 141).

<sup>131</sup> Výjimku tvoří především některé texty V. Hradské ze Zemských novin, která užívá označení *vědec* výhradně pro zastánce kácení.

- (89) *Botanici a entomologové jsou bezesporu machry v taxonomii a přidružených teoretických oborech, studujících přirozené přírodní procesy. Jejich vysokou vědeckou erudici v této oblasti nijak nesnižují. Vtip je ale v tom, že naprostá většina Šumavy prostě přírodou není. Je to člověkem uměle vytvořené stejnověké „smrkové pole“, založené kdysi schwarzenberskými lesníky s cílem co největší produkce dřevní hmoty.* (Brezina 1999b)
- (90) *Další skupinou, která by mohla mít na rozpoutání kalamity zájem, jsou podle Hofhanzla někteří vědci, jejichž názory se laičtí příznivci nezasahování proti kůrovci neustále zaštiťují. „Víte, jak jedinečné vědecké práce by na výsledné katastrofě udělali?“ ptá se biolog. „Šumava by jim posloužila jako obrovská laboratoř.“* (Brezina 1999a)
- (91) *Potichu ale nezůstávají ani odpůrci zelených nadšenců. U toho, když po nich kolemjdoucí házeli šišky, jsem nebyl. Ted' se jim ale svůj názor rozhodla spontánně říci jedna turistka středních let. „Ještě vám tam chybí zachraňte kůrovce,“ vykřikuje s odkazem na vyvěšený transparent. „Mně se tyhle aktivity zelených nelíbí, připadají mi laické,“ říká mi po chvíli. Když upozorňuji, že za zelenými stojí i někteří vědci z Akademie věd, paní Lohniská – jak se představila – tvrdí, že ani to by ji nepřimělo ke změně názoru. „Když vidím ty mrtvé stromy...“* (Tureček 1999)
- (92) *Tuto jasnou koncepci (75 procent území ponechané navždy přírodě, k níž patří i kůrovec), dodržují v Bavorsku důsledně už 17 let. A mají dnes v podobě mnohamilionového spontánního zmlazení pod ochranou uschlého lesa výsledky, jež neočekávali ani největší optimisté. Tuto koncepci podporují i naši vědci (Mrtvý les plní daleko lépe funkce lesa než paseka, RNDr. F. Krahulec, ředitel Botanického ústavu AV ČR).* (Just 2000)
- (93) *[...] zatímco pan doktor [V. Just] vytrvale uvádí renomované vědce, kteří se postavili proti zásahům v I. zónách NP Šumava, mohl bych jmenovat minimálně stejnou řadu jiných renomovaných vědců, kteří jsou pro zásahy.* (Kantořík 1999)

## Vědci v letech 2004–2006

O čtyři roky později je situace zčásti proměněná. Nadále sice registruji rozdělení vědců na dvě skupiny (srov. doklad 94), dělení na *vědce* a *lesníky* (srov. doklady 95 a 96) nebo propojování vědců s *ekologickými organizacemi* (srov. doklad 97), zcela nově se však objevuje strategie stavění zájmů vědců proti zájmům obyvatel obcí nebo přímo proti veřejnosti/lidem. Tato strategie přichází spolu s aktéry, kteří ve starších fázích diskurzu nebyli přítomní. Jde především o prezidenta V. Klause a hejtmana Jihočeského kraje J. Zahradníka (viz doklady 98 a 99). Motiv experimentu, jehož základ lze sledovat již v 90. letech (viz doklad 90), provázený obrazem úzké skupiny, která jedná na úkor přirozených (nejen lokálních) zájmů, se v rámci diskurzu o NPŠ etabluje právě v této periodě a je záhy replikován (srov. např. doklady 107, 129 a 134). Alternativní strategií je např. snaha zobrazovat jednotlivé skupiny odděleně a apelovat na potřebu zohledňování jejich zájmů. V dokladu 100 J. Bláha z Hnutí Duha nehovoří o tom, že management parku by měl být podřízen vědeckému poznání ani pouze požadavkům

návštěvníků parku, ale o tom, že vědci mají své zájmy, které jsou stejně relevantní jako zájmy obcí/obyvatel a dalších subjektů. Již etablované a zejména děním kolem blokády v létě roku 1999 umocněné spojování vědy s aktivismem navíc umožňuje aktérům (přírodo)vědce zcela diskvalifikovat. V dokladu 101 senátor T. Jirsa (ODS) staví po bok aktivistů, správy parku a ministerstva opatrně též *Brusel*, do role jejich odpůrců pak umisťuje obce a kraj. Proti vědcům, kteří jsou synonymem *lesnické veřejnosti* zde staví *odborné posudky*.

Oproti textům z let 1991–2000 dochází také k očekávané proměně zobrazení vztahu mezi vědci a Správou NPŠ, resp. ministerstvem. Po odchodu ředitele Žlábků a ministra Kužvarta totiž objektivně došlo k (přinejmenším formální) změně politiky NPŠ ve vztahu ke kůrovcové gradaci.

Motiv zkorumpované vědy, s nímž již dříve operoval Č. Hofhanzl (viz doklad 90) a později prezident V. Klaus (viz doklad 98) se překvapivě objevuje také u V. Justy, který ze ziskuchtivosti obviňuje lesníky (viz doklad 102). Just tím podporuje motiv, který se v pozdější fázi diskurzu etabluje zcela v rozporu s jeho zájmy (viz dále).

- (94) *I když se bývalý ministr životního prostředí údajně opírá o vědecké poznatky, řada dalších vědců zastává zcela opačný názor.* (Kerles 2006)
- (95) *Lesníci do života lesa neúměrně zasahují a zavinili, že na mnoha místech je skladba lesa zcela nepřirozená. [...] Lesníci podle vědců svými zásahy lesy ohrožují.* (Machálková 2006)
- (96) *Všemu rozumějí, všechno dokážou vysvětlit a pokud nevědí, začnou hledat příčinu. Taková je obecná představa o badatelích. Pravda je ovšem trochu jiná. Například už léta se nemohou dva vědecké tábory dohodnout, zda na Šumavě kácet nebo nekácet smrky napadené kůrovcem. Obě skupiny přitom disponují odborníky s četnými vědeckými tituly. [...] Od založení Národního parku Šumava letos uplynulo patnáct let. Během této doby vznikla v krajině jakási lesnicko-ekologická bramboračka.* (Matyáš 2006)
- (97) *Politici neříkají o Šumavě pravdu, tvrdí vědci i ochránci přírody. Jako odstrašující příklad uvádějí vyjádření senátora Tomáše Jirsy (ODS).* (Dostál 2006b)
- (98) *Šumava nevznikla bez zásahu člověka a nevznikl tak ani slavný Boubínský prales. Ani ten není klasickým pralesem, ale určitou dobu neošetřovaným a nekáceným lesním porostem [...] rozumím tomu, že zde může být zájem skupiny vědců udělat rozsáhlý entomologický experiment, jehož možná zajímavé výsledky by pak bylo zajímavé třeba publikovat v zahraničním tisku. Jsem přesvědčen o tom, že žijeme v lidmi dotvářené krajině a takový experiment považují za nesmírně riskantní [...]* (Hubka 2005)<sup>132</sup>
- (99) *Vědci většinou volí při nejasnostech metodu experimentu, kdy nechají, obvykle v laboratoři, aby případným nezdařením neohrozili okolí, zkoumaný proces proběhnout*

---

<sup>132</sup> Cit. prezidenta V. Klause.

*a sledují v reálném čase jeho průběh a výsledek. To však v případě Šumavy nelze. Pokud vím, nikde ve světě neprošel původně hospodářsky využívaný les bezzásahovým vývojem s tím, že by došlo k obnově původního lesního systému. Jedná se tedy o experiment, který probíhá na území obcí Jihočeského a Plzeňského kraje [...]* (Vácha 2005)<sup>133</sup>

- (100) *Národní park Šumava nepatří obcím, ani jejich starostům, ale je národním i mezinárodním klenotem. Péče o tyto hodnoty musejí respektovat oprávněné zájmy místních obyvatel, návštěvníků z celé republiky i zahraničí, vědců i zbytku společnosti [...]* (Šíma 2004)<sup>134</sup>
- (101) *Rozvojové záměry Jihočeského kraje a obcí ministerstvo životního prostředí a vedení parku když ne přímo odmítá, tak bojkotuje. Vždy jsou v záloze ekologičtí aktivisté, odborné posudky a občanská sdružení, která spustí mediální kritiku či navrhnou zpřísnit ochranu daného území. Když se před několika lety přijímala Natura 2000, bylo obcím slibováno, že ochrana přírody nepůjde proti jejich rozvoji. Dnes je z Natury největší strašák, který aktivisté používají a hrozí stížnostmi do Bruselu. K oslavě patnáctiletého výročí založení Národního parku si vedení parku nechalo vyrobit „kúrovcovou patnáctku“, aby deklarovalo svůj postoj k tomuto problému. Bohužel, zesměšňování názorových protivníků k dohodě nikdy nepřispělo. Lesnická veřejnost je opravdu zděšena z toho, jak se na Šumavě hazarduje s přírodním dědictvím. [...] Stanovisko vědců a odborných pracovníků k ochraně českých lesů prosazuje opak naprosté bezzásahovosti, která se dnes uplatňuje na Šumavě.* (Jirsa 2006c)
- (102) *Truchlivými svědky desetiletého šumavského příběhu jsou lidé, kteří si sami říkají vědci, učí na prestižních univerzitách, houfují se v národovecky vymezených a omezených organizacích typu Národní lesnický komitét – a přitom se nechali zneužít, ať už ze ziskuchtivosti, ze strachu o bydlo nebo z nevléčitelné fachidiotie, až k ponižujícímu sprejování dvěstě až třistaletých stromů, odsouzených v Trojmezenském pralese k smrti (profesor R. Mrkva aj.).* (Just 2004)

## Vědci v letech 2008–2010

V nejmladším analyzovaném materiálu, který reprezentuje období následující po orkánu Kyrill, se nadále běžně objevuje zobrazování vědy jako rozpolceného prostředí. Doklady, které by explicitně hovořily o rozdělení fundamentálním, se v tomto subkorpusu, podobně jako v textech z let 2004–2006, vyskytují jen sporadicky<sup>135</sup>; nedorozumění mezi vědami je v letech 2008–2010 dáno především tím, že jedna věda nahlíží na problematiku správy horských smrčín komplexně, druhá prizmatem svých specializací (viz doklad 103 a srov. doklad 89). Místy se

---

<sup>133</sup> Cit. hejtmana J. Zahradníka.

<sup>134</sup> Cit. J. Bláhy z Hnutí Duha.

<sup>135</sup> Srov. např. odpověď ředitele NPS Krejčího na sugestivní otázku „Není chybou, že vědce do vědecké rady parku vybírá ředitel správy parku, a obklopí se tedy lidmi nakloněnými jeho myšlenkám? Nebylo by spravedlivější, kdyby vědce nominovaly univerzity a další instituce?“: „Zastávám názor, že v radě parku mají být zastoupeni vědci z obou stran názorového spektra. Rada je poradní orgán ředitele, proto je musí jmenovat ředitel.“ (Janouš 2009a).



sice nadále objevují texty, které explicitně oddělují vědce a lesníky (viz doklad 82), prudce však narostl podíl těch textů, které stavějí vědce proti odbornosti (viz doklady 104–106) a/nebo přísně odlišují zájmy vědců a zájmy regionů či veřejnosti (viz doklady 107 a 108). Motiv střetu vědců – elity, která má přímý vliv na správu parku, nežádka kontroluje mediální produkci nebo média zneužívá<sup>136</sup> a je motivována především finančním ziskem, a veřejnosti (tj. obyvatel obcí v národním parku, turistů nebo národa), jenž se v diskurzu o NPŠ objevuje zhruba od roku 2005 (viz cit. V. Klause v dokladu 98), na konci desetiletí významně hypertrofuje (vyskytuje se v téměř 50 textech). Tito vědci, kteří jsou téměř bezvýjimečně stavěni po bok správy parku a *ekologických organizací* a kteří podporují bezzásahový management, bývají hojně vymezeni jako *úzce specializovaní* (viz výše), *spřátelení*, *jihochaští* nebo *pražští* (srov. doklady 109 a 110). Napojení skupiny vědců na státní instituce a motiv jejich usilování o nabytí moci je obraz, s nímž operují především senátoři T. Jirsa a J. Rippelová, hejtman J. Zahradník (všichni ODS) a expremiér M. Zeman. Tato strategie, která využívá již tradovaného/sdíleného příběhu o rozpolcené vědě, umožňuje zmíněným aktérům (diskurzivně) nabýt pozice těch, kteří reprezentují (přirozené) zájmy lidu. V dokladu 111 je tak patrné zobrazování tzv. zelené politiky<sup>137</sup> jako nebezpečné a dominující ideologie, které je svými cíli v přímém rozporu se zájmy klamané veřejnosti. Užitím množného čísla ve výroci typu „dnes již víme [...]“ nebo „[...] jsme již zažili [...]“ (Jirsa 2010) zároveň autora textu zahrnuje do skupiny klamaných a současně jej staví do pozice obránce přirozených potřeb.

Početná skupina aktérů zahrnující např. J. Bláhu z Hnutí Duha, ministra životního prostředí M. Bursíka (SZ) nebo přírodovědce H. Šantrůčkovou a J. Vrba nadále zobrazuje vědu jednotně (srov. doklady 112 a 113), případně exkluduje (některé) lesníky (srov. doklad 114). Menší skupina pak používá pojem *vědec* pro označení pouze lesníků (srov. doklady 115 a 116).

(103) *Ministr Bursík, podporovaný malou skupinkou vesměs úzce specializovaných vědců a některými nevládními organizacemi, zejména Hnutím DUHA, však trvá na rozšiřování bezzásahových zón v NP Šumava.* (Kupský 2008)

<sup>136</sup> Srov. např. „Specialitou současné Správy parku je podplácení médií a podávání zkreslených informací.“ (Marková 2010b) nebo „Poctivost či mravní integrita vědy spočívá v ochotě vědců předkládat nové myšlenky a zjištění ke zkoumání dalším vědcům. Čili, vědci očekávají, že jejich kolegové představí nová zjištění nejprve jim. Pokus obejít posouzení od sobě rovných pomocí okamžitého zveřejnění nových výsledků v médiích (a tedy okamžité představení veřejnosti) nasvědčuje tomu, že práce pravděpodobně není schopna čelit důkladné oponentuře či přezkoumání ostatními vědci.“ (Jirsa 2009a). Je ale potřeba uvést, že ve sledované periodě na média nejčastěji útočí V. Just: srov. např. „Média mají jiné koně A média, včetně těch takzvaně seriózních, po léta ignorují fundovaná ochránářská stanoviska desítek přírodovědců, renomovaných profesorů [...]“ (Just 2009).

<sup>137</sup> Pozoruhodná je citace náměstka hejtmana Zahradníka M. Kuby (ODS), který užívá spojení „zelený vědec“: „Od roku 2008 narostl počet napadených stromů z původních 120 tisíc na 240 tisíc kubíků dřeva. To je alarmující fakt a žádná jiná argumentace zelených vědců neobstojí [...]“ (Janouš 2009b)

- (104) *Média jsou zahlcována zprávami o rychlé obnově horských smrčín, výstupy z tiskových konferencí a workshopů stále stejného okruhu vědců, kteří veřejnost přesvědčují, že usychání Šumavy je ta správná budoucnost. [...] Lesníci odborníci mnohokrát Národní park varovali, že kůrovcová kalamita se dá zastavit pouze lesnickým způsobem, tedy pokácením a odkorněním napadených a již mrtvých stromů.* (Jirsa a Rippelová 2009)
- (105) *Jestliže nějaký odborný experiment evidentně nevychází a působí škody a ty škody jsou dnes oficiálním znaleckým posudkem odhadnuty na 32 miliard korun, tak je určitá zařátost těchto vědců téměř neospravedlnitelná [...]* (ČTK 2009a)<sup>138</sup>
- (106) *A několik vědců „s úžasem“ sledovalo korelace mezi působením kůrovce a smrkovou monokulturou. Tedy věci, které jsou v lesnických učebnicích popsány po staletí.* (Jirsa a Kužvart 2010)
- (107) *[...] správa Národního parku Šumava tu místo skutečné ochrany přírody prosazuje neprůhlednou, voluntaristickou ochranářskou politiku a my, obyvatelé Šumavy, tomu musíme nečinně přihlížet. Říkají nám, že tomu nerozumíme. Ale oni tomu při všech jejich obratech a názorových veletečích rozumějí? Všechny tyto veleteče se ovšem lehce zdůvodní „filozoficky a emocionálně“, případně za asistence několika sprátených vědců, kteří potřebují v bezzásahových územích provádět své výzkumy. Ráda bych upozornila, že tu jde o hru úzké elity jedinců, kteří se navzájem znají a vzájemně se podporují. Je to však hra na úkor obyvatel, návštěvníků a milovníků Šumavy, protože při téhle hře se hraje s kartami pod stolem. Myslím, že bychom tomu neměli nečinně přihlížet, protože národní park je parkem celého národa.* (Rippelová 2008b)
- (108) *[...] stačí hovořit o tom, co vědci cítí, nikoli o tom, co vědí. Důsledky jsou hrůzné. Snahy o biodiverzitu (druhovou rozrůzněnost) jsou nadřazeny veškerým ekonomickým rozvahám, veškerým dosaženým vymoženostem lidstva [...]* (Marková 2009b)
- (109) *Nerozumím tomu, komu nebo čemu má sloužit současné lobby ministerstva a vedení NP Šumava. Zpochybňuji i stanovisko vědců přítomných v Praze, kalamitní stav potvrdili i účastníci expedice s Milošem Zemanem.* (Dejčmarová 2009)
- (110) *Šumavská příroda nemůže být přeci přenechána pouze hrstce vědců, sledujících obrovský experiment, který už téměř začal probíhat. Patří také nám, obyčejným lidem, kteří ji milujeme stejně, jako její tak nekompromisní ochránci [...]* (Příbyl 2008)<sup>139</sup>
- (111) *Jaká „zelená a chytrá“ řešení jsme již zažili? Fotovoltaické elektrárny? Tunel do našich peněženek a obří záборы zemědělské půdy. Biopaliva? Zvýšení cen benzinu a likvidace deštných pralesů. Globální oteplování? Dnes již víme, že hlavní protagonisté nejen falšují data, ale jsou spoluvlastníky firem obchodujícími s emisními povolenkami. Ukazuje se, že Šumava je možná dalším „zeleným“ tunelem. [...] Veřejnost je nadále vedením NPŠ klamána tím, že je kůrovec na Šumavě pod kontrolou. Čím déle bude veřejnost klamána, tím déle se bude kůrovec množit a tím déle se bude muset těžit v pufrálních zónách. [...] Těžko se ubránit podezření, že ideologie bezzásahovosti mohla být součástí předem připraveného scénáře, ve kterém nešlo o „ochranu přírodních procesů“, ale jen o pouze o zisk.* (Jirsa 2010)

<sup>138</sup> Cit. M. Zemana.

<sup>139</sup> Cit. hejtmana J. Zahradníka.

- (112) *Pravdu měli vědci, kteří od počátku tvrdili, že uschnutí stromů je normální fází vývoje horského lesa, která se opakuje po tisíciletí, a že se ještě nikdy nestalo, aby se les nedokázal sám obnovit [...]* (Mojenoviny.cz 2009)<sup>140</sup>
- (113) *Naopak orkány Kyrill a Emma přesvědčivě prokázaly, že zasahovat proti kůrovci plošným kácením napadených stromů vede k jedinému – Šumavě bez lesa. Tam, kde se v minulosti s kůrovcem nakládalo tímto způsobem, řádil vítr nejvíce a tam také byly polomy největší a nejrozsáhlejší. Na tom se shodli také vědci, kteří ve svém stanovisku v březnu 2007 napsali: „Nejvíce byly narušeny lokality, kde byly v minulých letech prováděny asanace následků jiné vichřice nebo asanace lýkožrouta smrkového. [...]“* (Bursík 2008)
- (114) *Tehdejší Stanovisko vědců k prohlášení Miloše Zemana o Šumavě ze dne 12. května 2009 jasně deklarovalo, že „šumavská příroda nepotřebuje od politiků záchranu, potřebuje čas a prostor, aby ukázala, že je mnohdy bez problémů schopna prosperovat bez lidského zásahu“. Bohužel prošlo tiskem téměř bez povšimnutí, přestože je během měsíce podepsalo přes padesát předních přírodovědců a lesníků. [...] Orkán Kyrill napáchal největší „paseku“ právě tam, kde mu lesníci v dobré víře „proklestili cestu“!* (Šantrůčková a Vrba 2009).
- (115) *Se znepokojením konstatujeme, že diskuse o managementu ochrany přírody v Národním parku Šumava (NPŠ) se hlavně v médiích často prezentuje jako spor mezi vědeckými názory, které prosazuje ministerstvo životního prostředí (MŽP), správa NPŠ, nevládní neziskové organizace nebo blíže nedefinovaní vědci, a na druhé straně údajně vědecky nekompetentními lesníky, ne-li dřevařskou lobby. Chceme upozornit, že problémy ochrany přírody, poznatky ze studia přirozených lesních ekosystémů, jakož i praktické zásady provádění ochrany přírody byly a stále jsou bytostnou součástí tradičních lesnických vědeckých nauk a jako takové jsou téměř od počátku lesnictví celostně rozvíjeny.* (Podrázský 2010)
- (116) *Do jednoho lapáku, tedy poraženého vzrostlého stromu, nalétne podle vědců kolem 5000 brouků. [...] Lesníci na lýkožrouty líčí také stojící lapáky, když na zdravý strom připevní feromonový odparník.* (ČTK 2010)

## Shrnutí

Analýza užití subst. *vědec* v rozmezí let 1991–2010 provedená na třech chronologicky řazených korpusech ukázala několik významných trendů, které lze vztáhnout k celému diskurzu o Národním parku Šumava. To, co naznačila kolokační analýza, až na výjimky potvrdila též analýza kvalitativní, založená na četbě konkordancí a širších kontextů. Nesouhlasí především hodnocení vývoje polarizace: zatímco kvantitativní (kolokační) analýza ukázala na trend spočívající v cestě od jednoty k rozštěpení, kvalitativní analýza tento trend nepotvrdila; odhalila namísto něho trvalou přítomnost dominujícího aspektu nejednotnosti vědy v otázce managementu (horských) smrčín národního parku. Tento aspekt diskurzu o NPŠ byl

<sup>140</sup> Cit. J. Bláhy z Hnutí Duha.

pravděpodobně (spolu)způsoben nejistotou, již vyvolal střet původních očekávání a překvapivých skutečností, který vznikl masivní kůrovcovou gradací v polovině 90. let. Závazek chránit přírodní procesy a potřeba uchovat vzhled krajiny (viz Nařízení 1991: §4) se s rychlou proměnou podoby (horských) lesů staly zdrojem konfliktu, v němž na sebe narazila dominantní sdílená představa o vizuální neměnnosti přirozeného lesa spojená s představou o zhoubnosti lýkožrouta a přesvědčení o škodlivosti tradičních lesnických postupů. Iniciální fáze mediální debaty o vhodné reakci na kůrovcovou gradaci se vyznačuje tím, že překvapivě zcela postrádá hlas (přírodo)vědců. Období od poloviny 90. let do roku 1998 je příznačné tím, že centrální kontroverze probíhá mezi V. Justem (a záhy též R. Holubem) a především významnými osobnostmi české lesnické komunity: M. Čechem, J. Jelínkem, R. Mrkvou, J. Olivou ad. a reprezentanty Správy NPŠ. Navzdory tomu, že několik (přírodo)vědců tehdy zasedalo ve vědecké radě parku,<sup>141</sup> a určitý vliv na debatu o správě horských smrčín tak jistě měli, mediální aktivitu nevykazovali žádnou. Vedle toho lesníci se v mediálním prostoru začali projevovat mnohem dříve, a to pravděpodobně z toho důvodu, že objektivně existuje silná vazba mezi lesníky praktikujícími a lesníky působícími v akademickém prostředí. Aplikace tradičních postupů spočívajících ve snaze o důsledné potlačování výskytu kůrovce, jež byla uplatňována od počátku gradace, byla proto aktivně podporována mnohými špičkami lesnického oboru. Tato podpora pramenila nejen z potřeby zaštitit postup, na němž se většina lesnických odborníků skutečně shodovala, ale snad také ze snahy hájit sám obor: kritika lesníků-těžařů se totiž dotýkala také lesníků-akademiků; v mnohých textech totiž nejen není jasné, k jaké skutečnosti lexém *lesník* referuje (srov. doklady 117 a 118),<sup>142</sup> ale je pro ně příznačné také to, že lesničtí odborníci se zpravidla zaštiťují tradicí a praxí (srov. doklad 119). Sami akademičtí lesníci se však běžně označují za vědce a běžně jsou za vědce označováni také médii.

Hlas vědců se začíná v mediálním prostoru objevovat až v souvislosti s povolením zásahů v I. zónách na konci roku 1998 a pak naplno v roce 1999, kdy se několik přírodovědců rozhodlo participovat na blokádě kácení v oblasti Trojmezí.

---

<sup>141</sup> Zákonem vyžadovaná Rada NPŠ sestávala ze dvou sekcí – regionální a vědecké. Vědecká sekce v letech 1998/99 zasedala v tomto složení: předseda M. Stolina (Lesnická fakulta, TU Zvolen), J. Gross (Lesnická fakulta, ČZU Praha), V. Kalina (Lesnická fakulta, ČZU Praha), V. Kroupová (Zemědělská fakulta, JU Č. Budějovice), J. Květ (Botanický ústav AV ČR), O. Lábek (ředitel Krkonošského národního parku), R. Mrkva (Lesnická fakulta, MENDELU Brno), E. Nováková (Školní lesní podnik Kostelec nad Černými lesy), K. Prach (Botanický ústav AV ČR), J. Sofron (Západočeské muzeum, Plzeň) a J. Váňa (Katedra botaniky UK Praha).

<sup>142</sup> Objevují se však také texty, které označení „lesník“ užívají přímo pro těžaře (viz např. doklad 72).

- (117) [...] *příroda na našem území je lidskými zásahy natolik změněná, že se už bez další lidské intervence neobejde. Mezi zastánci tohoto pohledu je významná část lesníků. Někteří z nich pochybují i o tom, že by kůrovec měl být kdekoli považován za přirozenou součást přírody, a tvrdí, že vzdát se lidských zásahů ve vyhlášených rezervacích povede k jejich zániku.* (Klos et al. 1997)
- (118) *Budou zde vyloučeny jakékoliv hospodářské zásahy, a jak zdůraznil ředitel Národního parku Šumava a Chráněné krajinné oblasti Šumava Ivan Žlábek, tímto způsobem by se měl vyřešit dlouholetý rozpor mezi lesníky a ochránci přírody.* (Malina 1995)
- (119) [...] *je třeba provádět kontrolu a důrazná opatření tak, jak jsou známá z lesnické praxe. Zkušenosti LČR z prošlých let, konfrontované se současnou realitou, dokazují, že i na územích beznadějně postižených kůrovcovou kalamitou došlo k účinnému omezení kůrovce a rozhodující plocha lesů byla zachována.* (Mrkva 1997)

Analyzovaný materiál ukázal několik zřetelných rysů obrazu „vědce“ v diskurzu o NPŠ, ale také několik významných trendů, které se v tomto obrazu během několika let projevíly:

- a) Traktování vědy jako oblasti, která je z podstaty nejednotná, a nelze se tudíž o její doporučení opírat, se objevuje napříč všemi subkorpusy, je však typické především pro starší fáze diskurzu a zejména pro administrativu ředitele I. Žlábka a ministra M. Kužvarta.
- b) Zobrazování vědy jakožto bezkonfliktního pole je vlastní především zastáncům bezzásahového režimu. Tato strategie může implicitně diskvalifikovat lesníky a/nebo jen prezentovat postoje přírodovědců jako hotové. Pokud se objevuje u lesníků, znamená zpravidla snahu pozvednout lesníky na úroveň vědců nebo vytvořit dojem, že jediná skutečná věda je právě ta lesnická.
- c) Strategie diskvalifikace lesníků-praktiků (viz např. Holub 2000) motivovaná snahou hájit nenahraditelnost vědy, má za důsledek posílení obrazu konfliktu mezi teorií a praxí, tj. obrazu neslučitelnosti odbornosti a zkušenosti/tradice, základu, který paradoxně dobře poslouží právě delegitimizaci vědců *en bloc* (viz kap. 5 a 6).
- d) Stavění vědců po bok ekologů či ochránců ap. je typické. Není však pouze produktem delegitimizační strategie, ale vyplývá též ze skutečné podpory, již vědci vyjádřili blokádě kácení Trojmezenského pralesa.
- e) Delegitimizace vědců podporujících nezasahování vůči kůrovci je umožněna též sdílenou představou o stabilitě přirozeného lesa a nepřirozenosti masivní kůrovcové gradace.
- f) Zhruba od roku 2005 se objevuje strategie spočívající ve vytváření obrazu konfliktu zájmů vědy/vědců a zájmů obyvatel šumavských obcí nebo dokonce veřejnosti/člověka. Vnášejí ji zejména prezident V. Klaus a postupně též senátoři T. Jirsa a J. Ríppelová, hejtman J. Zahradník

a M. Zeman. Tito aktéři zároveň běžně „vědce“ viní z toho, že jejich postoje motivuje touha po dobře honorovaném výzkumu. Přesvědčivé schéma *vědci + aktivisté* (tj. *zelení vědci*)  $\times$  *lidé* může dobře sloužit např. nejen k legitimizaci výrazných zásahů do přírodní integrity národního parku,<sup>143</sup> ale také k posílení pozic těch mluvčích, kteří s ním operují. Pevné propojení vědy s aktivismem, stejně jako naturalizovaný obraz ostré hranice mezi vědci a obyvateli může zároveň vést k nutnosti přijmout falešnou identitu: obyvatelé obcí národního parku jsou pak prostřednictvím diskurzu nuceni identifikovat se s konkrétními hodnotami a konkrétní stranou sporu, přírodovědci se angažují politicky. Nejvýraznějším efektem je pak ostrá polarizace, která objektivně znemožňuje komunikaci mezi některými zainteresovanými skupinami.

Na výzkumné otázky tedy můžu odpovědět jasně: Spor o způsob managementu (horských) smrčín Národního parku Šumava je jako vědecký zobrazován nepravdělně. Trvale přítomná delegitimizace vědy založená na jejím štěpení je součástí snahy o přenesení těžiště sporu mimo vědecký rámec, a tedy spíše do oblasti tradice a zkušenosti. Sami vědci (zde ve významu přírodovědci) a jejich podporovatelé / diskurzní partneři přitom této strategii nutně/vynuceně napomáhají tím, že se hojně zasazují nejen o diskvalifikaci vědců-lesníků, ale často také o integraci spřízněných lesníků do skupiny vědec. Výsledný obraz nelegitimní vědy však konvenuje především zastáncům těžby kůrovcových stromů; interpretace kůrovcových gradací nevědeckým prizmatem jednoznačně podporuje aktivní přístup spočívající v důsledné ochraně vzrostlého lesa. Obraz nelegitimní vědy však konvenuje také těm aktérům, kteří potřebují vytvářet příběh o společnosti, která je rozdělená, a to vinou mocných elit.

---

<sup>143</sup> Plány vybudovat lanovku na vrchol Hraničnick ležící v I. zóně národního parku nebo zpřístupnit stezky v jádrovém území tetřeva hlušce byly opakovaně traktovány jako projev přirozeného vzdoru proti zelené ideologii. Srov. např. „Je to spor nás, kteří požadujeme, aby se péče o NPŠ řídila ustanoveními zřizovacího dokumentu, nařízením vlády č.163/91 a zák.č.114/92, a těch, kteří platnému právnímu řádu nadřazují extremistickou zelenou ideologii a politiku. [...] Jsem proti tomu, že správa NPŠ pod záminkou ochrany tetřeva či neexistující perlododky omezuje rozvojové a turistické projekty obcí. Ať jde již o patnáct let slibované otevření historické cesty na Modrý sloup Luzenským údolím (Modrava), omezení splouvání Vltavy, rozšiřování území se zákazem vstupu a nebo na vlastní nebezpečí (Stožec), bránění výstavby lanovky na Hraničnick (Nová Pec) či rekonstrukci kasáren Zadní Zvonková (Horní Planá).“ (Jirsa 2009b)

#### 4.3.2 Aktivismus v diskurzu o NPŠ

Analýza distribuce pojmenování *aktivista* (event. též *ekolog*, viz dále) v diskurzu o NPŠ se od analýzy užití označení *vědec* z podstaty významně liší. Navzdory tomu, že propojování nebo dokonce identifikování vědců a aktivistů není ve zkoumaném diskurzu ničím neobvyklým (viz kap. 4.3.1), akt označení daného aktéra aktivistou, či vědcem je založené na zásadně rozdílných operacích. Zatímco parametry vědce jsou dány relativně pevně: měl by být především absolventem vysoké školy, jenž působí v oboru,<sup>144</sup> parametry, které má splňovat aktivista, jsou v mnohém velmi volné. Podle ASSČ je aktivista ten ‚kdo vyvíjí výraznou společenskou aktivitu, kdo se účastní protestních aj. akcí s cílem dosažení politických nebo společenských změn‘ (ASSČ: s. v.). Definice, která plně odpovídá např. té, již obsahuje také Oxfordský slovník angličtiny (OED: s. v. *activist*), se opírá o doklady, v nichž je subst. doplněno adj. *ekologický*, *protijaderný*, *romský* či *levicový*. V souladu s tím jsou také doklady v korpusu Syn verze 7 (dále jen v7) Českého národního korpusu (Křen et al. 2018), které ukazují na naprostou dominanci kolokace *ekologický aktivista*,<sup>145</sup> ale také na vysokou relevanci kolokace *levicový aktivista*.<sup>146</sup> Tento významný rys lexému ukazuje na nesamozřejmou skutečnost, v níž platí, že užití pojmenování *aktivista* vede k přisouzení politické/ideologické motivace a aktéra implicitně umisťuje na hodnotovou levičnici. Zásadním důsledkem tohoto způsobu zacházení s pojmem *aktivista* může být to, že např. ve větě ‚Deset let boje ekologických aktivistů za nekácení v šumavských lesích ale kritizoval včera jihočeský hejtman Jiří Zimola.‘ (Janouš 2009c) politik Zimola stojí nikoli proti postojům občanů, nýbrž proti dalšímu politickému subjektu. Tuto mou hypotézu podporuje např. doklad ‚Z ankety, kterou má Mladá fronta Dnes k dispozici, vyplývá, že na kácení v bezzásahových zónách se stejně jako lesníci, ekologičtí aktivisté a politici úplně jednoznačně neshodnou ani občané.‘ (Janouš 2008c), v němž aktivisté zřetelně nespádají do skupiny občané, nebo doklad ‚Takové akce obvykle pořádají právě ekologičtí aktivisté. Tentokrát však byli organizátorem uzávěry naštvaní plzeňští občané ze sdružení Dálnice [...]‘ (Spáčil a Dobrovolná 2009). To, že aktivisté nemohou reprezentovat zájmy standardní, ale

<sup>144</sup> Definice, již uvádí SSJČ ‚kdo se zabývá vědou, badatel‘ (SSJČ: s. v.) považují za neadekvátní. V rámci diskurzu o NPŠ byli za vědce označováni také aktéři prokazatelně bez vědecké (publikační) činnosti. Příznak participace na oboru v širokém smyslu se tudíž zdá být tím rozhodujícím.

<sup>145</sup> V korpusu Syn v7 (Křen et al. 2018), který jednotku *aktivista* dokládá 79 692×, je podle asociační míry logDice kolokát *ekologický* v rozpětí -5/+5 tokenů pro lemma *aktivista* s počtem 11 829 nejvýznamnější (jednotka *Greenpeace*, která je na druhém místě, vykazuje 1 975 výskytů).

<sup>146</sup> V korpusu Syn v7 (ibid.) je podle asociační míry logDice kolokát *levicový* v rozpětí -5/+5 tokenů pro lemma *aktivista* sedmým nejvýznamnějším.

předně ideologické,<sup>147</sup> považuji jednoznačně za diskurzní strategii, která slouží k (úspěšné) delegitimizaci občanských postojů a k polarizaci veřejné debaty.

V následujícím textu jsem analýze podrobil nejen subst. *aktivista* a *ekolog*, ale též adj. *ekologický*. Učinil jsem tak na tomtéž materiálu jako v případě analýzy subst. *vědec*. Mým cílem bylo zmapovat, v jakém vztahu jsou aktivisté a další aktéři diskurzu o NPŠ jako např. občané/lidé nebo obyvatelé a zejména to, s kým jsou ve sporu a s kým naopak pravidelně vstupují do koalice.

### **Aktivista 1991–2000**

První výskyty jednotky *aktivista* v diskurzu o NPŠ registruji v roce 1993, a to ve formě *aktivista čeho [organizace]*, tedy ve významu ‚člen organizace, činovník‘ (srov. ASSČ: s. v.).<sup>148</sup> Shodný význam má pak také ojedinělý doklad z roku 1994. První text z MediaBank, který užívá lexému *aktivista* k označení odpůrců těžby kůrovcových stromů, se osamoceně objevuje v roce 1996 (viz doklad 120). Aktivismus se v dokladu váže na příslušnost k instituci, v tomto případě k Hnutí Duha. V letech 1997 a 1998, která vykazují dvanáct dokladů, si konkurují *ekologičtí aktivisté* a *aktivisté (ekologického) Hnutí Duha*; veškeré doklady se přitom pravděpodobně vztahují jen k Hnutí Duha. Proti aktivismu zde stojí Správa NPŠ a *někteří odborníci*, rozdělená je ale také veřejnost, která se zároveň se skupinou označovanou jako *aktivisté* zřetelně nekryje (viz doklad 121); spor je prezentován přísně polaritně. Jeden doklad (122) proti aktivistům staví přímo vědce reprezentované prof. Stolinou z vědecké rady NPŠ.

(120) *Přestože značnou část šumavských lesů napadl v posledních letech kůrovec, ekologičtí aktivisté považují radikální zásah proti tomuto škůdci za zbytečný. Domnívají se, že kácení napadených stromů výrazně sníží odolnost zbývajících částí lesa. [...] „Kácení napadených stromů umožní kůrovci další šíření do odkrytých částí lesa a zároveň sníží spuštění obranných mechanismů, kterými se les dokáže broukovi bránit,“ řekl Jiří Koreš z Hnutí Duha Šumava. (Ks 1996)*

(121) *Také u nás způsob likvidace kůrovce rozděluje již několik let odborníky, ekologické aktivisty i veřejnost do dvou protichůdných táborů. Zatímco někteří jsou proti jakémukoliv zásahu člověka a spoléhají na přirozenou obnovu, jiní prosazují aktivní těžbu napadeného dřeva. [...] Proti těžbě jsou kromě některých odborníků především ekologičtí*

<sup>147</sup> S tím souvisí také např. občasné pojmenování *fundamentalista* (viz poznámku 160).

<sup>148</sup> Tato forma je v celkovém objemu dokladů periferní. Např. v konkurenci formy *aktivisté (ekologického) hnutí, organizace ap.* a formy *aktivisté z (ekologického) hnutí, organizace ap.* vítězí v poměru zhruba 1 : 12 forma druhá (ca 10 výskytů : 120 výskytů). První forma se objevuje převážně v 90. letech a krátce po roce 2000, druhá forma má původ v roce 1999 a je hojně doložena po roce 2007. Po roce 2005 se tedy užívá téměř výhradně forma *aktivista z.*



*aktivisté, podle kterých masivní zásah spíše usnadňuje kůrovci další průnik.* (Hradská 1997)

(122) „Vědecká rada byla svolána proto, aby potvrdila stávající způsob boje proti kůrovci nebo navrhla nový postup a my měli dostatek času návrh realizovat. I když její doporučení není závazné, správa parku je bude respektovat. Už proto, že se v zásadě shoduje s naším stanoviskem,“ poznamenává Žlábek. Připouští však také, že umístění lapačů v I. zóně zřejmě vyvolá záporné reakce ekologických aktivistů, kteří jakýkoliv zásah člověka v této části Šumavy odmítají. [...] „Cílem je, aby se snížil jeho [kůrovce] počet na únosný stav a ten pak byl udržován přirozeným odporem přírody,“ připomíná prof. Stolina. (Hradská 1998)

S blokádou lesnických zásahů na Trojmezí se výskyt lemmatu *aktivista* prudce zvyšuje – MediaBank v letech 1999 a 2000 vykazuje 517 dokladů. Kolokační analýza nabízí interpretaci, podle níž bylo syntagma *ekologický aktivista* již na konci 90. let, a tedy v době, kdy se v diskurzu o NPŠ začíná uplatňovat samo klíčové slovo *aktivista*, plně etablované – adj. *ekologický*, které je nejrelevantnějším kolokátem<sup>149</sup> (viz tabulku 4), se totiž vyskytuje v převážně zpravodajských textech (32 dokladů u Z. Jungvirta z Deníku, 22 u R. Maloty z MF Dnes), ale také u publicistiky podporovatelů blokády (13 dokladů u R. Holuba, 3 u V. Justa a 1 dokonce u J. Bláhy z Hnutí Duha). Spojení *ekologický aktivista* lze proto vnímat nikoli jako naturalizované, nýbrž jako plně neutrální; nezdá se totiž pravděpodobné, že by je do debaty vnesl nějaký aktér coby součást konkrétní strategie.

Čelní pozice kolokátů *blokáda*, *\*trojmezí*, *trojmezenský*, *ukončit*, *loňský* ad. vyplývá z blokády v oblasti Trojmezí v létě 1999, a nepovažují je tudíž za dostatečně vypovídající o povaze analyzovaného diskurzu. Naopak pozoruhodné jsou pozice kolokátů *znemožnit*, *bránit*, *důsledek* či *tělo*. Z analyzovaného materiálu zřetelně vyplývá, že dominantní predikací, která se v diskurzu o NPŠ v letech 1999 a 2000 k *aktivistům* vázala, bylo *bránění* či *blokování*, které vedlo ke *znemožnění*. Předmětem slovesa *znemožnit* je pouze *asanace* a *zásah*, patiens děje pak v naprosté většině případů zůstává neobsazen; jen jednou je jím *správa parku*. Sloveso *bránit* je doplněno nejčastěji předmětem v DAT./LOK.SG. (*v kácení*, *(v) porážení*, v ACC.SG. *prales*, *les*, *Trojmeznou*, *napadené stromy*).<sup>150</sup> Objevuje se také INSTR.SG. *těly*. Sloveso *zabránit* je doplněno téměř totožnými předměty v DAT.SG. jako sloveso *znemožnit*; sloveso *blokovat* předměty v ACC.SG. podobně jako sloveso *bránit*. Symptomatické jsou patienty sloves *bránit* a *zabránit*; u prvního slovesa jsou to bezvýjimečně *dřevorubci*, *lesní dělníci*, *dřevoři* či *dělníci s pilami*, u druhého slovesa dvakrát registruji *park* a *záměr parku*, jednou

<sup>149</sup> V rozpětí -5 až +5 tokenů v okolí klíčového slova.

<sup>150</sup> Bránění *lesa*, *pralesa* nebo *Trojmezí* je doloženo pouze v publicistickém textu R. Holuba (1999c) a dvakrát ve zpravodajství (ČTK 1999b a Malota 2000).

*lesní dělníky*. Dominující neobsazení fakultativního patientu, jak je tomu zejména v případě slovesa *znemožnit*, v kombinaci s převažujícím užitím substantiv odkazujícím nikoli k aktérům, kteří o kácení v oblasti Trojmezí objektivně rozhodli, ale k těm, kteří toto rozhodnutí měli technicky provést, poukazuje na specifickou strategii. Ačkoli v mnohých dokladech stojí, že „aktivisté“ bloádou reagovali na rozhodnutí Správy NPŠ (viz např. „Aktivisté tvrdí, že správa zbytečně kácela v pralesích, a přitom zanedbávala polomy.“ [Mouchová a Hazuka 2000]), do přímé konfrontace s nimi jsou stavěni *těžaři* a *lesáci*. Ve zpravodajství je tedy upřednostňováno nikoli referování o sporu, ale zobrazování přímého (fyzického) střetu. Přirozenou/nutnou součástí tohoto obrazu blokády jakožto *bránění v práci* je konflikt mezi externími aktivisty a místními dělníky. Tento motiv (fundamentálního) nesouladu mezi lokálním a externím považuji za klíčový jak pro další strategie a cíle v rámci diskurzu o NPŠ, tak také pro agendu, která jej přesahuje.

Častá kolokace *aktivista – důsledek* se vyskytuje téměř výhradně v replikách mluvčího NPŠ Z. Kantoříka a částečně též u ředitele *Výzkumného ústavu lesního hospodářství a myslivosti* P. Zahradníka, kteří opakují, že důsledkem blokády je/bude celkové napadení Trojmezenského pralesa.

Frekvence kolokace *aktivista – tělo* (viz např. „Kůrovcem napadené stromy [...] od minulého týdne vlastními těly brání tři desítky ekologických aktivistů.“ [Malota 1999]) ukazuje k důrazu na fyzickou podstatu počínání aktivistů. Informování o těle jakožto nástroji blokování těžby považuji za součást strategie vytvářející obraz aktivisty jakožto aktéra, který prostřednictvím násilí narušuje standardní (tradiční) postupy a normální vztahy.

Tabulka 4: Kolokáty lemmatu *aktivista* v letech 1999–2000.

	kolokát	Freq	T-score	log likelihood	logDice
1	ekologický	281	16,74	3327,82	11,46
2	blokáda	93	9,63	1023,40	10,90
3	loňský	34	5,81	310,76	9,60
4	znemožnit	12	3,46	149,96	9,40
5	důsledek	22	4,67	191,67	9,18
6	trojmezí	24	4,87	204,18	9,14
7	tělo	11	3,31	112,86	9,04
8	duha	58	7,55	444,65	8,95
9	trojmezenský	12	3,45	107,63	8,83
10	bránit	17	4,10	139,72	8,82
11	ukončit	9	2,99	88,48	8,75
12	hnutí	45	6,64	325,88	8,65
13	mínění	8	2,82	79,22	8,63

14	27	8	2,82	76,23	8,57
15	blokovat	7	2,64	70,84	8,51
16	zabránit	11	3,30	89,01	8,49
17	prales	26	5,04	183,69	8,43
18	včera	15	3,83	109,08	8,33
19	Bláha	23	4,74	159,33	8,32
20	zřetel	5	2,23	63,59	8,24
21	"	35	5,82	225,52	8,11
22	dopoledne	5	2,23	50,26	8,09
23	dělník	7	2,63	55,86	8,09
24	obviňovat	5	2,23	49,44	8,07
25	policie	8	2,80	59,81	8,04
26	protest	6	2,44	50,00	8,03
27	vloni	13	3,56	87,03	7,99
28	povaleč	4	2,00	58,15	7,96
29	okruh	5	2,23	44,21	7,94
30	Vimperk	13	3,56	85,67	7,93
31	násilný	4	2,00	47,25	7,91
32	kácení	21	4,51	131,01	7,89
33	úzký	5	2,22	42,12	7,86
34	trvat	8	2,80	55,38	7,83
35	postoj	6	2,43	44,57	7,79
36	Jaromír	12	3,41	76,07	7,77
37	upozornit	7	2,61	46,83	7,65
38	akce	9	2,95	57,01	7,64
39	asanace	7	2,61	46,24	7,62
40	desítka	9	2,95	56,16	7,59
41	odmítnout	5	2,21	35,98	7,57
42	souviset	4	1,99	32,52	7,57
43	plešný	5	2,21	35,89	7,57
44	doběhnout	3	1,73	43,32	7,55
45	mírumilovný	3	1,73	35,97	7,52
46	vlastní	9	2,95	54,62	7,51
47	totožnost	3	1,73	34,80	7,51
48	protestovat	4	1,98	31,00	7,50
49	zástupce	12	3,39	69,94	7,50
50	mluvčí	16	3,91	90,57	7,48

### *Aktivista 2004–2006*

Frekvence lemmatu *aktivista* v období po odvolání ředitele I. Žlábka v mediálním prostředí významně poklesla – 153 výskytů a i. p. m. 290 z něj činí zhruba 200. nejfrekventovanější substantivum; oproti předchozí periodě se jedná o pokles o více než 150 příček. Z dokladů je

zřejmé především to, že pojem (*ekologický*) *aktivista* se pevně váže k Hnutí Duha; žádné stálé / dostatečně frekventované kolokace se zde však neobjevují. Pozornost budí snad jen pozice kolokátů *přírodovědec*, *bojovat*, *občanský*, ale také *zelený* či *vedení*. Správa NPŠ se ve sledované periodě stává partnerem aktivistů: společně něco *tvrdí* či *prosazují*, *rozumějí si*; sloveso *bojovat* odkazuje jen k blokádě. Tři, resp. dva doklady (jeden je autocitací) spojující *aktivisty* a *přírodovědce* pocházejí od V. Justa a R. Holuba: Just parafrázuje postoj představitelů šumavských obcí, kteří se obávají ohrožení těžby. Ti podle něj za hrozbu považují kůrovce, aktivisty a přírodovědce (Just 2004). Holub (2005b) vyzývá ke smíření přírodovědce a lesníky, aktivisty a podnikatele ad. – doklad se vztahem mezi aktivisty a přírodovědci napracuje, a nepovažuji jej proto za relevantní.

Nově se objevuje vazba mezi *aktivistou* a adj. *zelený* – jde jednak o vztah mezi aktivisty a Stranou zelených (viz doklad 123), jednak o spojení *zelený aktivista*, které lze částečně považovat za aktualizaci syntagmatu *ekologický aktivista* (viz doklad 124). I. Brezina píše o pevné (*klientelistické*) vazbě mezi ministrem životního prostředí L. Ambrozkem (KDU-ČSL) a Hnutím Duha. Adj. *zelený* ve spojení *zelený aktivista* tedy u Breziny neodkazuje ke vztahu mezi aktivisty a Stranou zelených, ale má nejspíš zdůraznit „ideologické“ zázemí Hnutí Duha (identifikovat je) a zároveň aktualizovat/zatraktivnit ustálené označení *ekologický aktivista*. Tomu odpovídá také užití spojení *zelený lobbista* v tomtéž textu: Hnutí Duha je podle Breziny MŽP využíváno jako *nátlaková skupina*; adj. *zelený* proto má Duha pouze identifikovat s určitým (a nutno říct že nejasně vymezeným) hodnotovým rámcem.

Vazba mezi *aktivistou* a adj. *občanský*, již jsem ve starší fázi diskurzu o NPŠ nezaznamenal, se nejeví být významnou ani v subkorpusu 2004–2006. Doklad z textu senátora T. Jirsy (č. 125), který proti sobě staví koalici Jihočeského kraje s obcemi a Správu NPŠ, jež využívá spřízněné *ekologické aktivisty*, *odborné posudky* a *občanská sdružení*, je zajímavý tím, že odlišuje agendu aktivistů a agendu *občanských sdružení*. U Jirsy se však takovéto dělení objevuje pouze v tomto textu, který se kromě jiného věnuje kontroverzi kolem zpřístupnění hraničního přechodu Modrý sloup, jejímž významným aktérem byl *Okrašlovací spolek Zdíkovska*. Jirsa zde svou typickou strategii spočívající v homogenizaci skupiny odpůrců nenaplnil pravděpodobně z toho důvodu, že potřeboval zdůraznit specifickou úlohu okrašlovacího spolku. Odlišný vztah obou jednotek vykazuje text V. Míky v Haló novinách (Míka 2006), v němž spojení *občanský aktivista* koreferuje s *ekologickým Hnutím Duha* (viz doklad 126), a text V. Janouše v MF Dnes (Janouš 2004b), který implicitně zahrnuje Hnutí Duha mezi *občanská sdružení* (viz doklad 127). Jednotky *občanské sdružení* užívá také

V. Míka, a to k označení spolku *Šumava 21*, který vznikl na podporu lesnických zásahů proti lýkožroutu,<sup>151</sup> a vždy tedy byl v přímém rozporu s Hnutím Duha.

Bylo by možné tvrdit, že všichni autoři distribuují adj. *občanský* v kontextu subst. *aktivista* takovým způsobem, který vyhovuje jejich komunikační strategii v rámci diskurzu o NPŠ; toto vysvětlení by se zvláště nabízelo u důležitého aktéra vystupujícího proti bezzásahovému managementu, senátora T. Jirsy. Překážku této interpretaci však tvoří fakt, že *občanské sdružení* bylo až do roku 2014 právním statutem nejen Okrašlovacího spolku Zdíkovska či Šumavy 21, ale také Hnutí Duha. V. Míka i V. Janouš tak s nejvyšší pravděpodobností pouze specifikují roli subjektů, o nichž píší. V případě Hnutí Duha tak nečiní možná z banálního důvodu, že toto sdružení bylo v roce 2004, resp. 2006 v rámci problematiky Šumavy plně etablováno, nebo jednoduše proto, že forma *\*občanské sdružení Hnutí Duha* překáží nejen stylisticky, ale také věcně – Duha je *de iure* *hnutí* a nikoli *sdružení*.

Tabulka 5: Kolokáty lemmatu *aktivista* v letech 2004–2006.

	kolokát	freq	T-score	log likelihood	logDice
1	ekologický	101	10,05	1654,16	12,51
2	duha	19	4,36	236,09	10,28
3	Jaromír	13	3,60	166,48	10,26
4	hnutí	18	4,24	221,97	10,21
5	Bláha	14	3,74	171,57	10,07
6	Augustová	3	1,73	53,49	9,28
7	přírodovědec	3	1,73	41,63	9,10
8	oznámení	3	1,73	40,31	9,05
9	řící	14	3,73	140,46	8,88
10	bojovat	3	1,73	36,83	8,88
11	občanský	4	2,00	44,80	8,87
12	šelma	4	2,00	43,13	8,73
13	medvěd	3	1,73	34,49	8,71
14	Hazuka	4	2,00	42,73	8,69
15	Aleš	4	2,00	42,49	8,67
16	mnohý	3	1,73	33,86	8,65
17	líbit	3	1,73	33,66	8,64
18	vlk	3	1,73	33,47	8,62
19	unikátní	3	1,73	33,41	8,61
20	proti	8	2,82	78,33	8,61
21	rozdíl	3	1,73	32,82	8,56
22	přesvědčit	3	1,73	32,70	8,55
23	vedení	7	2,64	68,02	8,53

<sup>151</sup> Viz <<https://sumava21.cz/>>, cit. 12. 2. 2020.

24	zelený	4	2,00	40,77	8,50
25	moderátorka	3	1,73	31,79	8,45
26	kácení	3	1,73	31,46	8,42
27	názor	5	2,23	48,62	8,40
28	redaktor	6	2,44	57,40	8,40
29	aktivista	3	1,73	30,71	8,33
30	dítě	3	1,73	30,51	8,30
31	některý	6	2,44	55,97	8,27
32	tvrdit	5	2,23	47,20	8,26
33	právo	3	1,73	29,30	8,15
34	prales	3	1,73	29,27	8,15
35	*	8	2,82	71,47	8,11
36	země	3	1,73	28,85	8,09
37	teď	3	1,73	28,33	8,02
38	organizace	3	1,73	28,14	7,99
39	uvést	4	1,99	35,97	7,94
40	ministr	5	2,23	44,11	7,93
41	“	25	4,97	209,01	7,81
42	sdružení	3	1,73	26,85	7,79
43	Pavlíčko	4	1,99	34,72	7,78
44	především	3	1,73	26,73	7,77
45	kvůli	3	1,72	26,45	7,73
46	nebo	6	2,44	49,66	7,66
47	při	4	1,99	33,63	7,63
48	z	23	4,76	184,30	7,57
49	strana	5	2,22	40,82	7,55
50	podle	8	2,81	63,68	7,50

(123) *Proti výstavbě rozsáhlého [lyžařského] areálu protestují ochránci ptactva. Území patří do sítě chráněných lokalit. Dnes se k nim připojili další ekologičtí aktivisté a zástupci Strany zelených.* (Schuster a Hazuka 2006)

(124) *Potenciálně klientelistické vazby zelených aktivistů a ministra se tím [výměnou ministra životního prostředí] přeruší a Šumava znovu získá naději zůstat zelenou.* (Brezina 2005)

(125) *Rozvojové záměry Jihočeského kraje a obcí ministerstvo životního prostředí a vedení parku když ne přímo odmítá, tak bojkotuje. Vždy jsou v záloze ekologičtí aktivisté, odborné posudky a občanská sdružení, která spustí mediální kritiku či navrhnou zpřísnit ochranu daného území.* (Jirsa 2006c)

(126) [...] *vysvětluje vedoucí lesního programu ekologického Hnutí Duha Jaromír Bláha. [...] Občanští aktivisté namítají, že odstranění stromového patra na vzniklých holinách nepříznivě změnilo mikroklima natolik, že nová výsadba se uchycuje jen obtížně, a proto musí být opakovaná, což samozřejmě stojí daňové poplatníky nemalé peníze.* (Míka 2006)

(127) *Ekologičtí aktivisté jsou zděšení a tvrdí, že starostové chtějí jednoznačně zrušit národní park. Tvrdí, že se jedná o faktické zrušení národního parku, protože pátá kategorie je chráněná krajinná oblast. „Překvapuje mě, že tento požadavek vznesli starostové [...]“ řekl ekologický aktivista Jaromír Bláha, který odeslal ministrovi Liboru Ambrozkovi dopis o situaci na Šumavě. Jiná občanská sdružení, jako je právě vznikající Přátelé Šumavy, obviňují starosty, že jim jde jen o těžbu dřeva. (Janouš 2004b)*

Analýza pozice subst. *aktivista* na podkladu textů MediaBank z let 2004–2006 ukázala především na ústup, který v porovnání s předchozí periodou 1991–2000, resp. 1998–2000 (viz výše), pojmenování vykazuje. Vytrácí se propojování aktivismu a vědy<sup>152</sup> a dochází k pevnému propojení aktivismu s Hnutím Duha; snad také proto materiál vykazuje neprostupnost skupiny aktivisté a skupiny občané (výjimkou je pouze jedno místo v textu V. Míky v Haló novinách).

### **Aktivista 2008–2010**

Materiál nejmladší analyzované periody vykazuje lemma *aktivista* celkem 240× (i. p. m. 198) a je zhruba 290. nejfrekventovanějším substantivem tohoto subkorpusu. Oproti předchozímu sledovanému období se tedy pozice lemmatu opět propadá. Trend je tedy zjevně opačný než u subst. *vědec*, jehož četnost v průběhu času stoupá (viz kap. 4.3.1). Zatímco výskyt jednotky *aktivista* postupně klesá, přičemž užívání lemmatu vrcholí v době blokady kácení v oblasti Trojmezí v roce 1999, poměr přítomnosti jednotky *ekologická organizace / ekologické hnutí* kolísá (viz tabulku 6) – 35% poměr syntagmatu *ekologický + hnutí* ap. vůči 65 % syntagmatu *ekologický aktivista* na konci 90. let; 54,5 % : 55,5 % v letech 2004–2006 a 42,3 % : 57,7 % v letech 2008–2010. Ačkoli se tedy po blokádě aktivismus diskurzivně mírně institucionalizoval, nelze tvrdit, že vývoj proběhl lineárně z bodu A (výrazná dominance pojmenování *ekologický aktivista*) do bodu B (výrazná dominance pojmenování *ekologické hnutí* ap.).

Subkorpus 2008–2010 vykazuje dvě významnější kolokace, *aktivista – přivazovat* a *aktivista – vědec* (viz tabulku 7), které jsou zároveň v předchozích fázích diskurzu zcela marginální. Veškeré doklady kolokace *aktivista – přivazovat* odkazují k blokádě Trojmezí (event. blokádě těžby u pramenů Vltavy)<sup>153</sup> a všechny užívají obrazu *přivazování* pro zdůraznění fyzické/silové podstaty činnosti aktivistů (viz výše). Ve všech dokladech proto informace o přivazování působí spíše nadbytečně. Např. v dokladu 128 senátorka J. Rippelová pouze specifikuje předchozí větu: protestovalo se  $\Rightarrow$  formou přivazování ke stromům.

<sup>152</sup> Částečně jinak je tomu v případě *vědy* a *ekologických organizací* (viz kap. 4.3.1).

<sup>153</sup> Blokádě těžby v I. zóně č. 58 – Prameny Vltavy proběhla ve druhé polovině srpna 2003. Její průběh a okolnosti, ale také mediální impakt byly ve srovnání s blokádou v oblasti Trojmezí nevýznamné.

I. Brezina v dokladu 129 volí podobnou strategii: zobrazuje aktivisty jako nekompetentní aktéry, kteří jednají především silově. Podporou mému tvrzení je variantní znění Brezinova textu publikované na serveru *Neviditelný pes* (viz doklad 130), v němž autor násilnou povahu blokády zmiňuje explicitně.

Četnost kolokace *aktivista – vědec* ukazuje k jevu, který jsem popsal výše. V nejmladší sledované periodě dochází k významnému nárůstu textů, které traktují vědce jako úzkou skupinu, která má na úkor obyvatel regionu zájem realizovat dobře honorované grantové projekty. Tento motiv, který je součástí delegitimizační strategie (viz poznámku 62), je propojováním vědců s nekompetentními a agresivními aktivisty umocňován. I když se ve sledovaném subkorpusu objevuje také doklad, který popsané schéma nenaplnuje (č. 131), uvedená strategie je mezi konkrétními aktéry sdílená; ilustrují ji doklady 132 a 133. Úryvek z textu předsedy Svazu šumavských obcí<sup>154</sup> F. Nyklese aktivistům a *některým vědcům* přiřazuje totožnou predikaci – obě skupiny *ujišťují*, navíc o něčem, co není příliš pravděpodobné. Poškozenou skupinou jsou *šumavští obyvatelé* reprezentovaní Svazem. Podobně strukturovaný je text senátora T. Jirsy: hovoří o aktivistech a vědcích *podporujících bezzásahový experiment, ekologisté* či *nevládní ekologické organizace* mají vazby na vědce, správu NPŠ i ministerstvo; do role jejich odpůrců staví *lesnické odborníky* a *místní a regionální samosprávu*, do role obětí pak *lidí zažívající pocit beznaděje*. Jirsa v tomto případě pracuje s obrazem složité klientelistické sítě poháněné nikoli ziskem, nýbrž ideologií. Nadějí pro člověka jsou zastupitelé v širokém smyslu slova a *lesníci*, reprezentanti tradičního přístupu tvořícího protipól *experimentu*.

---

<sup>154</sup> Svaz šumavských obcí byl založen 30. 3. 2007, tedy bezprostředně po rozhodnutí ministra Bursíka nezasahovat na rozsáhlých plochách disturbovaných orkáem Kyrill a nahradit stávajícího ředitele A. Pavlíčka F. Krejčím. Cílem Svazu bylo především postavit se na odpor „experimentům ochrany přírody“. Navzdory existenci *Regionálního sdružení Šumava* založeného v roce 1993 se Svaz (resp. jeho předseda) postupem času stal dominantním reprezentantem postoje „obcí“, „obyvatel“ ad. Pozoruhodnou skutečností je, že první předseda Svazu, F. Nykles, nikdy nestál v čele žádné šumavské obce. Pro více informací o Svazu viz <<https://svazobci.sumavanet.cz>>, cit. 12. 2. 2020.



Tabulka 6: Poměr kolokací *ekologický aktivista* : *ekologická organizace* ap.

<b>1991–2000</b>		<b>2004–2006</b>		<b>2008–2010</b>	
<i>ekologický</i> celkem	740		416		663
<i>ekol. organizace, hnutí, iniciativa, sdružení</i>	154		121		102
<i>ekol. organizace</i> ad. + <i>ekol. aktivista</i>	436		222		241
ekol. aktivista	282	ekol. aktivista	101	ekol. aktivista	139
ekol. organizace	61	ekol. organizace	65	ekol. organizace	59
ekol. hnutí	57	ekol. sdružení	23	ekol. hnutí	28
ekol. iniciativa	28	ekol. hnutí	24	ekol. iniciativa	7
ekol. sdružení	8	ekol. iniciativa	9	ekol. sdružení	8

Tabulka 7: Kolokáty lemmatu *aktivista* v letech 2008–2010.

	<b>kolokát</b>	<b>freq</b>	<b>T-score</b>	<b>log likelihood</b>	<b>logDice</b>
<b>1</b>	ekologický	140	11,83	2103,01	12,31
<b>2</b>	duha	44	6,63	525,45	10,61
<b>3</b>	hnutí	38	6,16	443,7	10,44
<b>4</b>	Jaromír	22	4,69	269,2	10,43
<b>5</b>	přivazovat	10	3,16	159,37	10,28
<b>6</b>	Bláha	22	4,69	253,71	10,15
<b>7</b>	blokáda	9	3	117,45	9,87
<b>8</b>	protestovat	5	2,23	62,37	9,12
<b>9</b>	vědec	11	3,31	109,96	9,12
<b>10</b>	podat	7	2,64	73,49	9,02
<b>11</b>	stížnost	5	2,23	56,29	8,92
<b>12</b>	souhlasit	8	2,82	78,43	8,86
<b>13</b>	zabránit	5	2,23	52,05	8,72
<b>14</b>	podporující	3	1,73	47,94	8,64
<b>15</b>	naopak	8	2,82	73,7	8,6
<b>16</b>	legálně	3	1,73	40,6	8,56
<b>17</b>	ekolog	6	2,44	55,86	8,48
<b>18</b>	1999	3	1,73	34,69	8,4
<b>19</b>	veřejně	3	1,73	33,49	8,35
<b>20</b>	kácení	7	2,63	61,26	8,32
<b>21</b>	mediální	3	1,73	32,08	8,27
<b>22</b>	pozornost	3	1,73	31,93	8,26
<b>23</b>	vadit	4	1,99	37,99	8,26
<b>24</b>	předat	3	1,73	31,85	8,26
<b>25</b>	tvrdit	8	2,81	67,96	8,24
<b>26</b>	skupina	6	2,44	49,98	8,04
<b>27</b>	Drobíl	3	1,73	28,75	8,03
<b>28</b>	zdůraznit	3	1,73	28,4	8
<b>29</b>	požadovat	3	1,73	28,11	7,98
<b>30</b>	obávat	3	1,73	27,95	7,96
<b>31</b>	žaloba	3	1,73	27,72	7,94
<b>32</b>	správce	4	1,99	33,52	7,85
<b>33</b>	prostor	4	1,99	33,36	7,83

34	organizace	4	1,99	33,28	7,83
35	návštěva	3	1,72	26,35	7,8
36	vysvětlovat	3	1,72	26,32	7,8
37	politika	3	1,72	26,29	7,79
38	bránit	3	1,72	26,23	7,79
39	snad	3	1,72	26,05	7,77
40	stejně	4	1,99	32,2	7,71
41	tehdy	3	1,72	25,16	7,66
42	vojenský	3	1,72	24,57	7,59
43	sdružení	4	1,98	30,84	7,55
44	podpora	3	1,72	24,14	7,54
45	politik	5	2,22	37,39	7,53
46	zelený	6	2,43	43,99	7,51
47	strom	15	3,83	105,76	7,51
48	slovo	3	1,72	23,5	7,45
49	loňský	3	1,72	23,37	7,43
50	podobný	3	1,72	23,04	7,38

- (128) *Nynější ředitel správy Národního parku Šumava František Krejčí říká, že teď je na jakékoli zásahy pozdě. My se samozřejmě můžeme přít, jestli bylo pozdě, když se tu protestovalo, když se tu aktivisté přivazovali ke stromům, když se tu zkoušely různé experimenty při zastavování kůrovce, když se tu za velké peníze odkorňovaly stromy nastojato.* (Rippelová 2008a)
- (129) *Záchraně pralesa ale bloádou zabránili ekologií aktivisté. Přivazovali se k napadeným stromům a přemalovávali značení, aby pak mohli křičet, že se místo nich kácejí zdravé. Bloádu pořádalo Hnutí Duha. Kvůli hrozbě vysoké pokuty se k ní ale oficiálně nehlásilo.* (Brezina 2009a)
- (130) *Záchraně pralesa na Trojmezné ale násilnou bloádou zabránili ekologií aktivisté. Přivazovali se k napadeným stromům a přemalovávali značení, aby pak mohli lesníky skandalizovat, že místo nich kácejí zdravé. Bloádu oficiálně svolalo několik vědců a pořádalo ji Hnutí Duha. Kvůli hrozbě vysoké pokuty se k ní ale oficiálně nehlásilo.* (Brezina 2009b)
- (131) *V průběhu boje o Šumavu vystoupilo postupně mnoho subjektů, z nichž každý měl jiné představy. Jeden chtěl to a druhý zas ono. Mezi tyto subjekty patřilo ministerstvo životního prostředí a ministerstvo zemědělství, vedení správy parku, různorodé skupiny vědců, ekologií aktivisté, starostové.* (Holub 2009)
- (132) *A ujišťování některých vědců nebo aktivistů, že za několik desítek let bude postupující suchý les nahrazen lesem stabilním a zdravým (zázračně vzniklým z uschlých smrkových monokultur), šumavským obyvatelům moc klidu nepřidá.* (Nykles 2009)
- (133) *Zveme čtenáře, přijďte se podívat na experimentální plochu kolem Plešného jezera, kde na mimořádně rozlehlou plochu souší ve stovkách hektarů navazují díky této bezzásahovosti rozsáhlé holiny vzniklé na extrémních stanovištích. Tam ať aktivisté*

*a vědci podporující bezzásahový experiment dokazují dopady na cenné biotopy a údajně nový stabilní les. Každý odsud odcházející člověk má husí kůži a pocit beznaděje.* (Jirsa 2009d)

### **Kolokace aktivista/ekolog – (přírodo)vědec/občan ad.**

K dokreslení předchozích analýz pozice aktivistů v diskurzu o NPŠ jsem na materiálu subkorpusů 1991–2000 a 2008–2010 provedl paralelní test toho, s jakými aktéry vstupovali aktivisté do vztahu v hranicích jedné věty. Zvolil jsem k tomu následující formy dotazů:

```
[lemma="aktivista|ekolog"][]{0,50}[lemma="vědec|přírodovědec|ekolog"]within <s/>
[lemma="aktivista|ekolog"][]{0,50}[lemma="obyvatel|občan|obec"]within <s/>
[lemma="aktivista|ekolog"][]{0,50}[lemma="správa|vedení"]within <s/>
```

Z analyzovaného materiálu vyplývá, že lemmata *aktivista* a *ekolog* jsou v mnohých případech užívána synonymně. Dělo se tak už koncem 90. let v souvislosti s první bloádou. Např. v dokladu 134 brání kácení *aktivisté Hnutí Duha* spolu s *ekology z dalších nevládních organizací*. Ekologové zde tedy nejsou podmnožinou (přírodo)vědců, ale spíše ‚ochránci přírody‘; jelikož v dokladu chybí jakákoli zmínka o veřejnosti či občanech, lze prohlásit, že implicitně tvrdí, že se blokády účastnili jen členové určitých institucí. V materiálu z 90. let jsem však vedle ztotožňování ekologů s aktivisty narazil také na doklady, jež s pojmem *ekolog* pracují jakožto s ekvivalentem pojmu (přírodo)vědec (viz doklad 135). *Aktivisté/ekologové* ve významu ‚ochránci přírody‘ jsou koncem 90. let běžně stavěni po bok (zvl. některých) (přírodo)vědců a společně s nimi do opozice vůči lesníkům. Podobné schéma je patrné také v letech 2008–2010, výjimku tvoří jeden text senátora T. Jirsy, v němž proti aktivistům stojí *vědci* ve významu ‚lesničtí odborníci‘ (viz doklad 136).

Úzký vztah lexémů *aktivista* a *ekolog*, který z provedeného rozboru vyplynul, není ničím neobvyklým také mimo hranice vlastního diskurzu o NPŠ; nejvýznamnějšími kolokáty lemmatu *ekolog* podle logDice v obecném korpusu Syn v7 (Křen et al. 2018) jsou kromě *Duhy* či *Arniky* také např. *protestovat*, *spalovna* či *Temelín*. Kontaminaci obou jednotek proto v kontextu analyzovaného diskurzu nelze považovat za projev jedinečné strategie. Tento obecný rys se však součástí konkrétních diskurzních strategií prokazatelně stal. Analýza vztahu jednotek *aktivista/ekolog* a *obyvatel/občan/obec* totiž odhalila, že někteří aktéři využili sémantické vágnosti lexému *ekolog* k tomu, aby vytvořili přesvědčivý obraz jednoty vědců,

aktivistů a správních orgánů.<sup>155</sup> Tak např. senátoři T. Jirsa a J. Rippelová v dokladu 137 označením *ekolog* vyjadřují příslušnost daného aktéra k *nevydařenému experimentu* (ibid.). Tuto širokou skupinu zároveň stavějí do pozice klíčového škůdce zájmů šumavských obyvatel/obcí. Odkazem na průzkum veřejného mínění, který si v roce 2008 Ministerstvo životního prostředí od agentury STEM skutečně nechalo zpracovat, vytvářejí obraz arogance, s níž ekologové k obyvatelům regionu přistupují.<sup>156</sup> M. Zeman pak proti *ekologům*, kterými míní ministerstvo a správu parku (sic!), staví nikoli místní obyvatele, ale přímo *občany*, podobně jedná V. Klaus, který pojmem *ekolog* označuje širokou skupinu zahrnující též ministra Bursíka: „S tou Šumavou je třeba něco udělat a nehrát taková divadýlka, jaké hrají různí naši ekologové v čele s panem ministrem Bursíkem.“ (Fialová et al. 2008). Nesoulad zájmů obyvatel/obcí, resp. starostů obcí a ekologů (výjimečně též aktivistů) je ve sledovaném období výrazným, i když nečetným, obrazem, s nímž pracují nejen politici, ale také mainstreamová média (zvl. zpravodajství). Pozoruhodné je, že materiál z 90. let vykazuje převahu zcela jiného schématu: aktivisté/ekologové jsou zde stavěni po bok obcí. Všechny doklady z tohoto období se týkají významné legislativní změny, jejímž důsledkem byl převod rozsáhlých pozemků (včetně těch lesních) do majetku obcí ležících v národním parku.<sup>157</sup> Příslušné texty komentují společný zájem aktivistů/ekologů a obcí na udržení půdy v NPŠ v majetku státu. Obce i ekologové, stejně jako správa mají zájem na tom, aby stát převedl takové pozemky, na nichž bude možné hospodařit; tedy nikoli ty, které leží na území NPŠ.<sup>158</sup> Podobný postoj mají ekologové a obce také v otázce nakládání s vytěženým dřevem (srov. doklad 138) – oba aktéři vytýkají správě parku špatné hospodaření s ním. Obraz vztahu obyvatel ap. a ekologů ap. je tedy v obou sledovaných obdobích diametrálně odlišný.

Podobně je tomu se vztahem aktivistů/ekologů a správy/vedení parku. Zatímco v 90. letech, resp. na jejich konci, je vztah ekologů a Správy NPŠ zobrazován jako nesmiřitelný,

<sup>155</sup> Srov. též repliku T. Jirsy „[...] před několika lety zvítězila zcela jiná koncepce, kterou udělala úzká skupina lidí ekologických aktivistů a prostě řekla, nebudeme zasahovat proti kůrovci, což prostě na Šumavě, kde je většina stromů smrkových a ten kůrovec působí jako škůdce, prostě vede k tomu, že odumírají nejrozsáhlejší plochy lesa ve střední Evropě a samozřejmě s tím se nemůžeme jako politici smířit. Já jsem senátor na jižní části Šumavy a já se ztotožňuju se stanoviskem Jihočeského kraje a usilujeme o to, aby prostě vláda, která vyhlásila národní park, tak aby ta vláda projednala tu situaci, která teď nastala a aby řekla, ano, tohle je národní park, který chceme, anebo ne.“ (Lutonský a Šulcová 2008).

<sup>156</sup> V textu průzkumu (viz <[https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/news\\_pruzkum\\_jihocesi\\_davaji\\_prednost\\_ochrane\\_prirody/\\$FILE/0809stem\\_sumava.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/news_pruzkum_jihocesi_davaji_prednost_ochrane_prirody/$FILE/0809stem_sumava.pdf)>, cit. 12. 2. 2020) však stojí pouze to, že „Významná většina (77 %) Jihočechů se přiklání také k názoru, že NP Šumava je pro místní obce ekonomickým přínosem kvůli přílivu turistů [...]“ (STEM 2008).

<sup>157</sup> Jde o zákon č. 172/1991 Sb., resp. jeho novelu 114/2000 Sb.

<sup>158</sup> Konečné rozhodnutí státu znamenalo převedení tisíců hektarů lesních pozemků NP včetně I. zón do vlastnictví obcí. Zvláště ze požadavků města Volary a Kašperské Hory se tak pro park stala významná zátěž. Zejména Kašperské Hory dlouhodobě a úspěšně vymáhaly kompenzaci škod vzešlých z nemožnosti standardně lesnický hospodařit (srov. doklad 142).

v období o deset let později je traktován zcela opačně. V několika textech jsou ekologové a správa parku přímo ztotožněni (srov. doklady 139 a 140); obraz široce sdílených zájmů na straně (konstruovaného) protivníka (ať už sdílených zájmů mezi správou a aktivisty nebo např. mezi vědci a ministerstvem, srov. doklady 109 a 125) je totiž nezbytnou podmínkou vedení úspěšné polarizační strategie (viz kap. 5 a 6). Sémantická vágnost lexému *ekolog*, který byla podle mých poznatků podporovaná také diskurzem o NPŠ, této strategii významně napomohla.

- (134) *Upozornit na možnost různých přístupů k likvidaci kůrovcové kalamity na Šumavě je hlavním cílem koncertu a pochodu s podtitulem Pro Národní park Šumava, které o víkendu pořádá Hnutí Duha. Jeho aktivisté spolu s ekology z dalších nevládních organizací již týden vlastními těly brání kácení kůrovcem napadených stromů v prvních zónách šumavského parku. (ČTK 1999a)*
- (135) *Jak ukazují spory šumavských lesníků a ekologů, ne vždy si správci lesů a ekologové zcela rozumí v tom, co potřebuje současný les. Na obou stranách barikády přitom většinou stojí lidé s podobným vzděláním a podobně proklamovanou láskou k přírodě. (Malina 2000)*
- (136) *Když v roce 1999 ekologičtí aktivisté zablokovali zpracování kůrovcem napadených stromů v relativně malých ohniscích, upozorňovali vědci se specializací na ochranu lesa v ČR i v Rakousku, že dojde ke kalamitnímu přemnožení kůrovců a odumření lesa na velkých plochách. (Jirsa 2008b)*
- (137) *Ekologové si však nechtějí svůj, pro Šumavu tragický omyl přiznat a zaštiťují se pochybnými průzkumy veřejného mínění, dle nichž její návštěvníci suchý les obdivují a šumavské obce z něj bohatnou. Správa NPŠ neustálou mediální kampaní masíruje veřejnost informacemi, že se suchý les samovolně obnovuje a park získává další mezinárodní uznání. (Jirsa a Rippelová 2010)*
- (138) *Současné hospodaření je plundrováním. Hazardérské hospodaření správy parku kritizují u nás nejen ekologové, ale i šumavské obce a – nastojte – lidé, jako předseda Výboru pro životní prostředí Poslanecké sněmovny ing. Miroslav Beneš. (Plzeňský deník 2000)*
- (139) *Tvrzení těch ekologů, zejména Správy národního parku Šumava podporované ministerstvem životního prostředí, že příroda si pomůže sama a je tedy třeba ponechat les přirozenému vývoji, považuji za této kalamitní situace za nesmyslné. Dávám za pravdu jihočeskému hejtmanovi Jiřímu Zimolovi, jenž v rámci své kompetence zvažuje učinit konkrétní právní a hlavně rázné kroky k záchraně ještě dosud živého šumavského lesa. (Vaněček 2009)*
- (140) *Součástí nové zonace bylo scelení nesmyslně rozkouskované I. zóny (135 ostrůvků) a rozšíření bezzásahového území. To se mělo v horizontu 10, 30 a 50 let zvětšit na 30 % plochy parku. Na tom se shodli lesníci, biologové i zoologové. Na fanatické ekology ze správy parku a lobbisty z Hnutí Duha to však bylo příliš pomalu. (Holub 2009)*

## Shrnutí

Z analýzy užití lemmatu *aktivista* vyplývá několik zjištění. Prvním je, že se pojem v diskurzu o NPŠ etabloval až koncem 90. let v souvislosti s rozhodnutím ministerstva provést protikůrovcové zásahy také v I. zónách ochrany přírody. Blokáda těžby v oblasti Trojmezí, která proběhla v létě 1999, vynesla „aktivisty“ do centra pozornosti nejen médií, ale také ostatních aktérů dotavadního diskurzu.

Druhým souvisejícím poznatkem je, že „aktivismus“ jako fenomén byl od počátku spojen s činností Hnutí Duha. Nejstarší doklady pravidelně užívají formu *aktivisté Hnutí Duha* právě proto, že aktivista byl v počátcích hojně užíván ve starším významu ‚činnovník‘. Postupný nárůst výskytu konkurenční formy *aktivisté z Hnutí Duha*, v níž se lexém objevuje už v novějším významu ‚účastník protestních akcí‘, nic nemění na tom, že jakýkoli občanský projev vyjadřující nevoli k (plošnému) potlačování kůrovce, je v rámci zkoumaného diskurzu soustavně a dominantně traktován jako projev institucionalizovaného aktivismu.<sup>159</sup>

Třetím zjištěním je, že aktivismus je už od konce 90. let převážně vnímán nikoli jako projev obrany, nýbrž jako projev nátlaku. Dominuje přitom obraz aktivismu jakožto strategie, která při dosahování svých cílů nebere ohledy na místní obyvatele. Aktivisté přitom standardně nejsou vnímáni jako participanti na veřejném zájmu, jejich cíle jsou převážně autonomní. Za pozoruhodné považují zjištění, že zatímco v nejstarší analyzované periodě není mezi zájmy obcí a aktivistů patrná neshoda, v letech 2008–2010 jsou v příkrém rozporu.

Čtvrté podstatné zjištění je, že v obraze aktivismu postupně narůstá význam rysu ideologičnosti; aktivisté (stejně jako jejich další partneři) jsou často projektováni jako lidé, kteří usilují o naplnění cílů, které vyplývají nikoli z faktů a dat, nýbrž pouze z přesvědčení. Právě proto se v nejmladším zkoumaném materiálu objevuje nové pojmenování *ekologista* (0 výskytů v subkorpusu 1991–2000 × 62 výskytů v subkorpusu 2008–2010).<sup>160</sup> Aktivisté jsou homogenní skupinou, která prosazuje jen své partikulární zájmy<sup>161</sup> na úkor zájmů komplexních

---

<sup>159</sup> Podpůrným argumentem mi je také nadbytečné užívání pojmu. Např. v textu „[Rys] spořádá až čtyři kila masa ‚Šelmy jako rysi do horských lesů jednoznačně patří, protože tu hrají velmi důležitou roli. Loví nemocné nebo slabé kusy,‘ vysvětluje ekologický aktivista z Hnutí Duha Miroslav Kutal.“ (Janouš 2008a) je označení „ekologický aktivista“ zcela redundantní.

<sup>160</sup> Pozoruhodná je distribuce lexému *fundamentalista* – 16 výskytů v 90. letech × 7 výskytů v letech 2008–2010. Zde se trend jeví zcela opačně. Ze 16 výskytů je však v materiálu z 90. let 8 vloženo do úst protivníkům: např. „Ještě před dvěma, třemi roky by se Jaromír Bláha těžko dočkal pochopení médií. Možná by byl nazván ekologickým fundamentalistou, idealistou a snílkem.“ (Holub 1999a), zbytek je užít I. Brezinou, P. Pithartem, M. Komárkem z MF Dnes a A. Blanickým z Haló novin. Oproti tomu nejmladší subkorpus dokládá až na dvě výjimky (V. Kotecký z Hnutí Duha a historik regionu P. Mörtl) pouze neparafrázované užití (M. Komárek z MF Dnes, podnikatel a zakladatel spolku přátel M. Zemana Z. Zbytek a senátor T. Jirsa). Distribuci tudíž považují za spíše rovnoměrnou.

<sup>161</sup> Tendence užívat označení *aktivisté* k pojmenování/vytvoření skupiny nekompetentních aktérů sledujících vlastní (a tedy nikoli obecné) zájmy je zjevná. Dobrým aktuálním příkladem je text šéfa komunikace společnosti

(přirozených/tradičních).<sup>162</sup> Ideologie, o níž se identita aktivistů a jejich partnerů opírá, přitom není nijak zřetelně vymezena; argumentem je také výskyt syntagmatu *zelený aktivista*, který funguje právě jako prostředek propojení *zelené ideologie* s nekompetentním *aktivismem* – vlastnosti, které se diskurzivně vážou k aktivistům (včetně ideologičnosti, nátlakovosti ap.), jsou přenášeny např. na vědce či ministerstvo. Důsledkem této strategie nebo jen jejího (částečného) reprodukování je přesvědčivý obraz fundamentálního nesouladu mezi zájmy široké skupiny sdílející rysy aktivismu a zájmy (lokálních) obyvatel či občanů/veřejnosti reprezentované nejen starosty, ale také a především regionálními politiky nebo prezidentem. Bariéra vystavěná mezi místním a cizím, navíc zpravidla zobrazovaná jako linie mezi tradičním (tj. přirozeným) a nevyzkoušeným, vede nejen k delegitimizaci vědeckých argumentů, ale také k vytvoření schématu, na jehož základě veřejnost nazírá plošné zásahy proti kůrovci nebo např. plán výstavby lanovky jako projev přirozeného vývoje regionu, který se podařilo ubránit proti nebezpečné dominantní ideologii.

---

Home Credit reagující na kontroverzi kolem financování Karlovy univerzity: „Text smlouvy vychází z právní předlohy, kterou univerzita běžně využívá k uzavření partnerství s organizacemi ze soukromé sféry. A přesto právě tato jedna je napadána aktivisty na sociálních sítích.“ (Tománek 2019). Autor do skupiny aktivisté řadí veškeré odpůrce dárcovské smlouvy včetně veškerých hlasů příslušné akademické obce.

<sup>162</sup> Vedle strategie homogenizace se však v diskurzu o NPŠ uplatňuje také komplementární strategie fragmentace (viz poznámku 52). V roce 2009 totiž vzniklo občanské sdružení *Zachraňme Šumavu*, k němuž se od počátku hlásil M. Zeman, Z. Zbytek, T. Jirsa, F. Nykles, starostové Svazu šumavských obcí, J. Stráský ad.; jeho stejnojmennou petici (Petice 2009, viz přílohu 2) např. jako první podepsal tehdejší prezident V. Klaus. Sdružení *Zachraňme Šumavu* se od počátku snažilo vytvořit paralelní „(lokálně) občanský“ *aktivismus* jako protipól těm „(globálním) občanským“ aktivitám, které byly v rámci diskurzu o NPŠ zářimovány právě jako aktivistické – iniciátoři petice proto zvolili také příslušnou (vizuální) prezentaci: pořádali např. pochody s transparenty, na nichž záměrně potlačovali svou politickou příslušnost (viz přílohu 3). Výsledkem měl být obraz heterogenního až polarizovaného aktivismu, resp. přirozeného aktivismu soupeřícího nejen s již etablovaným aktivismem institucionalizovaným, ale také s nekompetentními politiky, správou parku a vědci (srov. Petice 2009: bod 5). V diskurzu o NPŠ se tak dotvořilo silné téma – opozice zájmů místních (legitimních, přirozených) a cizích (revolučních, sobeckých).

### 4.3.3 Obec a obyvatel v diskurzu o NPŠ

V této kapitole zrekonstruuji, v jakých pozicích a vztazích se v diskurzu o NPŠ objevovala subst. *obec* a *obyvatel*. Jde přitom o jednotky, jejichž pozici lze v rámci analyzovaného diskurzu zcela jednoznačně považovat za čelné. Zvláště frekvence lemmatu *obec*, jež je s 9 476 výskyty v celé MediaBank 8. nejfrekventovanějším substantivem vůbec, ukazuje k významnosti tématu vztahu instituce národního parku a obcí ležících na jeho území. Národní park Šumava se totiž rozprostírá v katastrech celkem 22 obcí, z nichž 6 (Horská Kvilda, Kvilda, Modrava, Prášily, Srní a Stožec) se v parku nachází celým svým územím. V českém kontextu jde o specifickou situaci – žádný z dalších třech národních parků (Krkonošský, Podyjí a České Švýcarsko) na svém území nemá zastavěné a (trvale) obývané plochy; stejně tak ani přeshraniční Národní park Bavorský les. Přesto v NPŠ od počátku platí shodná pravidla jako v ostatních územích téhož typu – zástupci *dotčených obcí* (Zákon 1992: §17) mají zaručené místo v Radě parku a jsou samozřejmými účastníky projednávání zonace. Specifikem obcí spadajících do NPŠ je také to, že všechny po roce 1945 ve své dlouhodobé (tj. „původní“) podobě zanikly. Německojazyčné obyvatelstvo, které tvořilo jádro zdejšího osídlení, bylo totiž po II. světové válce téměř kompletně vystěhováno a nahrazeno tzv. dosídlenci, jejichž počet však zdaleka nepokryl předválečnou strukturu a hustotu: mezi lety 1945 a 1950 došlo k poklesu počtu obyvatel na třetinu a k soustředění původně silně roztroušeného osídlení do několika center, jež přetrvala až do současnosti (viz zvl. Perlín a Bičík 2010: 21–24, 30–32). Významným jevem, který poválečný vývoj území pozdějšího národního parku provázel, bylo postupné narůstání podílu rekreačně využívaných objektů; ačkoli se počet stálých obyvatel po roce 1950 nadále mírně snižoval,<sup>163</sup> od poloviny 80. let je patrný významný nárůst počtu staveb (ibid.). Tento trend vznikem národního parku v roce 1991 jen akceleroval – výstavbou nejen ubytovacích zařízení, ale postupem času též např. apartmánových (investičních) domů nebo tzv. ekofare. Je tudíž potřeba pojem *obec* (ale také pojem *obyvatel*) v kontextu NPŠ vnímat obezřetně; označuje totiž společenství sestávající nejen z lidí, kteří na území parku žijí celoročně, ale také a zejména z lidí, kteří zde pouze podnikají/investují. Z tohoto důvodu je nutné nazírat argumentaci v modelových dokladech 141 a 142 jako problematickou: referuje-li v dokladu 141 označení *místní obyvatel* k obyvateli stálému, pak autor zastírá, že starostové nevyhnutelně reprezentují také zájmy těch participantů obcí, kteří v regionu nežijí – tedy podnikatelů a investorů. Referuje-li toto označení ke všem členům obce, je objektivně nesprávné a zavádějící. Z jiného důvodu je potřeba považovat za nesamozřejmé tvrzení náměstka tehdejšího ministra životního

---

<sup>163</sup> Na území NPŠ dnes stabilně žije zhruba 2 000 lidí.



prostředí J. Běleho v dokladu 142. Spojení *původní vlastník a historický majetek* se zde váže na presupozici, podle níž se identita současných obcí odvozuje od jejich identity před rokem 1945, a jejich nositeli tudíž primárně nejsou obyvatelé, nýbrž prostor. Představu *historičnosti* či *původnosti* majetku, jehož *původní* vlastníci (nedobrovolně) opustili region před více než padesáti lety, považují za kontroverzní.<sup>164</sup>

(141) *Přibližně od roku 1994, čili tři roky po založení Národního parku Šumava, se starostové šumavských obcí snaží s orgány životního prostředí, tj. s příslušným ministerstvem a se správou národního parku, domluvit na základní a koncepční územní strategii. Nikoliv ke spoluúčasti na vládnutí, která je spolu s odpovědností zcela jasně dána příslušným zákonem, ale na podmínkách určitého kompromisu mezi způsobem provádění ochrany přírody a podmínkami života pro místní obyvatele. Jinými slovy, aby se podmínkám života místních lidí věnovala alespoň stejná pozornost jako životním podmínkám rysa nebo tetřeva.* (Nykles 2008a)

(142) *Projednávání novely zákona č. 172/1991 Sb., na základě které by bylo možné vydat 8 400 ha lesů na území všech čtyř českých národních parků obcím, jako původním vlastníkům, považuje Ministerstvo životního prostředí za klíčový moment ochrany přírody. Jeho důsledkem může být destabilizace národních parků. Je nutné zdůraznit, že ministerstvo nikdy nezpochybňovalo oprávněný nárok obcí na jejich historický majetek. Z důvodů hrozící kolize zájmů ochrany přírody se zájmy ekonomickými však vždy podporovalo náhradní řešení.* (Běle 2000)

Popis pozice jednotek *obyvatel* a *obec* jsem postavil na kvalitativním porovnání dokladů vybraných kolokační analýzou.<sup>165</sup>

---

<sup>164</sup> Naprosté přehlížení či potlačování události vysídlení německojazyčného obyvatelstva po II. světové válce přitom není ojedinělé. Ve své dílčí analýze zaměřené na conceptualizaci šumavské minulosti v textech průvodců, fotografických publikací ad. (viz PrefBank) jsem zjistil, že příběh postavený na přehlížení nuceného vysídlení po roce 1945 se objevil např. v textu publikovaném v roce 1984: „Po osvobození v r. 1945 nastal i v tomto kraji čilý budovatelský život, vyznačující se uskutečňováním cílů národní a demokratické revoluce a po r. 1948 i revoluce socialistické. Do bývalé pohraniční části okresů Klatovy a Sušice (sloučených společně s okresem Horažďovice v r. 1960 v jediný okres Klatovy) se jednak vrátili dřívější čeští usedlíci, kteří odtud museli v září 1938 uprchnout, jednak sem přišlo nové obyvatelstvo ze všech krajů republiky.“ (Záloha 1984: 44), ale také v nedávném textu V. Klause: „V kulturní krajině, kde ještě před sto lety byly louky, políčka, silnice, farmy či dílny, kde se čile hospodařilo v lese a kvůli dopravě dřeva budovaly kanály, pily a jiné provozy, tam je dnes za zády veřejnosti a za peníze veřejnosti uměle budován prales. Co dřívější generace vybudovaly, to se cíleně ničí a nechává zpustnout.“ (Klaus 2009: [1–2]) nebo ve výše analyzovaném textu M. Zemana: „Naopak, přejí si [stovky občanů Lipenska, představitelé jejich měst a obcí, lesní inženýři] husté a hluboké šumavské lesy, přejí si stav šumavských lesů, jaký byl před jejich napadením kůrovcem, jako byly před stovkami let, kdy zde hospodařili jejich moudří předkové.“ (Zeman 2009a). Představa historické kontinuity obcí v národním parku proto pravděpodobně vyrůstá z tradovaného silného narativu.

<sup>165</sup> Opět jsem vyšel z metriky logDice a z kontextu –5/+5 tokenů kolem klíčového slova.

## Obyvatel

Lemma *obyvatel* se v korpusu MediaBank vyskytuje celkem 1 444× a je 105. nejfrekventovanějším substantivem; jeho četnost přitom v průběhu času nejprve narůstá a posléze stagnuje: ze 161 výskytů a zhruba 180. pozice v rámci všech doložených substantiv v letech 1991–2000 se v dalším sledovaném období (2004–2006) s 299 výskyty dostává na 74. příčku. Na zhruba téže pozici (81.) se 602 výskyty setravává *obyvatel* také v letech 2008–2010.

Z tabulky 8, která uvádí 50 předních kolokátů ve všech třech sledovaných periodách, je zřejmé, že prominentním a stabilním kolokátem jednotky je adj. *místní*. Kolokace *místní obyvatel*, již lze v rámci diskurzu o NPŠ považovat za stálou (Baker et al. 2008: 286), je pozoruhodná tím, že zpravidla referuje k témuž denotátu jako jednotky *obyvatel* či *obec* – označuje nikoli trvalé (celoroční) obyvatele obcí NPŠ, ale širší skupinu aktérů. Prostřednictvím predikací jednotky *místní obyvatel* je proto diskurzně charakterizována skupina sestávající také např. z lidí, kteří v regionu podnikají či investují. Tento jev je zřetelný např. v dokladu 143, kde dochází ke ztotožnění vůle *místních obyvatel a starostů měst a obcí v lipenské oblasti*,<sup>166</sup> nebo v dokladu 144, v němž autorka za *místní obyvatele* považuje nejen lidi, kteří v regionu žijí, ale také lidi, kteří zde podnikají. V obou případech jde o falešné ztotožnění – starostové přirozeně reprezentují zájmy heterogenní skupiny aktérů, v níž *místní obyvatelé* představují jen jednu složku.<sup>167</sup> Ačkoli materiál MediaBank např. vykazuje nemálo dokladů jednotky *podnikatel*, je zjevné, že v diskurzu o NPŠ je zcela běžné tohoto aktéra upozad'ovat, resp. zahrnovat právě do kategorie *místní obyvatel*.<sup>168</sup> Tento jev považuji primárně za strategii, která slouží legitimizaci investičních záměrů na území NPŠ; především tím, že např. omezování výstavby ze strany orgánů ochrany přírody umožňuje traktovat jako střet zájmů ochrany přírody a zájmů nikoli externích investorů, nýbrž *obyvatel parku*, a tedy jako napětí mezi ochranou přírody a tzv. rozvojem regionu (srov. doklady 145–147 a srov. poznámku 49, která odkazuje ke strategii PR agentury Bison & Rose, již si v roce 2011 najala Správa NPŠ).<sup>169</sup> V krajním případě, který je

<sup>166</sup> A tedy i obcí ležících mimo vlastní území NPŠ.

<sup>167</sup> To mimo jiné dokládá také replika starostky Borových Lad S. Barantálové: „Nemůžeme zastavit veškerou výstavbu v obci pro místní lidi jenom proto, abychom vyšli podnikateli vstříc, který si plánuje, že si postaví x desítek bytu a lůžek [...]. Musíme opravdu počítat s místními obyvateli a ti plánují, že chtějí v obci stavět, chtějí tady mladí lidé zůstat, takže to je pro nás prioritní.“ (Malina 2006) – mluvčí explicitně odděluje *podnikatele, místní obyvatele a zastupitele*.

<sup>168</sup> Srov. hierarchii aktérů „územního rozvoje“ podle J. Blažka a M. Hampla, kteří právě *podnikatele* vyčleňují jako samostatnou skupinu (Blažek a Hampl 2009: 81n).

<sup>169</sup> Pozoruhodná je subverze cílící k narušení obrazu „místního obyvatele“: srov. např. „Máme šanci ve spolupráci se sousedním Národním parkem Bavorský les vytvořit unikátní středoevropský trvale udržitelný projekt v ochraně přírody, který je a bude přínosem i pro nás, místní obyvatele.“ (Krejčí 2008) – ředitel Správy NPŠ se zde pokouší narušit neprostupnost hranice mezi „ochranou“ a „regionem“; nebo „Musíme se tedy rozhodnout, zda chceme ty evropské, teď už ojedinělé krásy a hodnoty, anebo jestli obětujeme Šumavu podnikání, hotelům, rolbám, zábavním parkům a střílení rysů. [...] A zničit dnes nenávratně ty mimořádné hodnoty místním obyvatelům i všem

zde reprezentován dokladem 147, jsou nad zájmy obyvatel stavěny zájmy nikoli *ochrany přírody*, ale přímo *tetřeva* nebo dokonce *kůrovce* – neumožnění investičních záměrů je tedy v rámci zkoumaného diskurzu vnímáno coby motivované podporou *škůdce*.

S představou dichotomie *ochrana přírody* × *územní rozvoj*<sup>170</sup> souvisí také stabilně vyšší frekvence kolokátu *život*. Tematizace života obyvatel NPS, která je přítomná od počátku existence parku, vykazuje ve dvou mladších sledovaných obdobích podobnou povahu – se *životem obyvatel* se pojí adj. *plnohodnotný*, *pohodlný* či subst. *kvalita*, *podmínka*. Jak demonstrují doklady 148 a 149, kvalita života obyvatel se odvozuje od míry uměřenosti ochrany přírody. Podobně funguje také kolokace *obyvatel* – *potřeba* v subkorpusu 2004–2006<sup>171</sup> (viz doklad 150: „ochrana přírody“ zde má ustoupit projektu, který zajistí růst zaměstnanosti).

Poslední výraznou kolokací ve všech třech subkorpusech je *obyvatel* – *návštěvník*.<sup>172</sup> Až na nečetné výjimky jsou obě substantiva v koordinačním vztahu: *obyvatelé a/i návštěvníci*, a vztahují se k nim tudíž totožné predikace (srov. doklad 153). Dlouhodobá tendence propojovat zájmy obou skupin je zřejmá; přimknutí návštěvníků k obyvatelům, kteří jsou přirozeně a soustavně omezováni ze strany ochrany přírody, diskurzivně vytváří silnou koalici. Ta je navíc významně posílena participací kraje.<sup>173</sup> Ačkoli se kraj častěji pojí s jednotkou *obec*, svou roli hraje také ve vztahu k lemmatu *obyvatel*; kraj je bezvýjimečně zobrazován jako obránce prosperity obyvatel a tzv. rozvoje regionu (srov. doklad 154). Snad právě ve snaze rozštěpit silný motiv jednoty obyvatel (navíc reprezentovaných *Svazem šumavských obcí*, viz poznámku 154), návštěvníků a kraje zorganizovalo v letech 2007 a 2008 Hnutí Duha ankety adresované návštěvníkům NPS. Výsledek těchto anket<sup>174</sup> ukázaly, že návštěvníkům bezzáasahový režim v parku spíše vyhovuje. Reakce předsedy svazu obcí F. Nyklese (2007), senátorky J. Rippelové, senátorů T. Jirsy a M. Krejčí (Jirsa et al. [2009]) poukazují na to, že

---

návštěvníkům a především našim dětem, by bylo krátkozraké. Věřím, že starostové si svou zodpovědnost uvědomí a upřednostní záchranu Šumavy před krátkodobým prospěchem.“ (Mach 2008) – autor „místní obyvatele“ odděluje nejen od „podnikatelů“, ale explicitně také od „starostů“.

<sup>170</sup> Na významnost kontrastu mezi „ochranou“ a „rozvojem“ poukazuje také titulek rozhovoru s náměstkem sekce péče o národní park a budoucím ředitelem F. Krejčím: *Je nutné sladit ochranu přírody a rozvoj regionu* (Holub 2006d).

<sup>171</sup> Kolokaci *obyvatel* – *uspokojovat* nepovažuji za relevantní; všechny její doklady pocházejí z totožného textu týkajícího se veřejné dopravy.

<sup>172</sup> Pro subst. *návštěvník* je v rámci MediaBank *obyvatel* podle logDice v rozpětí –5/+5 tokenů vůbec nejvýznamnějším kolokátem.

<sup>173</sup> Možným modelem výkladu úzké vazby krajů a obcí je časové překrytí vzniku instituce kraje a kontroverzního převodu majetku NPS do vlastnictví zvl. šumavských měst (viz poznámku 158).

<sup>174</sup> Viz <[https://www.hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/typo3/NPS\\_turisticka\\_anketa.pdf](https://www.hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/typo3/NPS_turisticka_anketa.pdf)>, cit. 12. 2. 2020; <[https://www.hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/typo3/Anketa\\_Sumava08.pdf](https://www.hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/typo3/Anketa_Sumava08.pdf)>, cit. 12. 2. 2020 a srov. Bláha 2009.

obraz návštěvníka jakožto hráče podporujícího především tzv. rozvoj regionu a nikoli ochranu přírody byl pro mnohé aktéry vysoce důležitý.<sup>175</sup>

Analýza pozice jednotky *obyvatel* v diskurzu o NPŠ ukázala na skutečnost, již lze pro poznání povahy a struktury zkoumaného diskurzu považovat za klíčovou. Běžná a všeobecně sdílená<sup>176</sup> ekvivalence syntagmatu *místní obyvatel* a jednotek *obec* a event. též *starosta* vede k možnosti prezentovat zájmy významných hráčů tzv. regionálního rozvoje (viz Blažek a Hampl 2009) jako přirozené zájmy stálých obyvatel obcí. Nezanedbatelným důsledkem je také to, že standardní konflikt zájmů investorů se zájmy ochrany přírody bývá traktován jako konflikt obyvatel a národního parku v širokém smyslu slova (tzn. včetně např. aktivistů nebo vědců, a to navzdory tomu, že konfrontace aktivistů/ekologů s obyvateli je ve zkoumaném diskurzu explicitně doložena jen sporadicky). Tato primárně diskurzní struktura se pak snadno přesouvá do dalších sociálních praxí; příkladem může být tzv. borůvkový pochod, který v roce 2011 vedl k přímé konfrontaci obyvatel obcí národního parku a účastníků blokády těžby v oblasti Ptačího potoka (viz ČTK 2011). Nápis na transparentech účastníků jako „Začněte chránit taky lidi, nejen brouka“ nebo „Děkujeme aktivistům z paneláků za suchou Šumavu“ vyjadřovaly nejen konflikt místního a cizího, ale také konflikt zájmů ochrany a obyvatel (zde přímo člověka).

---

<sup>175</sup> Krajiní definici (ideálního) *návštěvníka* NPŠ použil např. J. Stráský (viz doklad 155).

<sup>176</sup> Srov. např. formulaci v textu J. Bláhy z Hnutí Duha: „Národní park Šumava nepatří obcím ani jejich starostům. Je nejen národním, ale i mezinárodním přírodním klenotem. Péče o tyto hodnoty tedy musí respektovat oprávněné zájmy místních obyvatel, návštěvníků z celé České republiky i zahraničí a vědců a zbytku společnosti. Nemůže o něm rozhodovat pouze skupina starostů či místních politiků, ani pouze skupina vědců, ani pouze ekologické organizace, ani pouze stát.“ (Bláha 2004) – ačkoli zřetelně odděluje *starosty*, přesto autor ztotožňuje *obce* a *místní obyvatele*; o zájmech externích participantů na obecní politice se nezmiňuje.

Tabulka 8: kolokáty lemmatu *obyvatel* v letech 1991–2000, 2004–2006 a 2008–2010.

	kolokát	freq	logDice	kolokát	freq	logDice	kolokát	freq	logDice
	1991–2000			2004–2006			2008–2010		
1	místní	37	11,83	místní	58	11,63	místní	102	11,40
2	stálý	8	10,45	potřeba	12	9,86	návštěvník	49	10,13
3	prášil	4	9,52	uspokojovat	8	9,73	počet	30	9,88
4	žít	7	9,45	stálý	8	9,66	život	33	9,87
5	počet	6	9,36	doprava	9	9,59	příjem	17	9,60
6	návštěvník	6	9,02	život	12	9,58	obec	85	9,48
7	zdejší	4	8,99	veřejný	10	9,51	většina	22	9,34
8	život	5	8,96	obec	44	9,50	4	14	9,22
9	německý	6	8,92	návštěvník	15	9,49	tamní	12	9,11
10	vesnice	3	8,91	dostatečně	7	9,45	žít	17	9,05
11	železný	4	8,74	trvale	7	9,30	region	18	8,98
12	hlavně	3	8,61	plnohodnotný	6	9,30	tisíc	29	8,91
13	obec	18	8,58	zdejší	7	9,11	žijící	10	8,89
14	většina	4	8,42	žijící	6	9,08	šumavský	57	8,87
15	region	3	8,38	příležitost	6	9,04	trvale	9	8,78
16	000	4	8,34	žít	10	9,01	Modrava	16	8,77
17	přítom	4	8,21	některý	12	8,97	3	15	8,75
18	jakýkoli	3	8,20	většina	8	8,97	150	9	8,73
19	zejména	3	8,09	region	9	8,89	město	15	8,69
20	problém	6	8,08	pro	32	8,78	stálý	8	8,68
21	lidský	3	8,06	zájem	8	8,77	kraj	29	8,66
22	původní	4	8,04	jeho	24	8,74	podmínka	14	8,63
23	Modrava	4	7,99	město	7	8,74	podnikatel	11	8,61
24	pro	16	7,98	110	4	8,73	pro	60	8,58
25	jak	8	7,78	ekonomický	5	8,71	koruna	16	8,57
26	krajina	3	7,76	šumavský	19	8,63	504	7	8,56
27	kdo	3	7,72	i	41	8,60	630	7	8,56
28	moci	11	7,69	určitě	5	8,59	potřeba	10	8,45
29	zůstat	3	7,67	prospěch	4	8,58	i	86	8,39
30	málo	3	7,63	tisíc	8	8,56	ekonomický	8	8,39
31	šumavský	8	7,63	plný	4	8,54	vesnice	7	8,38
32	dnes	4	7,58	vždy	5	8,52	nový	33	8,36
33	pod	3	7,54	podnikatel	5	8,52	péče	11	8,32
34	Vimperk	3	7,54	kraj	13	8,51	seznamovat	6	8,31
35	jít	5	7,50	včetně	5	8,48	pec	8	8,30
36	starosta	3	7,49	pracovní	5	8,42	zhruba	12	8,28
37	situace	3	7,43	okolí	5	8,41	turista	19	8,26
38	z	23	7,39	celkem	4	8,37	udržet	6	8,24
39	Šumava	21	7,39	kolem	5	8,37	odpor	6	8,23
40	jeho	10	7,34	starosta	13	8,36	dvakrát	6	8,21
41	jen	6	7,30	130	3	8,31	práce	12	8,20
42	*	3	7,30	oprávněný	3	8,29	starosta	19	8,19
43	chtít	4	7,29	ochránce	5	8,28	turistika	7	8,18

44	proti	6	7,29	někdejší	3	8,27	15	8	8,12
45	velký	5	7,29	zaměstnání	3	8,25	zájem	10	8,10
46	po	7	7,25	Šumava	39	8,25	sto	9	8,09
47	)	9	7,24	omezovat	3	8,25	ha	12	8,08
48	však	6	7,21	turista	9	8,24	mezi	15	8,06
49	s	18	7,19	Boletice	6	8,21	ruch	7	8,05
50	názor	3	7,16	Vimperk	4	8,21	služba	7	8,05

- (143) *Horský masiv Smrčina na pravém břehu Lipna poblíž hranice s Rakouskem by byl podle názoru místních obyvatel výhodným místem pro vybudování rakousko-českého areálu pro zimní sporty. Studie, jejímž garantem je ministerstvo hospodářství, uvádí nejméně šest variant, kde a jak vytvořit sjezdovky a vleky. Starostové měst a obcí v lipenské oblasti si od lyžařského centra slibují, že přinese lidem nové pracovní příležitosti a v zimě oživí kraj.* (Binterová 1996)
- (144) *Je nejvyšší čas diskutovat o této vizi s lidmi, kteří na Šumavě žijí, pracují, podnikají. Zatím totiž o bezzásahových zónách rozhoduje úzká skupina ekologů bez konsenzu místních obyvatel. Vypadá to, že na Šumavě vzniká zakázané pásmo z dob socialistických zátarasů, ale mnohem větší.* (Honsová 2009)
- (145) *Šumavský region takový zákon, který by skloubil dlouhodobé zájmy ochrany přírody s přirozenými zájmy obcí, se zlepšováním života místních obyvatel i s rozvojem šetrné turistiky, nutně potřebuje. Proto se uskutečnila celá řada jednání, kterých se zúčastňovali nejen pracovníci parku, ale i zástupci Plzeňského a Jihočeského kraje, starostové šumavských obcí, kterých se zákon dotýká, i pracovníci Ministerstva životního prostředí ČR.* (Císler 2001)
- (146) *Požadavky ochránců přírody jsou totiž mnohdy ve velkém rozporu s možným rozšířením pracovních míst a trhu. Vztít věci do svých rukou se tady snaží i sami občané. Dokladem toho je například nedávná petice za vznik lanovky spojující Hochficht s českou stranou, kterou nyní podepisují lidé na Hornoplánsku. Ta navazuje na dřívější snahu místních hoteliérů přesvědčit ministerstvo životního prostředí, že je tento krok pro region velice důležitý.* (Deník.cz 2009)
- (147) *[...] tady se zapomíná jedno, že ten místní občan, ten místní obyvatel by měl mít skutečně stejná práva, jako jsou přisuzovány kupříkladu kůrovci, nebo jaké jsou přisuzována kupříkladu tetřevu.*<sup>177</sup> (Denčevová 2008a)
- (148) *Koalice pro Plzeňský kraj v oblasti Národního parku Šumava a jeho okolí chce prosazovat „sladění nezbytné a rozumné ochrany přírody s rozumným hospodářským rozvojem tohoto území, který povede ke zlepšení kvality života zdejších obyvatel a k vyšší prosperitě tohoto území postavené na turistické atraktivitě.“* (Charvát 2008)
- (149) *Pro nás je hodnota přírody zásadním kapitálem; to, co jinde představuje průmyslová zóna, to je u nás, coby potenciál rozvoje regionu, krásná a poměrně zachovalá příroda. Její ochrana je proto jedním z významných kritérií pro strategické cíle ve všech oblastech*

<sup>177</sup> Replika starosty Modravy A. Schuberta.

*rozvoje. Kraj spatřuje svou úlohu v prosazování takových postupů ochrany přírody, které zaručují obyvatelům plnohodnotný život.*<sup>178</sup> (Řeřichová 2005)

- (150) *Plán, jak zvýšit turistickou atraktivitu Lipenska a využít přitom části vojenského prostoru Boletice, dnes podpořili krajští zastupitelé. Tvůrci nové studie označili Špičák za kompromis, který by mohl být přijatelný pro armádu, ochránce přírody i potřeby obyvatel tohoto území, které sužuje vysoká nezaměstnanost.* (ČTK 2006)
- (151) *Alarmující není ani tak to, že správa parku a obce mají na některé věci rozdílné názory. To je přirozené. Alarmující je, že se už dvacet let kvůli zarytosti úzké skupiny fanatických ochránců přírody obě strany nedokáží dohodnout – ke smůle obyvatel a návštěvníků Šumavy.* (Marek 2008)
- (152) *Jako zastupitelé kraje jsme společně se starosty a obyvateli obcí pro ochranu přírody, včetně ptáků. Nebudeme ale podporovat omezení, která utlumí rozvoj regionu a ve svém důsledku připraví lidi o práci.*<sup>179</sup> (Remešová 2004)
- (153) *Dnešní občan České republiky má přitom svou představu, jak trávit volný čas. Já jsem schopen trávit svůj volný čas jako Karel Hynek Mácha, jít a vyspat se v nouzovém nocležišti. Většina Čechů je ale nanejvýš tak ochotna sem na týden přijet, dívat se chvilku v infocentru na 3D filmy, jak je Šumava krásná na obrázcích, někam dojít, ale ne moc daleko, a pak do bazény a podobně. Jinak sem nepřijedou a nedají místním vydělat.* (Kaiser 2011)

## Obec

Z tabulky 9, která zachycuje nejvýznamnější kolokáty lemmatu *obec* podle asociační míry logDice v rozpětí -5/+5 tokenů, je patrné, že užívání jednotky prošlo mezi 90. lety a rokem 2010 proměnami. Zatímco v subkorpusu 1991–2000 dominují kolokáty *majetek* a *historický*, mezi lety 2004 a 2006 významnost těchto kolokací klesá a objevuje se důležitý kolokát *kraj*; ten přetrvává až do nejmladší sledované periody, v níž se prosazují kolokáty *svaz* a *předseda*. Stabilní pozici vykazuje kromě *starosty*, *správy* a nerelevantního adj. *šumavský* též důležitý *rozvoj*.

Vysoká frekvence adj. *historický* a subst. *majetek*, nejčastěji ve spojení *historický majetek* (mezi lety 1991 a 2000 celkem 111×) spadá téměř bezvýjimečně do roku 2000 a souvisí s novelizací zákona č. 172/1991 Sb. o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí (viz poznámku 157). Nesamozřejmost této (sdílené) představy o kontinuitě identity obcí na území příhraniční Šumavy jsem popsal už výše; považuji ji za symptomatickou

<sup>178</sup> Replika hejtmána Jihočeského kraje J. Zahradníka.

<sup>179</sup> Citace J. Vlacha (ODS), náměstka jihočeského hejtmána.

a v důsledku také za konvenující konkrétním politikám (viz již zmíněné strategie V. Klause či M. Zemana).

Výskyt kolokace *obec – kraj*, který registruji až v subkorpusu 2004–2006, souvisí s nástupem nového aktéra. Instituce kraje, jež vznikla na sklonku roku 2000, se v diskurzu o NPŠ stala silným hráčem. Národní park se náhle octl nejen na území 22 obcí a třech senátních obvodů (domažlického, strakonického a českokrumlovského), ale také dvou krajů – Plzeňského a Jihočeského. Zvláště hejtmani Jihočeského kraje do diskurzu o NPŠ dodnes intenzivně vstupují.<sup>180</sup> Kraj zaujímá téměř bezvýhradně pozici partnera obcí; důkazem je převažující koordinační vztah mezi oběma substantivy, který je realizován spojkami *a, i* nebo juxtapozicí; děje se tak běžně v publicistice i zpravodajství (srov. doklady 154 a 155). Subkorpus 2008–2010 ukazuje na to, že svazek mezi kraji a obcemi byl v závěru analyzovaného období již plně etablován. Objevuje se totiž nová strategie, která nestaví na tom, že kraje a obce společně něco chtějí či o něco usilují, ale na tom, že s obcemi a kraji coby těsnými partnery vstupuje do vztahu další aktér. Obce a kraje se tak dostávají do role homogenního pacientu. Tento jev registruji běžně také v předchozím období, kde má však rozdílnou povahu: např. struktura *jednání vedení parku s krajem a obcemi* nebo *dosáhnout dohody s obcemi a kraji* poukazuje spíše na vzájemnou podporu obou aktérů, která vede k jejich jednotě. V dokladech 156 a 157 je však vztah rozdílný; obě instituce zde vystupují jako skutečný celek – jsou jednou *stranou* a mají společný *zájem*. Hybatelem uvedeného posunu se pravděpodobně mimo samu komunikační aktivitu konkrétních aktérů (primárně samotného hejtmana Jihočeského kraje) stalo také založení *Svazu šumavských obcí* (viz poznámku 154), který se bezprostředně po orkánů Kyrill v kontextu šumavské problematiky stal předním reprezentantem existence obcí a obyvatel – Svazem byla např. zaštitěna petice *Zachraňme Šumavu* iniciovaná stejnojmenným občanským sdružením se sídlem v Hluboké nad Vltavou, která mimo jiných propojila obce, kraje, jihočeské a západočeské senátory,<sup>181</sup> prezidenta Klause a budoucího prezidentského kandidáta Zemana (Petice 2009, viz přílohu 2).

Důležitým zjištěním, které souzní s mým předchozím pozorováním, je to, že v diskurzu o NPŠ jsou obce do opozice vůči ekologům/aktivistům stavěny zcela ojediněle (srov. např. doklad 158). Poměrně silný je však obraz konfliktu obcí se správou parku. Tento motiv, jehož

---

<sup>180</sup> Hejtman J. Zahradník produkoval první texty v roce 2004 v souvislosti s Naturou 2000 a s plánem vybudování lyžařského areálu v oblasti vojenského újezdu Boletice. Přímou do diskurzu o NPŠ vstoupil roku 2005 textem *V šumavských lesích probíhá jeden gigantický experiment* (Zahradník 2005a) a setrval v něm až do konce svého mandátu v roce 2008. Od roku 2004 se J. Zahradník začal také pravidelně objevovat v rozhovorech a debatách s tematikou Šumavy.

<sup>181</sup> Argumentem pro přítomnost uvedené strategie je také to, že senátor českokrumlovského obvodu T. Jirsa sám sebe tituluje „senátorem jižní části Šumavy“ (viz Jirsa 2006b).



četnost a významnost v průběhu času narůstá (srov. tabulku 9), plně odpovídá dynamice analyzovaného diskurzu. Správa parku se skutečným protivníkem obcí stala až v momentě, kdy došlo k jejímu přesvědčivému propojení s představou ideologičnosti (viz kap. 4.3.2), ale také v okamžiku, kdy se obyvatelé, resp. jejich významná část, ztotožnili s podnikateli, a v důsledku toho se vyhranili proti ochraně přírody jako takové; tedy tehdy, kdy se naplňováním tzv. rozvoje obcí stal boj proti ochraně přírody a kdy se kůrovec stal konkurentem člověka.

Tabulka 9: Kolokáty lemmatu *obec* v letech 1991–2000, 2004–2006 a 2008–2010.

	kolokát	freq	logDice	kolokát	freq	logDice	kolokát	freq	logDice
	1991–2000			2004–2006			2008–2010		
1	majetek	142	11,30	šumavský	301	11,7	svaz	362	11,61
2	šumavský	139	10,80	starosta	220	11,39	šumavský	621	11,57
3	starosta	81	10,55	s	295	10,84	starosta	299	10,98
4	historický	61	10,33	park	279	10,37	předseda	201	10,68
5	park	311	10,17	a	510	10,25	s	530	10,53
6	území	86	10,13	i	167	10,14	park	623	10,45
7	mít	141	10,05	kraj	81	10,02	Nykles	151	10,43
8	rozvoj	50	9,97	národní	142	9,95	zástupce	153	10,35
9	s	153	9,89	v	368	9,89	národní	364	10,23
10	mezi	53	9,83	na	306	9,88	kraj	183	10,21
11	národní	136	9,74	.	834	9,88	a	1006	10,02
12	který	142	9,70	rozvoj	57	9,85	František	148	10,01
13	a	349	9,68	správa	88	9,77	i	332	9,94
14	les	124	9,64	se	283	9,71	Šumava	415	9,9
15	pro	78	9,60	který	149	9,7	.	1697	9,72
16	sdružení	36	9,58	pro	93	9,66	rozvoj	95	9,64
17	zákon	51	9,53	mít	120	9,64	správa	158	9,53
18	zástupce	37	9,52	,	834	9,6	na	543	9,53
19	být	423	9,50	jeho	76	9,59	mezi	102	9,52
20	pozemek	35	9,47	být	439	9,58	obyvatel	86	9,49
21	o	114	9,46	představitel	42	9,57	který	283	9,49
22	.	676	9,44	Modrava	49	9,56	území	134	9,49
23	na	212	9,42	bavorský	53	9,53	„	236	9,48
24	dostat	36	9,41	právo	42	9,51	,	1702	9,47
25	v	308	9,40	obyvatel	44	9,5	se	526	9,42
26	Šumava	108	9,37	území	67	9,49	v	596	9,39
27	obec	56	9,37	že	138	9,48	mít	198	9,34
28	stát	46	9,34	zástupce	42	9,47	že	275	9,33
29	z	113	9,34	o	111	9,46	pro	153	9,32
30	,	723	9,32	ani	47	9,42	být	816	9,28
31	i	88	9,30	některý	45	9,4	z	223	9,27
32	vlastnictví	27	9,25	chtít	55	9,37	Modrava	73	9,26
33	se	223	9,25	prostředí	59	9,35	ale	158	9,26

34	některý	36	9,25	Šumava	110	9,33	město	71	9,22
35	správa	77	9,24	ministerstvo	50	9,33	“	193	9,22
36	jeho	9	9,22	mezi	44	9,33	NP	95	9,21
37	k	79	9,21	ten	168	9,32	jednání	72	9,21
38	mimo	29	9,21	město	37	9,29	ten	338	9,15
39	že	129	9,18	strana	46	9,29	strana	91	9,15
40	NPŠ	36	9,18	„	99	9,28	chtít	92	9,12
41	představitel	26	9,14	z	104	9,28	jenž	77	9,08
42	svůj	46	9,14	k	76	9,26	o	179	9,08
43	nárok	24	9,10	další	49	9,26	představitel	56	9,03
44	do	59	9,06	svůj	51	9,19	dohoda	62	9,01
45	katastr	23	9,05	tak	56	9,19	bavorský	70	8,99
46	jenž	40	9,05	životní	51	9,18	obec	100	8,95
47	ha	34	9,04	ale	69	9,16	všechn	76	8,91
48	vztah	24	9,03	tento	63	9,11	Jiří	59	8,9
49	tento	59	9,02	nový	49	9,06	svůj	84	8,9
50	moci	47	9,02	obec	55	9,06	podnikatel	53	8,9

(154) *Jak říkají zastánci práva veta, je-li myšlenka „zpraesnění“ tak dobrá, jistě nebude těžké ji vyargumentovat místním obyvatelům. Toto je postup, že kterého by si naše vláda a ministerstvo životního prostředí měly vzít příklad. Obce na Šumavě i oba kraje dávno volají po tom, aby jim byla dána možnost plnoprávně do způsobu spravování Národního parku na Šumavě promlouvat. (Zahradník 2005b)*

(155) *Ekologům se nelíbí, že se obce snaží Šumavu více otevřít turistickému ruchu, a fakticky odmítají projekty, které v této oblasti kraj a obce podporují. (Pokorný 2004)*

(156) *[...] výstavu si prohlédlo devět tisíc lidí včetně prezidenta Václava Klause, který se postavil na stranu šumavských obcí a krajů, požadujících, aby se problematikou Šumavy zabývala vláda. Iniciátory expozice jsou jihočeský hejtman Jan Zahradník (ODS), senátoři Tomáš Jirsa (ODS), Jiřina Rippelová (ČSSD), Josef Kalbáč (KDU-ČSL) a Svaz obcí Národního parku Šumava. (Právo 2008)*

(157) *Jihočeští zastupitelé vyzvali vládu, aby situaci na Šumavě aktivně řešila v souladu se zájmem obcí a krajů. (Lidové noviny 2009)*

(158) *Jsem proti tomu, aby o rozšiřování bezzásahových zón rozhodovala úzká skupina ekologů bez souhlasu obcí a bez konsensu obou krajů. (Jirsa 2009b)*

## Shrnutí

Na základě provedené sondy do způsobu užívání jednotek *obyvatel* a *obec* konstatuji několik důležitých zjištění, která nejen rozšiřují poznání zkoumaného diskurzu, ale také podporují zjištění předchozí. Klíčový poznatek vzešel z porovnání pozice syntagmatu *místní obyvatel*

s pozicemi jednotek *obyvatel* a *obec* nebo *starosta*. Adj. *místní* se ukázalo být pevným epitetem, které aktérům diskurzu umožňuje celé sousloví distribuovat volně jako synonymum jednotky *obyvatel*. Citované doklady ukazují, že zájmy místních obyvatel jsou v důsledku uvedeného jevu prezentovány jako zájmy obcí. Obce nebo jejich starostové (či předseda *Svazu šumavských obcí*) však objektivně reprezentují zájmy skupiny, která horizont místního obyvatele (který je navíc v oblasti příhraniční Šumavy velmi nečetný; srov. výše v této kap., viz poznámku 163) dalece přesahuje – tato skupina zahrnuje také zájmy regionálních podnikatelů či investorů a v neposlední řadě také např. zájmy krajů. Zájmy těchto hráčů, kteří zpravidla do diskurzu o NPŠ nevstupují, jsou tudíž obecně traktovány jako zájmy místních obyvatel – snaha prosadit např. výstavbu lanovky na území I. zóny nebo budování tzv. ekofaremu na území obcí NPŠ je tak vnímáno jako zájem/potřeba místních obyvatel. Podle mého názoru je právě tento jev důležitou příčinou polarizace debaty o správě Národního parku Šumava: ochrana přírody v širokém smyslu slova, která překáží investičním záměrům (ať už např. tím, že brání vykáčení pásu lesa pro lanovku, nebo tím, že participuje na stavebních řízeních), se stává protivníkem „místních obyvatel“. Střet o způsob managementu (horských) lesů v době kůrovcové gradace proto není nesen pouze *common sense* spočívajícím v nazírání lýkožrouta jako škůdce nebo v neschopnosti akceptovat přirozenost plošného rozpadu vzrostlého lesa, nýbrž také pocitem navozeným prostřednictvím diskurzu, že např. striktní odmítání bezzásahového režimu je nevyhnutelným prostředkem boje za právo na rozhodování o budoucnosti obcí. Celý vyhrocený spor je tedy vyvolán a udržován také nedostatečným (nebo též nedůsledným) vymezením a pojmenováním aktérů, kteří svými partikulárními zájmy skutečně participují na správě regionu.

#### 4.3.4 Polarizace v médiích

Tato kapitola představí dílčí analýzu, která má za cíl nastínit úlohu médií v procesu vývoje polarizace debaty o NPŠ. Zaměřuje se především na to, kteří aktéři na základě jakých schémat figuruji v rozhovorech. Analýza není komplexní, sestává z celkem čtyř příkladů, na jejichž základě představí možný repertoár mediálních postupů:

a) Prvním příkladem je text s titulkem *Anketa. Zasahovat proti kůrovci: Ano, či ne?* (Mladá fronta Dnes 2009). Text představuje odpovědi na dotaz, který redakce položila celkem osmi respondentům: senátorovi T. Jirsovi, předsedovi Svazu obcí NPŠ J. Hůlkovi, radnímu Plzeňského kraje P. Smutnému, senátorce J. Rippelové, radnímu NPŠ P. Stelzerovi, J. Bláhovi z Hnutí Duha, zpěváku D. Bártovi a řediteli parku F. Krejčímu. Výběr respondentů je přitom v textu vysvětlen následovně: „MF Dnes oslovila zástupce z Jihočeského i Plzeňského kraje, kteří mají k problematice na Šumavě co říci nebo se dotýká jejich životů.“ (ibid.). Nестandardní formou *zástupce (odkud)* namísto běžného *zástupce (koho, čeho)* dochází k vyvážení respondentů z jejich institucionálních rolí, predikace *mají co říci nebo se dotýká jejich životů* navíc potlačuje vlastní aktivitu konkrétních aktérů – zatímco např. F. Krejčí k *problematice Šumavy*, jíž je v anketě otázka *managementu kůrovce*, z povahy své funkce *mít co říci* musí, senátor Jirsa nemá ani kompetenci, ani patřičné institucionální zázemí – problematika NPŠ do jeho agendy spadá pouze v důsledku jeho vlastního rozhodnutí. Za nejasné pak považuji to, ke komu referuje formulace *dotýká se životů*: plurálový tvar *životy* vybízí k interpretaci, podle níž je referentů více – kromě D. Barty tak připadá v úvahu především předseda *Svazu obcí* Hůlka. Má-li ale Hůlka zastupovat skupinu, jejíž životy jsou ovlivňovány *problematikou Šumavy*, dochází zde k již popsanému falešnému ztotožnění obcí a stálých obyvatel – Svaz obcí NPŠ oficiálně zastupuje zájmy také dalších subjektů, jež v rámci obcí působí. Všechny popsané aspekty proto interpretuji jako nikoli neutrální; MF Dnes zarámováním „ankety“ i jejich respondentů ve velké míře naplňuje dominantní schémata, která jsem popsal výše: problematika kůrovcové gradace není primárně odborná, *Svaz obcí* zastupuje stálé obyvatele ad. Ačkoli tato zjištění považuji za pozoruhodná a konvenující výsledkům mých předchozích analýz, klíčovým poznatkem je to, že „hlasování“ respondentů skončilo poměrem 1 : 1, a to v pořadí 4× ano vs. 4× ne. Dotazník o osmi respondentech koncipovaný jako vyvážený seznam „pro a proti“ považuji za zřetelnou ukázkou naturalizované představy o bipolaritě. Lze proto tvrdit, že MF Dnes tímto svým textem etablovaný obraz polarizované debaty reprodukovala.

b) Druhý příklad je založen na textu, v němž je užít obraz polarizace nikoli v kontextu množiny přímých aktérů sporu, nýbrž v rámci „veřejnosti“. Titulek reportáže Událostí v regionech České televize *Bezzásahový plán na Šumavě rozděluje veřejnost na dva tábory* (Hrubeš a Šuleř 2009) uvádí reportáž tematizující výsledky vědeckého výzkumu, v níž kromě reportéra vystupují ředitel NPŠ F. Krejčí, vedoucí prezentovaného výzkumu, zaměstnankyně parku P. Čížková a senátor T. Jirsa. Jednotka *veřejnost* je tedy obsažena pouze v titulku a její rozštěpení je dáno implicitně z postojů vybraných aktérů. Reprezentaci, s níž text zachází, lze proto vnímat jako důkaz plně naturalizovaného obrazu polarizace (re)produkovaného médiem.

c) Třetí příklad je zaměřen na distribuci respondentů v rozhovorech – to, kteří respondenti, v jakých kombinacích a k jakým tématům byli médii oslovoováni, považují za dobrý index ukazující k povaze polarizace.<sup>182</sup> Z MediaBank tak např. zřetelně vyplývá, že V. Klaus coby respondent do diskurzu o NPŠ vstoupil v roce 2005 v souvislosti s aktivitou hejtmana Jihočeského kraje J. Zahradníka proti rozšiřování I. zón ochrany přírody; v reportáži České televize (Hrubeš a Šuleř 2005) stojí V. Klaus po boku právě J. Zahradníka, opozici jim tvoří ředitel NPŠ A. Pavlíčko a J. Bláha z Hnutí Duha. V jednom z dalších vystoupení V. Klause v roce 2009 v souvislosti s plánem Jihočeského kraje vyhlásit na Šumavě stav nebezpečí (Český rozhlas 2009) je na jeho straně hejtman Jihočeského kraje J. Zimola (ČSSD); do opozice je postaven ředitel NP Bavorský les K. Sinner, který hovoří o úspěšnosti samovolné *obnovy* lesa, a ředitel NPŠ F. Krejčí, který ujišťuje o tom, že aktivity parku proti kůrovci jsou dostačující. Do opozice K. Sinnerovi je však umístěn ještě starosta bavorské obce Langdorf O. Probst, který hovoří o úbytku turistů jako důsledku kůrovcové gradace. Schéma Klaus, Zimola (politici, kteří se stavějí do pozice „občanů“) a Probst („občan“) versus Krejčí a Sinner (úředníci, správci parků) vede k obrazu, v němž koliduje zájem administrativy s potřebami člověka (občana a turisty).

d) Čtvrtý příklad ukazuje k existenci textů, které s polarizací nezacházejí v souladu s dominujícím schématem. V reportáži České televize *Šumavská příroda si za poslední roky sama poradila s kůrovcem i následky znečištění* (Hrubeš a Vovesný 2009), která už svým titulkem situaci rámuje jasně – kůrovcová gradace není fatálním jevem, vystupuje po boku ředitele NPŠ F. Krejčího zaměstnanec parku P. Kahuda. Rozpad lesa a jeho *obnova* je v reportáži zobrazen jako *turistická atrakce*. I zde se však objevuje konflikt: v jedné rovině je veden mezi koncepcí nezasahování a bezpečností návštěvníků – souše mohou turisty ohrožovat. Z tohoto důvodu vystupuje náčelník horské služby M. Jandůra; ve druhé rovině je zpochybněna

---

<sup>182</sup> Sledoval jsem pouze repliky v rozhovorech a reportážích, nikoli citace nebo parafráze.

*atraktivita* > vystupují dva návštěvníci s protichůdnými názory na rozpadlý les; ve třetí rovině je odkázáno na M. Zemana coby aktéra, který kritizuje vedení parku. Ačkoli je téma střetu v reportáži částečně zachováno, jeho naplnění je svedeno do roviny, která je konfliktní jen minimálně: rozdělení jsou turisté, kteří se neshodují na úspěšnosti „obnovy“, horská služba spatřuje problém pouze při porušení návštěvního řádu a M. Zeman je citován jako ten, kdo „naposledy nahlas kritizoval vedení parku“, jeho vystoupení je navíc ještě komentováno (a tedy korigováno) F. Krejčím. Autor reportáže s přítomností konfliktu v diskurzu počítá a také jej akceptuje, na bipolární schéma však nepřistupuje. Tento text tudíž na diskurzní (re)produkci polarizace neparticipuje.

Provedená sonda ukázala, že obraz polarizace je v médiích (re)produkován zcela standardně. Důležitým poznatkem je především to, že ačkoli se operacionalizace obrazu bipolárního diskurzu různí (variuje např. schéma *obce* vs. *správa*, *část veřejnosti* vs. *část veřejnosti*), jeho přítomnost je běžná. Příklad d) demonstruje, že existují také alternativní schémata, jež sice s motivem bipolárnosti nepracují, reprodukují však obraz konfliktu. Jejich přítomnost ale nic nemění na poznatku, že sama (mainstreamová) média obraz polarizované debaty běžně užívají, a lze je tudíž považovat nejen za významného aktéra podílejícího se na ustalování mocenských struktur, ale zároveň za dobrý ukazatel faktické neutrality takového obrazu sporu, který vyhovuje konkrétním aktérům (viz kap. 5 a 6). Je-li totiž v rámci diskurzu naturalizovaný obraz střetu dvou táborů, stává se plně legitimním, když konkrétní debata proběhne pouze za účasti vybraných reprezentantů jednotlivých stran. Tak např. ve vstupu Dobrého rána České televize s titulkem *Likvidace následků kůrovcové kalamity* (Lutonský a Šulcová 2008) proti sobě stojí P. Kahuda ze správy parku a dvojice senátor T. Jirsa – starosta Modravy A. Schubert. Rozhovor prostřednictvím motivů *kalamity* a *likvidace*, které sdílejí nejen senátor Jirsa a starosta Schubert, ale také moderátor Lutonský (viz doklad 159 a otázku A. Schubertovi: „Přemnožený kůrovec teď likviduje stovky hektarů lesů. Kde je ten stav nejhorší podle vás?“ [ibid.]),<sup>183</sup> pracuje se schématem *regionální politici + obce* × *správa parku*. Otázku míry a distribuce kůrovcové gradace v rámci Šumavy lze starostovi a senátorovi stejně jako *specialistovi na ochranu lesa* (ibid.) bezproblémově položit právě v důsledku existence obecné shody na obrazu debaty o NPŠ coby polarizovaného sporu.

---

<sup>183</sup> Týž den byla v České televizi publikována také reportáž s titulkem *Václavu Klausovi se nelíbí postup proti kůrovcovému zamoření Šumavy* (Klepetko 2008).

(159) *Zachráníme Šumavu [sic!], tak se jmenuje výstava, která dnes začíná v Písecké bráně na pražských Hradčanech. Tahle expozice má taky otevřít debatu nad kalamitní situací v Národním parku Šumava. O budoucnost Šumavy ostatně probíhá válka už poměrně dlouho a jde hlavně o to, jestli kácet stromy napadené kůrovcem, jestli otevřít turistům i nepřístupná místa a kdo by měl rozhodovat o trasách cest. (Lutonský a Šulcová 2008)*

#### 4.3.5 Interpretace

Zevrubná analýza způsobů užití a distribuce jednotek *vědec*, *aktivista* a *obyvatel* odhalila skryté/nenápadné struktury analyzovaného diskurzu včetně těch vztahů mezi pozicemi klíčových aktérů, jež nejsou prostou recepcí, tj. četbou jednotlivých textů v chronologickém sledu, postihnutelné – konstelace se stala patrnou až komparací většího objemu textů z delšího časového rozmezí. Provedená analýza ale zároveň poukázala na některé fundamentální prvky vlastního diskurzu; zvláště na ty vnitřní zákonitosti, které ozřejmují složitý vztah korelace odmítavého postoje k nezasahování proti kůrovcové gradaci a podpory investičních záměrů na území národního parku.

Provedená analýza potvrdila, že diskurz o NPŠ je silně polarizován. Ačkoli je v něm střet přítomen od počátku, v průběhu trvání debaty o správě národního parku se z hlediska pozic aktérů zřetelně transformoval. Výchozí spor založený na rozdílných postojích ke kůrovcové gradaci poloviny 90. let byl veden především na ose *Správa NPŠ* a *vědci* × *vědci* a *aktivisté*. Důležitou podmínkou tohoto rozložení je ve sledovaném materiálu zejména soustavné štěpení vědy jako takové, s nímž zacházeli nejen reprezentanti správy parku či ministerstva životního prostředí, ale také samotní vědci. Propojování vědy s (institucionalizovaným) aktivismem se objevuje koncem 90. let v souvislosti s kontroverzí kolem lesnických zásahů v I. zóně ochrany přírody, kdy se několik aktérů označených jako *vědci* explicitně postavilo na stranu blokády. Ve stejné době také registruji pravidelné zobrazování aktivistů jakožto příslušníků skupiny, která se nestaví na *obranu ochrany přírody*, nýbrž vytváří (fyzický) nátlak na změnu v uplatňování standardních přístupů – snaha udržet pravidlo nezasahování v I. zónách je zde diskurzivně traktována nikoli jako postoj konzervativní, nýbrž jednoznačně progresivní.<sup>184</sup> Analogická situace nastala také v případě vědců, jejichž postoje a aktivity jsou hojně označovány za *experiment* (viz doklad 160).

(160) „*Šumavská příroda nemůže být přeci přenechána pouze hrstce vědců, sledujících obrovský experiment, který už téměř začal probíhat. Patří také nám, obyčejným lidem, kteří ji milujeme stejně, jako její tak nekompromisní ochránci,*“ doplnil Jan Zahradník. (Příbyl 2008)

Patrným jevem je postupný, i když nikoli lineární, úbytek četnosti lemmatu *aktivista*, jehož pozici přebíral především *vědec*. Tento pohyb je umožněn naturalizovaným průnikem

---

<sup>184</sup> Srov. též novinový titulek *Vědci podpořili zavedení způsobu likvidace kůrovce v šumavském parku* (Hradská 1998), který nejen že implikuje „likvidaci kůrovce“ jakožto samozřejmost, ale také potvrzuje lesnické zásahy jako postup osvědčený a úspěšný.



reprezentací obou skupin: *zelení vědci* prosazující shodnou ideologii jako aktivisté se tak diskurzivně stali předními zástupci celé koalice. Tím se mimo jiné podařilo spor úspěšně vyvázat z odborné roviny. Především texty V. Klause, T. Jirsy, J. Zahradníka a M. Zemana pak bariéru mezi vědci a obyvateli/obcemi, resp. lidmi, podpořili obviněním vědců/ekologů ze snahy na *šumavském experimentu* finančně či kariéerně profitovat<sup>185</sup> – vědci jsou zde projektováni nikoli jako přirozeně neutrální aktéři, ale jako standardní účastníci sporu motivovaní vlastními zájmy. Původní linie *vědci a aktivisté* × *Správa NPŠ* a *vědci* se tak proměnila v bipolární obraz *ekologové* × *člověk* (srov. např. doklady 160, 162 a 163).

Významným aktem, který vznik této struktury podpořil, bylo v roce 2007 založení *Svazu šumavských obcí*, jehož předseda se v mediálním diskurzu stal dominantním zástupcem zájmů obyvatel. Propojení svazu se zástupci krajů, místními senátory, M. Zemanem a V. Klausem vytvořilo silnou koalici, která hlas skupiny označované jako (*místní*) *obyvatelé* diskurzivně téměř absolutně ovládla. Zřetelným projevem vzniklé hegemonie se stalo založení sdružení *Zachraňme Šumavu* se sídlem v Hluboké nad Vltavou, působišti senátora T. Jirsy; petici nesoucí též název zaštilil předseda *Svazu šumavských obcí* F. Nykles a jako první signoval prezident V. Klaus. Předání petičních archů pak bylo pečlivě inscenováno jako občanská aktivita (viz přílohu 3).

Za důsledek popsaných strategií lze považovat vznik argumentu, který je k obecně sdíleným tvrzením o škodlivosti kůrovce a nepřirozenosti plošných rozpadů horských lesů komplementární. Zásahy proti kůrovci, usilování o realizaci stavebních záměrů v katastrofch obcí na území národního parku ale také budování infrastruktury v I. zónách ochrany přírody nebo snaha o neregulované splouvání Teplé Vltavy mohly být na základě tohoto argumentu uchopovány nikoli jako investiční či podnikatelské záměry konkrétních subjektů, ale jako projev obrany přirozených tradičních potřeb člověka ohrožených nejen *zelenou ideologií*, ale též finančními zájmy (externích) elit (viz doklad 161).<sup>186</sup>

---

<sup>185</sup> Zmínění aktéři motiv zisku dále distribuují i jinými cestami. Srov. „Od okamžiku, kdy ministr Bursík jmenoval inženýra Františka Krejčího ředitelem Národního parku Šumava (NPŠ), se v odborných kruzích spekulovalo o tom, zda tento krok není cestou, jak se dostat k těžbě šumavského dřeva.“ (Jirsa 2010) nebo „V tuto chvíli dramatické kůrovcové těžby vysoce přesahují Žlábkovy těžby, v následujícím roce budou ještě vyšší. Tím vznikají rozsáhlé holiny, které nemají v historii parku obdoby. To vše je cena za rozporuplný management ředitele Františka Krejčího podporovaného ministerstvem životního prostředí a Hnutím Duha. Jde o bezohledný ‚ekologismus‘ likvidující cennou současnost za cenu nejisté budoucnosti a za cenu tunelování jedné z nejkrásnějších přírodních oblastí České republiky.“ (Marková 2009c).

<sup>186</sup> Srov. též reakci starosty Horní Plané J. Hůlky na zmínutí stavby lanovky na Hraničnick: „Posouzení vlivu na životní prostředí je jedna věc a vliv na život obyvatel v regionu druhá. Teď musí zastupitelstvo Jihočeského kraje říct, jestli člověk má alespoň stejné postavení jako příroda, kterou tu chráníme, a jak a z čeho mají lidé v tomto regionu žít. Věřím, že zastupitelstvo veřejný zájem deklaruje.“ (Janouš 2014). Hůlka lanovku traktuje zřetelně jako nezbytnou pro život obyvatel regionu.

(161) *Katastrofální rozšiřování kůrovcové kalamity za dobu několika měsíců od mého letu vrtulníkem dává bohužel za pravdu mě i odborníkům, kteří na rozdíl od Vás pánové, tuto katastrofu včas předpovídali a varovali před ní! Co Vás opravňuje k tomu, abyste bezohledným systémem rozhodování a hospodaření přiváděli obyvatele Šumavy ke stagnaci a k poklesu jejich životní úrovně? O tom, že ke stagnaci došlo a dále dochází jsem se osobně přesvědčil a mám ke svému tvrzení řadu důkazů. I proto jsem napsal otevřené dopisy vrcholným ústavním činitelům i proto jsem spolupodepsal petici organizovanou sdružením obcí ŠNP „Zachraňme Šumavu“ i petici „Za výstavbu lanovky z Nové Pece na Hraničnick“. [...] Veřejnost určitě neví, že Váš předchůdce Bursík brutálně prosadil tuto novelu těsně před koncem svého „vládnutí“ ve vládě Mirka Topolánka s cílem, aby Vám zákon umožnil ještě větší pravomoci, abyste mohli v chráněných územích ještě více a bez kontroly experimentovat! Podle mého názoru tato vládní novela ještě více zhoršuje stávající stav a staví občany a obce na teritoriu NPŠ do role bezbranných diváků! [...] Jen Vy a pár vyvolených víte, jak je NPŠ financován ze státního rozpočtu a v posledních letech i z evropských fondů a na co využíváte tyto finanční prostředky. Našli byste v sobě odvahu a sdělili veřejnosti kolik korun ročně ze státního rozpočtu a z evropských fondů dostáváte a na co konkrétně peníze vynakládáte? (Zeman 2009b)*

(162) *Tzv. zasahovači, tedy lidé moudří, tentokrát bez uvozovek, vnímají nedozírné následky kůrovcových kalamit, mají zkušenosti z minulosti, kdy úspěšně s kůrovcem bojovali nejen ve druhé, ale i v první zóně. Tím zabránili značným škodám na lesích ostatních vlastníků, ale také na turistickém ruchu a možnosti rekreačního využití lesa. Ve svých představách samozřejmě mysleli a myslí na obyvatele Šumavy. [...] Naivní ekologická politika našťestí již skončivšího ministra Bursíka a jeho zelených přátel ohrozila Šumavu více než zdrávo. [...] Od roku 1989 zde [v Nové Peči] ubylo 35 procent obyvatel, do místní školy chodí 17 žáků a hrozí jí zavření. Přitom by život v obci mohl rozproudit zvýšený turistický ruch v zimním období, kdyby se vybudovala lanovka na Hraničnick. Pak by nemuseli lyžovánímchtiví sportovci jezdit autem 30 km na sjezdovku do Rakouska a stejnou trasu zpět. Čím se tyto obce provinily? Leží na území NPŠ... Podle právníka Miroslava Kříženeckého, který připravuje trestní oznámení na exministra životního prostředí Martina Bursíka (SZ) a ředitele parku Františka Krejčího, nesou právní a hmotnou odpovědnost a svojí nečinností a nepodloženými experimenty způsobili tuto nebyvalou přírodní katastrofu a rozsáhlé škody na státním majetku. (Kupský 2009)*

Důležitým zjištěním je také to, že možnou dílčí bází konstatované polarizace je dlouhodobé a univerzální užívání syntagmatu *místní obyvatel* coby ekvivalentu (zvl. pl. tvarů) jednotek *obyvatel, obec* či *starosta*. Traktování postojů obcí jakožto postojů místních obyvatel vede jednak k efektu skrytí zájmů přirozených participantů obecních politik, jako jsou zmínění podnikatelé a investoři, jednak k potřebě trvalých obyvatel šumavských obcí přijmout

---

Téma, které by šlo zjednodušeně nazvat „finanční zájmy přírodovědců“, vrcholilo zejména v roce 2014 sérií článků senátora J. Veleby (SPOZ) a J. Markové, českobudějovické lékařky žijící v Hluboké nad Vltavou, která sama sebe označuje za politicky nezávislou. V textech s titulky jako „Stamiliony z veřejných peněz jdou do pochybných projektů na Šumavě. Senátor Veleba ukazuje na bruselské úředníky“ (Rychetský 2014) či „Přírodovědecká lobby na Šumavě“ (Marková 2014) autoři uváděli konkrétní částky, které prostřednictvím výzkumu získali konkrétní vědci. Veleba i Marková byli později za svá nepravdivá tvrzení pravomocně odsouzeni.

(falešnou) identitu vnucenou dominantním diskurzem, podle něhož cíle ochrany přírody znamenají ohrožení nikoli (externích) podnikatelských záměrů, nýbrž přirozených lokálních potřeb.<sup>187</sup>

Ačkoli má podle mých analýz polarizace diskurzu o NPŠ svůj základ a původ ve strukturách a schématech, jež se v debatě o správě parku částečně objevovaly již od jejího počátku, k vyhraněné, mocensky motivované a programové polarizaci došlo až v posledních letech analyzovaného období. Stalo se tak především vlivem (mediálně) silných hráčů, kteří dosáhli vytvoření diskurzní koalice s obyvateli šumavských obcí a současně do diskurzu úspěšně integrovali přesvědčivý obraz mocného svazku vědců, aktivistů a některých politiků charakteristický snahou prosadit ideologické nebo ekonomické cíle.

Obraz homogenní *outgroup* zdůrazňovaný akcentací cizosti – srov. např. spojení *aktivisté z paneláků* (viz kap. 4.3.3) nebo *pražská kavárna* (Jirsa 2006a) – recipročně vytváří silné vazby uvnitř *ingroup*. Sdílení postojů, reprezentací a interpretací (srov. van Dijk 1998a: 161n) spjatých s etablovanou *ingroup* stejně jako replikace dominujících diskurzních schémat (srov. Fairclough 1989: 39n) je však patrná také u aktérů, jež lze považovat za primárně vnější – odlišování zájmů místních obyvatel, práce s kontrastem rozvoje a ochrany nebo zdůrazňování ideologičnosti totiž registruji také v textech zpravodajského žánru (srov. doklady 164 a 165). Provedený výzkum zároveň nezaznamenal výraznou aktivitu, kterou by ve vztahu k dominantním strukturám v tomto smyslu bylo možné považovat za subverzní.

(163) *Jednoduše nemohu souhlasit s vaším [J. Bláhy z Hnutí Duha] bezzásahovým programem pro Národní park Šumava. Jeho výsledkem jsou tisíce hektarů suchých, kůrovcem sežraných stromů. Váš přístup považuji za ukázkou ekologické ideologie. Rozděluje svět kolem sebe na přírodu a člověka. Zasahování člověka do prostředí považujete za nepřirozené, a proto se snažíte prosadit co nejvíce takzvaných bezzásahových území (v tomto případě v centrálních částech Šumavy).* (Literární noviny 2008)<sup>188</sup>

<sup>187</sup> Texty stálých obyvatel obcí NPŠ se v médiích prakticky neobjevují, v diskurzu je reprezentují zpravidla starostové, předseda *Svazu* nebo příslušný hejtman či senátor/ka; specifickým žánrem, který může přímé postoje obyvatel odrážet, je např. nápis na transparentu: srov. výše uvedené texty účastníků tzv. borůvkového pochodu nebo nápis umístěný na vratech jednoho z domů v šumavské Modravě: „Nebezpečí nákazy. Mimo vyznačené cesty se lze infikovat zelenou nenávistí k lidem.“ (viz přílohu 4). Srov. též prohlášení, které v rámci „borůvkového pochodu“ učinil modravský starosta A. Schubert: „Přišli jsme poděkovat Policii České republiky, že tady dělá svoji poctivou práci. Nepřišli jsme poděkovat těm, kteří tady v rámci prázdninových aktivit tento kus lesa devastují. Podívejte se na to. To je les, který zasadili naše matky a naši otcové před 70 lety. A my jsme ho do roku 2007 obhospodařovali. Ten les byl zelený. Podívejte se, jak to vypadá dneska. Ten les nebyl zasazený jako prales. To byl normální hospodářský les. [...] My tady bydlíme. Ne ti, kteří o Šumavě povídají, ne ti, kteří za měsíc, až jim dojde dovolená a prázdniny, ze Šumavy odtáhnou do těch svých obydlí městských zaplněných asfaltem, bordelem a špinou. My tady chceme krásu, čistotu a klid.“ (Nedej se! 2011). Mluvčí pracuje se schématem „*místní*“ = *přirozený* (odkaz „matek“ a „otců“) a *legální* (na jedné straně s policií) × „*cizí*“ = *narušující řád* (devastují les) z nejasných a/nebo pošetilých důvodů (v rámci prázdninových aktivit).

<sup>188</sup> Cit. senátora T. Jirsy.

- (164) *Výsledek parlamentních voleb je malým vítězstvím všech, kteří kritizují současnou „zelenou politiku“ na Šumavě. Ti teď věří, že s příchodem nového ministra, který určitě nebude ze Strany zelených, jež ve volbách do Sněmovny propadla, se zcela změní situace v Národním parku Šumava. Turisté se tak podle těchto prognóz dostanou na více chráněných míst, proti kůrovci se bude zasahovat razantněji a hlas lidí žijících v obcích bude silnější. Takový vývoj naznačila návštěva současné ministryně životního prostředí Rut Bízkové na Šumavě dva dny před volbami. Přestože sedí v úřednické vládě, je členkou ODS, a její názory proto nejsou tak radikálně ochranářské jako exministra Martina Bursíka ze Strany zelených. (Janouš a Mlsová 2010)*
- (165) *Podle Krejčího chce park přispět k docílení rovnoměrného, proporcionálního rozvoje území s ohledem na potřeby místních obyvatel a hostů, a nejen směrem k ochraně přírody. (Pašková 2009)*

#### 4.4 Obraz lesa

Následující kapitoly představí důležitou a v případě snahy o ucelenou analýzu diskurzu o Národním parku Šumava nevyhnutelnou analýzu problematiky konkurence (a také distribuce) postojů k hynutí vzrostlých smrků vlivem vichřic/lýkožrouta. Jak částečně odhalily mé předchozí analýzy, sama kůrovcová gradace zaujímá v rámci zkoumaného diskurzu pozici klíčového tématu, jež debatu na jednu stranu sice významně štěpí, na druhou stranu však paradoxně působí jako prvek jednotící. Např. J. Stráský a J. Hruška navzdory svým protichůdným stanoviskům ke strategii správy lesů na území národního parku do velké míry sdílejí traktování kůrovce coby škůdce a také zobrazování lesa jakožto přirozeně stabilního systému (viz kap. 4.2.1). Také analýza role Karla Klostermanna a jeho beletrie v diskurzu o NPŠ naznačila významnou pozici motivu (plošného) rozpadu lesa jakožto důsledku narušení „přirozených“ vztahů; ať už bezprecedentní intenzitou přírodních činitelů, nebo nešťastnou aktivitou člověka (viz kap. 4.2.3.2). Mou hypotézou přitom je, že práce s obrazem vlivu člověka coby příčiny rozpadu lesa je diskurzní strategií, jejímž cílem je oslabit legitimitu melioračních zásahů jako takových; jde o alternativní příběh k tomu, který je založen na schématu *přírodní les může vzniknout jen přičiněním člověka*, schématu, jež je implicitně obsaženo také v *Zákoně o ochraně přírody a krajiny* (Zákon 1992, srov. kap. 2). Z textu uvedeného zákona také vyplývá, že pozice představy o plošném narušení „přirozených“ vztahů v lesích národního parku byla v době jeho vyhlášení významná, a budoucí zamýšlená přeměna této situace do „přirozeného“ stavu tak byla vnímána jako nutně podmíněna aktivním managementem. Právě proto koncepce nezasahování proti kůrovci, která byla již tehdy plošně uplatňována v sousedním Národním parku Bavorský les, do prvotních fází provozu parku vůbec nepatřila.

Jak jsem opakovaně uvedl již výše, představa nepůvodnosti šumavských lesů tvořila jeden z pilířů konstrukce obrazu bezzásahového režimu jakožto progresivního přístupu ohrožujícího vlastní identitu nejen pohoří (viz doklad 166), ale také identitu vztahu Šumavy a člověka (viz doklad 167 a srov. doklad 17). Nelze proto vyloučit, že napjatý vztah mezi tzv. zastánci nezasahování proti kůrovci a zbylými aktéry nevyplývá pouze z cílených polarizačních strategií, jež jsem popsal v kapitole 4.3, ale prvotně z pouhé nemožnosti/neschopnosti prosadit obraz rozpadu lesa jako normálního jevu. V následujících kapitolách představím diskurzní schémata, která byla v komunikaci o dění v šumavských lesích reprodukována s největší pravidelností. Poukážu ale také na strategie, které k těmto schématům byly v konkurenčním vztahu.

(166) *Na 208 barevných, ale i černobílých fotografiích ukazují [fotografové Josef a Marie Erhartovi], jak se krajina proměnila a jak tento kus země neztratil na svém čarokrásu a půvabu, alespoň tam, kde neničí kůrovec. [...] „Chtěl jsem vědět, jak Šumava vypadá nyní, a proto jsem ji loni a předloni opět celou objel a znovu nafotil. Některé oblasti jsem ale záměrně vynechal, například Třístoličnick, kde jsou lesy zcela polámané,“ řekl Právu fotograf Josef Erhart. (Falout 2009)*

(167) *Zdědili jsme od našich předků Šumavu zelenou ve stavu, který se vyvíjel staletí, a tak můžeme při procházkách přírodou pozorovat s údivem několik set let staré stromy, mezi nimiž si mnohdy připadáme jako v chrámu. U večere s prezidentem deklaroval ředitel krajského inspektorátu LČR Karel Trůbl: „Hlásíme se ke správě zelené části Šumavy, kterou lokalita Boubína je a dlouhodobě ji spravuje lesník. Je vždy na něm, aby ji předal dál v dobrém stavu dalším lesnickým generacím.“ Požádal prezidenta o podporu konzervativního lesnického názoru, „protože řekneme-li o Šumavě, že je krásná, je to proto, že konzervativní lesnický způsob hospodaření zde měl vždy podporu a prostor.“ (Jirsa 2006b)*

Pozornost jsem věnoval především adjektivům, jejichž prostřednictvím byl les pravidelně klasifikován; vlastní analýza je zaměřena na povahu kotextů/kontextů, v nichž se vybraná spojení vyskytují. Centrem zájmu je nejen to, v jakém (bezprostředním) okolí se spojení objevuje, ale také to, s jakými aktéry se konkrétní užití pojí.

Tabulka 10 je soupisem bezprostředních levostranných kolokátů subst. *les* řazených podle asociační míry logDice ve třech sledovaných časových úsecích. Analýza cílí především na dva vzájemně provázané okruhy:

- a) adj. klasifikující „přirozenost“ lesa = lemmata *hospodářský, přirozený, původní, smíšený, monokulturní*,
- b) adj. klasifikující kvalitu lesa = *suchý, uschlý, poškozený, mrtvý, zdravý, stabilní, odolný, nový*.

Tabulka 10: Kolokáty lemmatu *les* v letech 1991–2000, 2004–2006 a 2008–2010.

	kolokát	freq	logDice	kolokát	freq	logDice	kolokát	freq	logDice
	1991–2000			2004–2006			2008–2010		
1	bavorský	347	11,31	bavorský	308	11,63	bavorský	559	11,10
2	ha	131	9,92	suchý	94	10,15	šumavský	398	10,27
3	hospodářský	105	9,75	hospodářský	73	9,79	hospodářský	257	10,11
4	šumavský	120	9,66	šumavský	87	9,56	ochrana	221	9,62
5	ochrana	114	9,64	v	211	9,00	suchý	135	9,20
6	vojenský	70	9,20	český	59	8,99	v	500	8,96
7	v	254	8,92	uschlý	37	8,86	smrkový	112	8,88
8	o	111	8,90	městský	36	8,84	obnova	97	8,70
9	smrkový	55	8,79	smrkový	33	8,66	ha	101	8,69
10	obnova	51	8,74	můj	37	8,54	vlastník	93	8,68
11	program	50	8,72	smíšený	28	8,48	o	169	8,56
12	přirozený	38	8,21	ochrana	36	8,41	státní	84	8,47
13	mrtvý	34	8,19	přirozený	27	8,32	vojenský	72	8,32
14	z	71	8,18	o	58	8,31	zelený	76	8,29
15	suchý	31	8,04	do	45	8,24	smíšený	69	8,28
16	stav	31	7,98	mrtvý	22	8,11	nový	88	8,20
17	vlastník	29	7,96	vlastník	22	8,11	český	89	8,20
18	státní	28	7,79	ha	23	8,04	mrtvý	66	8,19
19	do	37	7,67	pro	37	8,04	do	105	8,09
20	soukromý	23	7,64	obnova	18	7,80	horský	66	8,09
21	přírodní	26	7,63	stav	18	7,73	plocha	56	7,83
22	smíšený	20	7,45	horský	17	7,70	přirozený	54	7,80
23	vývoj	21	7,41	program	15	7,51	podnik	48	7,75
24	nový	23	7,40	vývoj	15	7,50	stav	48	7,62
25	uschlý	18	7,29	státní	15	7,46	okolní	41	7,52
26	správa	30	7,24	majitel	14	7,46	městský	40	7,49
27	svůj	23	7,24	svůj	19	7,40	vývoj	43	7,49
28	evoluce	17	7,23	blanský	13	7,40	funkce	40	7,46
29	s	34	7,20	zelený	14	7,40	uschlý	39	7,43
30	že	40	7,10	podmačený	13	7,39	zdravý	39	7,43
31	poškozený	15	7,03	z	29	7,23	výměra	38	7,43
32	vydávání	15	7,03	podnik	11	7,13	majitel	36	7,32
33	tento	24	7,03	nový	16	7,10	můj	41	7,27
34	pro	22	7,01	plocha	12	7,08	část	38	7,18
35	plocha	16	6,99	ochránce	11	7,04	program	34	7,17
36	můj	18	6,98	zdravý	10	6,98	z	69	7,17
37	funkce	15	6,98	vojenský	11	6,97	procento	34	7,16
38	obecní	14	6,93	část	12	6,93	soukromý	30	7,07
39	horský	14	6,89	ten	35	6,93	že	71	7,03
40	původní	14	6,83	tento	16	6,84	přírodní	32	7,02
41	majitel	13	6,82	hluboký	8	6,68	obecní	27	6,92
42	část	15	6,82	skladba	8	6,67	management	26	6,82
43	ministr	14	6,72	správce	8	6,59	generace	25	6,80

44	kulturní	12	6,70	monokulturní	7	6,50	blanský	24	6,78
45	chráněný	13	6,65	zničený	7	6,50	ten	77	6,76
46	po	15	6,61	listnatý	7	6,49	správce	24	6,72
47	podnik	11	6,58	okolní	7	6,48	jeho	34	6,71
48	okolní	11	6,58	ponechat	7	6,44	stabilní	21	6,57
49	se	39	6,48	funkce	7	6,43	rakouský	21	6,49
50	skladba	10	6,45	starý	7	6,38	původní	21	6,49
51	vydání	10	6,44	že	18	6,37	se	77	6,45
52	a	39	6,30	přírodní	7	6,23	rozpad	19	6,42
53	převzít	9	6,29	management	6	6,23	sousední	19	6,40
54	na	28	6,20	správa	9	6,16	všechn	23	6,39
55	jeho	12	6,15	odumírání	5	6,02	ostatní	18	6,32
56	všechn	10	6,14	bukový	5	6,02	dospělý	17	6,26
57	využívání	8	6,13	s	12	6,01	ponechání	16	6,17
58	městský	8	6,13	stabilní	5	6,01	svůj	21	6,17
59	oslabený	8	6,12	využívaný	5	6,01	s	32	6,07
60	rozpad	8	6,12	napadnout	5	5,99	rozloha	15	6,04

#### 4.4.1 Přirozený les

##### Hospodářský les

Nejvýznamnějším levostranným kolokátem lemmatu *les* – jak je zřejmé z tabulky 10 – se vyjma adj. *šumavský* a *bavorský* ukázala být jednotka *hospodářský*. 105 výskytů spojení *hospodářský les* mezi lety 1991 a 2000, 73 výskytů v letech 2004–2006 a 257 dokladů v rozmezí let 2008 a 2010 koresponduje se zjištěními, jež přinesla především analýza pozice spisovatele K. Klostermanna a jeho díla v současném diskurzu o NPŠ – obraz „šumavského lesa“ je s velkou pravděpodobností konstruován na půdorysu, jehož klíčovou složku tvoří otázka vzájemného poměru přírodních procesů a lidské činnosti. Tomu také odpovídá nejen nezanedbatelná důležitost syntagmatu *přirozený les* (38 – 27 – 54 dokladů v jednotlivých analyzovaných periodách; tak i dále), *původní les* (14 – 3 – 21 dokladů), ale též pozice syntagmat *monokulturní les*<sup>189</sup> (6 – 7 – 7) a *smíšený les* (20 – 28 – 69 dokladů). Hlavní zřetel své analýzy jsem se proto rozhodl věnovat popisu významu/ů spojení *hospodářský les* a jejich vztahu ke konkrétním aktérům. Výsledky jsem následně konfrontoval s analýzou významu/ů ostatních uvedených syntagmat.

<sup>189</sup> Subst. *monokultura* se v MediaBank vyskytuje celkem 425×.



Nejstarší doklady sousloví *hospodářský les* se objevují v roce 1996, tedy v období první masivní kůrovcové gradace v historii instituce a bezprostředně poté, co došlo ke zmenšení<sup>190</sup> plochy (tehdy ještě nikoli zaručeně bezzásahové) I. zóny ochrany přírody (viz kap. 2). Z registrovaných dokladů je patrné, že sousloví *hospodářský les* je dominantně užíváno ve významu „les určený k produkci dřevní hmoty“. Tento jev registruji u výrazných odpůrců lesnického přístupu ke gradaci V. Justa (Just 1996b) nebo K. Kaňáka (Bouda 1996) i u novinářů – v textu M. Coufalové (doklad 168) se např. objevuje spojení *bývalý hospodářský les*, které označuje les, v němž se přestalo hospodařit. V témže roce se ale objevují také texty, v nichž *hospodářský les* nese význam odlišný; jde o porost, v němž se hospodařit sice nemusí, jeho kvalita je však předchozí hospodářskou činností určena. Děje se tak především v článku ředitele sekce ochrany přírody a krajiny MŽP A. Šulce, který mimo jiné hovoří o *pohromě* v roce 1870, jejímž důsledkem bylo založení hospodářských lesů z nepůvodních sazenic (viz doklad 169). Šulc, který souhlasí s nezasahováním v I. zónách (viz doklad 170), pracuje s *hospodářským lesem* nikoli jako s lesem, v němž se hospodaří, nýbrž jako s lesem, který je, resp. byl, k hospodaření určený, a je proto žádoucí, aby bylo budoucí nehospodaření zajištěno lesnickými zásahy – potlačením kůrovce a výsadbou „vhodných“ dřevin. Jde o schéma, které jsem zaznamenal už při rozboru úlohy Klostermannova díla v diskurzu o NPS: „kalamitní“ situaci zapříčinil člověk a on jediný je s to tento problém napravit.

Rozdíl mezi oběma významy tohoto vysoce frekventovaného spojení je fundamentální. Silná pozice kvalitativního pojetí *hospodářského lesa* totiž v rozhodování o managementu lesů národního parku nutně akcentuje význam původnosti či přirozenosti, a tedy důležitost představy o cílovém stavu. Nazírání *hospodářského lesa* jakožto (technického) statusu naopak může dovolit tematizovat děje v národním parku v jejich procesualnosti, to znamená přiznat daným biotopům hodnotu nezávisle na jejich (navíc pravděpodobně konstruované) autenticitě.

Týž kontrast registruji také v textech z dalších let nejstarší periody; střetává se zde velmi frekventované *statusové* pojetí, na jehož základě stojí tvrzení, podle něhož lesy národního parku nemůžou být za hospodářské považovány z podstaty,<sup>191</sup> s pojetím *kvalitativním*, které legitimizuje aktivní opatření proti kůrovci. Z hlediska distribuce uvedených významů je zřejmé, že *kvalitativní* pojetí uplatňují především lesnické autority jako M. Čech nebo J. Jelínek, ale také zástupci MŽP a NPS – v této době zastánci aktivního přístupu vůči kůrovci, *statusové*

---

<sup>190</sup> Argumenty pro tento krok byly založeny také na otázce „přirozenosti“. Srov. „Do I. zóny ochrany přírody byly zařazeny vzácné porosty přirozené skladby [...] schopné trvalé existence přírodních procesů bez nutných hospodářských zásahů.“ (Rozhodnutí NPS 1996).

<sup>191</sup> Také podle terminologie užitě v textu tzv. Zákona o lesích jsou lesy národních parků nikoli *hospodářské*, nýbrž *zvláštního určení* (Zákon 1995: §8).

pojetí pak koreluje s těmi aktéry, kteří požadují proti lýkožroutu nezasahovat. Pozoruhodným jevem však je, že ti aktéři, již ve svých textech zpravidla volí strategii traktování *hospodářského lesa* coby statusu, běžně zacházejí s kůrovcovou gradací, resp. rozpadem vzrostlého lesa, jako s událostí, která zajistí vyšší kvalitu/stabilitu lesa budoucího (srov. doklady 173 a 174). Tím fakticky (re)produkuje schéma, s nímž pracují jejich odpůrci – schéma založené na motivu cílového stavu a na hodnotě zapojeného vzrostlého lesa. Koncept bezzásahovosti je proto obecně nazírán nikoli jako vlastní postoj ke správě chráněného území, nýbrž jako alternativní způsob managementu narušených porostů.

- (168) *Už patnáct let se [v NP Bavorský les] smí na ploše přes 10 000 hektarů bývalých hospodářských lesů volně rozvíjet přírodní společenství, aniž by do jeho vývoje zasahoval člověk. Zatímco my jsme na české straně první zónu zmenšovali, německým ochranářům se naopak po několikaletém úsilí podařilo první zónu rozšířit na celý park.* (Coufalová 1996)
- (169) *Přirozený vývoj lesa u nás navíc přerušila obrovská větrná kalamita v roce 1870, které padla za oběť téměř celá Šumava. Po této pohromadě zde byly založeny hospodářské lesy z nepůvodních sazenic snesených tehdy z celého mocnářství a nezvyklých zdejšímu drsnému klimatu. Tyto stejnověké, dnes stodvacetileté lesy jsou pro kůrovce přímo pochoutkou. [...] Souhlasíme přitom s názorem ředitele Bavorského parku, panem Biebelrietherem, že je třeba nechat vzniknout z nestabilních hospodářských lesů v příštích generacích stabilnější přírodní les.* (Šulc 1996)
- (170) *Po prohlídce v terénu proto bylo v červnu rozhodnuto, aby správa neprodleně začala s kácením napadených stromů a podsadbou nových stromků místního původu napomohla rychlejší obnově lesa. Z jakéhokoliv zásahu člověka byla přitom striktně vyňata celá první zóna parku s nejcennějšími původními přirozenými porosty. Na rozdíl od hospodářského lesa mají totiž tyto porosty šanci ubránit se kalamitě samy.* (ibid.)
- (171) *Zatímco se vyhrocuje diskuse odpůrců a příznivců asanace nejcennějších smrkových porostů v Národním parku Šumava, pomalu ale jistě mizejí naděje jak na nastartování přirozených, geneticky stabilních a odolných lesů během nejbližších desítek let, tak na udržení vysoké mezinárodní klasifikace šumavského parku.* (Just 1999)
- (172) *Veřejnost je vystrašena. Ve skutečnosti jsou zatím kůrovcovou kalamitou postižena jen 4 procenta parku a během jejího patnáctiletého trvání uschly stromy na pouhých 2 000 ha. Pod suchými stromy vyrůstá nový les, stabilnější než předchozí.* (Bláha 1999)

Po roce 2003 se navzdory změně vedení NPŠ situace prakticky neproměňuje. Ačkoli nový ředitel A. Pavlíčko nastoupil s plánem změnit postoj správy ke kůrovci, scelit I. zóny a prosadit v nich přísnou bezzásahovost (viz např. jeho repliku v dokladu 173 a doklad 174), způsob psaní o managementu lesů národního parku setrvává. Popsané napětí mezi zobrazováním hospodářského lesa jako „statusu“ vs. „kvality“ porostu v diskurzu pokračuje; stále se objevují

texty, které sice kladou důraz na ekologickou hodnotu dynamiky lesních ekosystémů, přesto však pracují s evidentně dominující představou cílového (budoucího) stavu (srov. doklady 175 a 176).

- (173) *Zákon jasně hovoří o tom, že první zóny Šumavy by se měly obejít bez jakéhokoliv lidského zásahu. Kůrovec je součástí přírody, a proto by se podle mého názoru v prvních zónách kvůli němu kácet nemělo. Rozhodně nechci jít cestou výjimek ze zákona, které by takové zásahy kvůli kůrovci umožňovaly. Pokud bych požádal o výjimku, pak maximálně kvůli odstranění stromů například z přístupových komunikací. Záleží ale i na tom, jak se k péči o Šumavu v budoucnu postaví česká legislativa. (Kerles 2003)*
- (174) *Alois Pavlíčko chce zcela radikálně změnit postup správy v péči o park: chce scelit první zóny, být partnerem šumavských obcí, a hlavně kůrovce začít vnímat jako běžnou součást šumavského lesa. (Janouš 2004a)*
- (175) *Pakliže chceme v NP obnovit přírodní les, pak k tomu toho lesníka nakonec nepotřebujeme. Experiment to byl, když se lesy hospodářsky využívané začaly ponechávat přírodnímu vývoji, s čímž se začalo na druhé straně hranic v Německu před těmi 20 lety. Po 10 letech konstatovali, že experiment to již není a že vývoj toho lesa pokračuje i přesto, že tam vlastně vpustili přírodní procesy do kdysi hospodářských lesů.<sup>192</sup> (Česká televize 2004)*
- (176) *„V národním parku jde o přirozený jev. Stromy nejsou vytěženy a prodány jako v hospodářském lese, ale dočkají se nejen svého zenitu, ale i konce svého života a smrti v lese,“ vysvětluje Radovan Holub. Pod ochranou schnoucího mateřského porostu, ať stojícího, nebo ležícího, vzniká nová, již stabilnější generace lesa. „Suchých stromů není tedy třeba se v národním parku obávat. Tímto způsobem vznikl dokonce i Boubínský prales, nyníjší národní klenot,“ zmínil mluvčí parku. (Dostál 2006a)*

Významnější (avšak dílčí) změnu registruji až v nejmladší pozorované periodě. Rozhodnutí ministra M. Bursíka ponechat po orkánu Kyrill bez zásahu také některé plochy II. zón ochrany přírody, následný vznik petice *Zachraňme Šumavu* (Petice 2009, viz přílohu 2), stejně jako mediální aktivita M. Zemana v diskurzu způsobily nejen proměnu poměru stávajících strategií, ale vnesly také nové koncepty. Vznik kompaktního bezzásahového území také na plochách, o nichž se dříve hovořilo jako o *hospodářských lesích* (viz doklady 177 a 178), způsobil novou situaci. Náhle nastala potřeba tento krok (diskurzivně) legitimizovat a zároveň se objevil prostor pro etablování schématu, jež bylo dříve nevýznamné: zatímco v minulých periodách navzdory rozdílným pohledům na způsob jeho přetvoření panovala shoda na postoji, že *hospodářský les* je v národním parku nežádoucí, nedlouho po vyhlášení rozsáhlé bezzásahové oblasti se ustálila strategie spočívající v zobrazování *hospodářského lesa*, resp. lesa obhospodařovaného, jako

---

<sup>192</sup> Cit. J. Bláhy z Hnutí Duha.

výsledku dlouhodobého spojení člověka s přírodou, jehož správa přísluší právě místnímu hospodáři. Odmítání nezasahování proti kůrovci, které dlouhodobě stavělo na tematizaci nesmyslně dlouhé doby, po níž se budou lesy z „kalamity“ zotavovat (srov. doklady 179 a 180), nebo na tvrzení, že „nepůvodní“ se v „původní“ nemůže změnit samovolně (srov. kap. 4.2.3.4), se nově začalo zakládat také na zdůrazňování (ekologické) hodnoty stávajícího systému a na kladení důrazu na nebezpečí ztráty lesa včetně zbytků „původních“ porostů (srov. totožnou strategii u J. Stráského, viz kap. 4.2.1). Tato strategie je pravidelná především v textech senátora T. Jirsy a M. Zemana, lze ji však sledovat také v petici *Zachraňme Šumavu* (Petice 2009, viz přílohu 2) nebo v promluvách zástupců „místních obyvatel“ (srov. repliku modravského starosty A. Schuberta v poznámce 187). Toto schéma, které je ilustrováno doklady 181–183, umožňuje alternativní konstrukci vztahu šumavské přírody a kultury – oboje je podle něho historicky provázané a vzájemně podmíněné. Výsledkem je jednak možnost označit požadavek nezasahování vůči kůrovci za odporující samotné identitě regionu, jednak akcentace úlohy skupiny „místních obyvatel“ v rozhodování o náplni ochrany přírody v NPŠ.<sup>193</sup>

(177) *Ekologové i správa šumavského parku přitom zastávají podobný pohled na lesy: V prvních zónách národního parku nechat přírodu nedotčenou, v nižších polohách a v druhých a třetích zónách, kde už jsou hospodářské lesy, by se mělo proti brouku šetrně zasáhnout.* (Pelíšek 2004)

(178) *„Znepokojují nás také nekvalifikovaná stanoviska některých konzervativních českých lesnických sdružení, která stále dokola opakují odborně vyvrácené teze a která v debatě o Šumavě vůbec neberou v úvahu principiální rozdíl mezi I. zónou NP a běžným*

<sup>193</sup> Uvedený trend je patrný také z analýzy kolokací jednotky *předek* – v 90. letech je nejvýznamnějším kolokátem v rozpětí –5/+5 tokenů se sedmi výskyty zájmeno *náš*; odkazem na *naše předky* jsou tematizovány chyby v minulém hospodaření v šumavských lesích, v jednom případě se naopak hovoří o významu minulého hospodaření pro kvalitu současných porostů (Neumann 1999); v letech 2004–2006 je situace podobná, výjimkou je text T. Jirsy (Jirsa 2006b) a repliky starosty Horské Kvildy E. Honese (Harantová 2004) a J. Neumanna ze Sdružení absolventů a přátel lesnických škol píseckých (Roháček 2005); v letech 2008–2010 se vedle čelné kolokace *náš – předek* (32×) objevují také kolokáty *dědictví* (5×), *hospodařit* (6×) či *zanechat* (3×) – ve všech případech převažuje traktování minulého hospodaření v šumavských lesích jako přirozeného jevu, jehož odkaz je potřeba respektovat.

Pozoruhodná je také pozice lemmatu *dědictví*. Z celkových 42 dokladů v období 2008–2010 šestnáct v rozpětí –5/+5 tokenů kolokuje s adj. *kulturní* – zvl. texty senátora Jirsy za „kulturní dědictví“ opakovaně označují „staleté lesy“ u pramene Vltavy (Jirsa 2008a, Jirsa a Pithart 2008, Literární noviny 2008); texty J. Markové (Marková 2010a, 2010b) akcentují hodnotu „krajinného rázu“; fotograf Z. Roučka ve svých replikách (Veselá 2009) hovoří o šumavském lese jako o výsledku lidské činnosti, který je na péči přímo závislý. O Šumavě coby „kulturním dědictvím“ pak překvapivě hovoří i J. Guth ze Strany zelených (Mladá fronta Dnes 2008). Z 18 dokladů z let 2004–2006 s adj. *kulturní* kolokuje osm, les však tematizuje jen R. Holub, který za „kulturní dědictví“ považuje přímo „přírodní procesy“ (Holub 2004). 27 dokladů lemmatu *dědictví* z let 1991–2000 oproti následujícím periodám nejčastěji kolokuje s jednotkou *přírodní* (12×). Podle konkordanční analýzy se traktování lesů v NPŠ jakožto „kulturního dědictví“ v 90. letech neobjevuje.

*hospodářským lesem. “ Toto v srpnu 2005 nenapsali, vážená Šumavo 21, „veterináři“, ale zástupci české odborné komunity. (Just 2006)*

- (179) *„V našich názorech je určitý rozkol, často je bohužel vnímáme jako neslučitelné. Byl bych proto rád, kdyby se podařilo hledat navzájem porozumění a společnou řeč, aby ti, co považují za nejsvětější věc ochranu přírody, byli schopni vnímat nás, kteří nepovažujeme například suchý les za krásnou věc a nemáme tu trpělivost čekat, že po desítkách, možná stovek let tam vyrostе les nový.“<sup>194</sup> (Vácha 2006)*
- (180) *Pokud lesu nijak nepomůžeme, mohou dnešní problémy přetrvávat nikoli desítky, ale spíš další stovky let. Je bláhové doufat, že souvislé plochy kůrovcových souší automaticky vystřídá odolné, to jest druhově a věkově rozrůzněné společenstvo.<sup>195</sup> (Ib 1999)*
- (181) *Lesní ekosystémy v Národním parku Šumava jsou devastovány a zcela ponechány napospas kůrovci. Výsledkem jsou stále se rozšiřující tisíce hektarů suchých lesů včetně zbytků původních pralesů, likvidace genofundu původního šumavského smrku a následně zbytečně vznikající stovky hektarů holin. Nyní je kůrovcem bezprostředně ohrožen i prales v lokalitě významné pro český národ – u Pramenů Vltavy, kde rostou až čtyři sta let staré stromy. I toto místo má být však zničeno. (Petice 2009)*
- (182) *Doufám, že se mnou souhlasíte, že po staletí o šumavské lesy pečovali skuteční lesníci – odborníci, aniž by jejich práci korigovali různí „vědátoři a údajní ochránci životního prostředí“. A faktem také je, že předali naši generaci Šumavu tak zachovalou a krásnou, že již v roce 1963 byla celá oblast vyhlášena za Chráněnou krajinnou oblast Šumava. (Zeman 2009b)*
- (183) *Šumava byl vždycky hospodářský les a jako k takovému bychom se k němu měli chovat. Prostě jestliže si část, byť možná odborné veřejnosti řekne, že vytvoří divočinu tím, že nechá zpustnout původně zdravý a hospodářský les, tak to si prostě nemyslím, že si můžeme na české poměry dovolit.<sup>196</sup> (Černý a Wollner 2009)*

Analýza užití jednotky *hospodářský les* ukázala především to, že ačkoli si v diskurzu o NPS dlouhodobě a stabilně konkurují její dva významy, zcela dominuje zobrazování „hospodářského lesa“ jako typu, který je v národním parku nežádoucí. Tento postoj je překvapivě shodný jak u stoupenců aktivního lesnického přístupu vůči lesním disturbancím, tak u zastánců bezzásahovosti. Aktéři obou těchto (diskurzivně určených) skupin se přitom až na výjimky upínají k cílovému/budoucímu stavu, to znamená, že společně (re)produkují obraz lesa jako přirozeně stabilního ekosystému. Tomuto zjištění odpovídá také např. distribuce jednotek *odolný*, resp. *odolnější*, *stabilní* (*stabilnější*); obě se hojně vyskytují také u předních podporovatelů bezzásahového režimu R. Holuba a V. Justa, ale také v tiskové zprávě MŽP z doby nedlouho po vyhlášení rozsáhlých klidových území (doklad 184). Důležitým zjištěním

<sup>194</sup> Cit. hejtmána J. Zahradníka.

<sup>195</sup> Cit. E. Rážové z *Ústavu pro ekopolitiku* (viz <<http://www.ekopolitika.cz>>, cit. 12. 2. 2020).

<sup>196</sup> Cit. hejtmána J. Zimoly.

je, že na periférii diskurzu se zároveň vyskytuje řada textů, které toto schéma nenaplnují, nebo je dokonce explicitně popírají; jde především o dílčí vyjádření přírodovědců, představitelů MŽP ad.<sup>197</sup> V jazyce (zvl. mainstreamových) novinářů však tento přístup nerezonuje a stabilně v něm převažují reprodukováná pojmenování *kalamita*, *likvidace*, *škůdce* či *boj*. Podstatným jevem, který ukazuje k jednomu ze základních rysů obrazu lesa v diskurzu o NPŠ, je to, že aktéři, jež ve vztahu ke správě NPŠ sdílejí podobný hodnotový rámec, svůj postoj k lesu jakožto systému, který nepozbývá ekologické kvality v žádné ze svých fází, nedokáží udržet. Stává se tak mimo jiné prostřednictvím užití lexémů *obnova/obnovovat* (srov. zvl. doklad 185, v němž náměstek ministra životního prostředí F. Pelc diskurzivně etablovanou *obnovou* nahrazuje adekvátní termín *cyklus*) nebo *kalamita* (viz kap. 4.4.2).

(184) *Přirozená obnova horských smrčín v místech, kde došlo před 10–15 lety k uschnutí stromového patra naopak dokazuje, že se zde úspěšně obnovuje přirozený les. Ten je – narozdíl od uměle vysazovaného lesa – mnohem odolnější vůči větru i kůrovci.* (TZ MŽP 2008)

(185) *V přirozených lesích probíhá obnova lesa v celkem jasně stanovených třech stádiích obnovy – stadium optima, kde živá dřevní hmota i relativní stejnověklost dosahuje maxima, stadium rozpadu, kde je velký podíl odumřelé dřevní hmoty a starých stromů, a stadium dorůstání, kde je od všeho něco a největší díl patří mladé generaci lesa. Zjednodušeně řečeno, lesní hospodáři se před dvěma staletími zhlédli ve fázi počátku optima a tu dlouhodobě preferují ve svém snažení.* (Dostál 2009)

## Přirozený les

Podobně jako *hospodářský les* je v rámci diskurzu o NPŠ dominantně nazírán jako nežádoucí, představa lesa, který je „přirozený“, po většinu sledovaného období platí za ideál (výjimkou je výše popsáný „obrat k hospodářskému lesu“ po orkánu Kyrill). Za „přirozený“ je považován les, který složením a strukturou odpovídá stavu, který by v místě měl přetrvávat, nezasáhl-li by do jeho fungování člověk (srov. Stöckelová 2001, 2004).<sup>198</sup> Doklady tohoto přístupu se objevují

<sup>197</sup> Srov. např. text ministra životního prostředí M. Bursíka: „K přirozenému vývoji lesů ovšem nepatří jen stadium optima – tedy vzrostlý les plný podobně vysokých dospělých stromů (které jsou zároveň největším lákadlem pro lýkožrouta smrkového), ale i stadium rozpadu, kdy staré stromy umírají a okamžitě tak uvolňují místo doslova výbuchu nového života lesa. Chráněny uschlými stojícími kmeny či na padlém rozpadajícím se dříví vyrůstají tisíce různě velkých a různě starých stromků, les ožije kvetoucími rostlinami, motýly a dalším hmyzem [...]“ (Bursík 2008) nebo pasáž z Vyjádření vědců k situaci v NPŠ: „Horský smrkový les má přirozeně tři stadia vývoje: stadium obnovy, optima a rozpadu, která se částečně překrývají.“ (Vyjádření vědců 2009).

<sup>198</sup> Povaha antropického zásahu je přitom proměnlivá – od přímého zásahu formou kácení motivovaného těžbou nebo nutností potlačit kůrovce po (nevhodnou) výsadbu. Objevují se však také doklady, které tematizují změnu klimatu nebo emise škodlivých látek – srov. např. „Po asi půlhodině cesty zastavujeme na parkovišti, vzdáleném asi dva kilometry od Trojmezí. Zde nás již čeká šéf státních lesů, které obhospodařují tuto bavorskou oblast Šumavy. Hlavním tématem jeho [zaměstnance bavorských státních lesů] minipřednášky je boj proti kůrovci. „Za

již v polovině 90. let, kdy např. ředitel NPŠ I. Žlábek hovoří o nutnosti „přirozené lesy“ rekonstruovat (Holub 1995), klíčovým se ale stává až v období blokády těžby v oblasti Trojmezí, během níž odpůrci lesnických zásahů své argumenty zakládali nejen na odkazování k obecnému poslání národního parku (tj. odmítání hospodaření jako takového<sup>199</sup>), ale z velké části též na zdůrazňování „přirozenosti“ místních porostů (viz např. Výzva 1999, příloha 1) – v lese se nemá kácet z toho důvodu, že je přirozený/původní, a je tudíž *dēdictvím* (sic!). Tato strategie, která významně přispěla k úspěchu blokády mimo jiné tím, že tehdejší správu i ministerstvo nutila hledat alternativní výklady,<sup>200</sup> zároveň akcentovala nižší hodnotu lesů nepřirozených (zvl. lesů ve II. zónách ochrany přírody) a motiv *přírody pro člověka*.

Klíčovým poznatkem, který plně koresponduje se zjištěními nabytými analýzou jednotky *hospodářský les*, je to, že za hodnotu je v diskurzu o NPŠ dominantně považován cílový stav (srov. např. doklad 186). Z toho vyplývá, že probíhající disturbance a jejich důsledky jsou diskurzivně pravidelně zobrazovány jako děje přechodné (srov. doklady 184 a 187) – tisková zpráva ministerstva hovoří o „přirozené obnově“ coby záruce vzniku „přirozeného lesa“, strážce NPŠ J. Pecánek považuje „samovolnost“ pouze za jednu z možných cest k „přirozenému lesu“. Pokud jsou tyto procesy zároveň traktovány jako „přirozené“, resp. jako projevy nikoli „přeměny“, nýbrž „vývoje“, je tomu stádiu lesa, v němž dané procesy probíhají, přiznávána nižší hodnota než lesu vzrostlému (viz doklad 188). Převažující nazírání „přirozených procesů“ jen jako cesty k „přirozeným lesům“ nejenže si vynucuje vnímat nezasahování jako specifický způsob hospodaření, ale znemožňuje zároveň bezzásahovost zobrazovat pozitivně, pokud nepřináší předpokládané výsledky – rychle se obnovující lesní porost patřičné druhové skladby.<sup>201</sup> Právě toto schéma pak tvoří např. pozadí věty tehdejšího ředitele NPŠ J. Stráského o bezzásahovosti včetně nezasahování vůči kůrovci (doklad 189) nebo vyjádření ministra Bursíka hovořícího o likvidaci kůrovce v bezzásahových územích (doklad 190).

---

mého mládí nám říkali, že v polohách nad tisíc metrů nadmořské výšky se kůrovec nevyskytuje. Zejména v posledních deseti letech díky tomuto škůdci ale umírají smrky i ve výškách nad 1300 metrů – tak dalece již postoupilo oteplování klimatu“ (Míka 1999); „Po velkých větrných kalamiťkách kolem roku 1870 bylo území parku zalesněno výhradně smrkem, který se hospodářsky využíval. Ve druhé polovině 20. století ovlivňovaly šumavské lesy také emise a kyselý déšť.“ (Jirsa a Rippelová 2007).

<sup>199</sup> Frekventované strategii odmítání hospodaření (tj. zdůrazňování „ne-hospodářské“ podstaty národního parku) konkuruje mírnější strategii odmítání dílčích (konkrétních) lesnických opatření (zvl. v I. zónách). Reakcí na ni je např. zavedení pojmu „aktivní ochrana lesa“ (42× v MediaBank, z toho 32× v 90. letech a jen 3× mezi lety 2008 a 2010). „Aktivní ochranu“ v jazyce Správy NPŠ nahradila po orkánů Kyrill ochrana „integrovaná“.

<sup>200</sup> Zatímco na počátku administrativně traktovala kácení v I. zónách jako způsob účinné ochrany místního lesa (srov. např. Hradská 1999), posléze přešla na paralelní strategii zobrazovat kácení jako svou povinnost vůči hospodářským lesům v Rakousku a Bavorsku (srov. např. vyjádření mluvčího NPŠ Kantořka in Pešta 2000).

<sup>201</sup> Srov. častou argumentaci nebezpečím vzniku nové monokultury. Viz např. „Odborníci tvrdí, že na těchto místech po čase, snad za zhruba 300 let, vyroste znovu smrkový les, monokultura, neboť nic jiného se v půdě těchto míst nenachází a smrk bude zase výrazně dominovat.“ (Eybert 2007)

- (186) *Od prvního momentu vyvstaly dvě nesmiřitelné koncepce přístupu k lýkožroutu: buď okamžitě začít těžit a ohniska kalamity likvidovat, nebo ponechat Šumavu po vzoru světových národních parků přirozenému vývoji. Obě koncepce jsou regulérní a slibují stejný ušlechtilý cíl – přirozený les – v daleké budoucnosti, ale obrovská rizika (pokaždé jiná) přinášejí hned teď.* (Klos et al. 1997)
- (187) „Smyslem zážitkové trasy je ukázat návštěvníkům Šumavy, že na kalamitních plochách vzniká samovolně přirozený les i bez zásahu člověka,“ řekl terénní pracovník NP Šumava Jan Pecánek. (Regionplzeň.cz 2008)
- (188) *Vůdčí vize Národního parku Bavorský les je nadále závazná. Přednostně zajišťuje – v souladu s bavorským zákonem o ochraně přírody a nařízením o Národním parku Bavorský les – působení přírodních sil a nerušenou dynamiku společenstev. Lesy se v Národním parku Bavorský les musí vyvíjet bez usměrňujících zásahů člověka směrem k přirozeným lesům. Přírodní události jako větrné vývraty či sněhové polomy jsou společně s hmyzími či houbovými napadeními považovány za podstatné faktory přirozeného vývoje lesa.* (Holub 2006a)
- (189) *Bavoři kdysi po založení svého národního parku také začali s bezzásahovostí, včetně nezasahování proti kůrovci.* (Kaiser 2011)
- (190) *Ušchlé smrky uvolňují přístup světlu, vodě a poskytují živiny tisícům mladých smrčků, umožňují život desítkám druhů ptáků a hmyzu, včetně řady ohrožených motýlů. Na jejich místě vyrůstá nový, zcela přirozený les. Nelze navíc směřovat bezzásahový režim v jádrových územích a diferencované zásahy mimo ně. Všude, kde zasahujeme, je kůrovec plně pod kontrolou a v jádrových územích ho velmi bedlivě monitorujeme a likvidujeme nedestruktivními metodami.* (Kilián 2008)

## Původní les

Uvedená zjištění potvrzuje též konkordanční analýza jednotky *původní les* (48× v MediaBank). Doklady tohoto syntagmatu totiž ukazují na sepjetí motivu ztráty „původnosti“ lesa nikoli s nutností jeho historické exploatace, ale předně s představou pozbytí optimálního druhového složení a věkové struktury.<sup>202</sup> Proto např. registrují doklady podmiňující „vznik původního lesa“ (sic!) rychlostí jeho růstu (srov. doklad 191). Na dominanci představy „původního lesa“ jakožto stabilního porostu vhodné skladby ukazují také čelné frekvence kolokací *původní porost* (52×; 122 distančních kolokací při rozpětí –5/+5 tokenů), *původní stav* (56×) nebo *původní druh* (51×); jednotka *původní les* navíc významně kolokuje s adj. *smrkový* (8×), subst. *smrk* (7×), *smrčina* (6×) či *monokultura* (5×). V dokladu 192 tak jihočeský krajský zastupitel L. Dvořák (KSČM) dokonce pracuje s konceptem, podle něhož „původní les“ může být

<sup>202</sup> Tento postoj je běžný také v beletrii K. Klostermanna (srov. kap. 4.2.3.1).



„hospodářským“; rozhodujícím faktorem je přitom „stáří“ a „kvalita“; za „ochranu“ považuje managementové postupy zajišťující udržení tohoto stavu. Doklad 193, který je úryvkem z rozhovoru s „horským vůdcem“ V. Frenclm a je zářmován sugestivním titulkem *Jak vypadal původní šumavský les*, obsahuje spojení „vysazovat původní les“. Jde znovu o příklad traktování lesa jakožto porostu dané druhové skladby. Ekologická kvalita, již lze vyjádřit např. počtem zastoupených (živočišných a rostlinných) druhů, zůstává zcela potlačena.<sup>203</sup>

(191) *Bavorští odborníci soudí, že v místech, kde les zahynul, se během 50 až 70 let vytvoří parkovitý les, zcela odlišný od dnešního, se skupinkami smrků a jeřábů, které teprve v další generaci za 150 a více let dají vzniknout novému Bavorskému původnímu lesu.* (Skuhravý 1998)

(192) *Již v odpovědi na první otázku jsem uvedl, že úmysl kácet i v prvních zónách k zamezení masivního rozvoje kůrovce byl ze strany MŽP již v roce 1999. To, že k tomu nakonec nedošlo, považuji za jednu ze základních příčin jeho současného přemnožení a stavu, kdy původní lesy sice též hospodářské, ale svou kvalitou, stářím a krásou se blíží původním lesům, kvůli kterým se ochrana Šumavy zamýšlela, jsou ve stavu, v jakém jsou.* (Míka 2009)

(193) *Schwarzenbergové někdy kolem roku 1920 přišli na to, že šumavské lesy nejsou v dobrém stavu, pozvali sem odbornou komisi, která po prohlídce šumavských lesů konstatovala, že jsou ve stavu katastrofálním. Okamžitě tedy majitelé přistoupili k obnově lesů, jenže vedení ekonomickými zájmy nebyly vysazovány původní lesy, ale smrkové monokultury.* (Lavičková 2008)

### **Smíšený × monokulturní les**

180 dokladů kolokace *smíšený les* (z toho 20 mezi roky 1991 a 2000, 28 v letech 2004–2006 a 69 v období 2008–2010) ukazuje k vysoké důležitosti tématu druhového složení porostů národního parku. Konkordanční analýza zvl. frekventovaných kolokátů *původní* (20× v MediaBank), *přírozený* (19× tamtéž) ale také *smrkový* (13× tamtéž) potvrdila a zpřesnila minulá zjištění. Tím nejvýraznějším je to, že na potřebě rekonstruovat smíšené porosty se shodují různí aktéři celého spektra debaty. Zásadní rozpor však panuje nejen v motivaci této rekonstrukce, ale především v představě o způsobu a distribuci pěstebních zásahů.

---

<sup>203</sup> Výjimkou z tohoto pravidla je relativně častý výskyt argumentace založené na tradované představě, že „les“ je nenahraditelný z hlediska své retenční schopnosti. Na dotaz (meet[lemma="zadržet|zadržovat"][[lemma="voda|srážka"]]-10 10) odpověděla MediaBank 73 doklady. Konkordanční analýza ukázala, že ztrátou či snížením retenční schopnosti území argumentují různí aktéři – zatímco např. J. Bláha z Hnutí Duha na jedné straně varuje před vznikem holin, a tedy těžbou (Bláha 2010), a na druhé straně zdůrazňuje význam „starého“ a „smíšeného“, a tedy budoucího lesa (Bláha 2002), např. hejtman J. Zahradník (Zahradník 2006) nebo senátor T. Jirsa (Jirsa 2009b) varují před odumíráním stromů vlivem kůrovce.

Zatímco materiál ukazuje na mírný nárůst podílu jednotky *smíšený les* – i. p. m. 34,5 v 90. letech vs. 53,1 v subkorpusu 2004–2006 a 56,9 v subkorpusu 2008–2010, jednotka *horská smrčina / horský smrkový les* během sledovaného období zaznamenala nárůst strmý – z hodnoty i. p. m. 46,5 v letech 1991–2000 dosahuje 323 v subkorpusu 2008–2010. Opačný trend má podíl subst. *monokultura* (i. p. m. 160 v 90. letech vs. 105 mezi lety 2008 a 2010), jednotka *přirozený les* (i. p. m. 65,5 v 90. letech vs. 44,5 v letech 2008–2010) i *původní les* (i. p. m. 24,1 vs. 17,3). Jako pravděpodobné se proto jeví být, že spor se ve svém počátku převážně týkal způsobu správy lesů NPŠ *en bloc*. Tématem přitom byl vztah „původních / přirozených lesů“, za něž byly považovány především lesy smíšené (tedy nikoli monokulturní) a lesů smrkových; dominovalo nerozlišování porostů v jádrových a ostatních zónách (srov. dále distribuci spojení „likvidace kalamity“). Podporou pro toto tvrzení je také předešlé zjištění, podle něhož zastánci eliminace protikůrovcových zásahů v 90. letech svůj postoj opakovaně opírali o obraz nezasahování jakožto cesty ke „stabilnějšímu“ lesu, nebo prokázání obecné povahy užívání jednotky *hospodářský les* ve významu statusu. Období po orkánu Kyrill je jiné v tom, že v diskurzu dochází k významnému posílení důrazu na specifickou povahu *horských smrčín* – není podstatné, zda konkrétní porost vykazuje kvality monokultury, nýbrž to, kde se nachází. Větrná či kůrovcová disturbance není primárně problémem pro přirozenou (i když třeba historicky těženou) monokulturu v jádrových zónách; pozornost je proto potřeba obrátit k lesům II. zón a k hospodářským kulturám vně NPŠ.

Kontexty jednotky *horská smrčina* a její distribuce ukazují jasný trend; zatímco v nejstarším analyzovaném subkorpusu je běžně traktována jako typ, který je nejvíce „postižen“ kůrovcem (srov. např. doklad 194), o zhruba deset let později převažuje její zobrazení jakožto území, v němž je kůrovcová gradace přijatelným, i když nikoli vítaným jevem (srov. např. doklad 195).<sup>204</sup> Toto tvrzení lze podepřít také analýzou vztahu frekvence užívání syntagmatu a aktérů, kteří tak činí – vyjma J. Bláhy a J. Koreše z Hnutí Duha, kteří poukazují na specifčnost horských smrčín a na zvláštní hodnotu komplexu horských lesů v oblasti Trojmezí a Smrčiny v porovnání s ostatními lesy zvl. II. zón (sic!), registrují v 90. letech výskyt syntagmatu např. u M. Čecha, který upozorňuje na vazbu mezi kůrovcovou gradací a „nepůvodností“ horských smrčín (Čech 1997), nebo u V. Justa, který argumentuje shodným „poškozením“ horských smrčín v NPBL i v NPŠ, tedy nezávisle na uplatňovaném managementu (Just 1998). Nečetné výskyty jednotky jsou však v tomto období rozloženy mezi aktéry tak, že nelze hovořit o zřetelné preferenci. Vedle toho v periodě 2008 až 2010 je patrné rozložení dokladů mezi dvě

---

<sup>204</sup> Až na výjimky však přetrvává výše popsáný důraz na cílový stav; srov. užití jednotky *rozvoj* a zmínění časového hlediska v dokladu 196.

skupiny – první tvořenou zejména představiteli MŽP, Správy NPŠ a několika „přírodovědci“ a druhou sestávající především ze senátorů T. Jirsy a J. Rippelové a několika „lesnických odborníků“. První skupina přitom v užívání syntagmatu jednoznačně dominuje, a to také z pozice respondentů v rozhovorech a debatách; postoje první skupiny také běžně reprodukuje média. Je přitom patrné, že pozice T. Jirsy ad. je vůči dominujícímu fokusu na bezzásahovost v horských smrčinách doprovázenému pozitivním hodnocením úlohy kůrovce (srov. doklad 196) reakční, tzn. spočívající ve vyvracení (srov. doklad 197) a zároveň v poskytnutí alternativního (subverzního) narativu, který jsem popsal výše.<sup>205</sup>

- (194) *Odborníci jsou překvapeni, jak rychle likviduje kůrovec horské smrčiny v Národním parku Šumava. „V bezzásahovém území při hranici parku o rozloze zhruba třinácti set hektarů je už pouze sedmáct procent živého porostu,“ uvedl ředitel správy parku Ivan Žlábek. „Zdravotní stav porostů v některých oblastech mě šokoval,“ řekl náměstek ministra životního prostředí Radim Špaček, který viděl Šumavu z vrtulníku. (Mlsová 1997)*
- (195) *Na kritiku ostře reagovalo ministerstvo životního prostředí, které uvedlo, že šumavský národní park není továrnou na dřevo. „Vím, že Správa NP Šumava zasahuje proti kůrovci diferencovaně, ale aktivně a situaci má pod kontrolou. Sledování horských smrčin na Šumavě přesvědčivě ukazuje, že bez lidských zásahů zde přirozená obnova velmi úspěšně probíhá,“ řekl nový ministr životního prostředí Ladislav Miko. (Perknerová a Kilián 2009)*
- (196) *V horské smrčině je určitě lepší nechat rozvoj lesa přírodě, která to – v daném čase a na špatně přístupných lokalitách – umí lépe než my. V níže položených oblastech má naopak smysl podporovat různorodost porostu a proces obnovy uváženou umělou výsadbou dřevin jako buk nebo jedle (dnes zde chybí zdroj semen, a tak by se přirozeným způsobem vracely příliš pomalu). (Šantrůčková a Vrba 2008)*
- (197) *Dnes již bohužel vidíme, jakou změnu doznaly nepřipravené a nepřirozené lesy Šumavy v důsledku experimentu s odumřením horských smrčin. správa Národního parku opěvuje odumřelé plochy lesa, jako by to byl její cíl. (Jirsa 2009c)*

---

<sup>205</sup> K rozdílnému obrazu lesa ukazuje také porovnání nejfrekventovanějších levostranných kolokací lemmatu u vybraných reprezentantů obou vymezených skupin – Františka Krejčího a Tomáše Jirsy. Zatímco Krejčí opakovaně hovoří o „ochraně lesa“ v kontextu II. zón (resp. oblastí mimo jádrové zóny či mimo sám NPŠ), u Jirsy převažují kolokáty *suchý, odumřelý, staletý* ad. – zdůrazňuje fakt zániku ekosystému a hovoří o závislosti lesa na staletém soužití s člověkem.

#### 4.4.2 Kvalita lesa

Vedle popisu distribuce postojů k lesu v kontextu představy o „přirozenosti/původnosti“ jsem se zaměřil také na to, jakým způsobem jsou v diskurzu hodnoceny kvality porostu ve všech jeho fázích (tzn. event. také ve stádiu rozpadu). Tato kapitola je proto zaměřena na popis nejfrekventovanějších spojení jednotky *les* s kvalifikačním adjektivem, a to opět především s ohledem na aktéry, kteří s analyzovanými syntagmaty pracují. Tak např. spojení *mrtvý les* užitý pro pojmenování lesa se silně odumřelým vrchním stromovým patrem je krajním projevem zobrazování lesa jakožto klimaxového systému, a tedy dokladem potlačování ekologické hodnoty lesa ve fázi rozpadu. Popis distribuce (neutrálního) užití tohoto spojení má proto vysokou informační hodnotu. Pozornost jsem věnoval adj. *suchý, uschlý, poškozený, mrtvý, zdravý, zelený, stabilní, odolný a nový*.

#### Mrtvý les

Spojení *mrtvý les* se v subkorpusu 1991–2000 objevuje celkem 34×. Ačkoli většinu uživatelů tvoří ti aktéři, již se kloní k bezvýjimečným zásahům proti kůrovci, výskyt syntagmatu lze pozorovat také u jejich oponentů. Např. v dokladu 198 J. Jelínek, který hovoří o nutnosti potlačit „kalamitu“, explicitně označuje za „mrtvé“ ty plochy, na nichž proběhla kůrovcová gradace. Podobně se však chovají také V. Just, I. Míchal a Č. Klos (viz doklad 199), kteří lesnické zásahy proti kůrovci nepreferují. Krajním případem pak je citace jednoho z protagonistů odporu proti kácení v oblasti Trojmezí, entomologa K. Spitzera (viz doklad 200). Spitzer ve svém projevu užívá spojení „mrtvý les“ jednoznačně jen pro označení odumřelého vrchního stromového patra; argumentem mi je to, že v téže větě hovoří o „šanci na omlazení lesa“; autor tak zjevně fázi s odumřelým vrchním stromovým patrem nazírá jako cézuru v existenci „lesa“. Traktování odumření vzrostlých stromů jakožto zániku lesa považují za projev konstruování obrazu lesa coby přirozeně stabilního, tj. vizuálně neměnného, prostředí; sdílení tohoto schématu napříč názorovými skupinami pak vnímám jako důkaz toho, že v 90. letech bylo v rámci analyzovaného diskurzu naturalizované – tomu ostatně odpovídá také opakovaný výskyt tohoto spojení v jazyce novinářů. Přesto se v tomto období objevuje také doklad, který vyprávění o mrtvém lese reflektuje a zřetelně odmítá – jde o vyjádření poradce ministra životního prostředí L. Košťála, který říká, že „[m]rtvé stromy neznamenaají mrtvý les, ale pouze mrtvé stromy. [...] Les je komplexní organismus, který žije i pod suchými stromy.“ (Švehla 1999).

Z analýzy dokladů syntagmatu *mrtvý les* v nejstarší sledované periodě vyplývá, že obraz porostu ve fázi rozpadu téměř bezvýhradně stojí na představě lesa jakožto přirozeně stabilního prostředí. Toto schéma je až na výjimku (re)produkováno také výraznými osobnostmi snahy o omezení lesnických zásahů proti kůrovci (srov. též text J. Bláhy v dokladu 201).

V subkorpusu sestávajícím z textů produkovaných v období po orkánu Kyrill je patrné, že se situace proměnila. Z celkových 66 dokladů obsahujících syntagma *mrtvý les* více než deset obraz *mrtvého lesa* rozporuje; dekáda existence bezzásahových zón totiž ukázala, že skutečný zánik lesa – tj. ztráta schopnosti porostu/prostoru znovu zakmenit a vytvořit kompaktní korunové patro – je vysoce nepravděpodobný.<sup>206</sup> Přesto však někteří aktéři, kteří příběh o *mrtvém lese* rozbíjejí, nadále hovoří o rozpadu jako o cestě k lepšímu stavu (srov. opozici *proschlý les* vs. *zdravý les* v dokladu 202). Výjimkou je např. text V. Justa (doklad 203) nebo přírodovědce H. Šantrůčkové a J. Vrby (doklad 204). Důsledkem této strategie je pokračující neutralita motivu *přirozené stability* projevující se např. legitimitou dotazu MFD předsedovi Svazu šumavských obcí J. Hůlkovi: „Proč vás děsí mrtvý les, když odborníci slibují, že vyrostе nový?“ (Lim 2009). Ačkoli tedy lze hovořit o částečné proměně obrazu lesa směrem k větší toleranci disturbancí, téma rozpadu coby provizoria se nadále jeví být zcela dominantní.

(198) *V roce 1992 vykazoval NPBW [Národní park Bavorský les] 260 ha umrtvených smrčín, po roce 1996 již 3 600 ha mrtvých lesů* (Skuhravý 1998). (Jelínek 1999)

(199) *Víme však, že na mnoha místech Šumavy vznikne buď mrtvý les, anebo holina. A že těžit se nebude v první zóně. Víme, že pro asanaci kůrovce je zbytečná těžba souší, ze kterých už brouk vylétl. A že zcela nevhodné je v národním parku těžit zdravé stromy. Na těchto bodech se lesnická, ochránářská i přírodovědecká veřejnost většinou shodnou, ale mediální spor o šumavské lesy pokračuje. [...] Vážnější problém než asanace kůrovce totiž na šumavské lesníky teprve čeká: čím a jak odumřelé kulturní lesy nahradit, aby se jim po desítkách či stovkách let podařilo navrátit druhovou skladbu šumavských lesů [...]* (Klos et al. 1997)

(200) *Kácení stromů v pralesích však někteří odborníci považují za nepřípustné. „Uschlý, mrtvý les totiž dává lesu mnohem větší šanci na omlazení než vykácené holiny,“ říká Karel Spitzer z Entomologického ústavu Akademie věd v Českých Budějovicích.* (Kerles 1999b)

(201) *Pod suchými smrky již teď roste nový les a odolnější než předchozí, rychleji než na českých holinách a bez zbytečných nákladů na umělé zalesnění. [...] Každý se tu může přesvědčit, že suchý les není mrtvý les, a že je menším zlem než velkoplošné holiny.* (Pešta 1999)

(202) *Za působení ministra životního prostředí Martina Bursíka uschlo cca 400 ha (méně než 1 % plochy NPŠ), přičemž významný negativní vliv měly dva orkány Kyrill a Emma.*

---

<sup>206</sup> Srov. zvl. výsledky biomonitoringu bezzásahových oblastí (viz poznámku 207).

*„Miloš Zeman nepochopil, že horské smrčiny jsou dynamickým ekosystémem, ve kterém je fáze rozpadu stromů napadených lýkožroutem smrkovým následována fází růstu. Proschlé porosty nejsou mrtvým lesem, postupně přecházejí opět ve zdravý les,“ řekl Martin Bursík.“ (TZ SZ 2009)*

(203) *Sami jsme byli překvapeni, jak rychlá a účinná je přirozená obnova horských smrčin po kůrovcové gradaci v takzvaných bezzásahových zónách. Les rozhodně není „mrtvý“, ačkoliv se z dálky tak jeví. Dostupná vědecká fakta vyvracejí urputná tvrzení a mýty o mrtvém lese na Šumavě. (Šantrůčková a Vrba 2009)*

(204) *A smysl národních parků – diferencovaná ochrana přírodních procesů – jim [senátorům] i po 15 letech zůstává utajen. Zásadně nerozlišují zóny a chápou park jako hospodářský les, kde jsou jejich obavy namístě. Ne tak v NP Šumava, kde po celou dobu patnáctileté kůrovcové hysterie sežral brouk cca čtyři procenta lesa. Přitom mu chutná jen horní patro: to dolní, bujně se obnovující pod ochranou mrtvých stromů, nechává on i média na pokoji. Takže mluvit tu o „mrtvém lese“ je odborný nesmysl: jděte se podívat, a uvidíte – stromy odcházejí, les zůstává. Obnovuje se. (Just 2008)*

### **Suchý/uschlý les**

Podobné závěry vyvozují také z analýzy syntagmatu *suchý/uschlý les*. Zatímco z materiálu 90. let je zřejmé, že označení „suchý les“ funguje jako neutrální pojmenování lesa, v němž proběhla kůrovcová gradace, subkorpus 2008–2010 vykazuje nemálo dokladů, které je problematizují. Tak např. R. Holub tvrdí, že „ekologové“ považují „suchý les“ za „menší zlo“ (viz doklad 205), čímž potvrzuje existenci a dominanci (tj. vysoký reprodukční potenciál) motivu stabilního lesa. Holub, který o disturbancích v kontextu budoucího vzniku nového, lepšího porostu, hovoří soustavně, přitom v 90. letech (a zvl. na jejich sklonku) náležel do skupiny, která ovládala jeden z pólů vyhrocené debaty. Hlasy traktující rozpad lesa jako jev, který není pro integritu ekosystému ohrožením, v této době představovaly spíše avantgardu. Výrazným představitelem této krajní pozice byl např. entomolog M. Konvička a částečně též J. Koreš z Hnutí Duha nebo poradce ministra životního prostředí L. Košťál. Druhý pól debaty zastupovala skupina textů, v nichž jsou důsledky disturbance zobrazeny buď jako vážný problém pro vzhled pohoří, nebo jako zásadní poškození funkcí, které jsou lesu přisuzovány jako vlastní (viz doklad 206).

Navzdory tomu, že o deset let později probíhala na velkých plochách parku masivní kůrovcová gradace, bylo již na těch místech, kde rozpad vrchního stromového patra nastal ve druhé polovině 90. let, zřetelné, že scénář počítající se zánikem lesa není pravděpodobný (viz poznámku 207). Z analyzovaného materiálu však vyplývá, že ačkoli strategie „zastánců nezasahování“ spočívající v zobrazování rozpadu jako nutné fáze na cestě k lepšímu lesu přetrvává, stavějí se proti ní ve větší míře texty, které rozpad (tj. vznik *suchého lesa*) nadále

označují za definitivní zánik; tedy už nikoli jen ty texty, které rozpad lesa traktují především jako ztrátu jeho „přirozených“ funkcí a vzhledu (srov. např. doklady 207 a 208). Jde především o texty senátora T. Jirsy a jeho spoluautorů, kteří spojení *suchý les* ve sledované periodě užili celkem 26×. Rozpad, který je v těchto textech téměř bezvýhradně zánikem, stavějí autoři často do kontrastu k *zelenému lesu* (srov. doklad 209), jejich fokus přitom vedle jádrových oblastí zahrnuje také II. zóny ochrany přírody (resp. celou Šumavu, srov. Hořejší 2016a). Toto oddálení zřetele umožňuje autorům především rehabilitovat roli (tradičního) hospodaření, a tím zdůraznit pozitivní roli „obyvatel“, ale také zvýšit důraz na nenahraditelnost vzrostlého (tj. *zeleného*) lesa.

Ačkoli ve sledovaném období posiluje také skupina zobrazující disturbance jako přirozenou součást dynamiky ekosystému – spojení *suchý les* se v těchto textech již neobjevuje neutrálně (srov. např. doklad 210), je zjevné, že obraz lesa ve fázi rozpadu v rámci diskurzu zůstává negativní. Tak např. reportáž České televize, jejímž tématem je představení výsledků dlouhodobého vědeckého výzkumu, uvozuje moderátor větami „Nezasahování proti kůrovci na Šumavě je správné. To alespoň tvrdí představitelé národního parku a dnes zveřejnili závěry rozsáhlého desetiletého průzkumu, podle kterého si příroda s uschlými lesy sama poradí. Místní politiky a starosty ale tyto argumenty moc nepřesvědčily.“ (Hrubeš a Šuleř 2009) Rozpad je zde zobrazen jako fáze, již je potřeba přechkat. Stejný postoj je patrný ze sentence, která v témže textu předchází replice vedoucí zmíněného výzkumu P. Čížkové: „Výzkumníci podrobně sledovali část bezzásahové zóny na jihu Modravských plání. V roce 97 tady kůrovec zničil tisíc sto ze třinácti set hektarů lesa. Nyní tady podle nich začínají samy růst nové stromy.“ (ibid.) Čížková výrok „V žádném případě to mrtvé území není“, která je zároveň jejím jediným vyjádřením v celé reportáži a jehož pravou intenci lze jen odhadovat, je snad pouhým pokusem nastavený obraz rozbít. Současné záramování reportáže, které staví na představě vědců jakožto standardních účastníků „sporu“, činí z výsledků výzkumu<sup>207</sup> diskusní „argument“; právě proto může moderátor legitimně pracovat se schématem, podle nějž má vědec laika „přesvědčovat“.

(205) *Ekologové mají rádi stromy, byť suché trčely k nebi. Dřevorubci mají rádi pařezy. První říkají, že suchý les je menší zlo než vykácený les a druzí se zaklínají, že všechno nakažené dříví se musí včas skácet.* (Holub 1999d)

(206) *Zelená střecha Evropy navíc musí plnit spoustu dalších důležitých funkcí v celém středoevropském životním prostoru. Další rozšiřování suchých, mrtvých porostů by*

---

<sup>207</sup> Výsledky biomonitoringu byly prvně publikovány v roce 2010 (Čížková 2010), resp. 2011 (Čížková et al. 2011).

*skutečně mohlo mít na vývoj celé krajiny, vodní režim i ovzduší takřka apokalyptický vliv. (Kantořík 1998)*

- (207) *[...] cílem jeho [NPŠ] zřízení je přísná ochrana volně žijících živočichů, planě rostoucích rostlin a zachování typického vzhledu krajiny. Upozornil jsem na to, že současné směřování správy parku k takzvané divočině na co možná největším území Šumavy, které má za bezprostřední následek stovky hektarů suchého lesa, je s tímto cílem v přímém rozporu. (Zahradník 2008a)*
- (208) *Postupné rozšiřování suchého lesa, i v nejnavštěvovanějších oblastech Šumavy, ohrožuje nejen tradiční vzhled unikátní šumavské krajiny, ale může ohrozit i její návštěvnost a následně i životní podmínky obyvatel závislých na turistice. (Nykles 2008b)*
- (209) *Stokrát jsme my politici už říkali, že odmítáme nekontrolovatelně se zvětšující plochy uschlého lesa, ale zrovna tak odmítáme i vytváření holin s obrovskými plochami pařezů. To, co chceme, je zelený les. Takový, jaký byl na Šumavě po celé generace. (Jirsa a Rippelová 2008)*
- (210) *Tzv. suchý les není mrtvý. Zůstává tam lesní mikroklima, mechy, lišejníky, mnoho druhů hmyzu i ptáků. Ptáci roznášejí semena stromů i keřů. Po větrné či sněhové kalamitě se les ponechaný sám sobě rychle obnovuje. Kůrovec patří do divočiny, ať se nám to líbí, nebo nelíbí. (Šandová 2010)*

## **Zdravý les**

Celek popisu distribuce adjektivních kolokací lemmatu *les* doplňuje analýza užití spojení *zdravý les*, *poškozený les* a *nový les*. Tato analýza ukázala, že vlastní kolokace *zdravý les* v rámci diskurzu o NPŠ označuje buď území s porostem, v němž se neprojevila gradace kůrovce, nebo porost, který v dané lokalitě má po kůrovcové gradaci vzniknout – v kontextu tohoto spojení se vyskytují např. jednotky *po letech*, *nový*, *budoucí*, *opět* či *obnova*. Typickým kontextem této kolokace je pak podle očekávání různá míra podpory zásahů proti kůrovci. Pozoruhodné jsou ale ty doklady, v nichž se *zelený les* objevuje v kontextu preference bezzásahového přístupu; překvapivým poznatkem je, že tato situace není doložena v 90. letech – registruji ji pouze ve dvou parafrázích (viz např. doklad 211). Na konci sledovaného období převaha uvedeného kontextu přetrvává, potřeba pracovat se „zdravým lesem“ se však poměrně často objevuje také u aktérů podporujících nezasahování vůči kůrovci (srov. např. repliku ministra M. Bursíka v dokladu 212 a repliku jeho nástupce J. Dusíka v dokladu 213). Je ale také patrné, že uvedený obraz běžně reprodukuje média, a to nejen ta mainstreamová (srov. doklady 214 a 215).

Analýza distribuce spojení *nový les* ukázala, že se jednotka běžně vyskytuje v textech s různou tematikou a rozdílnými postoji, a to jak v první dekádě, tak také na konci sledovaného



období. V případě těch aktérů, kteří argumentují proti lesnickým zásahům, je užití označení *nový les* opakovaně součástí strategie obhajování disturbancí vznikem budoucího (odolnějšího, strukturovanějšího) porostu. Tak např. J. Bláha v textu hodnotícím právě ukončenou blokádu hovoří o vzniku „nového, stabilnějšího lesa“ na území II. zón ochrany přírody (Bláha 1999); jeho tvrzením se znovu potvrzují výsledky předešlých pozorování – zapojený les coby „cílový stav“ je klíčovým motivem respektovaným naprostou většinou aktérů diskurzu o NPŠ (srov. též reflexi tehdy již bývalého ministra životního prostředí I. Dejmalu v dokladu 216). Právě tento společný jmenovatel celé vyhrocené debaty dává v období po orkánu Kyrill prostor k obratu, který registruji např. u T. Jirsy nebo M. Zemana a který staví na tvrzení, podle něhož se stabilní (staletý) les na území NPŠ na velkých plochách rozprostírá; je jen potřeba mu nadále věnovat (generacemi osvědčenou) péči, což mimo jiné znamená chránit jej před nepříznivými vlivy ohrožujícími jeho identitu (srov. doklad 217).

Distribuce syntagmatu *poškozený les* odpovídá univerzálnosti motivu *kalamity* – u „zastánců zasahování proti kůrovci“ je hodnocení gradace jakožto „poškození“ lesa (srov. doklad 218) stejně jako v mainstreamových médiích (srov. doklad 219) standardní. Vzácně se však objevilo také u „zastávce nezasahování“ V. Justa (srov. doklad 220).<sup>208</sup>

- (211) *Odpůrci kácení napadených stromů v prvním pásmu tvrdí, že nejcennější části parku se zachrání přirozenou cestou, prostřednictvím vlastního ekosystému. Podle jejich názoru je i mrtvý les lepší než holina, holá paseka. Říkají, že mrtvý les na německé straně už má přirozený porost mladých stromků, a tak vzniká nový zdravý les.* (Balcerová 1999)
- (212) *Bursík, který o osudu Šumavy rozhoduje, se chtěl na vlastní oči přesvědčit, zda se napadený porost obnovuje. „Viděl jsem, že pod uschlými stromky [sic!] vyrůstá nový zdravější les. To mě utvrdilo v tom, že stromy kácet nebudeme,“ uvedl.* (Janouš 2008b)
- (213) *Zkušenosti z podobných míst ukazují, že cesta, kterou zvolila správa parku – tedy dát přírodě v těch nejvíce exponovaných a nejvýše položených oblastech Šumavy prostor – umožní vznik obnovujícího se zdravého lesa pod uschlými stromy, který je pro další vývoj přírody rozhodně lepší než pusté holiny, vzniklé při kácení stromů kvůli kůrovci.* (Nedvěd 2010)
- (214) *Velkou část mediálního obrazu Šumavy tvoří informace o tom, jak národní park drtí kůrovcová kalamita a jak Šumava usychá. Každý však vidí, že k jednotlivým místům napadeným kůrovcem musí urazit dlouhé kilometry cesty zdravým lesem.* (Dostál 2008)
- (215) *Podle dosavadních zkušeností to přináší spíše výhody: uschlé stromy ponechané svému osudu chrání proti slunci a větru malé semenáčky, které se pod nimi vyvíjejí přímo v drsných vysokohorských podmínkách, takže jsou na ně připravené lépe než stromy*

---

<sup>208</sup> V tomto případě se však jedná o text, který tematizuje nikoli lesy NPŠ, ale kvalitu a stav lesů v rámci celé ČR.

*pěstované ve školkách. Bez zásahů člověka se potom na hřebenech hor vyvíjí silnější a zdravější les, schopný lépe zvládat extrémní klima. (Šůra 2009)*

- (216) *Aktivisté, ale přesnější je říct přírodovědci s odlišnými názory, tvrdí, že rozumnější je nekácet, protože i suchý les poskytuje nově vznikajícímu porostu lepší ochranu než mnohahektarová holina. Navíc je šance, že populace kůrovce se „zhroutí“ sama. Kácení, kdy na holinách bude třeba vysázet les nový, podle nich oddaluje společný cíl o desítky, možná stovky let. A park říká o metodě „nezasahování“ prakticky totéž. Když teď nezasáhneme, kůrvec les sežere a po desítkách let doroste nový les se stejnými problémy. Když zasáhneme, cesta k cíli – stabilnímu lesnímu ekosystému – bude mnohem kratší. (Feřtek 1999)*
- (217) *Poslední zveřejnila v tisku správa parku minulý týden: pod uschlými stromy vyrůstá nový les! Nikdo z odborníků, lesníků či politiků, kteří kritizují současný experiment s usycháním obrovských lesních ploch na Šumavě, nezpochybňuje to, že někde opravdu pod uschlými stromy nějaký les vyroste. Ale diskuse je přeci o tom, proč je potřeba se s novou nadějí lesa chlubit a za jakou cenu nové semenáčky na Šumavě vyrůstají. Za cenu odumírání tisíců hektarů staletých lesů, za cenu odumírání několik set let starých pralesních zbytků, za cenu zničení tisíců hektarů zeleného lesa, za cenu zcela změněného charakteru šumavské krajiny [...] (Jirsa 2009)*
- (218) *Do bezzásahového režimu je nyní bez schválení zahrnuto 30 procent lesů Národního parku. To je 16 500 hektarů lesa, který je začátkem roku 2010 kůrovcem zcela zničen. K tomu přistupuje dalších asi 5 000 hektarů zničených a poškozených lesů po kůrovci ve 2. zónách. (Vicena 2010)*
- (219) *Tetřevi mají vyhraněné nároky na potravu a potřebují žít v rozsáhlých zdravých jehličnatých lesích. A hledejte něco takového u nás! Navíc ve středu Evropy nemají ani jinak lehký život. Hnízdí na zemi, kde je ruší houbaři a ohrožují lišky, přemnožení divočáci i postupně rostoucí populace krkavců. Nejpřírozenější potrava tetřevích mláďat jsou mravenci kukly, jenomže v poškozených lesích se moc mravenišť najít nedá. (Borovičková a Hirschová 2007)*
- (220) *A dešifrovat zprávu, kterou nám příroda po kůrovci posílá? Máme nejpoškozenější lesy v Evropě (přes 60 procent), zatímco naši bezprostřední sousedé, vystavení obdobným nepříznivým vlivům (Rakušané, Bavoři), naopak nejzdravější. (Just 1997)*

## **Kalamita**

Popis obrazu kvality lesa v diskurzu o Národním parku Šumava doprovodím (korpusovou) analýzou distribuce lemmatu *kalamita*, jednotky, která je s 3 362 výskyty 28. nejfrekventovanějším substantivem korpusu MediaBank, a jeví se tedy být základním prostředkem, jež aktéři diskurzu užívají k pojmenování (kůrovcových) disturbancí – četnost konkurenčních pojmenování *gradace* (262 výskytů), *pandemie* (118 výskytů), nebo *kůrovcová situace* (50 dokladů) je v porovnání s *kalamitou* nevýznamná. Její stabilní a univerzální preferování přitom nelze hodnotit jako neproblémové. Pojmenování *kalamita* totiž mimo

diskurz o NPŠ převážně označuje události, které jsou z podstaty nežádoucí a ohrožující – lemma *kalamita* v korpusu Syn v7 (Křen et al. 2018) vykazuje jako nejfrekventovanější kolokáty adj. *sněhový* a *kůrovcový*, přičemž kolokace *sněhová kalamita* se velmi často pojí s jednotkami *ochromit*, *silničář*, *odklizení* či *přítal*; v PSJČ je *kalamita* definována jako ‚nehoda, neštěstí, pohroma‘, adj. *kalamitní* je zde pak ilustrováno dokladem ‚les. k[alamitní] dříví z lesů postižených pohromou; k[alamitní] plocha lesů‘ (SSJČ: s. v.). Pevnou součástí její sémantické struktury je tedy příznak „vztahu k člověku“ – za kalamitu lze považovat jen ty (nejen přírodní) události, které negativně zasahují zájmy člověka. Stabilní dominanci pojmenování *kalamita* pro disturbanci libovolného rozsahu (viz kap. 4.4.2) proto interpretuji jako projev naturalizace prvku pocházejícího z obecně lesnického diskurzu, jehož uspořádání udržuje takové významy a vztahy, které les neumožňují uchopovat jinak než jako primárně kulturní (tj. člověkem utvořené a využívané) prostředí, ale zároveň jako další index od počátku přítomného a obecně sdíleného motivu *cílového stavu*. Dlouhodobě vyhrocená debata o správě lesů NPŠ, jejíž aktéři se však až na výjimky upínali k představě lesa jakožto vzrostlého zapojeného porostu, nemohla disturbanci dominantně traktovat jinak než jako jev nevitáný. Dobrým důkazem je strategie odpůrců těžeb, kteří nejenže zpravidla pracovali s vydělováním tzv. přirozených lesů, ale hojně také argumentovali budoucím vznikem stabilního, strukturovaného porostu.

Ačkoli analýza distribuce užívání jednotky *kalamita* spolu s analýzou jejích kontextů ukazuje na různost přístupu, který zjevně závisí nejen na pozici aktéra, ale také na tématu a intenci konkrétního textu, samo pojmenování lze považovat za naturalizované.

Tabulka 11: Kolokáty lemmatu *kalamita* v letech 1991–2000, 2004–2006 a 2008–2010.

	<b>kolokát</b>	<b>freq</b>	<b>logDice</b>	<b>kolokát</b>	<b>freq</b>	<b>logDice</b>	<b>kolokát</b>	<b>freq</b>	<b>logDice</b>
	<b>1991–2000</b>			<b>2004–2006</b>			<b>2008–2010</b>		
1	kůrovcový	483	13,24	kůrovcový	81	13,05	kůrovcový	596	13,17
2	větrný	87	11,40	větrný	14	11,15	větrný	49	10,49
3	likvidace	79	11,08	sněhový	11	10,78	Kyrill	47	9,93
4	při	62	10,19	šíření	5	9,51	po	106	9,66
5	rok	95	9,77	předcházet	4	9,49	zastavit	30	9,62
6	řešení	31	9,75	objevit	5	9,45	řešení	33	9,54
7	velký	44	9,65	31	4	9,43	postihnout	20	9,22
8	polom	27	9,53	úspěšně	4	9,37	riziko	21	9,18
9	postup	26	9,51	hrozit	5	9,27	hrozit	22	9,14
10	důsledek	25	9,51	kubík	4	9,21	před	36	9,01
11	zastavit	23	9,48	zpracovat	4	9,11	důsledek	19	8,95
12	po	49	9,47	Tatry	4	9,11	orkán	22	8,93
13	vývoj	27	9,45	kvůli	8	9,10	zvládnout	16	8,93

14	Šumava	101	9,41	zdravý	4	9,09	při	35	8,92
15	současný	27	9,40	Ješátko	3	9,09	rok	101	8,91
16	příčina	19	9,27	těžba	7	9,08	zpracování	17	8,87
17	na	169	9,16	vypořádat	3	9,05	vznik	18	8,84
18	šumavský	35	9,11	odolný	3	9,04	velký	47	8,84
19	minulý	19	9,06	uschlý	4	8,99	varovat	16	8,80
20	v	233	9,05	likvidace	3	8,95	průběh	16	8,79
21	s	77	9,04	Tatra	3	8,95	kvůli	23	8,77
22	že	108	9,02	mimořádný	3	8,90	rozměr	14	8,73
23	kdy	20	8,99	příčina	3	8,87	Šumava	154	8,72
24	se	176	8,97	nebezpečí	3	8,82	šíření	16	8,70
25	-	35	8,96	růst	4	8,80	rozsah	15	8,66
26	průběh	15	8,95	úkol	3	8,75	proti	30	8,66
27	Modrava	19	8,94	po	17	8,73	podle	43	8,56
28	rozsah	15	8,93	velký	15	8,70	rozsáhlý	15	8,55
29	„	54	8,91	dosáhnout	3	8,69	kontrola	14	8,55
30	o	71	8,91	lýkožrout	3	8,67	les	92	8,53
31	sám	19	8,90	těžit	3	8,65	srovnatelný	12	8,53
32	k	56	8,88	kalamita	4	8,62	následek	13	8,52
33	.	444	8,85	důsledek	3	8,61	kůrovcův	11	8,44
34	rozsáhlý	16	8,85	kůrovcův	2	8,60	obrovský	14	8,44
35	"	61	8,81	propuknout	2	8,60	k	64	8,42
36	těžba	22	8,79	9000	2	8,59	lesnický	15	8,40
37	být	252	8,79	utlumení	2	8,59	hrozba	11	8,40
38	zvládnout	13	8,79	zvyšování	2	8,59	řešit	14	8,37
39	kůrovec	49	8,78	odolávat	2	8,57	kdy	18	8,36
40	a	173	8,72	utlumit	2	8,57	boj	14	8,35
41	který	66	8,72	úměrně	2	8,57	kalamita	20	8,33
42	tvrdit	16	8,68	vášeň	2	8,54	vývoj	17	8,33
43	vítr	13	8,66	žádný	5	8,54	monokultura	11	8,30
44	postihnout	12	8,66	očekávaný	2	8,53	kůrovec	50	8,28
45	národní	58	8,65	zástěrka	2	8,53	současný	18	8,25
46	přímý	12	8,64	postižený	2	8,52	že	109	8,25
47	,	443	8,63	razantní	2	8,51	likvidace	11	8,25
48	zpracování	12	8,63	zanechat	2	8,49	způsobit	11	8,25
49	století	13	8,62	množství	3	8,48	vzniknout	15	8,23
50	park	100	8,61	lesnický	4	8,47	s	86	8,22

Z tabulky 11, která zobrazuje nejvýznamnější kolokáty analyzovaného lemmatu podle asociační míry logDice v rozpětí -5/+5 tokenů, vyplývá nejen to, že vrcholy četnosti výskytu spadají do nejstaršího a nejmladšího sledovaného období, ale také to, že v obou těchto periodách se o *kalamitě* mluvilo částečně odlišně – ačkoli shodně převažují kolokáty *kůrovcový* a *větrný*, je zřejmé, že obě periody se liší v povaze a rozložení predikací. Zatímco v 90. letech stojí na čelné pozici (v pořadí podle významnosti) *likvidace*, *řešení*, *postup*, *zastavit* nebo

*zvládnout*, mezi lety 2008 a 2010 převažuje *zastavit*, *postihnout*, *hrozit* či *zvládnout*. Zásadní posun zde spatřuji v ústupu kolokace *kalamita – likvidace* a ve zvýznamnění kolokace *kalamita – zastavit*; výchozí schéma založené na představě důsledného potlačení spočívajícího v odklizení (srov. též frekventované kolokace *likvidace – polom*, *likvidace – následek*, *likvidace – škoda* nebo *likvidace – větrný*) ustupuje konkurenčnímu (tj. od počátku přítomnému) obrazu potřeby nad průběhem *kalamity* udržet kontrolu. Podstatným poznatkem je také to, že se obě uvedené kolokace vyskytují téměř výhradně v textech autorů/respondentů argumentujících pro zasahování proti kůrovci<sup>209</sup> a v textech novinářů – srov. např. „Ekologičtí aktivisté tvrdí, že správci parku zvolili chybný postup při likvidaci kůrovcové kalamity.“ (Mouchová a Hazuka 2000) a doklady 221 a 222. Materiál z obou krajních subkorpusů zároveň vykazuje zhruba desetinu dokladů lemmatu *kalamita* tvořených plurálovými tvary; z textů obsahujících jednotku *kalamita* v pl. přitom lze vyčlenit dvě výrazné skupiny: a) texty pracující s obrazem mnohosti „kalamit“ v historické perspektivě (srov. doklady 223 a 224) a b) texty pracující s obrazem mnohosti v krátkodobé, event. též prostorové, perspektivě (srov. doklady 225 a 226). Zatímco odkazování k minulým *kalamitám* nezřídka slouží jako báze k argumentaci pro jejich neškodnost nebo i potřebnost, důraz na mnohost recentních „kalamit“ opravňuje za *kalamitu* označit jakoukoli (byť lokální) větrnou nebo kůrovcovou disturbanci, ale také podpořit obraz lýkožrouta jakožto vlivu, který je ve vztahu k lesu vnější (a tedy na téže úrovni jako vítr, emise nebo dokonce dávná těžba či nevhodná výsadba).

(221) *Kalamita na Šumavě údajně ustává dřív, než lesníci začali s ozdravnou těžbou. Sama příroda by mohla rozhodnout spor mezi dvěma znesvářenými tábory odborníků, kteří se nemohou shodnout na způsobu likvidace kůrovcové kalamity na Šumavě.* (Kerles 1999a)

(222) *Jak tedy má správa parku zastavit kůrovcovou kalamitu?* (Janouš 2010)

(223) *Podle něj v přirozeně vyvíjejících se oblastech nehrozí, že by kůrovec lesy zcela zničil. „Kůrovcových kalamit v minulosti proběhlo již mnoho, les má obrovskou regenerační schopnost. Řeči o pandemii jsou v případě kůrovce směšné,“ dodal.*<sup>210</sup> (Surá 2010)

<sup>209</sup> Vzácné doklady kolokace *kalamita – zastavit* u odpůrců zásahů se objevují v kontextech tematizujících nefunkčnost používaných/plánovaných protikůrovcových opatření. Srov. „Oni chtějí vidět Šumavu zelenou a jakoby tohle to chce podle mě většina národa. Já si myslím, že proti tomu nelze nic namítat. Ta otázka jenom je jakou cestou. A to, co říkáme my, je, že kůrovcová kalamita se nedá zastavit ze dne na den a není možné vykácet všechno, protože ani potom ta Šumava zelená nebude. Když ji vykácíme kvůli kůrovci, tak bude holá. Když ji necháme, tak tam vyroste novejš les a ten zelený bude.“ (L. Miko in Lutonský 2009).

<sup>210</sup> Cit. přírodovědce M. Haise.

(224) *Vždyť příroda obnovuje horské smrkové lesy prostřednictvím větrných a kůrovcových kalamit už tisíce let. To je mnohem víc než sto let staré zkušenosti lesníků, na které odkazujete.*<sup>211</sup> (Literární noviny 2008)

(225) *František Benda striktně odmítl všechna tvrzení o tom, že v NPŠ probíhá hospodářská těžba dřeva, které se pak vyváží za hranice; zaručil se, že z parku se vyváží pouze dřevo z nahodilých těžeb a zpracovaných kalamit.* (Pírnosová 1995)

(226) *Účet za to, že český lýkožrout z nevytěžených kalamit na české straně Šumavy žere zdravé rakouské smrky, může činit až miliardu eur.* (Franěk 2009)

Uvedená zjištění jsem dále konfrontoval s výsledky kvalitativní analýzy způsobu užití jednotky *kalamita* v textech J. Bláhy a T. Jirsy mezi lety 2008 a 2010, tedy textů dvou aktérů, o nichž lze bezpečně tvrdit, že v rámci sledovaného diskurzu zaujímají nejvzdálenější pozice.<sup>212</sup> Analýza se soustřeďuje zejména na význam *kalamity* a dále na její příčinu či případné lokalizování.

Z dvaceti dokladů v textech J. Bláhy vyplývá, že autor pracuje se třemi strategiemi – první spočívá v traktování *kalamity* coby problému, který se týká *monokultur* po celé České republice, zvl. pak v oblastech vně NPŠ; druhá strategie prostřednictvím spojení *přírodní kalamita* hodnotí rozpad lesa jádrových zón NPŠ jako jediný funkční proces obnovy (přírozeného) lesa; třetí strategie nazírá přírodní kalamitu jako přirozenou součást cyklu lesního ekosystému. První dvě strategie lze považovat za částečně komplementární a vyvodit z nich obraz založený na představě rozpadu jakožto principiálně nežádoucího jevu, kterého je však možno využít jako lepší alternativy k pěstebním zásahům. Paralelní důraz na situaci v umělých lesích celé ČR nejenže odvádí pozornost od bezzásahových částí parku, ale současně vyvolává otázku po příčinách pozornosti věnované právě NPŠ. Třetí strategie staví na tvrzení, že národní parky mají ukazovat přírodu, v níž jsou *přírodní kalamity* součástí dynamiky lesa, naopak směřuje pozornost k jádrovým zónám, které tak traktuje jakožto přirozené. Bláha tedy pracuje s dělením na *jádrové zóny*, *zbytek NPŠ* a *lesy vně NPŠ*; zatímco jádrové zóny někdy zobrazuje jako oblasti schopné přirozené dynamiky a zbylé porosty NPŠ navrhuje k přestavbě (zvl. dosazováním chybějících druhů) za maximálního využití přirozených procesů, v lesích vně parku požaduje změnu hospodaření směrem k výsadbě heterogenních směrů.

51 dokladů u T. Jirsy přináší odlišný a stále týž obraz. Jirsa jednotku *kalamita* užívá výhradně ve významu rozpadu lesa neobvyklého (až bezprecedentního) rozsahu.<sup>213</sup> *Kalamita*,

---

<sup>211</sup> Cit. J. Bláhy z Hnutí Duha.

<sup>212</sup> To, že např. T. Jirsa do pozice svého soupeře pravidelně staví nikoli J. Bláhu, ale „vědce“ či obecně „ekology“, přitom nepovažuji za překážku.

<sup>213</sup> Jirsův důraz na plošnost a bezprecedentnost potvrzuje také to, že jako alternativního označení pro disturbance opakovaně užívá pojmu *pandemie*.

kteřou způsobil rozsáhlý (vědecko-ideologický) *experiment* a kterou je potřeba urychleně zastavit, ohrožuje veškerý *zelený les* v regionu; les, jehož historickou existenci zajišťovala tradiční lesnická péče. Příčinou *kalamity* je u Jirsy nikoli lidské selhání v minulosti,<sup>214</sup> nýbrž v současnosti – *kalamita* byla např. *rozpoutána* (4×), lesy jí byla vydány *napospas* (1×), a to navzdory *varování* (4×).

Z porovnání strategií obou výrazných aktérů je patrný fundamentální rozdíl. Zatímco senátor T. Jirsa zachází s jediným významem a schématem založeným na jedné straně na důsledném zpochybňování bezzásahového principu jako takového a na druhé straně na zdůrazňování kontrastu mezi tradicí a *experimentem*, chování J. Bláhy je složitější. Snaží se jednak otázku příčiny *kalamity* upozadit přenesením zřetele na *nepřirozené monokultury* mimo jádrové zóny nebo mimo NPŠ a jednak prosadit myšlenku nezasahování jakožto nejsnazší cesty k budoucímu (kvalitnímu) lesu. Výsledkem je známé schéma, podle něhož je disturbance akceptovatelná pouze v porostech určité (přiznané) kvality. Pravidelným pojmenováním kůrovcové gradace *kalamitou* ale Bláha zcela ztrácí půdu pro prosazení konceptu *hodnoty (přirozeného) procesu*. Trvale přítomný a z ekologického hlediska problematický koncept *přirozeného stavu* přitom dává prostor pro (re)produkci schémat opírajících se o (konstruovanou) tradici/identitu, a tedy prostor pro strategii, s níž operuje např. senátor Jirsa.

---

<sup>214</sup> Autor téma minulého selhání neodmítá explicitně, jen je upozadňuje. Srov. doklad 199, v němž hovoří o „nepřipravených a nepřirozených“ lesích.

#### 4.4.3 Shrnutí

Obraz lesa v diskurzu o Národním parku Šumava je složitý, v mnoha aspektech nestálý a v několika rysech naopak velice stabilní schéma. Analýza jeho struktury přinesla zjištění, která nejenže objasňují příčiny dlouhodobého konfliktu nad přístupy ke správě NPŠ, ale přispívají též k pochopení jeho polarizované povahy. Klíčová zjištění jsou následující:

a) Jednotka *hospodářský les* je v diskurzu užívána ve dvou základních a jednoznačně nekomplementárních významech. *Hospodářský les* je buďto označením lesa, v němž se hospodaří, a je tedy určen k produkci dřevní hmoty, nebo lesa, jehož kvalita je hospodařením dána. První význam užívají zpravidla ti aktéři, již argumentují pro smysluplnost bezzásahového režimu, druhý význam ti aktéři, kteří se ve svých textech přiklánějí k pěstování lesa. Tvzení, že lesy NPŠ nemohou být *hospodářské* proto, že institut národního parku z podstaty klade důraz pouze na mimoprodukční funkce lesa, implikuje jasný postoj – jakékoli hospodaření je v parku nepřijatelné. Opačný přístup, který měl<sup>215</sup> svou oporu v *Zákoně o ochraně přírody a krajiny* (Zákon 1992: §15, srov. kap. 2), je založen na tvrzení, že lesy, v nichž se přestalo hospodařit, jsou pouze lesy neobhospodařovanými, nikoli neobhospodářskými (a tedy přirozenými). Je proto potřeba tyto lesy k *přirozenosti* (tzn. původnímu druhovému složení a struktuře) aktivně dovést.<sup>216</sup> Střet obou uvedených významů má dva důležité důsledky, které odhalují povahu báze celého letitého sporu. Tlak ze strany podporovatelů *statusového* pojetí vedl k tomu, že čelní aktéři podporující pěstební zásahy začali důsledně užívat alternativní pojmenování *aktivní ochrana lesa*. Dominující *kvalitativní* pojetí pevně zakotvené v široce sdíleném (tzn. integrovaném také v jazyce zpravodajství a vůbec mainstreamových médií) chápání lesních disturbancí coby nežádoucích jevů pravděpodobně významně podpořilo způsob, jímž byl svými zastánci dlouhodobě traktován bezzásahový přístup – nikoli jako přístup k ekosystému, nýbrž jako alternativní způsob managementu lesa. Hodnota procesu střet s hodnotou stavu prohrála a nastavení diskurzu nedovolilo propuknout sporu o ekologický význam rozpadu. Představa budoucího stavu zcela převážila a nečetné hlasy zvl. přírodovědců zůstaly na periferii.

---

<sup>215</sup> Zákon o ochraně přírody a krajiny byl zásadně přepracován a jeho nové znění účinné od 1. 6. 2017 (123/2017 Sb.) již pasáže, k nimž zde opakovaně odkazují, neobsahuje.

<sup>216</sup> Dominanci motivu *pěstování přirozeného lesa*, resp. *rekonstrukce přirozenosti*, dokládají také texty vztahující se k masivní kůrovcové gradaci, které se v posledních letech odehrává na území celé ČR (viz kap. 2 a zvl. poznámku 7). Např. článek s titulkem *Hnutí Duha: Dobrovolníci se po roce opět vracejí pomáhat do horských lesů na Králický Sněžník* obsahuje větu „Cílem ochránců přírody je vytvořit v Národní přírodní rezervaci Králický Sněžník přírodě blízký les, který bude za několik generací schopen samostatné vitální obnovy bez zásahů člověka.“ (Rolf 2019). Hnutí Duha zde prostřednictvím svého reprezentanta reprodukuje schéma, proti němuž se v rámci diskurzu o NPŠ opakovaně (i když nedůsledně) vymezovalo.



b) Ačkoli bezzásahový režim v různém rozsahu v NPŠ figuroval již od jeho založení, shoda na něm ani na konci sledovaného období, tedy v roce 2010, nepanovala. *Obrat k hospodářskému lesu* po orkánu Kyrill (viz kap. 4.4.1) založený na ústupu od představy *přírozenosti* a příklonu k *zelenému lesu* zahrnoval též aspekt potlačení oprávněnosti nezasahování. Základem byla jasná dominance dlouhodobého a obecného motivu potřeby dosáhnout vzrostlého lesa vhodného složení a struktury. Rozhodnutí ministra Bursíka o vytvoření velké jádrové (bezzásahové) zóny, které politicky obstálo, se proto v rámci diskurzu stalo pouze silovým aktem bez potřebného konsenzu, a tedy prvkem, který se opřel o stávající nevraživost a stal se významným základem pro další polarizaci. Nelze však tvrdit, že nová konstelace, již ministr Bursík v NPŠ nastavil, nebyla podepřena diskurzně. Analýza odhalila legitimizační strategii spočívající v akcentování horských smrčín jako ekosystému, v němž se bezzásahový režim osvědčil. Důraz na úspěšnou *obnovu* a vznik *zdravého lesa* ve větší míře reprodukovala média a vyvolal silnou protiakci – *obrat k hospodářskému lesu*.

c) Podstatným prvkem diskurzu se ukázala být také nemožnost úspěšně traktovat přírodní procesy jinak než ve vztahu k lidské představě. Ukazuje k tomu častá motivace při argumentaci pro potřebu budoucího kvalitního (přírozeného nebo jen zeleného) lesa – je jí např. zachování krajinného rázu / zachování atraktivity území nebo víra v dobré retenční schopnosti zalesněných ploch. Pozoruhodným prvkem je též argumentace dědictvím. Potřeba zachovat *dědictví* tvoří např. základ výzvy odmítající kácení v oblasti Trojmezí (srov. přílohu 1). Tento etablovaný aspekt dává prostor zakládat spor nikoli na vědeckých poznatcích o dynamice systémů, ale jen na představách zakotvených v *common sense*, tj. např. na motivech *stability* či *přírozené věkovitosti*.<sup>217</sup> Umožňuje ale také hovořit o rozpadu staletých porostů jako o zločinu na odkazu předků (srov. poznámku 193). Tento prvek úzce souvisí s motivem *dvojí přírody* (srov. kap. 4.2.3.2).

d) Analýza odhalila také to, že na (re)produkci uvedených schémat významně participují (zvl. mainstreamová) média, která např. děje v lesích NPŠ běžně pojmenovávají prostřednictvím jednotek *kalamita*, *likvidovat* či *boj*. Tento jev podporuje mé přesvědčení o tom, že uvedené

---

<sup>217</sup> Analogické prvky jsou patrné také v komunikačních (legitimizačních) strategiích blokad kácení v zahraničí. Tak např. blokádníci kácení Hambašského lesa (viz <[https://cs.wikipedia.org/wiki/Hambašský\\_les](https://cs.wikipedia.org/wiki/Hambašský_les)>, cit. 12. 2. 2020) sice tematizovali hodnotu ekosystému, čelným motivem jim však bylo též stáří lesa: Viz „The Hambacher Forst is an ancient forest near the city of Cologne (Germany).“ <<https://hambachforest.org/>>, cit. 12. 2. 2020, nebo „The Hambach forest in Germany is 12 000 years old. Less than a tenth of it remains.“ <<https://act.greenpeace.org/page/30799/petition/1?locale=en-GB>>, cit. 12. 2. 2020. Podobné rysy nese také petice proti kácení lesů v Britské Kolumbii; ačkoli text petice akcentuje výjimečnost ekosystému, titulky staví na hodnotě stáří stromů: „Stop felling Canada’s centuries-old forest giants for lumber!“ <<https://www.rainforest-rescue.org/petitions/1120/stop-felling-canadas-centuries-old-forest-giants-for-lumber?t=358-56-6556-1>>, cit. 12. 2. 2020.

pojmy jsou v rámci diskurzu plně naturalizované stejně jako jejich pozadí – představy o hodnotě stabilního vzrostlého lesa a o disturbanci coby nežádoucím prvku.

e) Má úvodní hypotéza, podle níž je práce s motivem vlivu člověka coby příčiny rozpadu lesa strategií cílící na oslabení legitimacy lesnických zásahů, byla materiálem vyvrácena. S motivem běžně zacházejí aktéři argumentující pro aktivní management, a lze proto tvrdit, že schéma „jen člověk může napravit to, co sám způsobil“ nepůsobí v rámci diskurzu kontroverzně.

Z analyzovaného materiálu zároveň vyplývá, že seriózní a široce založená debata o podílu tzv. jádrových (tj. „bezzásahových“) zón a principu jejich rozšiřování nikdy neproběhla. Důvodem bylo právě to, že nedošlo k ustálení takového pohledu na les, na jehož půdorysu by se vůbec mohla uskutečnit. Stabilní nazírání na les coby „klimaxový“ systém postavilo nezasahování do pozice metody, jejíž úspěch stojí nikoli na zajištění volnosti ekosystémovým procesům, nýbrž pouze na dosažení a udržení (předpokládaného) cílového stavu. Vínou na této situaci nenesou pouze silní aktéři opření o *common sense*, (mainstreamová) média, která soustavně reprodukovala nesamozřejmá schémata a podporovala obraz vyhroceného sporu, ale částečně také sami zastánci uplatňování bezzásahovosti, kteří převážně volili takové strategie, jež cílily jen na dílčí prvky dominantního diskurzu a nikoli na jeho fundament.

## 5 Hlavní zjištění a jejich interpretace

Na základě poznání nabytého prostřednictvím prvotních (mikro)analýz jsem ve své práci sledoval několik cílů. Na jedné straně mě zajímalo, jakým způsobem byl konstruován a distribuován obraz lesa a jeho dynamiky zvl. s ohledem na reprezentaci minulosti (tj. přirozenosti/původnosti). Analýza diskurzu o Karlu Klostermannovi (kap. 4.2.3) totiž odhalila pozoruhodný jev spočívající v univerzální reprodukci motivu *zániku staré Šumavy* v důsledku nepřirozené/bezprecedentní vichřice a masivní kůrovcové gradace v 70. letech 19. století; popis dokladů z diskurzu o NPŠ argumentujících K. Klostermannem přinesl důležité zjištění, podle něhož zobrazování Šumavy jakožto prostoru, který pozbyl „původní“ kvality, je vlastní aktérům celého spektra dlouhodobého sporu. Rozbor textů M. Zemana (kap. 4.2.2.) a rozhovorů s J. Stráským a J. Hruškou (kap. 4.2.1) však toto zjištění významně zpřesnil – v diskurzu o NPŠ byl historicky prokazatelně přítomný také narativ, který přirozenost/původnost budoval nikoli na minulosti přírodní, nýbrž kulturní. Charakteristiku diskurzu o NPŠ jakožto sporu o způsob návratu k „původní přírodě (lesu)“, jak jej na materiálu 90. let popsala T. Stöckelová (2001, 2004), tudíž v dlouhodobější perspektivě nelze považovat za úplnou.

Dále mě zajímalo, jak se v analyzovaném diskurzu ustalovala a vyvíjela polarizace v širokém smyslu slova. Zaujala mě totiž především silná paralela v zobrazování aktérů debaty/sporu o správě NPŠ v textech M. Zemana a J. Stráského. Zvláště sdílené napětí mezi tradicí a experimentem zobrazené jako střet mezi člověkem a vědou, resp. elitami, mě přivedl k názoru, že se letitá kontroverze kolem NPŠ stala základem pro (z)konstruování takového obrazu společnosti, který konvenoval/konvenuje konkrétním politikám.

Svou analýzu jsem orientoval jednak na zevrubný popis způsobu zobrazování a distribuce několika skupin aktérů, a to především s ohledem na výše uvedená zjištění – zaměřil jsem se především na *vědce, aktivisty a obyvatele/obce* – a jednak na analýzu obrazu *přirozeného lesa*, již jsem provedl popisem významu/ů jednotek *hospodářský, přirozený, původní, smíšený, monokulturní, mrtvý, suchý, zdravý les a kalamita*.

Analýza přinesla tato hlavní zjištění:

a) Pře o přístup ke správě lesů Národního parku Šumava se ve svém průběhu zřetelně transformovala. Z výchozí debaty založené téměř bezvýhradně na sporu o způsob a distribuci opatření majících sloužit ke zmírnění dopadů kůrovcové gradace a převodu stávajících lesů na „lesy přirozené“ se v průběhu času stal (mediálně) vysoce exponovaný střet identit. Původní

polarizaci vyplývající z konfliktu podpory a odmítání „přírodních procesů“ ve veskrze „nepřirozeném prostředí“ postupně doplnil/nahradil střet založený na otázce identity aktérů.

b) Důležitým momentem transformace debaty byl vznik a zvl. po roce 2007 expanze obrazu koalice vědců, aktivistů a „politiků“ stojící proti (přirozeným) zájmům člověka. Došlo k němu prostřednictvím několika (diskurzních) operací, jejichž důsledky se vzájemně ovlivňovaly nebo dokonce umocňovaly. Postupné ustalování obrazu jednoty *vědců* a *aktivistů* založené mimo jiné na zdůrazňování jejich sdílené ideologičnosti (srov. např. spojení *zelený vědec*) odráželo a zároveň působilo např. na utváření pevné identity *místních obyvatel* a jejich přirozené vazby na reprezentanty krajů. Tento proces byl významně podpořen důsledným užíváním jednotky *aktivista* pro označení veškerých aktérů podporujících bezzásahový přístup a zároveň nespádajících do skupiny *vědec*,<sup>218</sup> pravidelným oddělováním aktivisty a občana/veřejnosti, ale také reprodukováním kolokace *vědec – názor*,<sup>219</sup> jejímž prostřednictvím byli vědci zobrazováni jako jedni ze standardních účastníků debaty, a tedy nikoli jako ti aktéři, jež poskytují data, na nichž lze debatu např. o managementu (horských) lesů teprve stavět. Srov. např. „Je samozřejmě třeba najít kompromis mezi názorem vědců, lesníků a starostů šumavských obcí.“ (Holub 2006c) nebo „Prosazováním názorů těch vědců, kteří se dnes těší přízni správy parku, se nejucelenější plocha zelených lesů ve střední Evropě, kvůli které byl založen v roce 1991 Národní park Šumava, postupně mění v suchý les a v mnohahektarové vytěžené holiny.“ (Nykles 2010). V obou textech je patrné, že *názor* odkazuje k *postoji* (viz zvl. Nyklesovu formulaci „názor těch vědců“). Vědci jsou opakovaně traktováni jako skupina, která v šumavském sporu prosazuje své zájmy. Obraz aktivismu a vědy jako dvou zájmových skupin s totožným cílem a ideologií nejen že na „vědce“ přenesl kvality „aktivismu“ (tj. především snahu prosazovat partikulární zájmy na úkor zájmů veřejných, srov. doklady 109 a 110), ale účinnou delegitimizací je zároveň zbavil výchozí identity. Nenaplněná autorita vědy tak vyklidila prostor alternativnímu řešení – rehabilitaci zkušenosti a tradice, tedy prvků, jimiž přirozeně disponuje lid. Propojení *zelené ideologie* s politikou, jež bylo umožněno rozhodnutím

---

<sup>218</sup> Srov. např. „Autoři a propagátoři těchto neověřených teorií, pánové Kaňák, Sehnal, Košťál, Just, Bláha, Koreš a další ‚ekologičtí‘ aktivisté šumavským lesům značně uškodili.“ (Vicena 1999).

<sup>219</sup> Na dotaz (meet [lemma=“vědec”][lemma=“názor”] -10 10) dává MediaBank celkem 48 odpovědí.

„zeleného“ ministra M. Bursíka ponechat po orkánu Kyrill velké plochy parku bez zásahů, dalo příležitost obraz cézury mezi samozvanými elitami<sup>220</sup> a lidem úspěšně dotvořit.<sup>221</sup>

Integrita druhého pólu se na úrovni diskurzu konstituovala několika cestami. Tou nejzřetelnější je od počátku přítomné pravidelné rozlišování mezi zájmy obyvatel a požadavky aktivistů (později vědců). Typickým projevem bylo zobrazování blokády v oblasti Trojmezí jako střetu *aktivistů* nikoli se správou parku či státem, nýbrž s *lesními dělníky* – důsledkem je namísto střetu občanů s institucí obraz konfliktu mezi místním a cizím. Dalším podstatným prvkem je volná distribuce pojmenování *místní obyvatel* a *obec*. Jejím významným efektem je (možnost) vydávání legitimních zájmů (objektivně externích) podnikatelů či investorů za zájmy rezidentů. Omezování podnikatelských záměrů plynoucích z pravidel daných povahou chráněného území tak mohou být projektována a vnímána předně jako útisk obyvatel. Externím aktérem se tak paradoxně stává právě instituce národního parku (a veškeré entity s ní spojené). Nezanedbatelnou roli v ustalování tohoto pólu sehrál také akt založení *Svazu šumavských obcí* spojený se vznikem petice *Zachraňme Šumavu* (Petice 2009), jímž došlo k pevnému spojení obyvatel se zástupci krajů, místními senátory a v konečném důsledku také s V. Klausem a M. Zemanem.

Usilování o naturalizaci obrazu diskurzu o NPŠ coby silně polarizovaného prostředí je přitom vlastní především několika silným aktérům, kteří se začali uplatňovat zejména po roce 2005, resp. 2007 – zejména V. Klausovi, T. Jirsovi a M. Zemanovi.

c) Debata o způsobu správy lesů národního parku se navzdory patrné vyhocenosti odvíjela na překvapivě pevném základě spočívajícím v respektování obrazu lesa jakožto klimaxového, tzn. přirozeně stabilního, systému. Ačkoli někteří (nečetní) aktéři na hodnotu samotných procesů upozorňují a kladou na ni důraz, jejich autenticitu vyvozují především z míry přirozenosti (tj. původnosti) prostředí, v němž probíhají. Měřítkem kvality tak není např. biodiverzita, ale pouze cílový stav. To dobře ukazuje též spor o význam syntagmatu *hospodářský les*, který jsem popsal v kapitole 4.4.1 – i ti aktéři, kteří zdůrazňovali, že lesy v národním parku nelze považovat za „hospodářské“ ze samotné podstaty, zároveň běžně hovořili o vzniku „stabilnějšího“ porostu. Nezasahování vůči kůrovci tak bylo takřka bezvýhradně zobrazováno jen jako alternativní (tj.

---

<sup>220</sup> Srov. „V jižních Čechách se před krajskými volbami k experimentu se vznikem divočiny na Šumavě vyjádřily všechny politické strany. Vítězná ČSSD, ODS, KDU-ČSL i KSČM jasně deklarovaly svůj nesouhlas s usycháním Šumavy a s ničením hodnot, pro které byl národní park vyhlášen. Jediná Strana zelených se beze zbytku postavila za současnou koncepci národního parku a ve volbách zcela propadla. V obcích na Šumavě získali zelení ve volbách ještě o procento méně než na celokrajské úrovni.“ (Jirsa a Rippelová 2009).

<sup>221</sup> K úspěchu obrazu propasti mezi vědou a zkušeností/tradicí paradoxně přispěla také občasná strategie obhájců legitimacy vědy, která spočívala ve štěpení „lesníků“. Důraz na nekompetentnost (jen) lesníků-praktiků zkušenost/tradici zcela potlačoval, čímž vytvářel pole pro mnohem komplexnější polarizaci, než pravděpodobně zamýšlel.

zvl. šetrnější) metoda rekonstrukce „původních“ lesů. S tím souvisí také univerzální povaha užívání pojmů *kalamita* nebo *obnova*.<sup>222</sup> S tvrzením T. Stöckelové, podle něhož se „Aktivisté [...] soustředí mnohem více na obranu ‚pralesovitosti‘ a ‚přirozených procesů‘ než konkrétního porostu.“ (Stöckelová 2004: 87–88), lze proto souhlasit jen omezeně a téměř výhradně v souvislosti s bloádou zásahů v oblasti Trojmezí.

Klíčovým zjištěním je, že zatímco v 90. letech navzdory rozdílným představám o metodách platila téměř obecná shoda na potřebě zajistit, aby budoucí les dosáhl kvalitativní úrovně předpokládaného lesa „přirozeného“, po roce 2005 a zvl. po orkánu Kyrill (tj. od roku 2007) registrují jev, jež jsem pojmenoval *obrat k hospodářskému lesu* a který spočívá v nárůstu počtu textů zobrazujících lesy národního parku jako porosty přirozeně kulturní. Tento postoj, který se objevuje zejména v textech T. Jirsy a M. Zemana a také ve znění petice *Zachraňme Šumavu* (Petice 2009) a který je založen na schématu, podle něhož i přetrvání „zbytků pralesů“ vyplývá z hospodaření předků (srov. též výrok V. Klause v dokladu 99), implikuje především vysoký význam místního obyvatele, resp. člověka čelícího nebezpečnému *experimentu*. Jde o strategii, jejímž důsledkem je mimo jiné posun dlouhodobého obrazu polarizovaného sporu z roviny názorové do roviny identitní – podpora „dívočiny“ je podle tohoto schématu v rozporu s přirozenými zájmy.

d) Zvl. mainstreamová média (včetně zpravodajství) běžně užívají jednotky *boj*, *kalamita*, *likvidace*, *škůdce* či *zničený*, jejichž prostřednictvím rámuje reportáže i rozhovory. Obraz kůrovcové gradace coby škodlivého jevu je v jazyce novinářů a redakcí takřka dokonalý – srov. např. titulek *Václavu Klausovi se nelíbí postup proti kůrovcovému zamoření Šumavy* (Hrubeš 2008), text moderátora Regionů ČT 24 R. Piskaly „Kůrovci začali škodit na Šumavě. Vinou počasí a polomů v lesích se brouk natolik rozmnožil, že nejhorší scénáře teď předpovídají zničení pěti procent šumavských lesů v horizontu pěti let. Řádění malého brouka se nevyhnu ani nejznámější lokality.“ (Piskala a Šuleř 2008) či moderátorky Událostí ČT 1 J. Voldánové „Spor o českého ničitele lesů – kůrovce – se dostal už i za hranice. Rakouský ministr zemědělství a lesnictví Josef Pröll a jeho bavorský kolega Josef Miller vyzývají dopisem české ministerstvo životního prostředí, aby proti kůrovci zasáhlo.“ (Kořen et al. 2008), dialog moderátorů Televizních novin TV Nova M. Fialové a K. Voříška: „Prezident se dnes opřel do

---

<sup>222</sup> V době dokončování této práce Evropou prošla tlaková níže Sabine. Vítr rychlosti orkánu, který ji provázel, na území NPŠ způsobil četné polomy. Na oficiálním facebookovém profilu NP Šumava (<https://www.facebook.com/npsumava/>) se 10. 2. 2020 objevil tento text: „I přes Šumavu se prohnal silný vítr a vyvracel a lámal stromy. Objem polomů však neznáme, jelikož dnes lesnický personál z důvodu bezpečnosti nevchází do lesních porostů. Škody se tak začnou zjišťovat až v úterý 11. 2. První odhady by tak mohly být známy ve středu dopoledne – záleží však na vývoji počasí, především větru.“ Je zcela zřejmé, že motivy *cílového stavu* a *přirozené hodnoty vzrostlého lesa* dominují i nadále.

ministra životního prostředí. A proč? No, nelíbí se mu postup ekologů proti kůrovci v Šumavském národním parku.“ (Fialová et al. 2008) nebo text ČTK „Grégr uvedl, že spolu se Zemanem na tiskové konferenci v Senátu vystoupí předseda Rady Národního parku Šumava Jan Stráský, jihočeský senátor Tomáš Jirsa, představitelé Svazu obcí Národního parku Šumava, představitelé občanského sdružení *Zachraňme Šumavu* a odborníci zabývající se dlouhodobě bojem s kůrovcem.“ (ČTK 2009b).

Média však také pracují s polaritním schématem včetně obrazu „vědců“ coby standardní zájmové skupiny – srov. např. Hrubeš a Šuleř 2009 zde v kap. 4.4.2. – nebo participují na naturalizaci pozice představitelů krajů coby reprezentantů zájmů místních obyvatel / obcí – srov. např. text moderátorky českobudějovického Českého rozhlasu P. Fendekové: „Jihočeští zastupitelé dnes vyzvali vládu, aby situaci na Šumavě aktivně řešila v souladu se zájmem obcí a krajů. Při projednávání zprávy o situaci na Šumavě někteří zastupitelé navrhovali kvůli kůrovcové kalamitě tvrdší postup kraje či zmenšení hranice chráněného území.“ (Fendeková 2009).

## 6 Závěr

V samotném závěru se vrátím k základnímu východisku kritické analýzy diskurzu, k fenoménu vztahu jazyka a moci. Právě rozhodnutí nazírat debatu o Národním parku Šumava jeho prizmatem totiž dalo této práci interpretační rámec, který ve složité síti vztahů daných především dobou trvání analyzovaného sporu umožnil nalézt řád. Sledování strategií nejen ve způsobu jazykového uchopování samotných aktérů analyzovaného diskurzu, ale také ve způsobech mluvení/psaní o dění v lesích národního parku nabylo zřetelné trajektorie právě v kontextu otázky po smyslu polarizace v rámci širší politické agendy. Ve své analýze jsem se zaměřil na dva provázané okruhy. V první řadě na moc uplatňovanou diskurzem (srov. Fairclough 1992), to znamená na takovou povahu významů a vztahů, která vyplývá ze samotného ustrojení diskurzu, jež v tomto kontextu vnímám jako soubor možností a mezí, které nastavují takový jazykový, resp. obecně textový provoz, jímž je v daném komunikačním prostoru nastavena konkrétní mocenská konstelace. Dále jsem se zaměřil na popis a interpretaci možností, které toto nastavení skýtá konkrétním aktérům. Tuto druhou složku považuji za vlastní kritickou část analýzy a ta bude i předmětem závěru práce.

Svou hlavní hypotézu, podle níž „[...] debata o způsobu hospodaření v Národním parku Šumava dlouhodobě tvoří pole, jehož rámec napomáhá při vytváření obecné/dominantní agendy nejen v oblasti ochrany životního prostředí / přístupu k životnímu prostředí, ale také třeba v oblasti lidskoprávní“ (viz kap. 4.2.3.4), považuji na pozadí analýzy, již jsem provedl na rozsáhlém materiálu, za relevantní, nevyvrácenou. Diskurz o NPŠ sehrál roli v prosazování a ustalování několika významných prvků, jež prostupují českou veřejnou debatu. Mé centrální interpretace/hypotézy jsou dvě:

a) Obraz vědců jakožto příslušníků názorové skupiny je běžnou součástí zvláště aktuálního diskurzu o změně klimatu, ale také diskurzů navazujících. Motiv požadavku *přesvědčivosti*, který z tohoto obrazu vyplývá, umožňuje do debaty neomezeně vpouštět nositele názoru odlišného, resp. opačného. Tím je např. zajištěna legitimita postojů označovaných jako *klimaskeptické*. Delegitimizace vědy prostřednictvím jejího předefinování směrem k ideologii a politické pozici navíc umožňuje pracovat s motivem deklarované, tj. přiznané a exponované, *nevědeckosti*, a tedy postojem, který je založen na neskrývané neověřených tvrzeních. Úspěch tohoto motivu tak dovoluje legálně zacházet s informací jakožto prostředkem k dosažení (správného) cíle, a to téměř nezávisle na její pravdivosti. Tvrdím, že účinná delegitimizace, resp. marginalizace vědy vede k vychýlení fokusu z faktů/pravdy k postoji, a je tudíž jedním



z nutných aspektů umožňujících prosazení politiky založené na identitním principu. To ostatně ukazuje i vlastní diskurz o NPŠ, v jehož rámci prokazatelně došlo k (re)identifikaci lokálních rezidentů motivované nejen (diskurzí) přítomností konstruovaného protivníka, ale také obrácením zřetele od vědy k tradici/zkušenosti. Oprávněnost podpory, již plánu výstavby lanovky napříč první zónou NP (viz kap. 4.3.3) opakovaně vyjadřovali starostové či *Svaz šumavských obcí*,<sup>223</sup> tak pramenila také ze sdíleného přesvědčení o fundamentálně externí povaze požadavků „ochrany přírody“ a z uchopení výstavby jakožto přirozeného projevu regionálního rozvoje.

b) Obraz střetu občanů/člověka s ideologicky motivovanými elitami reprezentovanými též *aktivisty* je základem schématu, s nímž pravidelně operuje významný aktér diskurzu o NPŠ, Miloš Zeman.<sup>224</sup> Jeho identifikace s *lidmi* (viz kap. 4.2.2), důraz na tradici, ale také oddělování centra a periferie patří do komplexu strategií, na jejichž bázi uplatňuje svou moc. Na základě provedené analýzy stanovuji hypotézu, podle níž M. Zeman začínal svou první prezidentskou kampaň na Šumavě právě proto, že konstelace diskurzu o NPŠ nabízela ideální zázemí, v němž mohl úspěšně nastavit obsah a styl své budoucí politiky. Práce s motivem konfliktu, ať s *islámem*, *Bruselem* anebo *aktivismem*, má společný úběžník – *člověka*. Důsledné budování představy ohrožení *člověka* přitom vytváří prostor, v němž lze společenskou diskusi nahradit identifikací; principem, založeným na nutnosti volby a bezvýhradného přijetí. Strategie nabídnutí identifikace je klíčem k pochopení toho, proč M. Zeman ve svých textech o NPŠ zachází s obrazem minulosti, který postrádá motiv poválečného odsunu. Umožňuje tím, aby se *místní obyvatelé* stali nositeli tradice a disponovali vědomím přirozené příslušnosti k prostoru. Touto identifikací dává lokálním rezidentům do držení jednak silný narativ, jehož prostřednictvím nabývají takové integrity, již jim konkurenční představa příslušnosti k mezinárodně významnému chráněnému území zajistit nedokáže, a jednak je pevně poutá k jedné ze stran konstruovaného konfliktu.

Z mé analýzy vyplývá, že strategii štěpení společnosti, resp. vytváření obrazu vnitřní outgroup spojené s obligátní pozitivní prezentací majority, M. Zeman užíval od začátku svého návratu do českého veřejného diskurzu; to znamená např. dlouho před tím, než se ve veřejném prostoru

---

<sup>223</sup> Srov. Vácha 2012, Parlamentní listy 2014.

<sup>224</sup> Srov. též strategie zaznamenané v textech časopisu *Naše Šumava* v roce 2011, tedy v době, kdy byl ředitelem NPŠ J. Stráský a kdy probíhala občanská blokáda asanačních zásahů v oblasti Ptačího potoka (viz kap. 4.3.3.). Podle analýzy S. Biler časopis podporující politiku tehdejší správy parku a ministerstva životního prostředí běžně pracoval nejen s opozicí *aktivisté*, kteří „nenávidí lidi, jsou [...] extrémisté, jsou placení ze zahraničí, jde jim o peníze a jejich jediným zájmem je ochrana kůrovce.“ × *lidé*, ale také s „marginalizací vědy“ (Biler 2012).

etablovalo téma tzv. uprchlické krize. Jsem proto přesvědčen, že Zemanovo diskurzní chování v kontextu otázky *migrace* bylo jen pokračováním jeho dlouhodobé strategie. Za pozoruhodné zjištění zároveň považuji to, že M. Zeman roku 2009 vstoupil do diskurzu, jehož konstelace uplatnění této strategie dovolovala. Obraz střetu plynoucího z identity aktérů, který měl svůj základ už v „přírodovědecko-lesnickém“ sporu 90. let a v událostech kolem asanačních zásahů v oblasti Trojmezí (viz zvl. kap. 2 a 4.3.2), se ve své podobě k roku 2009 ustálil také vlivem silné mediální aktivity senátora T. Jirsy a senátorky J. Rippelové, hejtmanů jihočeského kraje J. Zahradníka a J. Zimoly, ale také prezidenta V. Klause. Jejich motivy vědecko-ideologického experimentu, pandemie nebo hodnoty hospodářského lesa, které jsem podrobně charakterizoval výše, Zemanovi připravily optimální podmínky.

Ačkoli nelze vyvrátit, že součástí motivace některých z uvedených politiků včetně M. Zemana byla také prostá podpora podnikatelských zájmů,<sup>225</sup> analýza komunikátů, jimiž participovali na diskurzu o NPŠ, ukázala, že jejich strategie měly mnohem komplexnější dopad. Usilovaly totiž nikoli o prosazení konkrétních zájmů, ale především o přeformátování vlastní debaty.

Relevanci své prospektivní kritiky, tedy poučení z provedené analýzy orientované na zkvalitnění debaty a narušení naturalizovaných mocenských struktur (srov. Reisigl a Wodak 2001), vzhledem k téměř desetileté prodlevě vyplývající ze stáří materiálu považuji za omezenou. Jsem však přesto přesvědčen, že poznatky nabyté především z popisu dynamiky zkoumaného diskurzu stejně jako zjištění o komunikačních strategiích doposud aktivních politiků mohou pozitivně ovlivnit povahu recentní veřejné debaty. Transformaci způsobu komunikování o NPŠ považuji za žádoucí také ze dvou následujících důvodů – měla by se pozitivně projevit nejen na situaci v regionu, tzn. mít vliv na nastavení takových akceptovatelných podmínek, které přírodě národního parku přinesou stabilní management, měla by ale též ovlivnit kvalitu obecné veřejné debaty. Příklad smíru na Šumavě se totiž může velmi pozitivně uplatnit v obtížném hledání společenské dohody v rámci celého státu. Je proto potřeba:

- a) Účinně reflektovat, že spor není *statem quo*, ale vyplývá z dlouhodobých procesů, jež probíhaly na úrovni diskurzu.
- b) Uvědomit si, že rozbití polaritní struktury je podmíněno obecně sdílenou reflexí toho, že na jejím ustavení se aktivně podíleli konkrétní aktéři, kteří na pozadí diskurzu o NPŠ budovali

---

<sup>225</sup> Pozemek, na němž měla stát nástupní stanice plánované lanovky na Hraničník, vlastnil poradce senátora Jirsy, F. Talián. Významný investor prezidentské kampaně M. Zemana, Z. Zbytek, podniká v oblasti Lipna.

komplexnější politiky. Jen tak by se dlouhodobý spor o NPŠ mohl přetvořit ve zkušenost s pozitivním dopadem na polarizovanou společnost.

c) V debatě o územním rozvoji důsledně pracovat s entitami podnikatelů a investorů a jejich samozřejmou (legitimní) přítomnost tematizovat. Pouze za předpokladu rozbití falešného ztotožnění podnikání/investic a územního rozvoje totiž může započít proces směřující k tomu, aby se rezidenti přihlásili k identitě území, která je založená nikoli na obrazu minulosti, ale na ochraně přírodních dějů.

d) Zvláště v prostředí mainstreamových médií zdůrazňovat, že vědci nejsou zájmová skupina. To znamená především nepřístupovat na motivy *názoru a přesvědčování*. Zároveň je potřeba usilovat o problematizaci pojmenování *aktivista*. Diskusi *aktivisty a obyvatele šumavské obce* lze neutrálně traktovat jako diskusi mezi *občany*.

Bezprecedentní a v určitém smyslu velmi žádoucí dohoda na podobě budoucí zonace, k níž v Radě NPŠ došlo v červnu 2019 (viz Zápis 2019), jednoznačně staví na kompromisu<sup>226</sup> spočívajícím v ústupcích na „obou stranách“ – akceptování existence bezzásahových zón alespoň na ploše necelých 28 % rozlohy parku, a tedy nikoli na více než 50 %, jak navrhovala *Stínová vědecká rada NPŠ* (srov. např. Matějka et al. 2013), bylo vykoupeno ustavením nemalé *zóny kulturní krajiny*, která umožňuje stavební rozvoj i mimo intravilány stávajících obcí. Zarámování dohody jakožto kompromisu dobře ukazuje nejen ke stále trvajícím vnímání vědců coby zájmové skupiny, ale také k tomu, že obyvatelé parku své místo pravděpodobně i nadále spatřují mimo smysl a cíle samotné instituce. Kvalitu dohody na zonaci proto nepovažuji za projev smíření, jak je opatrně přesvědčen např. M. Voráč z Hnutí Duha (Voráč 2019), ale za důkaz trvání struktur, jež byly diskurzivně ustaveny již v minulosti. Paradoxem, na jehož existenci má tato práce upozornit především, přitom je, že tyto struktury jsou výsledkem diskurzivních strategií, jež předně cílily vně vlastního diskurzu o NPŠ.

Aktuální požadavek na nenavyšování rozlohy stávajících bezzásahových oblastí a zejména pak jeho uspokojení dává mé práci dobrou, i když nechtěnou, pointu – nesamozřejmá představa o nutnosti vyvažovat potřeby *regionálního rozvoje a ochrany přírody*, která je operacionalizovaná jako hledání rovnováhy mezi divočinou a výstavbou a která trvale ovlivňuje způsob spravování rozsáhlých území, je produktem toho, jak je problematika NPŠ dlouhodobě uchopována či ztvárňována jazykově. Těžba stromů totiž nezvýší kvalitu (šumavské) přírody a budování ubytovacích kapacit nezlepší kvalitu života v místních obcích. Naopak. Dohoda na

---

<sup>226</sup> Srov. vyjádření ředitele NPŠ P. Hubeného: „My jsme zakonzervovali ten stav, který zde máme. Říkal jsem si, že návrh zonace je takový kompromis, že by to nemělo vyvolat vášně, ale přesto je vyvolal.“ (ČTK 2019).

jejich umožnění stejně jako převažující přesvědčení o jejich nevyhnutelnosti je důsledkem a dokladem moci, již nad jinými sociálními praxemi uplatňuje jazykový provoz, který se nazývá diskurzem. Jen diskurz způsobil, že nejlepší možná dohoda o budoucí zonaci NPS neumožňuje ani adekvátní ochranu, ani vhodný, tj. udržitelný rozvoj lokálních sídel.

Tato práce na konkrétním materiálu a konkrétním předmětu demonstrovala, že jak se o věcech mluví, nevyhnutelně ovlivňuje, jak tyto věci vypadají a do jakých vstupují vztahů. Ukázala však také, že (byť jen dílčí) diskurz se neodehrává někde vně, ale samozřejmě a zcela nevyhnutelně dopadá na běžné dění světa, na němž se nepřetržitě podílíme.

## 7 Literatura

Použitou literaturu dělím na čtyři celky:

- Prameny (7.1) sdružují veškeré citované primární texty, na nichž jsem provedl vlastní analýzu mediálního diskurzu o Národním parku Šumava nebo o něm jsem opřel svou argumentaci; zahrnují tudíž především citované mediální texty, ale také např. zákony či nařízení, beletrii K. Klostermanna nebo text průzkumu veřejného mínění.
- Prameny k analýze obrazu minulosti (7.2) sdružují veškeré texty, na jejichž základě jsem rekonstruoval sdílenou reprezentaci šumavské minulosti založenou na interpretaci díla K. Klostermanna. Oddíl obsahuje užité encyklopedie, literárněhistorické texty a předmluvy či doslovy ke Klostermannovým knihám.
- Elektronické zdroje a slovníky (7.3) sdružují jednak užité korpusy a jednak ty slovníky, na něž odkazují na jiných místech práce než (jen) v kapitole věnované obrazu šumavské minulosti v textech o K. Klostermannovi.
- Odborná (7.4) sdružuje veškerou citovanou sekundární literaturu. Obsahuje nejen prameny citované v kontextu teoreticko-metodologického zázemí práce, ale také např. přírodovědné publikace.

### 7.1 Prameny

- Ambrozek, Libor – Böhnisch, Robin – Rabas, Přemysl (2007): *Věčný kafemlýnek nesmyslů*. Lidové noviny, 10. 8. 2007
- Balcerová, Zuzana (1999): *Kůrovec rozdělil lesáky a ekology*. Hospodářské noviny, 20. 8. 1999
- Běle, Josef (2000): *Vracení lesů v národních parcích skrývá úskalí*. Právo, 5. 4. 2000
- Biler, Stanislav (2012): *Normalizační diskurz v časopise Naše Šumava*. Dostupné online na adrese: <[https://docs.google.com/document/d/18aSDbuBZtU-N0mg7drp6awLTYHKW786Aq8\\_G5EGoSBk/edit?usp=sharing](https://docs.google.com/document/d/18aSDbuBZtU-N0mg7drp6awLTYHKW786Aq8_G5EGoSBk/edit?usp=sharing)>.
- Binterová, Alena (1996): *Starostové by chtěli, aby na pravém břehu Lipna poblíž rakouské hranice vznikl lyžařský areál*. Mladá fronta Dnes, 21. 2. 1996
- Bison & Rose (2011): *Kalamita tisíciletí – Chráníme Šumavu, ne kůrovce*. Dostupné online na adrese: <[https://issuu.com/jiitopka/docs/bar-pripadovky2012\\_01\\_sumava\\_n03](https://issuu.com/jiitopka/docs/bar-pripadovky2012_01_sumava_n03)>.
- Bláha, Jaromír (1999): *Blokáda skončila. Co dál se Šumavou?* Lidové noviny, 9. 12. 1999
- Bláha, Jaromír (2000): *Národní park Šumava je stále ohrožen*. České slovo, 26. 6. 2000
- Bláha, Jaromír (2002): *Beton zdaleka není lékem na povodně*. Hospodářské noviny, 14. 8. 2002

- Bláha, Jaromír (2003): *Holiny na Šumavu žádné turisty nepřilákají*. [Neznámé datum]  
Dostupné online na adrese: <[http://sumava-corpus.narra.eu/Holiny\\_na\\_Šumavu\\_žádné\\_turisty\\_nepřilákají](http://sumava-corpus.narra.eu/Holiny_na_Šumavu_žádné_turisty_nepřilákají)>.
- Bláha, Jaromír (2009): *Budoucnost Šumavy je v divoké přírodě*. Právo, 28. 1. 2009
- Bláha, Jaromír (2010): *Státní lesy ČR devastují vzácnou přírodu na Šumavě – Hnutí DUHA žádá inspekci o vyšetřování a rychlý zásah*. TZ Hnutí Duha, 9. 7. 2010
- Bohuslavová, Renáta (2017): *Předseda Pirátů Bartoš: Nejsme vítací migrantů a jít do vlády se nebojíme*. Novinky.cz, 10. 10. 2017
- Borovičková, Radka – Hirschová, Eva (2007): *Ptačí král lesů*. Květy, 18. 10. 2007
- Bouda, Václav (1996): *O existenci národního parku na Šumavě lze pochybovat, říká ing. Kaňák*. Zemské noviny; 30. 11. 1996
- Brezina, Ivan (1999a): *Ministr životního prostředí posvětil boj s kůrovcem*. Lidové noviny, 16. 6. 1999
- Brezina, Ivan (1999b): *Chraňme zdravý rozum před všeználký!* Lidové noviny, 28. 7. 1999
- Brezina, Ivan (2005): *Ekologie: Další skandál na Šumavě – duhové psaní do Bavor*. Neviditelnýpes.cz, 25. 1. 2005
- Brezina, Ivan (2009a): *Šumavský experiment nevyšel*. Lidové noviny, 27. 8. 2009
- Brezina, Ivan (2009b): *Šumava: Obelisk pro aktivisty I*. Neviditelnýpes.cz, 1. 9. 2009
- Bursík, Martin (2008): *Obnova šumavských horských smrčín probíhá výborně*. Aktuálně.cz, 8. 10. 2008
- Císler, Josef (2001): *Národní park Šumava bude mít svůj zákon*. Haló noviny, 14. 9. 2001
- Coufalová, Martina (1996): *Svatá válka s otesánkem*. Reflex, 12. 12. 1996
- Czech Forest (2020): *Střednědobá prognóza vývoje lesnicko-dřevařského sektoru od roku 2020*. Dostupné online na adrese <[http://www.czechforest.cz/files/uploads/Odborné\\_výstupy/Prognóza\\_CFTT\\_2020\\_200130.pdf](http://www.czechforest.cz/files/uploads/Odborné_výstupy/Prognóza_CFTT_2020_200130.pdf)>. Cit. 12. 2. 2020
- Čech, Mirjam (1997): *Jak to bylo s kůrovcem na Šumavě*. Právo, 28. 1. 1997
- Čekanová, Markéta (2008): *Klostermannovy povídky ukazují starou Šumavu*. Mladá fronta Dnes, 15. 12. 2008
- Černý, Filip – Wollner, Marek (2009): *Osud Národního parku Šumava*. Česká televize, 10. 12. 2009
- Česká televize (2004): *Situace na Šumavě*. 5. 10. 2004
- Český rozhlas (2009): *Kůrovec na Šumavě*. Český rozhlas, 22. 9. 2009
- ČTK (1999a): *Hnutí Duha uspořádá pochod věnovaný kůrovci na Šumavě*. Mladá fronta Dnes, 4. 8. 1999

- ČTK (1999b): *Aktivisté pokračují v blokádě na Šumavě*. Lidové noviny, 6. 9. 1999
- ČTK (2006): *Jihočeský kraj chce vytvořit středisko zimních sportů na Špičáku*. ČTK, 24. 1. 2006
- ČTK (2009a): *Šumava jako z doby Klostermanna*. Lidové noviny, 14. 1. 2009
- ČTK (2009b): *Zeman bojuje za záchranu Šumavy proti kůrovci i úředníkům*. ČTK, 11. 5. 2009
- ČTK (2010): *Lesníci bojují s kůrovcem*. Právo, 10. 6. 2010
- ČTK (2011): *Proti aktivistům vyrazili místní. Na žádného ale nenarazili*. Lidové noviny, 29. 7. 2011
- ČTK (2019): *Rada Národního parku Šumava schválila novou zonaci parku na 15 let. Místo tři zón budou čtyři*. Irozhlas.cz, 7. 6. 2019
- Dejčmarová, Miloslava (2009): *Má Šumava kůrovcovou pandemií?* Českobudějovický deník, 16. 9. 2009
- Denčevová, Ivana (2008a): *Rozhovor se starostou Modravy A. Schubertem*. Český rozhlas, 17. 11. 2008
- Denčevová, Ivana (2008b): *Rozhovor s Vladimírem Justem*. Český rozhlas, 8. 12. 2008
- Deník.cz (2009): *S hospodářskou recesí musí firmy bojovat*. Deník.cz, 5. 4. 2009
- Dostál, Dalibor (2006a): *Nebezpečný experiment? Spíš návrat ke kořenům*. Českobudějovický deník, 7. 1. 2006
- Dostál, Dalibor (2006b): *Dřevo na Šumavě svádí ke lži?* Českobudějovický deník, 26. 6. 2006
- Dostál, Dalibor (2008): *Kůrovec? Jen několik bodů v moři šumavských lesů*. Pražský deník, 30. 10. 2008
- Dostál, Dalibor (2009): *Náměstek František Pelc: Kůrovec je pod kontrolou!* Deník.cz, 28. 8. 2009
- Dvořák, Jan (2016a): *Národní park Šumava mohl oslavit 70. výročí. O tom je přesvědčený Pavel Trpák, spoluzakladatel CHKO Šumava a následně Národního parku Šumava*. Šumava, čtvrtletník Správy Národního parku Šumava, podzim, s. 20–21.
- Dvořák, Jan (2016b): *25 let, 25 příběhů Národního parku Šumava*. Vimperk: Správa Národního parku Šumava.
- Eybert, Pavel (2007): *Vraťte původní dřeviny na Šumavu*. Tábořský deník, 14. 6. 2007
- Falout, Jiří (2009): *Erhartovi vydali další knihu fotografií o Šumavě*. Právo, 14. 7. 2009
- Fendeková, Pavlína (2009): *O budoucnosti Šumavy hovořil ministr životního prostředí se starosty*. Český rozhlas, 15. 9. 2009
- Feřtek, Tomáš (1999): *Šumava čeká na podání ruky*. Reflex, 7. 10. 1999

- Fialová, Markéta – Voříšek, Karel – Sochor, Michal (2008): *Prezident Václav Klaus se dnes opřel do ministerstva životního prostředí*. TV Nova, 18. 9. 2008
- Franěk, Jiří (2009a): *Lýkožrout ministerský*. Právo, 25. 3. 2009
- Franěk, Jiří (2009b): *Zemanova apokalypsa*. Právo, 7. 4. 2009
- Frantálková, Dana (1996): *Šumava bez stromů?* Právo 31. 8. 1996
- Galapetr (2010): *Povzdech: Šumavské zoufalství*. Neviditelnýpes.cz, 18. 3. 2010
- Harantová, Ivana (2004): *Národní park Šumava má nového ředitele*. Plzeňský deník, 7. 1. 2004
- Hernandezová, Svatava (2008): *Expozice připomíná osobnost Karla Klostermanna*. Právo, 31. 12. 2008
- Hofhanzl, Čestmír (1999): *Ad Bitva na Plešném jezeře*. Českobudějovický deník, 13. 8. 1999
- Holub, Radovan (1995): *Těžba dřeva, odstřel vysoké a zemědělství*. Klatovský deník, 2. 3. 1995
- Holub, Radovan (1999a): *Může kůrovec sežrat Šumavu?* Plzeňský deník, 25. 6. 1999
- Holub, Radovan (1999b): *Národní park a širší souvislosti*. Plzeňský deník, 11. 8. 1999
- Holub, Radovan (1999c): *V pralese se rozhoduje o národním parku*. Plzeňský deník, 20. 8. 1999
- Holub, Radovan (1999d): *Bitva o národní park*. Hospodářské noviny, 20. 8. 1999
- Holub, Radovan (2000): *Šumavská hra na schovávanou*. Hospodářské noviny, 9. 6. 2000
- Holub, Radovan (2004): *Některé údaje jsou prý fantasmagorické*. Klatovský deník, 15. 7. 2004
- Holub, Radovan (2005a): *Správa Národního parku Šumava a Chráněné krajinné oblasti k otevřenému dopisu šumavských obcí premiéru Paroubkovi*. Českobudějovický deník, 8. 8. 2005
- Holub, Radovan (2005b): *Správa Národního parku Šumava*. Šumava tady a teď, 12. 8. 2005
- Holub, Radovan (2006a): *Dialog s obcemi musí být intenzivnější*. Veřejná správa, 16. 2. 2006
- Holub, Radovan (2006a): *Nebojme se ponechat lesům více volnosti*. Listy Prachaticka, 22. 2. 2006
- Holub, Radovan (2006b): *Ad Šumava potřebuje dohodu, kompromis a také koncepci*. Českobudějovický deník, 8. 9. 2006
- Holub, Radovan (2006c): *Je nutné sladit ochranu přírody a rozvoj regionu*. Klatovský deník, 7. 10. 2006
- Holub, Radovan (2008): *Polemika: Jak funguje šumavské kyvadlo?* Neviditelnýpes.cz, 9. 4. 2008
- Holub, Radovan (2009): *Šumava: Kritická situace*. Neviditelnýpes.cz, 28. 12. 2009
- Honsová, Marcela (2009): *Vzniká nová železná opona?* Profit, 29. 6. 2009



- Hradská, Vladka (1997): *Po letech sporů mezi ekology a lesníky se dal kůrovec na ústup*. Zemské noviny, 14. 10. 1997
- Hradská, Vladka (1998): *Vědci podpořili zavedený způsob likvidace kůrovce v šumavském parku*. Zemské noviny, 3. 4. 1998
- Hradská, Vladka (1999): *Na Šumavě se začne kácet za měsíc*. Zemské noviny, 20. 4. 1999
- Hrubeš, Jan (2008): *Václavu Klausovi se nelíbí postup proti kůrovcovému zamoření Šumavy*. Česká televize, 18. 9. 2008
- Hrubeš, Jan – Šuleř, Petr (2005): *Rozšiřování prvních zón v Národním parku Šumava*. Česká televize, 5. 9. 2005
- Hrubeš, Jan – Šuleř, Petr (2009): *Bezzásahový plán na Šumavě rozděluje veřejnost na dva tábory*. Česká televize, 23. 1. 2009
- Hrubeš, Jan – Vovesný, Karel (2009): *Šumavská příroda si za poslední roky sama poradila s kůrovcem i následky znečištění*. Česká televize, 8. 7. 2009
- Hruška, Jakub (2007): *Že padaly stromy, nezavinil jen vítr*. Ihned.cz, 25. 1. 2007
- Hruška, Jakub (2008): *[Odpověď]. Rozporuplná Šumava*. Lesnická práce 87 (10)
- Hruška, Jakub (2010): *Co potřebuje Šumava?* Mladá fronta Dnes, 3. 5. 2010
- Hubka, Pavel (2005): *Přírodu nemůžeme nechat osudu*. Písecký deník, 8. 9. 2005
- Chaloupka, Rudolf (1994): *Lesům hrozí katastrofa*. [Neznámý zdroj i datum] Dostupné online na adrese <[http://sumava-corpus.narra.eu/Lesům\\_hrozí\\_katastrofa](http://sumava-corpus.narra.eu/Lesům_hrozí_katastrofa)>. Cit. 12. 2. 2020
- Charvát, Hugo (2008): *Volby do zastupitelstev krajů: Plzeňský kraj*. Ekolist, 9. 10. 2008
- Ib (1999): *Odborníci prý během pěti let zastaví kůrovce na Šumavě*. Lidové noviny, 14. 8. 1999
- Janouš, Václav (2004a): *Pavlíčko: kůrovec není nepřítel*. Mladá fronta Dnes, 10. 1. 2004
- Janouš, Václav (2004b): *Starostové požadují změnit zóny parku*. Mladá fronta Dnes, 27. 9. 2004
- Janouš, Václav (2008a): *Šumavští srnci tloustnou, protože je honí rysy*. Mladá fronta Dnes, 11. 4. 2008
- Janouš, Václav (2008b): *Ušchlé stromy zůstanou v lese stát*. Mladá fronta Dnes, 9. 8. 2008
- Janouš, Václav (2008c): *Jihočeši: Na Šumavě nekácet*. Mladá fronta Dnes, 4. 10. 2008
- Janouš, Václav (2009a): *Krejčí: Semenáčky kůrovec nežere*. Mladá fronta Dnes, 4. 4. 2009
- Janouš, Václav (2009b): *Vědci uklidňují majitele lesů. Kůrovec uletí jen 500 metrů*. Mladá fronta Dnes, 9. 6. 2009
- Janouš, Václav (2009c): *Odpůrci těžby se přivazovali ke stromům*. Mladá fronta Dnes, 19. 9. 2009
- Janouš, Václav (2010): *Šumava musí patřit lidem*. Mladá fronta Dnes, 13. 9. 2010

- Janouš, Václav – Mlsová, Ludmila (2010): *Šumava končí = Šumava se víc otevře turistům*. Mladá fronta Dnes, 31. 5. 2010
- Janouš, Václav (2014): *Ministerstvo zamítlo lanovku na Hraničník. Ohrozila by lesy i tetřeva*. Mladá fronta Dnes, 3. 11. 2014
- Jelínek, Josef (1999): *O co jde v Národním parku Šumava?* Českobudějovický deník, 3. 8. 1999
- Jirsa, Tomáš (2006a): *Národní park nepatří Vladimíru Justovi*. Lidové noviny, 18. 4. 2006
- Jirsa, Tomáš (2006b): *Problém v národním parku Šumava zjednodušen na kácet, či nekácet*. Českobudějovický deník, 20. 7. 2006
- Jirsa, Tomáš (2006c): *Šumava potřebuje dohodu, kompromis a také koncepci*. Českobudějovický deník, 8. 8. 2006
- Jirsa, Tomáš (2006d): *Nechme mýty jejich osudu a říkejme pravdu*. Listy Písecka, 12. 9. 2006
- Jirsa, Tomáš (2008a): *Šumava: kdo má pravdu?* Českobudějovický deník, 25. 7. 2008
- Jirsa, Tomáš (2008b): *Holiny na Šumavě aneb zloděj křičí: chyt'te zloděje*. Lidové noviny, 28. 8. 2008
- Jirsa, Tomáš (2009a): *Několik slov k vědeckým objevům na Šumavě*. Česká-média.cz, 2. 2. 2009
- Jirsa, Tomáš (2009b): *Kůrovec nesmí ničit lesy na Šumavě*. Mladá fronta Dnes, 13. 6. 2009
- Jirsa, Tomáš (2009c): *Největší lesní plochu ničí kůrovec*. Prachatický deník, 8. 8. 2009
- Jirsa, Tomáš (2009d): *Zachraňme Šumavu – evropský klenot*. Idnes.cz, 13. 8. 2009
- Jirsa, Tomáš (2010): *Je Šumava dalším zeleným tunelem?* Českobudějovický deník, 10. 8. 2010
- Jirsa, Tomáš – Pithart, Petr (2008): *Neodepisujme srdce Šumavy*. Lidové noviny, 15. 7. 2008
- Jirsa, Tomáš – Rippelová, Jiřina (2007): *Klasika vs. divočina*. Euro, 3. 12. 2007
- Jirsa, Tomáš – Rippelová, Jiřina (2008): *V národním parku se opět bojuje proti neviditelným nepřátelům*. Klatovský deník, 22. 12. 2008
- Jirsa, Tomáš – Rippelová, Jiřina (2009): *Mediální bitva o budoucnost Šumavy*. Právo, 29. 1. 2009
- Jirsa, Tomáš – Rippelová, Jiřina (2010): *Šumava: Ekologická katastrofa*. Neviditelnýpes.cz, 10. 6. 2010
- Jirsa, Tomáš – Kužvart, Miloš (2010): *Na Šumavě selhala státní ochrana přírody*. Prachatický deník, 12. 3. 2010
- Jirsa, Tomáš – Rippelová, Jiřina – Krejča, Miroslav (2009): *Na Šumavě se tvrdě manipuluje s veřejným míněním*. Klatovský deník, 3. 12. 2009
- Just, Vladimír (1996a): *Kalamita*. Literární noviny 21, 12. 9. 1996
- Just, Vladimír (1996b): *Orwel na Šumavě aneb Lesní farma 1996*. Lidové noviny, 26. 10. 1996
- Just, Vladimír (1998): *Totalitní praktiky Národního parku Šumava*. Lidové noviny, 6. 10. 1998

- Just, Vladimír (1999): *Ad Šumava, blokáda a média*. Právo, 14. 10. 1999
- Just, Vladimír (2000): *Šumavské paradoxy a absurdity*. Metro, 18. 7. 2000
- Just, Vladimír (2002a): *Šumava: Kdy už skončí ten nekonečný seriál?* Plzeňský deník, 28. 8. 2002
- Just, Vladimír (2002b): *Poučení z krizového vývoje šumavského národního parku*. Plzeňský deník, 9. 8. 2002
- Just, Vladimír (2003a): *Šumava je také loveckým rájem protekčních nimrodů*. Plzeňský deník, 9. 8. 2003
- Just, Vladimír (2003b): *Fakta a mýty o blokádě na Šumavě*. Plzeňský deník, 28. 8. 2003
- Just, Vladimír (2003c): *O estetice inženýrského kýče*. Literární noviny, 1. 9. 2003
- Just, Vladimír (2004): *Šumava jako model budoucnosti*. Literární noviny, 2. 2. 2004
- Just, Vladimír (2006): *Debatujte s vědci!* Českobudějovický deník, 10. 5. 2006
- Just, Vladimír (2008): *Kůrovec se zase vyrojil v médiích...* Deník.cz, 14. 7. 2008
- Just, Vladimír (2009): *Pandemie či šíření poplašné zprávy?* Literární noviny, 31. 8. 2009
- Kaiser, Daniel (2011): *Na svůj životní boj o Šumavu mám rok*. Lidové noviny, 12. 3. 2011
- Kantořík, Zdeněk (1998): *Varování čtenářům: nečtěte Vladimíra Justa*. Lidové noviny, 24. 9. 1998
- Kastnerová, Eva (1998): *Kůrovec na Šumavě stále zůstává problémem číslo jedna*. Mladá fronta Dnes, 7. 12. 1998
- Kerles, Marek (1999a): *Kůrovec ustupuje, tvrdí Hnutí Duha*. Lidové noviny, 26. 6. 1999
- Kerles, Marek (1999b): *V boji o kůrovce spolu soupeří dvě teorie*. Lidové noviny, 17. 8. 1999
- Kerles, Marek (2003): *Kůrovec je součástí přírody, kácet se kvůli němu nebude*. Lidové noviny, 23. 12. 2003
- Kerles, Marek (2006): *Benda dohlíží na Šumavu*. Lidové noviny, 28. 4. 2006
- Kerles, Marek (2008): *Šumava oslaví svého hrdinu*. Lidové noviny, 26. 1. 2008
- Kilián, Milan (2008): *Tam, kde zasahujeme, je kůrovec pod kontrolou*. Klatovský deník, 14. 11. 2008
- Klaus, Václav (2009): *Předmluva prezidenta republiky*. In P. Martan: *Šumava, krajina živitelka. Lesy Šumavy: krutá daň demokracie 1989–2009*. Praha: Fortuna, s. [1–2]
- Klepetko, Bohumil (2008): *Václavu Klausovi se nelíbí postup proti kůrovcovému zamoření Šumavy*. Česká televize, 18. 9. 2008
- Klos, Čestmír (2004): *Od Šumavy k Tatrám*. Český rozhlas, 7. 12. 2004
- Klos, Čestmír – Michal, Igor – Just, Vladimír (1997): *Šumava bez brouka i bez lesů*. Týden, 21. 7. 1997

- Klostermann, Karel (1910): *Odyseja soudního sluhy*. Praha: J. R. Vilímek.
- Klostermann, Karel (1971 [1896]): *V srdci šumavských hvozďů*. Praha: Odeon.
- Klostermann, Karel (1925): *Ze Šumavy*. Praha: J. R. Vilímek. Překlad M. Stunová.
- Klostermann, Karel (1926): *Červánky mého mládí*. Praha: J. R. Vilímek.
- Klostermann, Karel (1937 [1897]): *Skláři*. Praha: J. R. Vilímek.
- Klostermann, Karel (1999 [1891]): *Ze světa lesních samot*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Klostermann, Karel (1972 [1893]): *V ráji šumavském*. Praha: Odeon.
- Klostermann, Karel (1986 [1890]): *Črty ze Šumavy*. Plzeň: Západočeské nakladatelství. Překlad B. Nohejl.
- Klostermann, Karel (2007): *Šumavská dramata*. Strakonice: Hrad.
- Klostermann, Karel (2012): *Vzpomínky na Šumavu II*. Strakonice: Hrad.
- Komárek, Julius (1946): *Poslední příležitost pro národní park*. Svobodný zítřek 44.
- Kopecký, Josef (2017): *Nevěřte zeleným fanatikům, vybídl Zeman poslance v boji o Šumavu*. Idnes.cz, 21. 2. 2017
- Kořen, Vladimír – Hazuka, Aleš – Voldánová, Jolana (2008): *Zahraniční reakce na přemnožení kůrovce na Šumavě*. Česká televize, 14. 7. 2008
- Kovář, Petr (2017): *Václav Klaus pro MF Dnes: Letná byla neuvěřitelně zoufalý kýč*. Mladá fronta Dnes, 27. 6. 2017
- Kovářík, Vladimír (1973): *Čtení o Karlu Klostermannovi*. In K. Klostermann: Robinson na Otavě a jiné příběhy ze Šumavy. Praha: Československý spisovatel, s. 193–196.
- Krásnohorská, Eliška (1882): *[Předmluva]*. In František A. Šubert (ed.): *Ottovy Čechy, Šumava*. Praha: Nakladatelství Otto, s. 11–14.
- Krejčí, František (2008): *O šumavské lesy pečujeme bez emocí*. Lidové noviny, 21. 7. 2008
- Ks (1996): *Ekologové brání kůrovce na Šumavě, lesáci s ním ale budou dál bojovat*. Mladá fronta Dnes, 4. 10. 1996
- Kůrka, Antonín (1992): *Národní park Šumava*. Geografické rozhledy 7–8, s. 162–163.
- Magazín.cz (2018): *Ani Stalin neútočil na rodinu tak, jak to dnes dělá Brusel, říká Václav Klaus*. Dostupné online na adrese <<https://magazin.cz/spolecnost/11814-ani-stalin-neutocil-na-rodinu-tak-jako-to-dnes-dela-brusel-rika-vaclav-klaus>>. Cit. 12. 2. 2020
- Kupský, Zbyšek (2008): *Ministr Bursík ignoruje mezinárodní dohody*. Haló noviny, 17. 7. 2008
- Kupský, Zbyšek (2009): *Jakou potřebujeme Šumavu: Zelenou, hnědou, šedivou?* Haló noviny, 19. 6. 2009
- Lavičková, Světlana (2008): *Jak vypadal původní šumavský les*. Český rozhlas, 3. 11. 2008

- Lidové noviny (2009): *Jihočeský kraj vyzval vládu, aby řešila situaci na Šumavě*. Lidové noviny, 15. 9. 2009
- Lim (2009): *Rakušané mají les zelený. My mrtvý*. Mladá fronta Dnes, 1. 12. 2009
- Literární noviny (2008): *Souhlasíte s postupem státu při ochraně Šumavy?* Literární noviny, 11. 8. 2008
- Lutonský, František (2009): *Rozhovor s ministrem životního prostředí Ladislavem Mikem*. Česká televize, 31. 8. 2009
- Lutonský, František – Šulcová, Helena (2008): *Likvidace následků kůrovcové kalamity*. Česká televize, 18. 9. 2008
- Mach, Alois (2008): *Šumavu nelze obětovat zájmům podnikatelů*. Mladá fronta Dnes, 20. 3. 2008
- Machálková, Jana (2006): *Nejvíce škodí lesníci*. Lidové noviny, 13. 5. 2006
- Malina, Václav (1995): *Národní park Šumava bude rozdělen do nových zón*. Zemědělské noviny, 12. 4. 1995
- Malina, Jakub (2000): *Lesníci i ekologové spolupracují*. Mladá fronta Dnes, 14. 6. 2000
- Malota, Robert (1999): *Proti kácení v šumavském pralese je i jeden z lesníků správy parku*. Mladá fronta Dnes, 5. 8. 1999
- Malota, Robert (2000): *Park dostal milionovou pokutu*. Mladá fronta Dnes, 1. 3. 2000
- Marek, Stanislav (2008): *Ředitelé parku se mění, Šumava čeká na dohodu*. Mladá fronta Dnes, 17. 6. 2008
- Marková, Jitka (2009a): *Oč jde Vladimíru Justovi aneb tak trochu Justovi na just*. Českobudějovický deník, 26. 3. 2009
- Marková, Jitka (2009b): *Šumava potřebuje dlouhodobou koncepci*. Českobudějovický deník, 24. 6. 2009
- Marková, Jitka (2009c): *Turecké hospodářství NP Šumava*. Neviditelnýpes.cz, 12. 10. 2009
- Marková, Jitka (2010a): *Šumava: Divočina v srdci Evropy*. Neviditelnýpes.cz, 2. 2. 2010
- Marková, Jitka (2010b): *Šumava: Vzpoura deprivantů a NP Šumava*. Neviditelnýpes.cz, 26. 5. 2010
- Marková, Jitka (2014): *Přírodovědecká lobby na Šumavě*. Blog.idnes.cz, 10. 5. 2014
- Martan, Petr (2009): *Šumava, krajina živitelka. Lesy Šumavy: krutá daň demokracie 1989–2009*. Praha: Fortuna.
- Matyáš, Josef (2006): *Šumava a tápající vědci*. Lidové noviny, 29. 4. 2006
- Míka, Václav (1999): *Šumava na rozcestí*. Haló noviny, 9. 7. 1999

- Míka, Václav (2006): *Spory o velikost bezzásahových zón v Národním parku Šumava neustávají*. Haló noviny, 19. 7. 2006
- Míka, Václav (2009): *Zastupitel JČ kraje: Ani radikální zásah už Šumavě zřejmě nepomůže*. Haló noviny, 24. 9. 2009
- Mladá fronta Dnes (2008): *Jak zacházet se šumavskými lesy?* Mladá fronta Dnes, 29. 9. 2008
- Mladá fronta Dnes (2009): *Anketa. Zasahovat proti kůrovci: Ano, či ne?* Mladá fronta Dnes, 28. 8. 2009
- Mrsová, Ludmila (1997): *Kůrovec na Šumavě odborníky vyděsil*. Slovo, 12. 4. 1997
- Mojenoviny.cz (2009): *Šumavské hvozdy po kůrovcové kalamitě opět rostou*. Mojenoviny.cz, 23. 1. 2009
- Mouchová, Vendula – Hazuka, Aleš (2000): *Trestní oznámení Hnutí Duha*. Česká televize, 23. 8. 2000
- Mrkva, Radomír (1997): *Zvládání agresivních druhů kůrovců na zvláště chráněných územích*. Veronica 11 (1), s. 6–10
- Nařízení (1991): *Nařízení, kterým se zřizuje Národní park Šumava a stanoví podmínky jeho ochrany*, 163/1991 Sb.
- Nedej se! (2011): *Občanské protesty v NP Šumava*. Česká televize, 11. 9. 2011
- Nedvěd, Jaroslav (2010): *Tvář české krajiny se změní*. Mladá fronta Dnes, 12. 1. 2010
- Nedvěd, Jaroslav (2011): *Na mnoha místech je jasné, že se les přirozeně obnovuje*. Mladá fronta Dnes, 24. 3. 2011
- Neruda, Jan (1894 [1871]): *Eklogy*. In J. Neruda: *Menší cesty*. Praha: F. Topič, s. 232–248.
- Neumann, Jiří (1999): *Jak lze napomoci kůrovcové kalamitě v NP Šumava?* Českobudějovický deník, 12. 8. 1999
- Nykles, František (2007): *Zasahovat, nebo ne?* Klatovský deník, 24. 9. 2007
- Nykles, František (2008a): *Ad Politikaření starostů může vyhnat z národního parku turisty*. Klatovský deník, 18. 11. 2008
- Nykles, František (2008b): *Petice za záchranu Šumavy stále pokračuje*. Prachatický deník, 16. 12. 2008
- Nykles, František (2010): *Šumavě chybí koncepce ochrany přírody*. Mladá fronta Dnes, 13. 5. 2010
- Parlamentní listy (2014): *Poslanci ANO podporují šumavské starosty a lanovku na Hraničník*. Parlamentní listy, 29. 1. 2014
- Pašková, Jindra (2006): *Knihy křtěné bílým sněhem*. Právo, 30. 12. 2006
- Pašková, Jindra (2009): *Šumavský park má plán pro lepší budoucnost*. Právo, 26. 11. 2009

- Patera, Bohumír (1889): *[Předmluva]*. In Bohumír Patera: *Obrázky ze Šumavy*. Praha: Alois Hynek, s. 8–10.
- Pelíšek, Antonín (2004): *Kůrovce zahnal chladné počasí*. Mladá fronta Dnes, 21. 6. 2004
- Perknerová, Kateřina – Kilián, Milan (2009): *Za záchranu Šumavy se bije i Miloš Zeman*. Deník.cz, 12. 5. 2009
- Peroutka, Ferdinand jr. (2009): *Jandák na Klostermannově Šumavě*. Čt24.cz, 26. 8. 2009
- Pešta, Aleš (1999): *Koncepci národního parku není možné měnit podle aktuálního stavu kůrovce*. Právo, 6. 9. 1999
- Pešta, Aleš (2000): *Rakušané žádají likvidaci kůrovce*. Právo, 22. 3. 2000
- Petice (2009): *Petice Zachraňme Šumavu*. Dostupné online na adrese <<https://www.sumavanet.cz/svazobci/user/2008/Petice-Sumava.pdf>>. Cit. 12. 2. 2020
- Petráš, Jiří et al. 2008: *Šumava Karla Klostermanna. Příběh šumavské podmalby*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích.
- Pirnosová, Blanka (1995): *Ochrana přírody nemá za cíl vytvářet ghetta*. Českobudějovický deník, 27. 2. 1995
- Piskala, Richard – Šuleř, Petr (2008): *Kůrovci začali škodit na Šumavě*. Česká televize, 27. 6. 2008
- Pithart, Petr (2009): *Kůrovec? Prudce se zahřívající reaktor*. Lidové noviny, 9. 9. 2009
- Plzeňské listy (1897): *U Karla Klostermanna*. Plzeňské listy 36 (130), s. 1–2.
- Plzeňský deník (2000): *Správa Národního parku Šumava připomíná alkoholika*. Plzeňský deník, 25. 4. 2000
- Podrázský, Vilém (2010): *K situaci na Šumavě*. Zemědělec, 19. 4. 2010
- Podrázský, Vilém – Mrkva, Radomír (2010): *Prohlášení Odboru lesního hospodářství České akademie zemědělských věd z 13. 4. 2010*. Dostupné online na adrese <[https://sumava21.cz/docs/2010-04-13\\_prohlaseni\\_Kostelec.pdf](https://sumava21.cz/docs/2010-04-13_prohlaseni_Kostelec.pdf)>. Cit. 12. 2. 2020
- Pokorný, Milan (1999): *Jak vypadala Šumava po první broučkové kalamitě začátkem 70. let minulého století*. Klatovský deník, 14. 8. 1999
- Pokorný, Petr (2004): *Duha si stěžuje na komunální politiky u ministra Ambrozka*. Právo, 23. 9. 2004
- Pokorný, Petr (2008): *Stezka připomíná básníka Šumavy*. Právo, 2. 7. 2008
- Polák, Zdeněk (2008): *Bavorsko a Rakousko volají Bursíka k zakročení proti kůrovci*. ČTK, 13. 7. 2008
- Právo (2008): *Fotografie ukazují usychající Šumavu*. Právo, 13. 10. 2008

- Právo (2011): *Klaus dostal řez ze šumavského smrku. Rostl před Kolumbem, kůrovce ale nepřežil*. 12. 10. 2011
- Protokol MŽP (1995): Protokol MŽP o vymezení zón ochrany přírody NP Šumava, čj. OOP/3885/95.
- Příbyl, Tomáš (2008): *Hejtman proti zpřísnění limitu pro splouvání Vltavy*. Prachatickonews.cz, 13. 3. 2008
- Qot (2011): Klaus: *Ekologové ze Šumavy jsou horší než Al-Káida*. Parlamentní listy, 29. 7. 2011
- Reflex (2015): *V Praze se střetli odpůrci a příznivci migrantů, museli zasahovat policejní těžkooděnci*. Reflex, 28. 10. 2015
- Regionplzeň.cz (2008): *Šumava má u Březníku novou zážitkovou trasu*. Regionplzeň.cz, 26. 10. 2008
- Remešová, Soňa (2004): *Jihočeši nesouhlasí s návrhem hospodaření v rezervacích Natura*. ČTK, 22. 1. 2004
- Rippelová, Jiřina (2008a): *Místa se suchým lesem jsou daní za vznik národního parku*. Mladá fronta Dnes, 15. 7. 2008
- Rippelová, Jiřina (2008b): *Podivné šumavské veletoce*. Mladá fronta Dnes, 6. 10. 2008
- Roháček, Antonín (2005): *Šumava jako výzkumné pracoviště?* Haló noviny, 25. 1. 2005
- Rolf, Lukáš (2019): *Hnutí Duha. Dobrovolníci se po roce opět vracejí pomáhat do horských lesů na Králický Sněžník*. Ekolist.cz, 12. 7. 2019
- Rosendorf, Jindřich (2002): *Šumava před zákonem*. Mladý svět, 9. 1. 2002
- Rozhodnutí NPŠ (1995): *Rozhodnutí Správy Národního parku a Chráněné krajinné oblasti Šumava ze dne 9. 5. 1995*, čj. 51-Vi/1266/95.
- Rozhodnutí NPŠ (1996): *Rozhodnutí Správy Národního parku a Chráněné krajinné oblasti Šumava ze dne 3. 6. 1996*, čj. 51-Vi/916/96.
- Rozhodnutí NPŠ (1998): *Rozhodnutí Správy Národního parku a Chráněné krajinné oblasti Šumava ze dne 21. 7. 1998*, čj. 51-Vi/1101/98.
- Rychetský, Jan (2014): *Stamiliony z veřejných peněz jdou do pochybných projektů na Šumavě. Senátor Veleba ukazuje na bruselské úředníky*. Parlamentní listy, 21. 5. 2014
- Řepková, Marie (1993): *Karel Klostermann*. In Lexikon české literatury II/2. K–L. Praha: Academia, s. 729–731.
- Řeřichová, Daniela (2005): *Hodnota přírody je pro nás zásadním kapitálem*. Šumava tady a teď, 8. 12. 2005
- Říha, Vladimír (2008): *Polemika: Šumava – jáma a kyvadlo?* Neviditelnýpes.cz, 11. 4. 2008



- Shánělová, Hanka – Smatana, Lubomír (2010): *Ekologové varují před narůstající těžbou dřeva na Šumavě*. Český rozhlas, 9. 11. 2010
- Schánělcová, Věra (2003): *Reakce na článek Kůrovce letos rozsekali*. Klatovský deník, 5. 9. 2003
- Schuster, Michal – Hazuka, Aleš (2006): *Ekologové nesouhlasí se stavbou lyžařského areálu na Špičáku*. Česká televize, 26. 5. 2006
- Skuhravý, Václav (1998): *Kůrovcová kalamita*. Metro, 19. 11. 1998
- Slupecký, Jiří (2006): *Ekologie: Eko-fasci, eko-nazi nebo eko-marxisté? (1.)* Neviditelný pes, 1. 2. 2006
- Spáčil, Dušan M. – Dobrovolná, Tamara (2009): *Pyrrhova vítězství zelených*. Květy, 23. 6. 2009
- STEM (2008): *Národní park Šumava. Výzkum STEM pro Ministerstvo životního prostředí ČR*, 23. 9. 2008
- Šandová, Růžena (2010): *Zdravý strom zalije kůrovce smolou*. Mladá fronta Dnes, 4. 5. 2010
- Šantrůčková, Hana – Vrba, Jaroslav (2008): *Kůrovec a příběh šumavského smrku*. Mladá fronta Dnes, 25. 10. 2008
- Šantrůčková, Hana – Vrba, Jaroslav (2009): *Předvolební kůrovcová pandemie*. Ekonom, 28. 8. 2009
- Šíma, Radek (2004): *Duha: Šumava není starostů, ale všech*. Českobudějovický deník, 22. 9. 2004
- Šopejstalová, Božena (2009): *Šumava už není zelený oceán Čech*. Rokycanský deník, 12. 1. 2009
- Šulc, Aleš (1996): *Kůrovec netrápí jen šumavské hvozdy*. Zpravodaj MŽP 6 (10).
- Šůra, Adam (2009): *Krocení českého brouka. Češi a Rakušané chystají dohodu o tom, jak žít s kůrovcem*. Respekt, 6. 4. 2009
- Tománek, Milan (2019): *Tománek z Home Creditu: Každý dobrý skutek bude po zásluze potrestán*. Seznamzpravy.cz, 9. 10. 2019
- TZ MŽP (2008): *Kůrovec na Šumavě je plně pod kontrolou*. Ministerstvo životního prostředí, 4. 8. 2008
- TZ SZ (2009): *Lýkožroutu se dařilo za Miloše Zemana lépe než nyní (jeho kritika je povrchní, nedůvěryhodná a pomýlená)*. Strana zelených, 12. 5. 2009
- Sádlíková, Hana (2008): *Šumava oslavuje svého spisovatele Klostermanna*. Mladá fronta Dnes, 23. 4. 2008

- Surá, Martina (2010): *Družice sleduje obnovu Šumavy po řádění kůrovce, podívejte se*. Idnes.cz, 20. 1. 2010
- Svoboda, Miroslav (2007): *Každá vichřice neznamená kalamitu*. Respekt, 28. 1. 2007
- Švehla, Marek (1999): *Pryč s cejchem fundamentalisty*. Respekt, 24. 5. 1999
- Tš (2004): *Ekologové chtějí zachovat Boletice*. Mladá fronta Dnes, 14. 4. 2004
- Tureček, Břetislav (1999): *Na Šumavě vrcholí válka o kůrovce*. Právo, 14. 8. 1999
- Vácha, Vladimír (2005): *Rozšíření kůrovce na Šumavě by bylo tragédií*. Právo, 24. 8. 2005
- Vácha, Vladimír (2006): *Hejtman by si přál debatu o Šumavě*. Právo, 4. 1. 2006
- Vácha, Vladimír (2012): *Plány lanovky na Hraničnick obce těší*. Právo, 16. 1. 2012
- Valenta, Michal (2003): *Šumava a ochrana přírody*. In M. Anděra – P. Zavřel (eds.): *Šumava: příroda, historie, život*. Praha: Baset, s. 341–351.
- Valenta, Michal (2011): *Šumava a ochrana přírody*. Šumava, čtvrtletník Správy Národního parku Šumava, zvláštní číslo, s. 6–9.
- Vaneš, Sláva (1988): *V ráji šumavském*. Plzeň: Západočeské nakladatelství.
- Vaněček, Jan (2009): *Na Šumavě umírají stromy*. Českokrumlovský deník, 29. 10. 2009
- Veselá, Dana (2009): *Roučka: Šumavu ničí kůrovec a fanatičtí ekologové*. Plzeňský deník, 1. 12. 2009
- Vicena, Ivo (1999): *Bez ochrany proti kůrovci se šumavské lesy neobejdou*. Mladá fronta Dnes, 9. 9. 1999
- Vicena, Ivo (2010): *Brouci na Šumavě*. Mladá fronta Dnes, 13. 4. 2010
- Vinš, Bohuslav (1999): *Ochrana přírody a péče o les v Národním parku Šumava. Studie k projektu Analýza vývoje a řešení problému aktivní ochrany lesa v Národním parku Šumava*. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR.
- Voráč, Martin (2019): *Hledání důvěry v šumavských lesích*. Sedmá generace, 6, s. 40–44.
- Vyjádření vědců (2009): *Vyjádření vědců k situaci v NPŠ*, 26. 2. 2009. Dostupné online na adrese <<https://ekolist.cz/cz/publicistika/nazory-a-komentare/vyjadreni-vedcu-ksituaci-vnp-sumava>>. Cit. 12. 2. 2020
- Výzva (1999): *Zachraňme zbytky šumavských pralesů*, červen 1999
- Zabilka, David (2009): *Nejnavštěvovanější v historii*. Mladá fronta Dnes, 13. 10. 2009
- Zahradník, Jan (2005a): *V šumavských lesích probíhá jeden gigantický experiment*. Českobudějovický deník, 22. 8. 2005
- Zahradník, Jan (2005b): *Bavorský sněm dal obcím právo veta*. Právo, 6. 12. 2005
- Zahradník, Jan (2006): *Ad Ochrana přírody za každou cenu?* Českobudějovický deník, 19. 4. 2006

- Zahradník, Jan (2008a): *Kdo si přisvojuje pravomoci?* Euro, 25. 3. 2008
- Zahradník, Jan (2008b): *Suchá Šumava plnohodnotný život neumožní.* Právo, 3. 7. 2008
- Zákon (1992): *Zákon o ochraně přírody a krajiny*, 114/1992 Sb.
- Zákon (1995): *Zákon o lesích*, 289/1995 Sb.
- Záloha, Jiří (1984): *Historický vývoj.* In J. Záloha: *Šumava od A do Z.* České Budějovice: Jihočeské nakladatelství.
- Zápis (2019): *Zápis z jednání Rady NPŠ ze dne 7. června 2019.* Dostupné online na adrese: <[https://www.npsumava.cz/wp-content/uploads/2019/12/rada-zapis-7\\_6\\_2019\\_schvaleny.pdf](https://www.npsumava.cz/wp-content/uploads/2019/12/rada-zapis-7_6_2019_schvaleny.pdf)>. Cit. 12. 2. 2020
- Zeithammer, Leopold (1902): *Šumava, kraj a lid.* České Budějovice: Vl. n.
- Zeman, Jan (2018): *Bezprecedentní kůrovcová kalamita v našich smrkových lesích nespadá z nebe.* Ekolist.cz, 15. 11. 2018
- Zeman, Miloš (2009a): *Spoléhat na samoléčbu lesů je zhoubné.* Právo, 23. 4. 2009
- Zeman, Miloš (2009b): *Otevřený dopis Miloše Zemana.* M. Zeman, 12. 8. 2009
- Zeman, Miloš (2017): *Projev v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky*, 21. 2. 2017

## 7.2 Prameny k analýze obrazu minulosti

### Encyklopedie

- IES (1981): *Ilustrovaný encyklopedický slovník*, II. díl, J–Pri. Praha: Academia.
- MČE (1986): *Malá československá encyklopedie*, III. díl, I–L. Praha: Academia.
- MES (1972): *Malý encyklopedický slovník A–Ž.* Praha: Academia.
- MSN (1927): *Masarykův slovník naučný*, III. díl, H–Kn. Praha: Československý kompas.
- OSN IV. (1891): *Ottův slovník naučný*, IV. díl, Bianchi-Giovini–Bžunda. Praha: J. Otto.
- OSN XIV. (1899): *Ottův slovník naučný*, XIV. díl, Kartel–Kraj. Praha: J. Otto.
- OSNND (1934): *Ottův slovník naučný nové doby*, III. díl, 1. svazek. Praha: J. Otto.
- PSN (1963): *Příruční slovník naučný*, 2. díl. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- UVE (2000): *Universum – všeobecná encyklopedie*, 4. díl, CH–Kn. Praha: Euromedia Group.
- VSN (1999): *Velký slovník naučný*, A–L. Praha: Diderot.
- VE (1999): *Všeobecná encyklopedie*, 4. díl, K–L. Praha: Diderot.

*Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Karel Klostermann*. Dostupné online na adrese: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel\\_Klostermann](https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Klostermann). Cit. 12. 2. 2020, poslední úprava 21. 6. 2019

## **Literární historie**

Balajka, Bohuš – Marčok, Viliam – Minárik, Jozef – Sedlák, Ján (1992): Přehledné dějiny literatury. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Brabec, Jiří – Janáčková, Jaroslava – Jankovič, Milan – Krejčí, Karel – Pešat, Zdeněk – Pohorský, Miloš (1961): Dějiny české literatury III. Praha: Nakladatelství československé akademie věd.

Homolová, Květa – Otruba, Mojmír (eds.) (1971): Čeští spisovatelé 19. století. Praha: Československý spisovatel.

Homolová, Květa – Otruba, Mojmír – Pešat, Zdeněk (eds.) (1982): Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století. Praha: Československý spisovatel.

Hrabák, Josef – Jeřábek, Dušan – Tichá, Zdenka (1978): Průvodce po dějinách české literatury. Praha: Panorama.

Chaloupka, Otakar (2005): Příruční slovník české literatury. Brno: Centa.

Janáčková, Jaroslava (1967): Český román sklonku 19. století. Praha: Academia.

Janáčková, Jaroslava (1994): Česká literatura 19. století. Od Máchy k Březinovi. Praha: Scientia.

Kovářík, Vladimír (1984): Literární toulky po Čechách. Praha: Albatros.

Kunc, Jaroslav (1945): Slovník soudobých českých spisovatelů. Praha: Orbis.

Lehár, Jan – Stich, Alexandr – Janáčková, Jaroslava – Holý, Jiří (2004): Česká literatura od počátků k dnešku. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Machala, Lubomír – Petrů, Eduard (eds.) (1994): Panorama české literatury. Olomouc: Rubico.

Novák, Arne – Novák, Jan V. (1913): Přehledné dějiny české literatury. Olomouc: R. Promberger.

Řepková, Marie (1993): Karel Klostermann. In Vladimír Forst (ed.): *Lexikon české literatury*. Praha: Academia, s. 729–731.

Šťastný, Radko (1974): Čeští spisovatelé deseti století. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Vaněk, Václav (2000): Karel Klostermann. In V. Menclová – B. Svozil – V. Vaněk, Václav (eds.): Slovník českých spisovatelů. Praha: Libri, s. 334.

Voisine-Jechová, Hana (2005 [2001]): Dějiny české literatury. Praha: H and H. Překlad A. Haman.

### **Předmluvy a doslovy**

Čečetka, František J. (1925): Básník Šumavy. In Karel Klostermann: *Klostermann mládeži*. Praha: J. R. Vilímek, s. 5–10.

Kovářík, Vladimír (1973): Čtení o Karlu Klostermannovi. In Karel Klostermann: *Robinson na Otavě a jiné příběhy ze Šumavy*. Praha: Československý spisovatel, s. 193–196.

Krejčí, Karel (1972): Šumavské romány Klostermannovy. In Karel Klostermann: *V ráji šumavském*. Praha: Odeon, s. 203–205.

Regal, Max (1936): Doslov. In Karel Klostermann: *Ze Šumavy a Pošumaví*. Plzeň: Český deník, s. 71–72.

Rzounek, Vítězslav (1977): Karel Klostermann. In Karel Klostermann: *V ráji šumavském*. Praha: Československý spisovatel, s. 7–11.

Řepková, Marie (1975): Karel Klostermann. In Karel Klostermann: *Ze světa lesních samot*. Praha: Československý spisovatel, s. 7–12.

Sklenář, Václav (2003): Předmluva. In Karel Klostermann: *Ze světa lesních samot*. Sušice: Nakladatelství Dr. Radovan Rebstock, s. 5–7.

Sklenář, Václav (2004): Vážení přátelé.... In Karel Klostermann: *V ráji šumavském*. Sušice: Nakladatelství Dr. Radovan Rebstock, s. 4–5.

Stunová, Marie (1923): Slovo k čtenáři. In Karel Klostermann: *Ze Šumavy, črty*. Praha: J. R. Vilímek, s. 5–9.

Šváb, Miloslav (1969): Na okraj Klostermannova románu *Ze světa lesních samot*. In Karel Klostermann: *Ze světa lesních samot*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, s. 209–226.

Tichý, Vítězslav (1955a): Karel Klostermann. In Karel Klostermann: *Vánice a jiné povídky*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, s. 7–19.

Tichý, Vítězslav (1955b): Doslov. In Karel Klostermann: *Ze světa lesních samot*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, s. 243–246.

Tichý, Vítězslav (1956): K dílu Karla Klostermanna. In Karel Klostermann: *V ráji šumavském*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, s. 7–25.

Tichý, Vítězslav (1958): Doslov. In Karel Klostermann: *V ráji šumavském*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, s. 290–293.

Vaněk, Václav (1999): Komentář. In Karel Klostermann: *Ze světa lesních samot*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 259–272.

### 7.3 Elektronické zdroje a slovníky

ASCS: *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.

ASSČ: *Akademický slovník spisovné češtiny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Dostupné online na adrese <<http://www.slovníkcestiny.cz>>.

Hořejší, Michal – Mocňák, Michal (2016): *Korpus textů o Šumavě*. Dostupné online na adrese <<http://sumava-corpus.narra.eu>>.

Křen, Michal – Cvrček, Václav – Čapka, Tomáš – Čermáková, Anna – Hnátková, Milena – Chlumská, Lucie – Jelínek, Tomáš – Kovářiková, Dominika – Petkevič, Vladimír – Procházka, Pavel – Skoumalová, Hana – Škrabal, Michal – Truneček, Petr – Vondříčka, Pavel – Zasina, Adrian: *Korpus SYN, verze 7 z 29. 11. 2018*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupné online na adrese: <<http://www.korpus.cz>>.

Machálek, Tomáš (2014): *KonText – aplikace pro práci s jazykovými korpusy*. Praha: FF UK. Dostupné online na adrese <<http://kontext.korpus.cz>>.

OED: Oxford English Dictionary. Oxford: Oxford University Press. Dostupné online na adrese <<https://www.oed.com/>>.

PSJČ: *Příruční slovník jazyka českého*. Praha: Státní nakladatelství. Dostupné online na adrese <<https://psjc.ujc.cas.cz/>>.

SSJČ: *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. Dostupné online na adrese <<https://ssjc.ujc.cas.cz/>>.

*Wikipedia: otevřená encyklopedie*. Dostupné online na adrese <<https://www.wikipedia.org/>>.

### 7.4 Odborná

Allport, Gordon (1966 [1954]): *The Nature of Prejudice*. Reading – Palo Alto – London – Don Mills: Addison-Wesley Publishing Company.

Baker, Paul (2004): *Querying Keywords: Questions of Difference, Frequency, and Sense in Keyword Analysis*. *Journal of English Linguistics*, 32 (4), s. 346–359.

Baker, Paul (2006): *Using Corpora in Discourse Analysis*. London: Continuum.

- Baker, Paul et al. (2008): *A Useful Methodological Synergy? Combining Critical Discourse Analysis and Corpus Linguistics to Examine Discourses of Refugees and Asylum Seekers in the UK Press*. *Discourse and Society*, 19 (3), 273–306.
- Baker, Paul – Gabrielatos, Costas – McEnry, Tony (2013): *Sketching Muslims: A Corpus Driven Analysis of Representations Around the Word „Muslim“ in the British Press 1998–2009*. *Applied Linguistics*, 34 (3), s. 255–278.
- Baker, Paul – Levon, Erez (2015): *Picking the Right Cherries? A Comparison of Corpus-based and Qualitative Analyses of News Articles About Masculinity*. *Discourse and Communication*, 9 (2), s. 221–236.
- Barthes, Roland (1973): *Mythologies*, 25<sup>th</sup> Printing. New York: The Noonday Press, Farrar, Straus and Giroux.
- Barthes, Roland (1975): *The Pleasure of the Text*. New York: Hill and Wang.
- Bauer, Laurie – Nation, Paul (1993): *Word Families*. *International Journal of Lexicography*, 6 (4), s. 253–279.
- Bažant, Vojtěch – Vejrychová, Věra (2016): *Narativní utváření odlišnosti v pozdním středověku*. In V. Bažant – V. Vejrychová (eds.): *Kacíři, barbaři, nepřátelé. Odlišnost a stereotypy v pozdním středověku*. Praha: Filosofia, s. 11–30.
- Beaugrande, Robert Allain – Dressler, Wolfgang (1981): *Introduction to Text Linguistics*. London – New York: Longman.
- Berec, Luděk – Doležal, Petr – Hais, Martin (2013): *Population dynamics of *Ips typographus* in the Bohemian Forest (Czech Republic): Validation of the phenology model PHENIPS and impacts of climate change*. *Forest Ecology and Management*, 292, s. 1–9.
- Billig, Michael (2002): *Critical discourse analysis and the rhetoric of critique*. In G. Weiss – R. Wodak (eds.). *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity*. London: Palgrave Macmillan, s. 35–46.
- Blažek, Jiří – Hampl, Martin (2009): *Types and Systems of Actors in Regional Development: Their Function and Regulatory Potential*. *European Spatial Research and Policy*, 16 (1), s. 75–92.
- Blommaert, Jan (2005): *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Boukala, Salomi (2016): *Rethinking Topos in the Discourse Historical Approach: Endoxon Seeking and Argumentation in Greek Media Discourses on „Islamist Terrorism“*. *Discourse Studies*, 18 (3), s. 249–268.

- Breeze, Ruth (2011): *Critical Discourse Analysis and its Critics*. Pragmatics, 21 (4), s. 493–525.
- Brown, Gillian – Yule, George (1983): *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Candlin, Christopher N. (1989): *General Editor's Preface*. In N. Fairclough: *Language and Power*. London: Longman, s. vi–x.
- Clements, Frederic E. (1916): *Plant Succession: An Analysis of the Development of Vegetation*. Washington: Carnegie Institution of Washington.
- Culler, Jonathan (2004): *Story and Discourse in the Analysis of Narrative*. In M. Bal (ed.): *Narrative Theory: Critical Concepts in Literary and Cultural Studies*. London and New York: Routledge, s. 117–131.
- Čada, Vojtěch – Svoboda, Miroslav (2011): *Structure and Origin of Mountain Norway Spruce in the Bohemian Forest*. Journal of Forest Science, 57 (12), s. 523–535.
- Čada, Vojtěch – Svoboda, Miroslav – Janda, Pavel (2013): *Dendrochronological Reconstruction of the Disturbance History and Past Development of the Mountain Norway Spruce in the Bohemian Forest, Central Europe*. Forest Ecology and Management, 295, s. 59–68.
- David, Jaroslav – Čech, Radek – Davidová-Glogarová, Jana – Radková, Lucie – Šústková, Hana (2013): *Slovo a text v historickém kontextu. Perspektivy historickosémantické analýzy jazyka*. Brno: Host.
- Čížková, Pavla (2010): *Biomonitoring lesních ekosystémů v NP Šumava*. Lesnická práce 89 (1), s. 24–26.
- Čížková, Pavla – Svoboda, Miroslav – Křenová, Zdeňka (2011): *Natural Regeneration of Acidophilous Spruce Mountain Forests in Non-intervention Management Areas of the Šumava National Park – the First Results of the Biomonitoring Project*. Silva Gabreta 17, s. 19–35.
- van Dijk, Teun (1984): *Prejudice in Discourse: An Analysis of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins.
- van Dijk, Teun (1989): *Mediating Racism. The Role of the Media in the Reproduction of Racism*. In R. Wodak: *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. 199–226.
- van Dijk, Teun (1993a): *Principles of Critical Discourse Analysis*. Discourse and Society 4 (2), s. 249–283.
- van Dijk, Teun (1993b): *Elite Discourse and Racism*. Thousand Oaks, CA: Sage.



- van Dijk, Teun (1995): *Discourse Analysis as Ideology Analysis*. In C. Schafner – A. Wenden (eds.): *Language and Peace*. Aldershot: Dartmouth, s. 17–33.
- van Dijk, Teun (1997): *Discourse as Interaction in Society*. In T. van Dijk (ed.): *Discourse as Social Interaction*. London: Sage, s. 1–37.
- van Dijk, Teun (1998a): *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.
- van Dijk, Teun (1998b): *Opinions and Ideologies in the Press*. In A. Bell – P. Garrett (eds.): *Approaches to Media Discourse*. Oxford: Blackwell, s. 21–63.
- van Dijk, Teun (2006): *Discourse and Manipulation*. *Discourse and Society* 17 (2). s. 359–383.
- Dufek, Ondřej (2018): *Kritická analýza jazykových ideologií v českém veřejném diskurzu*. Disertační práce. Praha: FF UK.
- Fairclough, Norman (1989): *Language and Power*. London: Longman.
- Fairclough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press
- Fairclough, Norman (1995): *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Fairclough, Norman (2003): *Analysing Discourse*. London: Edward Arnold.
- Fairclough, Norman – Wodak, Ruth (1997): *Critical Discourse Analysis*. In T. van Dijk (ed.): *Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction*. Vol. 2: *Discourse as Social Interaction*. London: Sage.
- Fairclough, Norman – Wodak, Ruth (2009): *Critical Discourse Analysis in Action*. In C. Coffin – T. Lillis – K. O'Halloran (eds.), *Applied Linguistics Methods: A Reader*. London and New York: Routledge, s. 98–111.
- Fiske, John (1987): *Television Culture*. London – New York: Methuen.
- Flowerdew, John – Richardson, John E. (2017): *Introduction*. J. Flowerdew – J. E. Richardson: *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*. London, New York: Routledge, s. 1–10.
- Flowerdew, Lynne (2012): *Corpus-based Discourse Analysis*. In J. P. Gee – M. Handford (eds.): *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, 174–187. London, New York: Routledge.
- Fowler, Roger et al. (1979): *Language and Control*. London: Rotledge and Kegan Paul.
- Gee, James P. (1993): *Critical Literacy/Socially Perceptive Literacy: A Study of Language in Action*. *Australian Journal of Language and Literacy*, 16, s. 333–355.
- Girnth, Heiko (1996): *Texte im politischen Diskurs. Ein Vorschlag zur diskurzorientierten Beschreibung von Textsorten*. *Muttersprache*, 106 (1), s. 66–80.
- Göppert, Heinrich R. (1868): *Skizzen zur Kenntniss der Urwälder Schlesiens und Böhmens*. Dresden: E. Blochmann und Sohn.

- Gramsci, Antonio (1971): *Prison Notebooks*. New York: International Publishers.
- Habermas, Jürgen (1973): *Erkenntnis und Interesse. Mit einem neuen Nachwort*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen (1976): Was heißt *Universalpragmatik*? In Karl-O. Apel (ed.): *Hermeneutik und Philosophie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, s. 174–272.
- Hais, Martin – Langhammer, Jakub – Jirsová, Pavla – Dvořák Lubomír (2008): *Dynamics of forest disturbance in central part of the Šumava Mountains between 1985 and 2007 based on Landsat TM/ETM+ Satellite Data*. Acta Universitatis Carolinae Geographica, 1–2, s. 53–62.
- Hajer, Maarten A. (1993): *Discourse Coalitions and the Institutionalization of Practise: The Case of Acid Rain in Britain*. In F. Fischer – J. Forester (eds.): *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Durham: Duke University Press, s. 43–76.
- Halbwachs, Maurice (1950, 2009): *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství. Překlad Y. A. Gosh, M. Černá, K. Gajdošová, B. Spalová.
- Hall, Stuart (1994): *The Rediscovery of „Ideology“: Return of the Repressed in Media Studies*. In O. Boyd-Barret – C. Newbold: *Approaches to Media: A Reader*. London: Arnold, s. 354–364. Transl. Z. Havlíček.
- Hammersley, Martyn (1997): *On the Foundations of Critical Discourse Analysis*. Language and Society, 17 (3), s. 237–248.
- Hardt-Mautner, Gerlinde (1995): *Only Connect. Critical Discourse Analysis and Corpus Linguistics*. UCREL Technical Paper 6. Lancaster: University of Lancaster.
- Havlík, Martin (2009): *Diskurzní praktiky křesťanských kazatelů při konstituování standardního relačního páru „my“ – „oni“*. Slovo a slovesnost, 70, s. 83–99.
- Hellmann, Kai-Uwe (1998): *Fremdheit als soziale Konstruktion. Eine Studie zur Systemtheorie des Fremden*. In H. Münkler (ed.): *Die Herausforderung durch das Fremde*. Berlin: Akademie Verlag, s. 401–459.
- Homoláč, Jiří (1994): *Transtextovost a její typy*. Slovo a slovesnost, 55, s. 18–33, 99–105.
- Homoláč, Jiří (1996): *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Karolinum.
- Homoláč, Jiří (2009): *Internetové diskuse o cikánech a Romech*. Praha: Karolinum.
- Hořejší, Michal (2012): *Mediální diskurz o Šumavě: krajina, člověk, dějiny*. Diplomová práce. Praha: FF UK.
- Hořejší, Michal (2015a): *Národní park Šumava: Hruška vs. Stráský, dva rozhovory z března 2011*. Studies in Applied Linguistics, 6 (1), s. 47–69.
- Hořejší, Michal (2015b): *Šumava Karla Klostermanna – Prostředí románu Ze světa lesních samot*. Šumava, čtvrtletník Správy Národního parku Šumava, 20 (léto), s. 22–23.

- Hořejší, Michal (2015c): *Šumava Karla Klostermanna – Prostředí Ráje šumavského a Črt ze Šumavy*. Šumava, čtvrtletník Správy Národního parku Šumava, 20 (podzim), s. 24–25.
- Hořejší, Michal (2015d): *Šumava Karla Klostermanna – Co se pod tímto pojmem skrývá*. Šumava, čtvrtletník Správy Národního parku Šumava, 20 (zima), s. 24–25.
- Hořejší, Michal (2016a): *Co je to Šumava? Problémy jejího vymezení a recepce*. In J. David (ed.): *Toponyma: Kulturní dědictví a paměť míst*. Ostrava: Ostravská univerzita, s. 144–156.
- Hořejší, Michal (2016b): *Šumava v díle Karla Klostermanna*. In K. Klostermann: *Velebnost, melancholie, hrůza*. Praha: Take Take Take, s. 7–15.
- Hořejší, Michal (2017a): *Obráz Karla Klostermanna v české (literární) historiografii*. *Slovo a smysl*, 14 (27) s. 60–74.
- Hořejší, Michal (2017b): *Karel Klostermann – dokumentarista Šumavy?* *Česká literatura*, 65 (4), s. 565–589.
- Hořejší, Michal (2019): *Karel Klostermann a diskurz o Šumavě*. *Slovo a slovesnost*, 80 (2), s. 105–127.
- Hubený, Pavel – Čížková, Pavla (2016): *Šumavské lesy od lupou*. Vimperk: Správa Národního parku Šumava.
- Chouliaraki, Lilie – Fairclough, Norman (1999): *Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Janáčková, Jaroslava (1985): *Klostermann povídkář*. In J. Janáčková: *Stoletou alejí*. Praha: Československý spisovatel, s. 176–183.
- Janáčková, Jaroslava (2008): *Beletrista Klostermann v trojí tísni*. In V. Viktora – M. Hálková – P. Doležalová (eds.): *V ráji realistickém*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, s. 31–44.
- Jedličková, Alice (2012): *Od prostředí ke krajině. Pokus o vymezení pojmu oklikou přes realistické zobrazení*. In J. Malura – M. Tomášek (eds.): *Krajina. Vytváření prostoru v literatuře a výtvarném umění*. Ostrava: Ostravská univerzita, s. 143–158.
- Jelínek, Josef (2005): *Od jihočeských pralesů k hospodářským lesům Šumavy*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR.
- Jonášová, Magda – Matějková, Ivona (2007): *Natural Regeneration and Vegetation Changes in Wet Spruce Forests after Natural and Artificial Disturbances*. *Canadian Journal of Forest Research* 37, s. 1907–1914.
- Kindlmann, Pavel – Matějka, Karel – Doležal, Petr (2012): *Lesy Šumavy, lýkožrout a ochrana přírody*. Praha: Karolinum.

- Kjučukov, Petr – Hubený, Pavel – Čížková, Pavla – Čada, Vojtěch – Bače, Radek – Matějka, Karel – Hruška, Jakub – Zenáhlíková, Jitka – Hořejší, Michal – Svoboda, Miroslav (2019): *Horské smrčiny Národního parku Šumava ve faktech*. Lesnická práce 3, s. 20–23.
- Kopecký, Jakub (2016): *Argumentace v jazykové interakci: sekvenční struktura zdůvodňování v televizním duelu*. Disertační práce. Praha: FF UK.
- Kress, Gunther – Hodge, Robert (1979): *Language as Ideology*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Kress, Gunther (1989): *Linguistic Processes in Sociocultural Practice, 2<sup>nd</sup> Edition*. Oxford: Oxford University Press.
- Kress, Gunther – Hodge, Robert (1993): *Language as Ideology, 2<sup>nd</sup> Edition*. London: Routledge.
- Kress, Gunther (2012): *Multimodal Discourse Analysis*. In J. P. Gee – M. Handford (eds.): *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. London, New York: Routledge. s. 35–50.
- Kristeva, Julia (1967): *Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman*. Critique, 23, s. 438–465.
- Krzyżanowski, Michał – Forchtner, Bernhard (2016): *Theories and Concepts in Critical Discourse Studies: Facing Challenges, Moving beyond Foundations*. Discourse and Society, 27 (3), s. 253–261.
- Křen, Michal (2006): *Kolokační míry a čeština: srovnání na datech ČNK*. In F. Čermák – M. Šulc (eds.): *Kolokace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 223–248.
- Křenová, Zdeňka – Hruška, Jakub (2012): *Proper Zonation – An Essential Tool for the Future Conservation of the Šumava National Park*. European Journal of Environmental Sciences, 2 (1), s. 62–72.
- Kubišová, Zuzana (2014): *Kolektivní paměť a národní identita*. In N. Maslowski – J. Šubrt (eds.): *Kolektivní paměť*. Praha: Karolinum, s. 82–111.
- Laclau, Ernesto – Mouffe, Chantal (2001): *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics. 2<sup>nd</sup> Edition*. London and New York: Verso.
- Landa, Miroslav (2003): *Těžba a zpracování dřeva*. In M. Anděra – P. Zavřel (eds.): *Šumava: Příroda, historie, život*. Praha: Baset, s. 573–582.
- Latour, Bruno (1987): *Science in Action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- van Leeuwen, Theo (2008): *Discourse and Practise: New Tools for CDA*. Oxford: Oxford University Press.
- Lederbuchová, Ladislava (2008): *Realismus a literární fikce jako problém didaktický*. In V. Viktora – M. Hálková – P. Doležalová (eds.): *V ráji realistickém*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, s. 101–111.

- Lehečková, Eva – Hořejší, Michal (2015): *Ruth Wodaková*. Studie z aplikované lingvistiky, 6 (1), s. 125–142.
- Lemke, Jay L. (1995): *Textual Politics: Discourse and Social Dynamics*. London: Taylor and Francis.
- Leudar, Ivan – Marsland, Victoria – Nekvapil, Jiří (2004): *On Membership Categorization: „Us“, „Them“ and „Doing Violence“ in Political Discourse*. Discourse and Society, 15 (2–3), s. 243–266.
- Luke, Allan (2002): *Beyond Science and Ideology Critique: Developments in Critical Discourse Analysis*. Annual Review of Applied Linguistics, 22, s. 96–110.
- Martínez, Matias – Scheffel, Michael (2003): *Einführung in die Erzähltheorie. 4. Auflage*. München: C. H. Beck.
- Matějka, Karel – Hruška, Jakub – Kindlmann, Pavel (2013): *Jak má vypadat smysluplná zonace Národního parku Šumava?* Živa, 5, s. XCVI–C.
- Meyer, Michael (2001): *Between theory, method, and politics: positioning of the approaches to CDA*. In R. Wodak – M. Meyer (eds.): *Methods of Critical Discourse Analysis. Introducing Qualitative Methods*. London: Sage, s. 14–31.
- Minářová, Eva (2011): *Stylistika pro žurnalisty*. Praha: Grada.
- Mistrík, Jozef (1997): *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Müller, Richard – Šidák Petr (eds.) (2012): *Slovník novější literární teorie. Glosář pojmů*. Praha: Academia.
- Nora, Pierre (1998): *Mezi pamětí a historií. Problematika míst*. In A. Bensa (ed.): *Politika paměti: antologie francouzských společenských věd*. Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, s. 7–31.
- O'Halloran, Kay L. (2004): *Multimodal Discourse Analysis. Systemic-Functional Perspectives*. London and New York: Continuum.
- Partington, Alan (2003): *The Linguistics of political Argumentation: The Spin-doctor and the Wolf-pack at the White House*. London and New York: Routledge.
- Partington, Alan (2004): *Corpora and discourse, a most congruous beast*. In A. Partington – J. Morley – L. Haarman (eds.): *Corpora and Discourse*. Bern: Peter Lang, s. 11–20.
- Partington, Alan (2008): *The Armchair and the Machine: Corpus-Assisted Discourse Research*. In C. T. Torsello – K. Ackerley – E. Castello (eds.): *Corpora for University Language Teachers*, 189–213. Bern: Peter Lang.

- Patschovsky, Alexander (2003): *Heresy and Society. On the Political Function of Heresy in the Medieval World*. In C. Bruschi – P. Biller (eds.): *Texts and the Representation of Medieval Heresy*. York: York Medieval Press, s. 23–41.
- Perlín, Radim – Bičík, Ivan (2010): *Lokální rozvoj na Šumavě*. Vimperk: Správa národního parku Šumava.
- Popper, Karl (2002 [1934]): *The Logic of Scientific Discovery*. London and New York: Routledge.
- Procházková, Žaneta (2008): *Z Kvildy k Horám Kašperským*. In V. Viktora, M. Hálková, P. Doležalová (eds.): *V ráji realistickém*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, s. 57–62.
- Putna, Martin C. (2001): *Šumavská literatura: řeky, cesty, modely*. In V. Svatoň, A. Housková (eds.): *Kultura a místo: studie z komparatistiky III*. Pardubice: Mlejnec, s. 51–96.
- Reisigl, Martin – Wodak, Ruth (2001): *Discourse and Discrimination. Rhetorics of Racism and Antisemitism*. London and New York: Routledge.
- Riedlbauchová, Tereza (2008): *Nad Klostermannovými díly Böhmerwaldskizzen a V srdci šumavských hvozdu*. In V. Viktora, M. Hálková, P. Doležalová (eds.): *V ráji realistickém*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, s. 72–80.
- Řezníčková, Tereza (2003): *Osídelní Šumavy*. In M. Anděra – P. Zavřel (eds.): *Šumava: příroda, historie, život*. Praha: Baset, s. 355–358.
- Scott, Mike (1997): *PC Analysis of Key Words – And Key Key Words*. *System*, 25 (2), s. 233–245.
- Sedláčková, Lucie (2010): *Islám v médiích*. Liberec: Bor.
- Seidl, Adam (1848): *Beiträge zur Kenntniss des Urwaldes. In Forstwirtschaftliches Jahrbuch. Fünfter Band. Herausgegeben von der Königlich Sächsischen Akademie für Forst und Landwirte*. Dresden und Leipzig: Arnoldsche Buchhandlung, s. 158–181.
- Seidlhofer, Barbara (2019): *Controversies in Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Shoemaker, Pamela – Vos, Timothy (2009): *Gatekeeping Theory*. New York: Routledge.
- Soukup, Daniel (2013): *„Cikáni“ a česká vesnice. Konstrukty cizosti v literatuře 19. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Stanzel, Franz K. (1995 [1979]): *Theorie des Erzählens*. Göttingen: Vandenhoeck and Ruprecht.
- Stibbe, Arran (2014): *Ecolinguistics and Erasure: Restoring the Natural World to Consciousness*. In C. Hart – P. Cap (eds.): *Contemporary Critical Discourse Studies*. London: Bloomsbury Academic, s. 583–602.

- Stöckelová, Tereza (2001): *Příroda jako kolektivní experiment: Příklad managementu kůrovce v Národním parku Šumava*. Diplomová práce. Praha: FSV UK.
- Stöckelová, Tereza (2004): *Příroda v Národním parku Šumava*. Vesmír, 83 (2), s. 86–95.
- Stubbs, Michael (1996): *Text and Corpus Analysis. Computer-Assisted Studies of Language and Culture*. Oxford: Blackwell.
- Svoboda, Miroslav (2005): *Trojmezenský prales – realita nebo mýtus?* Živa, 4, s. 190–192.
- Svoboda, Miroslav – Zenáhlíková, Jitka (2009): *Historický vývoj a současný stav lesa v NP Šumava kolem „Kalamitní sváznice“ v oblasti Trojmezí*. Příroda, 28, s. 71–122.
- Svoboda, Miroslav – Janda, Pavel – Nagel, Thomas – Fraver, Shawn – Rejzek, Jan – Bače, Radek (2012): *Disturbance History of an Old-growth Sub-alpine Picea abies Stand in the Bohemian Forest, Czech Republic*. Journal of Vegetation Science, 22, s. 86–97.
- Thompson, John B. (1984): *Studies in the Theory of Ideology*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Thompson, John B. (1991): *Ideology and Modern Culture. Critical Social Theory in the Era of Mass Communication*. Stanford: Stanford University Press.
- Tomášek, Martin (2008): *Mytopoetické aspekty literární krajiny v raných prózách K. Klostermanna*. In V. Viktora, M. Hálková, P. Doležalová (eds.): *V ráji realistickém*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, s. 45–56.
- Tomášek, Martin (2016): *Výlety do šumavského hvozdů. Prozaické obrazy Šumavy*. In M. Tomášek: *Krajiny tvořené slovy. K topologii české literatury devatenáctého století*. Ostrava: Ostravská univerzita, s. 121–139.
- Toulmin, Stephen E. (2003): *The Uses of Argument. Updated Edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vaněk, Václav (1999): *Komentář*. In K. Klostermann: *Ze světa lesních samot*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 259–272.
- Verschueren, Jef (1999): *Understanding Pragmatics*. London: Arnold.
- Verschueren, Jef (2001): *Predicaments of Criticism*. Critique of Anthropology, 21 (1), s. 59–81.
- Vološinov, Valentin (1973): *Marxism and the Philosophy of Language*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Překlad L. Matejka, I. R. Titunik.
- Vondruška, Vlastimil (1989): *Život staré Šumavy*. Plzeň: Západočeské nakladatelství.
- Weiss, Gilbert – Wodak, Ruth (2002): *Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis*. In G. Weiss – R. Wodak (eds.): *Critical Discourse Analysis: Theory and Interdisciplinarity*. London: Palgrave Macmillan, s. 1–32.

- Wetherell, Margaret (1987): *Social Identity and Group Polarization*. In J. C. Turner, M. A. Hogg, P. J. Oakes, S. D. Reichner, M. S. Wetherell: *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*. Oxford: Blackwell, s. 142–170.
- Widdowson, Henry G. (1995): *Discourse Analysis: A Critical View*. *Language and Literature*, 4 (3), s. 157–172.
- Widdowson, Henry G. (1998): *The Theory and Practice of Critical Discourse Analysis*. *Applied Linguistics*, 19 (1), s. 136–151.
- Widdowson, Henry G. (2000): *On the Limitations of Linguistics Applied*. *Applied Linguistics*, 21 (1), s. 3–25.
- Widdowson, Henry G. (2004): *Text, Context, Pretext: Critical Issues in Discourse Analysis*. Malden – Oxford – Victoria: Blackwell.
- Wodak, Ruth (1989): *Introduction*. In Ruth Wodak et al.: *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins, s. xiii–xx.
- Wodak, Ruth et al. (1989): *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*. Amsterdam – Philadelphia, PA: John Benjamins.
- Wodak, Ruth – de Cillia, Rudolf (1989): *Sprache und Antisemitismus*. Wien: Mitteilungen des Instituts für Wissenschaft und Kunst, 3/1988.
- Wodak, Ruth (1996): *The Genesis of Racist Discourse in Austria since 1989*. In C. R. Caldas-Coulthard – M. Coulthard: *Text and Practises: Readings in Critical Discourse Analysis*. London and New York: Routledge, s. 107–128.
- Wodak, Ruth (2001a): *The Discourse-Historical Approach*. In R. Wodak – M. Meyer (eds.): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage, s. 63–94.
- Wodak, Ruth (2001b): *What CDA is about – A Summary of Its History, Important Concepts and Its Developments*. In R. Wodak – M. Meyer (eds.): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage, s. 1–13.
- Wodak, Ruth – Meyer, Michael (2009): *Critical discourse analysis: history, agenda, theory and methodology*. In R. Wodak – M. Meyer (eds.): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage, s. 1–33.
- Wodak, Ruth – Reisigl, Martin (2009): *The Discourse-Historical Approach (DHA)*. In R. Wodak – M. Meyer (eds.): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage, s. 87–121.
- Wodak, Ruth – Reisigl, Martin (2015): *Diskurzivně-historický přístup*. *Studies in Applied Linguistics*, 6 (1), s. 145–177. Překlad M. Hořejší.



Wodak, Ruth – de Cillia, Rudolf – Reisigl, Martin – Liebhart, Karin (2009): *The Discursive Construction of National Identity. 2<sup>nd</sup> Edition*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

## 8 Přílohy

### 8.1 Příloha 1 – Výzva vědců, Trojmezna 1999

#### **Zachraňme zbytky šumavských pralesů!**

Šumava, nyní národní park, po dlouhá léta špatně dostupná turistům i průmyslovému rozvoji, uchovala ve svém nitru zbytky pralesovitých porostů a přirozených lesů. Trojmezenský prales a Smrčina – největší komplex horského smrkového lesa v České republice, lesy nad jezerem Laka, Modravské slatě...

Tyto perly našeho přírodního dědictví chce dnes správa parku kvůli kůrovci zlikvidovat motorovými pilami. Zatímco však po žíru kůrovce zůstává prales pralesem, motorové pily jej zničí navždy. Je to jako kdybychom chtěli Karlštejn zachránit tím, že jej srovnáme se zemí a vystavíme na jeho místě nový, panelový.

Není pravda, že první zóny jsou ohniskem kůrovce a ohrožují okolní lesy. Je tomu naopak. Problém Šumavy spočívá v neefektivním boji s kůrovcem v zónách druhých. Jsme velmi znepokojeni představou, že osud druhých zón by měl potkat i nejcennější zóny první.

Tam, kde technokratické smýšlení a politická řešení vítězí nad odbornými argumenty, tam, kde se nedbá platných zákonů, může přírodě pomoci jediné občanská angažovanost. Vyzýváme proto veřejnost k protestu – mírumilovné blokádě kácení v prvních zónách Národního parku Šumava. Tak jako bychom nikdy nedopustili, aby novodobí plánovači zbořili Národní divadlo, nedopusťme, aby zničili divadlo přírody – zbytky přirozených lesů v srdci Šumavy!

Ing. Karel Kaňák CSc., vědecký pracovník, lesník

Ing. Leo Košťál, člen odborného grémia ministra životního prostředí pro národní parky, lesník

Ing. Igor Míchal CSc., lesník a ekolog, předseda Vědecké rady Krkonošského NP

Prof. Dr. Ing. Dalibor Povolný DrSc., emeritní profesor Mendelovy lesnické a zemědělské university Brno, entomolog

RNDr. Mojmír Vlašín, zoolog

## 8.2 Příloha 2 – Petice Zachraňme Šumavu

### Petice Zachraňme Šumavu

My, níže podepsaní občané České republiky prostřednictvím této petice apelujeme na českou vládu a parlament ve věci ochrany přírodních hodnot lesů v Národním parku Šumava.

Jsme znepokojeni situací na Šumavě, kde odumírají největší plochy lesů ve střední Evropě. Lesní ekosystémy v Národním parku Šumava jsou devastovány a zcela ponechány napospas kůrovci. Výsledkem jsou stále se rozšiřující tisíce hektarů suchých lesů včetně zbytků původních pralesů, likvidace genofondu původního šumavského smrku a následně zbytečně vznikající stovky hektarů holin. Nyní je kůrovcem bezprostředně ohrožen i prales v lokalitě významné pro český národ – u Pramenů Vltavy, kde rostou až čtyři sta let staré stromy. I toto místo má být však zničeno.

Národní park Šumava byl založen pro ochranu přírodních hodnot Šumavy, především lesů, které zaujímají většinu jeho rozlohy. Jeho posláním je uchování a zlepšování unikátního přírodního prostředí, nikoli experimentování malé uzavřené skupiny nezodpovědných státních úředníků a „ekologů“.

Lesy v Národním parku Šumava jsou dědictvím, které nám zanechali naši předkové, a nikdo nemá právo o ně připravit generace, které přijdou po nás.

Nechceme na Šumavě lesy kácet, chceme, aby se o ně řádně pečovalo, aby se postupně zlepšovala jejich přirozená druhová skladba.

Vyzýváme proto Vládu a Parlament České republiky, aby:

1. se bezodkladně začaly zabývat situací na Šumavě;
2. zastavily bezohledné ničení hodnot, pro které byl Národní park Šumava vyhlášen, a zahájily jejich důslednou ochranu podle platných právních předpisů;
3. přizvaly k řešení odborníky, samosprávu i vlastníky na obou stranách hranice;
4. pravdivě informovaly veřejnost o stavu Národního parku Šumava a o záměrech jeho dalšího směřování;
5. zajistily, že Ministerstvo životního prostředí ČR se bude chovat jako nezávislý státní orgán a nebude ve věcech rozhodování o Národním parku Šumava ovlivňováno úzkou zájmovou skupinou vědců a členů nevládních organizací;
6. dodržovaly mezinárodní závazky směřující k ochraně přírodních hodnot Šumavy.

Děkujeme.

Petiční výbor: (jméno, příjmení, adresa bydliště)

Ing. František Nykles, Fr. Liszta 12, 323 00 Plzeň

Svaz obcí Národního parku Šumava, 384 73 Stachy 422

### 8.3 Příloha 3 – Předávání petice Zachraňme Šumavu



Předávání petice předsedovi poslanecké sněmovny 12. května 2009. V popředí senátor českokrumlovského obvodu T. Jirsa (ODS), napravo za ním tehdejší předseda *Svazu šumavských obcí* F. Nykles, nalevo tehdejší starostka obce Stožec Z. Lelková. Foto A. Schubert



Nalevo za F. Nyklesem stojí organizátor letu M. Zemana nad Šumavou, zakladatel *Strany práv občanů, Zemanovců*, Z. Zbytek. Foto A. Schubert

#### 8.4 Příloha 4 – Nápis na domě v šumavské Modravě



Nápis na vratech jednoho z domů v šumavské Modravě během blokády asanační těžby v roce 2011. Foto J. Bláha